

L'udovít Štúr

Slovanstvo a svet budúcnosti

ny. Nepoznal slovanstvo, poznal len Rusko, na ktorého poliach zapadla jeho hviezda a zlomilo sa jeho zázračné žezlo, ktoré tam leží pochované.

Aj keby sa zdalo, že ľudstvo upadáva, nemôže sa na dlhý čas samo seba spreneveriť a vzdať sa svojej podstaty, predovšetkým pri dnešnom neobyčajnom pokroku. Napreduje stále ďalej a nik nemôže povedať dopredu, kam dospeje. No zhoršenie môže byť len dočasné.

Otvorte svoje dlho stiesnené srdcia, Slovania, naberte s božou pomocou odvahy k činom! Prázdna je národná samolúboosť, ktorá v sebe neskrýva nič hlbšie. Ide napokon o ľudstvo, ktorého členmi sme spolu s ostatnými národmi.

Také je naše poslanstvo! Nech je prijaté tak, ako sme ho zamýšľali.

Poznámka prekladateľa

Diela *Devätnáste storočie a maďarizmus* (1845) a *Slovanstvo a svet budúcnosti* (1853), ktoré napísal Ľudovít Štúr po nemecky, vychádzajú v tomto vydaní po prvý raz spoločne v slovenskom jazyku. Napriek tomu, že už jestvuje jeden preklad Štúrovho duchovného testamentu do slovenčiny (podľa dvoch ruských prekladov ho vyhotovil v štyridsiatych rokoch Mikuláš Gacek), nikdy nebol vydaný a zachoval sa len v stránkových korektúrach. *Devätnáste storočie ...* vyšlo prvý raz po slovensky v preklade J. V. Ornisa v publikácii *O reč a národ* roku 1973. — Dnešný preklad *Slovanstva a sveta budúcnosti* (podľa kritického vydania dr. Josefa Jiráka *Das Slawenthum und die Weit der Zukunft*, Bratislava 1931) a *Devätnásteho storočia a maďarizmu* (Viedeň 1845) z pôvodných nemeckých originálov si nenárokujú na štýlistické pripodobenie Štúrovej slovenčiny (porovnaj spomínaný brilantný, no dnes už zastaralý Gackov preklad), ale predovšetkým na pretlmočenie do súčasného slovenského jazyka; táto tendencia sa prejavuje najmä v úpravách interpunkcie, ale aj v drobných zásahoch do Štúrovho metaforického aparátu. — V prípade *Slovanstva ...* držal som sa obsahového členenia, ktoré vo svojom vydaní navrhuje dr. J. Jirásek. Keďže sú oba Štúrove texty určené modernému slovenskému čitateľovi, dovolil som si v prípade *Devätnásteho storočia ...* vypustiť dve poznámky pod čiarou, ktoré majú výlučne charakter dobovo aktuálneho, žurnalistického appendixu.

Adam Bžoch, október 1993

Obsah

<i>Svetoslav Bombík – Das Slawenthum ... ako Štúrovo odmietnutie západu</i>	6
<i>Ľudovít Štúr – Devätnáste storočie a maďarizmus</i>	17
<i>Ľudovít Štúr – Slovanstvo a svet budúcnosti</i>	30
1. <i>Slovania v minulosti; ich chyby a prednosti; otázka ich poslania v dejinách</i>	30
Smutný stav slovanských národov	30
Povesti o spoločnom pôvode	32
Husitstvo a	32
pravoslávie	32
Vzťah Slovanov k rodinnému životu	32
Slovanská obecina	32
Ručenie občiny	32
Župa	33
Malý zmysel Slovanov pre štátnu ideu	33
Nesvornosť Slovanov	33
Slovanská pasivita	35
Vznik slovanských štátov	36
Prevaha citov nad rozumom	36
Medze nespokojnosti u Nemcov	37
Neznalosť majorátu u Slovanov	38
Inkvizícia	39
Poukaz na rímsku ideu svetového impéria	40
Germáni prevzali s kresťanstvom aj rímsku kultúru	41
Majú Slovania v dejinách nejaké poslanie?	41
2. <i>Západ a východ. Porovnanie</i>	42
Úvaha o dejinách všeobecne	42
Kolíska dejín	43
Despotizmus východných národov	43
Rôzne chápanie náboženskej myšlienky	43
Chápanie prírody v starom Grécku	43
Náboženstvo v Ríme a rímske právo	44
Podstata kresťanstva	44
Reformácia	45
Cirkev v Nemecku a vo Francúzsku	46
Poslanie cirkvi	46
Rímska cirkev	46
Jezuiti	47
Význam obety	47
Názor Západu na náboženstvo	48
Maďari, Česi, Srbi	49
Socializmus a náboženstvo	50
Význam náboženstva a kresťanstva	51
Kritika Západu	52
Komunizmus	52
Francúzsko	54

Belgicko, Španielsko, Portugalsko.....	56
Tienisté stránky ústavného života.....	57
Srbi ako vzor.....	57
Iné chyby Západu.....	58
Ešte raz Francúzi.....	62
Španielsko.....	64
Inkvizícia.....	64
Taliano.....	65
Nemecko.....	66
Nemecká veda.....	67
Frankfurtský parlament.....	67
Obnovenie nemeckého spolku.....	69
Ruská pomoc Nemecku.....	69
Šlezvicko-holštajnská otázka.....	69
Prusko.....	69
Rusko a Prusko.....	70
Anglicko.....	70
Katolicizmus.....	75
Protestantizmus.....	76
Politické chyby Západu.....	77
Slovanský Východ.....	77
Charakter slovanského staroveku.....	77
Slovanské vlastnosti.....	79
Župy.....	80
Poddanstvo.....	80
Židovský vplyv.....	80
Poľská a ruská šľachta.....	82
Mešťania v Rusku.....	82
Cár, poddaní, senát, ľud.....	82
Nemecké výčitky.....	83
Fallmerayer.....	83
Český charakter.....	83
Slovania a panovníci.....	84
Oddanosť ruského ľudu voči cárovi.....	84
Slovanská skromnosť.....	85
Ruské vojsko, rakúski dôstojníci.....	86
Českí bratia, Sobieskeho obrana Viedne.....	86
Alexander I.....	86
Slovanský duch a slovanská budúcnosť.....	87
Slovanská cirkev.....	87
Slovanské vlastnosti a nemožnosť prejať svoje schopnosti.....	88
Zásluhy Slovanov o pokrok.....	88
Pohrdanie Západu.....	89
Podmienky slovanského rozvoja.....	89
3. Trojaký spôsob, ako Slovanov politicky oslobodiť.....	90
Federácia.....	90

k dispozícii, ako ďaleko by mohli posunúť rozvoj človečenstva?

Vzájomnosť Slovanov je síce úcty a chvály hodná, no je len malou náhradou v núdzi a nebude nikdy schopná všeobecne pôsobiť v živote všetkých kmeňov. Slovania majú pádny dôvod na to, aby vytvorili jednu literatúru — je to ich ľudská, politická a historická povinnosť. Ak nechceme mlátiť prázdnu slamu, nemusíme vôbec pochybovať o tom, na ktorú literatúru prípadne voľba. Všetky slovanské literatúry — okrem ruskej — sa obmedzujú na malé kmene a následne aj na malé územia, preto môže voľba všeobecného slovanského literárneho jazyka pripadnúť jedine na staroslovanský alebo ruský jazyk. Starosloviččina ako taká však už vymizla a je takmer mŕtva, nie je taká ohybná a nemá vzlet živého jazyka, preto zostáva len ruština ako jediný jazyk schopný plniť takéto poslanie. Ruština je jazykom najväčšieho, samostatného a široko-ďaleko vládnuceho kmeňa, ktorému patrí aj hegemonia v našej národnej rodine, okrem toho je to najbohatší, najsilnejší a najzvučnejší jazyk poznačený mocou. Čo sa týka týchto vlastností, hneď na druhom mieste za ním sa nachádza srbský jazyk. Tým nechceme povedať, že aj potom, keď sa ruština stane všeobecným jazykom slovanskej literatúry, by nemali jednotlivé kmene tvoriť literatúru vo svojich jazykoch, predovšetkým poéziu a podobne, no nechceme zostať pri jednotlivých literárnych jazykoch; ako sa môže povedzme dánska literatúra merať s nemeckou? Ruský literárny jazyk je vhodný na to aby sa stal všeslovanským aj preto, lebo ako reč sa dokonale vyjadruje vo svojom vlastnom písme, zatiaľ čo ostatné jazyky — okrem srbského — si musia vypomáhať latinskou abecedou. Nemožno očakávať, že naše kmene prekonajú svoju ľudsky pochopiteľnú samolúboosť a dobrovoľne sa odhodlajú na tento veľký krok k zjednoteniu, a v podmienkach cudzej nadvlády ho netreba ani za každú cenu presadzovať. O tomto veľkom kroku sa rozhodne v prospech Slovanov až pod tlakom dôležitých politických udalostí. Zatiaľ bude prospešné, keď sa o túto vec vzbudí záujem a bude sa o nej hovoriť, keď sa na ňu budú ľudia pripravovať. Po každom lete nastane v prírode jeseň a napokon zima, a táto postupnosť sa objavuje aj vo svetových dejinách. Národy ukonané horúčavou a prácou opúšťajú postupne javisko dejín a nasleduje dejinný nečas, duchovná zima, ktorou sa končí jeden život. Plnosť gréckeho života vystriedalo obdobie bezútešnosti, po odkvete Ríma nastala hrozná doba cisárov a nám sa zdá, akoby v súčasnosti v Európe nastali znovu bezútešné časy. — Vývoj ľudstva napriek tomu pokračuje, večné pravdy sa nerúčajú, naopak: tak ako sa s príchodom jari príroda po zime prebúdzá do bohatého života a začína s obnovenými silami, podobne je tomu v živote ľudstva. V akej plnosti a sile sa rozvinul po rozpade rímskeho cisárstva germánsky a románsky život! Zvláštny jav sprevádza pôsobenie veľkých svetodejinných národov, ktoré sa ocitli na výške svojej moci: keď duchovne prevýšia a ovládnu iné národy, pokúšajú sa im vtláčať pečať svojho vlastného ducha. Vidíme napríklad Alexandra Veľkého, ktorý dobyval svet spolu s Grékmi a bol naplnený túžbou šíriť grécku vzdelanosť po celom svete. Takisto bojovali Rimania o *imperium orbis* a podobne chcú byť Germáni nositeľmi idey všekresťanského cisárstva. Posledným úsilím tohto druhu bol na Západe pohyb Románov pod vedením osudného Napoleona. Všetko toto sú, pravda, len pokusy, ktoré stroskotávajú na nemožnosti realizácie. Podobne ako kliesnil Cezar mečom cestu svetovým dejinám do Gálie, ktorá do nich čoskoro aj skutočne mala prejsť, tak isto si razil Napoleon cestu do krajiny Slovanov a násilne ich zavliekol na pôdu svetodejinných udalostí. Francúzi tohto mimoriadneho muža na jednej strane preklínali, na druhej strane ho zbožšťovali; Nemci, ktorí pod ním trpeli, ho nenávideli. Najväčšími ho môžu oceniť a najobjektívnejšie posúdiť Slovania, ktorí ho porazili v rovnocennom boji. Najväčší spomedzi Slovanov, Puškin a Mickiewicz vyslovili o ňom najpravdivejšie slová a v súčasnosti zriaďuje Rus Demidov na Elbe Napoleonovo múzeum. Tento muž mal temné tušenie, ktoré vyslovil v dôverných rozhovoroch s priateľmi na ostrove Sv. Hele-

tantizmus kľatbu, vyhlásil protestantov za kacírov a ani v najmenšom sa nestaral o ďalší vývoj, ako keby ani nijaký nebol. Spomínaný rozvoj sa však nesmie zvrhnúť na jednostrannosť, rozptýlenosť protestantizmu, ale musí byť súčasťou cirkvi. Podľa nášho názoru sa netreba obávať jednostranného rozvoja protestantskej cirkvi, preto že Slovania sa neradi iba rozumom ako Nemci, ale aj srdcom a dušou. Popri tomto všetkom pravoslávna cirkev nikdy neprenasledovala inak zmýšľajúcich, ale sa k nim správala v duchu kresťanských prikázaní a ruský národ nikdy ani nepadlo nenávidieť a utláčať ostatné národy len preto, že vyznávajú iné náboženstvo. Presne naopak ako katolicizmus a katolícke vlády, ktoré inovercov prenasledovali najmä vtedy, keď ich podporovala nejaká moc. Známe sú excesy v Španielsku, Francúzsku, Rakúsku. To, čo sa deje v Poľsku, je motivované politicky a čoho sa tam dopúšťa ruská vláda, nech je akokoľvek mocná, nie je v podstate namierené proti katolicizmu. Keď zhrnieme to, čo sme povedali o pravoslávnej cirkvi, mimovoľne dospějeme k presvedčeniu, že je cirkvou slovanstva a budúcnosti.

Ó, svätá cirkev našich otcov, ktorá si prvá kresťansky požehnala naše kmene z výšky Nitry, Velehradu a Vyšehradu a raz si už aj bola pripravená duchovne spojiť a zjednotiť celú rodinu našich národov. Ó, vráť sa k nám! Pozdvihni naše srdcia k Večnému a posilni nášho ducha, aby mohol uskutočniť svoje veľkolepé poslanie. Takmer všetky naše kmene, Česi rovnako ako Slováci, Poliaci aj Chorváti boli už v tvom lone, ty, matka Slovanov, a len keď sem vtrhli cudzinci, aby nám vládli, vyhnali ťa a zaviedli katolícku cirkev, ktorá upevnila nad našimi kmeňmi cudzie panstvo a vydala nás napospas cudzím. Panstvo cudzích ťa podkopáva ešte dnes všade tam, kde má na teba dosah, ale padne skôr, než ty. Tebe sa otvára budúcnosť, ty budeš viesť životaschopný národ, s ktorého duchom a poslaním si v súzvuku! Keď padne a zlomí sa nenávidená nadvláda, srdcia tvojich blízkych budú ťa vítať a spontánne vzlietnu k tebe, blahoslavenej!

Cudzinci obyčajne vyčítajú tejto cirkvi určitú stagnáciu, no keď sa pozrieme bližšie, uvidíme, že cirkev, ktorá udržiavala národ v božej bázni a úcte, uchováva jeho silu a sviežosť, neskazené srdce takáto cirkev nestagnuje, naopak, je a musí byť naplnená životnou silou. Pravoslávie postihol ten osud, aký postihuje toho, kto sa netlačí do popredia a zostáva radšej tam, kde je — u svojich — a venuje sa svojmu povolaniu. O takomto človeku si potom mnohí myslia, že nebol stvorený pre život a málo sa o neho zaujímajú. No všetko má svoj čas; pravoslávna cirkev doteraz zostávala pri svojich, kde si plnila úlohy, no príde čas, keď sa dostane v priebehu dejín na široké pole pôsobnosti. Až vtedy sa rozvinie v celej plnosti života. Ved' kto by mohol menovať cirkev, ktorá by mohla naplno pôsobiť bez národa so svetodejinným poslaním? Slovania stáli až donedávna v pozadí svetovej histórie, a tam bola aj ich cirkev.

Nech nám nikto nevyčíta, že radíme Slovanom, aby použili svoju cirkev ako prostriedok na politické zjednotenie. Napriek tomu je jasné, čo sa prostredníctvom slovanstva snažíme dosiahnuť; jeho poslaniu zodpovedá jedine táto cirkev. Slovanstvo sa nikdy nebude znášať s rímskym katolicizmom, a východná cirkev bola kedysi spoločná takmer všetkým našim kmeňom a je ich skutočným majetkom; len ich upozorňujeme na to, čo im patrí.

Druhá vec, na ktorú sa musia Slovania pripraviť, je spoločný literárny jazyk, pretože kto by nepochopil, že mnohosť literatúr len brzdí porozumenie, rozvoj ducha a spoločné konanie? Slovania majú mnoho literatúr, no budú schopní pre ich malosť zodpovedať veľkým požiadavkám ľudského vývoja, keď sa dostanú na svetodejinnú scénu? V porovnaní so západnými literatúrami, s nemeckou, francúzskou, anglickou, sú všetky naše literatúry — s výnimkou ruskej — malé a nie veľmi významné, nevynímajúc z toho ani českú literatúru. Pokiaľ budú slovanské kmene takto rozdobené, nebudú mať ani možnosť dosiahnuť niečo významné, pretože aké povzbudenie ducha, aké prostriedky by mohli poskytnúť tieto jednotlivé literatúry na malom priestore, ktorý majú

Austroslavizmus.....	95
Pripojenie všetkých Slovanov k Rusku.....	101
Detailné zdôvodnenie.....	101
Prednosti Západu.....	101
Slovanské sympatie k Rusku.....	102
Rakúski Slovania	102
Poliaci	102
Poľské dejiny	103
Poliaci nemôžu byť na čele Slovanov.....	104
Napoleon o Poliakoch	104
Poliaci na barikádach a ich ponosy na Rusov.....	104
Výčitky Poliakom	104
Víťazstvo Rusov, šťastie Slovanov	105
Česi a Rusi.....	105
Česi a Chorváti	106
Rusi.....	106
Rusko: rozloha, obyvateľstvo, ekonomické ukazovatele	106
Štúrov obdiv k Rusku	107
Charakter ruského ľudu.....	108
Názory cudzincov.....	108
Ruská vláda.....	108
Školstvo, veda	109
Priemysel.....	109
Vláda a ľud	109
Cári	109
Viera v Rusko	110
Poddanstvo.....	110
Znovuzrodenie obcí.....	111
Župy.....	111
Samospráva obcí.....	111
Práva a povinnosti žúp.....	112
Právomoc štátu.....	112
Pravoslávna cirkev.....	114
Všeslovanský literárny jazyk.....	116
Kollárova vzájomnosť.....	117
Poznámka prekladateľa	118

Svetoslav Bombík – Das Slawenthum ... ako Štúrovo odmietnutie západu

Napriek tomu, že sa to zdá byť neuveriteľné, jedno z kľúčových diel modernej slovenskej kultúry — Štúrovo *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft* — sa v slovenskom vydaní dostáva do rúk odbornej, ale aj širšej kultúrnej verejnosti až dnes — jeden a pol storočia po svojom vzniku. Pritom ide o dielo, ktoré malo preukázateľne podstatný vplyv na formovanie kultúrnej a politickej identity slovenskej inteligencie.

Štúr svoj duchovný testament slovenskému spoločenstvu napísal po nemecky v prvej polovici 50. rokov 19. storočia, v čase svojho núteného pobytu v Modre, kam sa dostal po revolúcii roku 1848. V diele sa logicky završuje a sumarizuje Štúrovo dejinno-filozofické a historické poznanie i spoločensko-politická skúsenosť. Máme tu pred sebou v modernej slovenskej histórii ojedinelý pokus o celostné uchopenie dejín, ich zmyslu a na tomto pozadí ako i na pozadí rekonštrukcie konkrétneho historického vývoja zámer definovať zmysel slovanských i slovenských dejín. Zároveň ide o pokus určiť miesto Slovanov v konkrétnych európskych vzťahoch s praktickým návodom na dejinné účinkovanie v podobe sformulovaného politického programu. Z tohoto hľadiska máme pred sebou dielo výsostne politické, hoci bolo spracované na širokom filozoficko-dejinnom základe.

Kniha bola oficiálne prvýkrát publikovaná v ruskom preklade pod názvom *Slavjanstvo i mir buduščago*, ktorý vydal ruský slavianofil V. I. Lamanskij počas slovanského zjazdu v Moskve v roku 1867. Podľa Lamanského svedectva sa mu práca dostala do rúk za jeho pobytu v Uhorsku r. 1862 od nemenovaného blízkeho Štúrovho priateľa a spolupracovníka.

Aj druhýkrát kniha vyšla v Rusku — v roku 1909 ju v Petrohrade vydal ďalší známy slavianofil T. D. Florinskij a opatril ju rozsiahlejšou úvodnou staťou.

Potom, v roku 1928, správca Matice slovenskej Jozef Škultéty poskytol toto druhé ruské vydanie literátovi a prekladateľovi Mikulášovi Gacekovi s ponukou, aby ho preložil do slovenčiny. Gacek ponuku prijal a v polovici roku 1929 odovzdal hotový preklad správe Matice slovenskej. Táto v roku 1931 v XXXI. zväzku svojej edície Čítanie študujúcej mládeže vydala Výber zo spisov Ľudovíta Štúra a v ňom niekoľko úryvkov z posledných kapitol diela.

V tom istom roku, 1931, sa Českému vedcovi a pedagógovi Dr. Jozefovi Jiráskovi, ktorý pôsobil v Bratislave na Univerzite Komenského, podarilo objaviť originálny nemecký rukopis Štúrovho textu. Vzápätí ho vydal v pôvodnom nemeckom znení pod názvom *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft* s vlastným úvodom a kritickými poznámkami. V takejto podobe, nákladom Učenej spoločnosti Šafárikovej v Bratislave, dielo po prvýkrát vyšlo na Slovensku v oficiálnej knižnej podobe.

O vydanie Gacekovho prekladu Štúrovho traktátu sa Matica slovenská znovu pokúsila až počas existencie slovenského štátu v období II. svetovej vojny v roku 1944. Napriek tomu, že už boli hotové korektúry, kniha nevyšla. V zviazanej podobe sú tieto korektúry podnes uložené v Národnej knižnici v Martine.

Dielo nevyšlo ani za komunistického režimu v rokoch 1948 až 1989, hoci práce Ľudovíta Štúra patrili do „zlatého fondu“ slovenskej literatúry a kultúry. V rôznych výberoch a monografiách sa síce kde-tu objavil hanblivý citát z diela, to však nikdy nebolo publikované ako celok. Na otázku — prečo? — sa ponúka jednoduchá odpoveď: Štúr v ňom podal principiálnu kritiku socializmu a

sa naskrze celku. Pravoslávna cirkev nikdy nebudovala *jedno jediné duchovné kráľovstvo*, nepotrebovala teda logicky na jeho uchovanie a spravovanie pápeža, nikdy sa nenechala spravovať kňazským stavom, uspokojila sa s organickým zdokonaľovaním cirkvi, kde, pravda, má svoje miesto aj duchovenstvo, bez ktorého sa nijaká cirkev nezaobíde; duchovenstvu zverila len vyššie cirkevné poslanie, ktoré sme už vysvetlili. Toto poslanie obsahuje len sväté povinnosti: všetkým prichádzajúcim generáciám hlásať evanjelium a posilniť v ňom tých, ktorí ho prijali, priblížiť všetkým večne živé učenie a neustále a nepretržite im ho vysvetľovať, pomáhať vstávať tým, čo padli, posilňovať slabých, mocných viesť k pokore, pokorných vyzdvíhať, utešovať nešťastných, varovať šťastných a svätými obradmi privádzať všetkých do vrúcneho vzťahu s kresťanstvom. Pravoslávna cirkev zostala pri tomto poslaní a nenárokovala si na nič viac. Duchovenstvo, ako sme povedali, dostalo do rúk len toto vznešené poslanie a keďže nezaložilo nijaké vlastné kráľovstvo, nebolo treba ani nijakých správcov. Hoci aj zaviedla kňazský stav poverený poslaním cirkvi, neurobila z jeho predstaviteľov tak ako rímskokatolícka cirkev vládcov a z národa poddaných, neprístupnila učenie len kňazom, nespravila ich bránou a jedinými dverníkmi Kráľovstva Božieho, ale poverila ich len vedením ľudu, neoddeľovala ich od neho, nezakazovala im neprirodzeným celibátom s ním styk, naopak, povoľovala im manželské zväzky, nezabraňovala ľudu používaním cudzích rečí chápať učenie a cirkevný obrad a zaviedla do Písma svätého, do cirkvi u všetkých národov ľudu vlastné národné jazyky, nestanovila tak ako rímskokatolícka cirkev, že len splnenie kňazmi predpísaných úkonov vedie k večnému životu, nenútila teda ľud k mechanickým, nezmyselným cvičeniam a iným takzvaným dobrým skutkom, k prijímaniu povrchnosti namiesto podstaty, vonkajškových javov namiesto vnútorných hodnôt a teda nikdy ľud nezotročovala, neotupovala a nehnala ho do bigotnosti. Pravoslávne národy sú právom vo všetkých krajinách nábožne založené, no nikde nie sú slepé a bigotné ako katolícke národy. S tým je úzko spätá skutočnosť, že sa obrad nestal hlavnou zložkou bohoslužby, ale má to isté postavenie ako učenie, a tam, kde je to inak, ide o výnimku, možno chybu, ktorá vznikla pri nevyhnutnom vytváraní duchovenstva. Ďalej je s tým spojené to, že pravoslávna cirkev ani na okamih nezabudla kvôli zveľobovaniu Panny Márie na Krista, že pravoslávny ľud sa díva v kostole na sväté obrazy a tieto obrazy sú, ako vieme, čistou duchovnou predstavou bytosti zbavenej svojej zmyselnosti. Nemodlí sa k týmto obrazom tak, ako to robia katolíci a hoci navštevuje kláštory, kde je uschovaná väčšina historických pamiatok z jeho minulosti, nestali sa mu pútnickými miestami, z ktorých by sa dnes už vytratila mravnosť tak ako u katolíkov. Niet tu opovážlivosti, panovačnosti, zotročovania, povrchnosti katolíckej cirkvi, no pritom má tak ako ona duchovenstvo, hoci je odlišné a takisto pozná vykupiteľskú obeť a úchvatný obrad. Na druhej strane jej nechýba tak ako protestantom cirkevný organizmus, jednota a obeť, no súčasne vyznáva podobnú vrúcnosť, učenosť a chápaivosť, alebo si k nim aspoň necháva otvorené dvere. Pravoslávie takto prevyšuje katolicizmus i protestantizmus, opravuje ich nedostatky a jednostrannosti. Táto cirkev sa nikdy nesnažila tak ako katolícka dosiahnuť duchovnou panovačnosťou svetské panstvo, nikdy sa neznížila k tomu, aby najsvätejšie náboženstvo použila ako prostriedok na dosiahnutie svetských, často odporných cieľov, nikdy si ruky nezašpinila zločinom, nikdy nemala nič spoločné s nekresťanskou a diabolskou prácou inkvizície, jezuitov a im podobných, ale vždy sa pripájala k štátu a pomáhala mu. Keď štát zlyhal, vedela mu to dať na vedomie. Kiež by pravoslávna cirkev nikdy nestratila z očí toto veľkolepé poslanie! V Rusku je panovník národa súčasne navonok zástupcom cirkvi; nech duch slovanstva so sebou prinesie splnenie tejto veľkej úlohy! Okrem toho treba mať pri pravoslávnej cirkvi na pamäti, že neskostnatela tak ako katolícka, nespravala sa nepriateľsky voči protestantizmu. Dôsledkom bolo, že umožňovala prehlbovanie viery, väčšiu vrúcnosť, bližšie porozumenie a prísnejšie dodržiavanie učenia — zatiaľ čo katolicizmus naveky uvalil na protes-

rozumný národ a majú pritom zmysel pre poéziu. Sú národom, čo si verne uchoval rýdzo slovanské ustanovizne, z ktorých niektoré sa nezachovali dokonca ani u Rusov a celkovo sú po Rusoch prvým slovanským kmeňom. Zachovanie Srbska považujeme za rozumné a z politických dôvodov účelné. Srbi totiž netvorí veľký štát, sú smelí, energickí a vedia sa oduševniť, môžu podnikáť ľahšie ako Rusi, ktorí musia zohľadňovať množstvo európskych vzťahov. Okrem toho sa Srbi nachádzajú pod ochranou Ruska. Ďalej treba pripomenúť okolnosť, že Srbi na seba upútali pozornosť všetkých južných slovanských kmeňov a získali si medzi nimi zasluženú prvenstvo.

V slovanskom štáte musí napokon všetko posvätiť cirkev; ona je jeho alfou i omegou. Pravý Slovan sa nepustí do ničoho bez toho, aby neprosil o pomoc Boha a každé dielo završí tým, že Bohu za jeho pomoc poďakuje. — Tento princíp uchováajúci ľudstvo a štáty sa nesmie stratiť ani v slovanskom štáte, musí zostať nenarušený, živý a posvätný. Čo by bolo zdrojom našej činnosti, ak nie božie vnuknutie? Kam má smerovať, kde sa má završiť ak nie v dobrom, spravodlivom živote? „Hľadajte najprv Kráľovstvo Božie, a ostatné vám bude dané.“ Pravdu tohto večne platného výroku potvrdzujú celé dejiny. Národy, ktoré odvrhli Kráľovstvo Božie, spravodlivosť, opravdivé ľudské konanie, zabudli na Boha a zaujímali sa len o to „ostatné“, teda len o svetské veci, rad za radom upadli, a tento výrok sa aj v budúcnosti ukáže ako pravdivý. Vzchopme sa, Slovania! Tento výrok nadobúda platnosť v našom živote, nosíme ho v srdci. Naša pravoslávna cirkev musí neustále našim kmeňom a štátom pripomínať túto vetu a naše štáty sa jej musia pridrižovať. Táto cirkev mala vždy pred očami toto svoje životné poslanie a je v primeranom vzťahu k štátu, vďaka ktorému ho je schopná chrániť. Nevytvára si vlastné duchovné kráľovstvo, nepovznáša sa nad štát, ani mu nie je podriadená, no skôr s ním kráča ruka v ruke, je s ním spojená a boli časy, keď mala dosť síl na to, aby vystúpila na čele s patriarchom a s krížom v ruke proti tým ruským panovníkom, čo zabudli na svoje veľké poslanie a snažili sa národ utláčať, aby im pripomenula ich povinnosti. Toto nech má naša cirkev vždy na pamäti, nech sa nikdy neusiluje dosiahnuť moc, ale nech sa ani nikdy nenechá ponížiť a vytlačiť zo svojho vysokého postavenia.

Nepovažujeme za potrebné zaoberať sa v rámci tejto úvahy jednotlivosťami, pretože z hlavných momentov, ktoré sme tu uviedli, vyplynie všetko samo od seba. Nie je vecou Slovanov plánovať, určovať a predpisovať jednotlivosti v štátnych pomeroch a v zákonodarstve; toto maličerné úradníčenie prenecháme byrokratom, ktorí sa našim kmeňom nevýslovne bridia. U nás sa plní aj bez predpisov všetko, čo so sebou prinášajú obyčaje našich kmeňov, čo vyplýva z ich mravných pomerov a čo je každému jasné hneď na prvý pohľad. To, čo je výsledkom mravných pomerov, cení sa oveľa väčšmi ako všetky vaše nariadenia a predpisy, vaše paragrafy a opatrenia, patenty a uznesenia vašich byrokratov, vašich Nemcov! Nemec všetko nosí v hlave, všetko sa mu ukladá do pojmov, z čoho mu potom vychádzajú paragrafy a keďže sa z toho nič nedá podať ľudskou rečou, oznamuje to ostatným na papier; rečníci svoje prejavy čítajú, rovnako aj profesori svoje prednášky; Slovan naproti tomu nosí všetko v srdci a v duši a dokáže to aj vyjadriť silou prejavu. Všetky naše kmene majú veľký rečnícky talent a tam, kde sa stratil — napríklad u Čechov — stalo sa tak v dôsledku byrokracie, tlaku a s tým súvisiaceho zmĺknutia. Vyššie sme ukázali, aké požiadavky máme na slovanský štát, teraz je na rade, aby sme slovanským kmeňom pripomenuli ich povinnosti a ukázali im cestu, ktorou majú podľa nášho názoru kráčať, ak chcú dosiahnuť svoj ušľachtilý cieľ, žiť slovanským životom a dospieť k jednote. A tu je na prvom mieste pravoslávna cirkev. Svätou povinnosťou našich kmeňov je obracať k nej pohľad. Rozdiel medzi západnou a východnou katolíckou cirkvou nespočíva v tom — ako sa obyčajne uvádza —, že jedna uznáva pápeža a druhá ho zavrhuje, nechce pripustiť bezvýznamné slovíčko *kaj*, „et“, teda „a“ v dogme o Svätej Trojici a v podobných vonkajších veciach. Rozdiel je substanciálny a týka

komunizmu. Ak na jednej strane komunistickí ideológovia nadviazali na interpretáciu Štúra ako zakladateľskej osobnosti moderných slovanských dejín, bolo zrejme neprijateľné, aby ten istý Štúr súčasne vystupoval ako zásadný kritik socializmu, do ktorého podľa nich tradícia, ktorej bol zakladateľom, prirodzene vyústila. Tak vznikla paradoxná situácia: Štúr bol považovaný za zakladateľa „najpodstatnejšej tradície“ (Mináč) a zároveň nebolo publikované jeho podstatné dielo. Avšak aj napriek tomu, že komunistický režim dielo nespřístupnil širokej čitateľskej verejnosti, stávalo sa predmetom analýz „komunistickej humanistiky“. Tieto reflexie sa často vyrovnávali práve s otázkou, do akej miery mala táto Štúrova práca vplyv na formovanie identity slovenskej inteligencie. Napríklad Dalimír Hajko v práci *Začiatky marxistickej filozofie na Slovensku v súvislosti so Slovanstvom a svetom budúcnosti* píše: „*Spis vyšiel prvý raz zásluhou ruských slavianofilov až roku 1867 (druhé vydanie roku 1909) v ruskom preklade, a teda vôbec nemohol ovplyvniť vývin filozofického myslenia na Slovensku v období svojho vzniku ani bezprostredne po ňom.*“¹ Naproti tomu Ján Bodnár v práci *Dedičstvo myšlienok* konštatuje: „*Teoretické východiská, národnej filozofie tohto obdobia obsahuje Štúrova kniha Slovanstvo a svet budúcnosti. Ideové, svetonázorové jadro, filozofické východiská, jasne a jednoznačne formulované v práci, hlboko zasiahli a ovplyvnili myšlienkový vývin generácie národnárov.*“² K posúdeniu tohoto sporu sa dostaneme neskôr, pri interpretácii Štúrových koncepcií a ich vplyvu na orientáciu slovenskej inteligencie. Na tomto mieste možno rekapituláciu histórie vydávania knihy uzavrieť konštatovaním, že kniha po takmer jeden a pol storočí od svojho vzniku napokon predsa vychádza v slovenskom jazyku. Aký závet nám v nej Ľudovít Štúr zanechal, akú koncepciu národa a jeho historického, kultúrno-civilizačného i politického smerovania?

* * *

Štúr v jednej z pasáží Slovanstva a sveta budúcnosti píše:

„*Z politického hľadiska prechádza Západ od absolutistických monarchií ku konštitučným štátom, tieto sa zas pretvárajú na politické a napokon na sociálne a komunistické republiky, kde sa všetko končí v rozklade ľudstva a v deštrukcii ľudskosti. Táto unáhlenosť má v sebe osudnú črtu: keď sa už raz totiž Západ dostal do víru týchto pohybov, nemôže sa z neho vymaniť. Niet tu pokoja, ani stálosti, všetko sa valí a tlačí vpred, rúti sa, a všetci tu vidia svoje konečné, vytúžené šťastie — v záhube! Jedna revolúcia bude nasledovať za druhou a po každej na tom budú národy Západu horšie ako predtým. Nasledujúce generácie budú stále divšie a horšie, už dýchajú tento vzduch, už z neho čerpú energiu, západným duchom času je poznačená aj výchova, tento duch je ochabnutý, ospalivý, zo zásady sa vzdal akejkoľvek prisnosti, zmäkčilosť pôžitkárstvo a hojnosť čoraz väčšmi vytlačujú bývalú zdržanlivosť vážnosť niekdajšiu činnosť: nech sa teda krútia kolesá voza vpred, pretože ich nemožno obrátiť — nech sa teda rútia vpred s pokoleniami Západu, pokým ich nezadrží nad priepasťou mocná ruka.*

Kam obrátiť pohľad, kde čerpať nádej, keď srdce, čo vzplanulo láskou k človeku, márne hľadá pomoc na Západe? Tam, na ďalekom Východe, pretože tam je usídlený národ Slovanov, národ budúcnosti!“³

Po prečítaní tejto pasáže sa ponúka otázka: ako mohol protestantský intelektuál, resp. človek, u ktorého by sme predpokladali hlbokú intelektuálnu a hodnotovú zakotvenosť v západnej

¹ Hajko, D. : *Začiatky marxistickej filozofie na Slovensku*. Bratislava 1987, s. 22.

² Bodnár, J. : *Dedičstvo myšlienok*, Bratislava 1983, s. 138.

³ Štúr, L' : *Slovanstvo a svet budúcnosti*, s. 77 tohto vydania.

kultúre a jej archetypoch dospieť k takémuto paušálnemu odmietnutiu Západu a exaltovanému príklonu k Východu? Odpoveď zrejme treba hľadať v Štúrovej koncepcii dejín.

Štúrova koncepcia Slovenska a interpretácia zmyslu slovenských dejín a napokon i jeho koncepcia slovenského národa ako samostatnej entity je odvodená z jeho všeobecnej filozofie dejín a predstavy univerza. Ako je všeobecne známe, na jej sformovanie mala určujúci vplyv Kollárova teória „slovanskej vzájomnosti“, Heglova filozofia dejín, Herderove práce o poslaní jednotlivých národov v dejinách a v neposlednom rade i konfesiónálne ortodoxný luteranizmus. Podľa Štúra dejiny nie sú mechanicky náhodným sledom udalostí, ale sledujú určitý cieľ, dejiny sú teleologické, pričom v tomto bode sa Štúrovi prelína Heglova koncepcia dejín ako procesu objektivizácie, vyjavovania absolútneho ducha s kresťanským modelom dejín ako „dejín spásy“, teda postupného „umravňovania“ v duchu kresťanského náboženstva a povznášania sveta k bohu. K tomuto cieľu sa dejiny blížia po etapách. Každá etapa predstavuje aktivitu nejakého národa — jednotlivé národy musia v dejinách uskutočniť istú úlohu, poslanie, aby sa dejiny dobrali k svojmu cieľu. V každom národe je uložený akýsi duchovný „dejinný algoritmus“, ktorý je časťou absolútneho ducha. Tento duchovný potenciál musia jednotlivé národy v svojej časti dejín „vyžiarit“, aby sa dejiny pohli ďalej. Základom národa je teda jeho metafyzická substancia a iba tá komunita, ktorá túto metafyzickú duchovnú substanciu obsahuje je národom. Štúrovo myslenie bolo par excellence metafyzické a to sa muselo odraziť i v jeho koncepcii národa. Ten nie je primárne empirickou kategóriou, empiricky sa len vyjavuje jeho základ — metafyzická substancia. Cieľom dejín je realizovať ideu dobra, podľa Štúra de facto v jej kresťanskom poňatí. A tento cieľ dejín prichodí realizovať práve Slovanom. Slováci sú Slovania, ich právo na existenciu a národnú svojbytnosť Štúr odvodil zo samotnej filozofie dejín a koncepcie univerza. Bolo potrebné celostné uchopenie dejín aby sa objasnilo právo Slovákov na svojbytnosť. Pričom treba podotknúť, že ich Štúr najprv musel špecifikovať ako osobitný slovanský kmeň, najst' a zdôvodniť ich osobitnú duchovnú substanciu, čo urobil v kritike Kollárovej štruktúry Slovanstva a jeho koncepcie „československého kmeňa“. Zdôvodnil, že Slováci majú svoju samostatnú, svojbytnú duchovnú substanciu od českej a sú teda samostatným národom. Svoju koncepciu zároveň dotvoril v tom zmysle, že prakticky stotožnil dejinné poslanie Slovanstva s dejinným poslaním Slovákov. Poňal ich ako vyvolený národ svetových dejín, ktorého poslaním je povzniesť svet k bohu a realizovať ideu dobra. Duchovné rozpoloženie „štúrovskej družiny“ najvýstižnejšie ilustruje list, ktorý Ján Francisci adresoval jednému zo svojich druhov: „*Ludovít ... cítí v sebe povinnosť čo Slovák ideu Slovanstva riadiť, lebo to jest Slovákov povolanie, čo i z toho ... vysvitá, že v nás najskôr vznikla a u nás v našich Tatrách sa najčistejšie prechováva.*“⁴ Ten istý Francisci v tomto duchu uvažuje i takto: „*Náš kmeň jest i rečou i mravmi i úlohou rozdielny ... a jest podstatne sám pre seba kmeň. A to mu nikto nech neodoberá. Úloha naša jest veliká, vznešená, duch náš jest mladý, jarý, silný a máme si ho dať hamovať vyžitym materializmom...*“⁵

Zo Štúrovej koncepcie dejín logicky vyplynulo rozdelenie národov na tie, ktoré už svoju duchovnú substanciu „vyžiarili“, čím skončili svoje dejiny ozmyselnújúce — teleologické — pôsobenie, a ďalej už len „ne-duchovne“, materiálne vegetujú; a tie, ktoré so svojou duchovnou substanciou ešte len prichádzajú na javisko dejín, aby ich zavřili a priviedli ľudstvo na cestu spásy. K tým prvým patria všetky národy Západu, k tým druhým slovanské národy a medzi nimi najmä Slováci ako vyvolený národ, ktorého intelektuálna elita „odhalila“ zmysel dejín a účinkovania Slo-

šu vzťahujúcu sa činnosť a naše postavenie vo svete. V Rusku takáto monarchia jestvuje, treba ju len zosúladiť s vyššie uvedenými demokratickými inštitúciami prispôsobenými duchu nášho národa. Tým by sa celkovo vyriešila otázka potrebnosti ďalšieho štátneho rozvoja a skončili by sa nekonečné revolúcie.

Vláda, ktorá má takúto moc, nemôže byť odtrhnutá od národa a vznášať sa vo vzduchu, ale s ním musí kráčať ruka v ruke, opierať sa o jeho ducha pridriavajúc sa podľa svojich obyčají a potrieb svojho poslania. Preto musí byť obklopená zástupcami žúp, ktorí jej vo všetkom pomáhajú, podporujú ju radami a sprostredkujú medzi vládou a národom živý vzájomný styk. Toto je senát, ktorý jestvoval a jestvuje vo všetkých našich štátoch, dodnes existuje ešte v Rusku, Srbsku a Čiernej Hore a v posledných dvoch menovaných krajinách zastupuje u vlády župy. Bolo by mimoriadne škodlivé, keby sa mal zo senátu stať len akýsi tieň, pretože potom by vláda stratila živý kontakt s národom, postupne by sa navzájom odcudzili a toto nešťastie by malo nedozierne následky. Následky odcudzenia tohto druhu by sa nevyhnutne objavili, aj keby ich nebolo možné uvidieť hneď. Ak ide o dôležité, závažné štátne záležitosti, alebo keď si vláda netruhá podniknúť niečo na vlastnú päsť, keď si nie je istá, aký má národ názor na určité opatrenie, ktoré treba zaviesť, potom si nechá príslušný plán či opatrenie odobriť župami. Alebo — a to ešte väčšmi zodpovedá slovanskému charakteru — zvoláva k sebe zástupcov najlepších, najskúsenejších a najväzenejších žúp, nie preto, aby jej predpisovali zákony, aby tu debatovali a dohadovali sa, aby hrali ústavnú komédiu, ale preto, aby jej poradili ako najstarší z ľudu. Ak má vláda naozaj živý kontakt s ľuďmi, ak jej ľud verí a ona jemu tiež, potom radu určite zoberie na vedomie a bude sa ňou riadiť podľa svojho uváženia. Vo všetkých našich štátoch boli pôvodne takéto národné zhromaždenia a podobne chápeme aj dnešnú uznávanú srbskú *skupštinu* v Srbsku a v Čiernej Hore. Dokonca aj cár Alexander zvolal takéto zhromaždenie krátko pred vpádom Francúzov do Ruska a ako sa ukázalo, svoju úlohu dôstojne splnilo.

Medzi ľud a vládu, ktorá má k nemu takéto postoj, sa nikdy nevotrie cudzí prvok, akým je tajná polícia ničiaci vzájomnú dôveru, vzbudzujúca nedôverčivosť oboch, vyvolávajúca umelý rozpor a demoralizujúca národ. Ó, kiež by si to vzala každá slovanská vláda k srdcu! Nie za každým voľným prejavom sa skrýva zlý úmysel, nie každý voľný pohyb znamená hneď atentát! Ak niečo chystajú a kujú horúce hlavy a zlosynovia, magistráty to oznámia vláde a tá v pravý čas zakročí. Skvelý Perovskij požiadal v Rusku o odstránenie zbytočnej a zlopestnej tajnej polície zatiaľ žiaľ neuspel a jej ďalšiu existenciu treba pripísať len skutočnosti, že dobromyselného gosudára Mikuláša prekvapilo hneď pri jeho nástupe na trón Pestelovo sprisahanie.

Navonok by sa mal štát podľa nášho názoru vzdať tých politických spojenectiev, ktoré slúžia len na udržanie rútiacich sa a neschopných dynastií a trónov, pretože to, čo už raz odumiera, neudrží už nijaká moc na svete; slovanská vláda spočívajúca na celkom iných základoch sa opiera o úplne iný národ; niekedy sa identifikuje s neudržateľnými, padajúcimi vládami, čo stratili sebadôveru, možno zbytočne berie na svoje plecia nenávisť národov, sama takto stráca úctu svojho národa a tým, že zanedbáva to, čo treba vykonať, prichádza aj o dôveru ostatných kmeňov. Účinnosť takýchto spojenectiev by podľa nás ruskej vláde dostatočne nahradili slovanské kmene žijúce ešte stále mimo Ruska, keď ruská vláda pochopí svoje veľké svetodejinné poslanie a bude sa riadiť slovanskou myšlienkou oprúc sa o slovanstvo. Až potom sa budú slovanské kmene cítiť pripravené pripojiť sa k Rusku. Nie je potrebné a bolo by aj zbytočné hovoriť vopred o spôsobe pripojenia a o nasledovnom vzťahu k ruskej krajine. Spôsob pripojenia bude výsledkom nadchádzajúcich pomerov, Predovšetkým si však želáme zachovanie existencie Srbska a jeho samostatnej vnútornej správy. Srbi sú Rusom oddaní, sú pravoslávneho vyznania, chrabry,

⁴ List z 28. januára 1843.

⁵ Tamže.

odlišujeme od Západu, ktorý od určitého veku udelil všetkým (len s najmenšími výnimkami, napríklad žobrákom), hlasovacie právo a tým chce vymedziť, či čiastočne už aj vymedzil osobné zastúpenie. V Rusku a Srbsku majú občiny úplnú samosprávu a my to považujeme za najväčšie požehnanie týchto krajín.

Rozšírená obec je v slovanskom chápaní župa (okruh, okružie, vojvodstvo a podobne), ktorá má všetky práva občiny a preto musí mať aj samosprávu. Župa sa teda stará o svoju vlastnú bezpečnosť, tvorí prvú, podľa pomerov aj druhú súdnu inštanciu, oznamuje občinám nariadenia vlády, rozdeľuje medzi ne stanovenú daňovú kvótu a určuje kontingent brancov, stará sa o blaho všetkých občin a všetkých ich jednotlivcov, ktorým občiny nemôžu pomôcť v ich nešťasti, keď si ho sami nezavinili. Spoločnými nákladmi, na ktorých sú povinní podieľať sa všetci na základe určenia župy príspevkom zodpovedajúcim ich majetkovým pomerom, udržiava župné nemocnice a podobné charitatívne ustanovizne, podporuje ostatných jednotlivcov, ktorých nie vlastným pričinením postihlo nešťastie a tam, kde nevystačí so svojimi silami občina, poskytuje občinám pri katastrofách dostatočnú pomoc župa a nahrádza spôsobené škody, a ak sama nie je schopná pomôcť, žiada o pomoc ostatné župy alebo prípadne štát, kontroluje dane odvádzané občinami štátnym úradníkom zabraňuje podvodom a dáva pozor na hladký priebeh odvodov, sama volí administratívnych úradníkov a župný súd a na jeho kontrolu, voľbu a konzultovanie spoločných záležitostí zvoláva slobodné zhromaždenia, na ktorých sa zúčastňujú jednotlivé občiny prostredníctvom svojich zástupcov, ale na osobné zastúpenie tu nemá nikto právo. Vláda sa obmedzuje len na zisťovanie a odstraňovanie prípadných nešvárův. Týmto spôsobom sa zabraňuje šíreniu neznesiteľných vredov západnej byrokracie: namiesto byrokratického mŕtvovného ticha zavláda v spoločnosti život a pohyb, správa nestojí veľa a tí, ktorým národ vyslovil dôveru, sú jeho hodnosťami a cítia sa viac poctení voľbou, ako keby mali byť úradníkmi platenými za svoju prácu. O to môžu byť potom nižšie dane a hospodárstvo všetkých štátov sa môže viesť úspornejšie. V Rusku sa šľachta každej gubernie schádza slobodne, volí si svojich maršalov (bývalých županov), sudcov prvých dvoch inšancií, prezidentov týchto súdov a v okresoch aparát administratívnych a policajných úradníkov a okrem toho kontroluje vo všetkých finančných záležitostiach vládou dosadeného gubernátora. Na týchto právach sa podieľa aj ľud, hoci v obmedzenejšej miere. Princíp našich starých žúp je teda v Rusku ešte stále živý a bolo by ho treba v súlade s našim národným duchom a predstavou účelného, rozumného štátneho zriadenia uplatniť na občiny, čím by sa šľachta musela prirodzene vzdať svojho jednostranného privilégia a musela by ho preniesť na celý národ ako právo, ktoré mu patrí, keďže duchu nášho národa sú rodové privilégia cudzie a kresťanstvo uznáva, že každému, kto sa narodil, teda každému človeku patria božské aj ľudské práva.

Slovania nikdy nedokázali urobiť ten správny krok od žúp k štátu. Tento krok spočíva v tom, že sa štátu zverí bez akýchkoľvek obmedzení celá štátna moc, jeho vysokému, veľkému poslaniu sa zabezpečí primeraná existencia; podľa toho patrí štátu podľa zákona všetko, čo prekračuje rámec žúp a najmä sféru pôsobnosti meštianskej spoločnosti, patrí mu teda zákonodarná, vyššia správna a vyššia súdna moc, čím štát nadobúda silu primeranú svojej úlohe — silu spojiť všetky župy. Jeho úlohou je teda urobiť všetko pre to, aby sa vytvorila vo vnútri štátu jednota, celok pozostávajúci z najrôznejších spolupôsobiacich síl a činností zaisťujúci štátu navonok jeho samostatnosť a zastupujúci ho u iných samostatných štátov. Toto je monarchia, ktorú na Západe nazývajú absolutistickou. Práve vzhľadom na veľké chyby, ktorých sa dopúšťajú naše kmene pri tvorbe štátov, potrebujeme takúto monarchiu — vzhľadom na veľkosť a mnohorakosť našich kmeňov, na predstavu akú má náš národ o monarchii, ďalej vzhľadom na potreby doby, na na-

vanov v nich. Štúr vybuďoval základnú duchovnú opozíciu: duchovne „vyžiarený“, „vypálený“, čiže už len „hmotársky“ Západ versus „duchom naplnený“, „duchohistorický“ Východ.

Z tejto základnej opozície potom vyplynuli ostatné orientácie „štúrovskej družiny“. V kultúrno-duchovnej oblasti odmietnutie akéhokoľvek náznaku materializmu, ktorý spájali s racionalizmom i neskoršia staroslovenská hurbanovská komunikačne uzavretá koncepcia slovenskej kultúry, ktorá odmietla komunikáciu so „zvrhým západným umením“ a snažila sa uzavrieť slovenskú kultúru v jej pomyselnej sterilnej čistote. Túto koncepciu kultúry začala narúšať napr. tzv. „nová škola slovenská“ a najmä jej hlavní ideológovia Palárik a Viktorín. Základnú ideologickú líniu polemiky stihol ešte i v publicistike začiatkom 50-tych rokov krátko pred svojou smrťou stanoviť sám Štúr. V polemike s mladým Samom Vozárom, ktorý vyzýval k liberálnejším postojom, Štúr v hurbanovských Slovenských pohľadoch píše: „... my ňepotrebujeme západného liberalizmu. Slovanstvo si je dost duchom i silou. Rationalizm umrtvjac vjeru a pripravjac národu západnje o hľadadlo veľkých, čistých skutkou zanechau národu tje pustje, pohodija zemskjeho všetkemu predkladajúce ... Ošklivíme si západní liberalizm a jeho prívržencou . . . Slavjanstvo je naša hviezda ...“⁶

Žiaľ, logickou súčasťou koncepcie, ktorá delí národy na „hmotárske“ a „duchohistorické“ je aj jej integrálny antisemitizmus. Štúr v *Das Slawenthum* ... píše: „Tento cudzí národ, nespojený nijakým putom s našim národom, národ, ktorý zo zásady zavrhol kresťanstvo a preto nepoznal lásku k blížnemu, hrozným spôsobom šafáril medzi našimi kmeňmi. Bezohľadne vyciaval v svoj prospech ... úbohý ľud a snažil sa ho mnohorakým spôsobom zviest' a morálne rozložiť... Odtiaľ pramení hlboká antipatia našich kmeňov voči tomuto Bohom zabudnutému národu ...“⁷ A ako východisko chváli cársku politiku, zdôrazňujúc „opatrenia vlády obmedzujúce samovoľu Židov...“⁸

Odozvy Štúrovej dejinnej koncepcie možno nájsť v mnohých dielach slovenskej proveniencie z druhej polovice 19. storočia, resp. i v storočí 20.

Napríklad Jozef Podhradský vo svojej *Tajnej histórii panslavizmu* ... v časti nazvanej *Stav západnej Európy* píše, že „*história panslavizmu je história — čili potrebný vývin a nutný pokrok Ducha Božieho v človečenstve. Na nutnú potrebu postupu tohoto poukazuje celý Západ — ten Západ, ktorý k.p. od jedného pôstoletia ... nezná ukiazať ani jedinkého pravo-kresťanského veľikého činu v histórii svojej ... Slavná minulosť tohoto Západu pomáli sa tráti, úloha jeho sveto-historická kloní sa k večeru ...*“⁹ Celkom v súlade so Štúrom Podhradský ponúka takúto interpretáciu národnosti a klasifikáciu národov „... o národnosti v pravom a ešte živom význame, jako o podstatnom svojstvu národa, semeno pre budú historickú úlohu sveta v sebe kryjúcom, môže sa hovoriť len v počahu na Slovanstvo ... — národy ešte duchovne nevyžití! Ostatné národy Európy národnosti už dnes nemajú. Len Slované ... môžu hovoriť o národnosti duchohistorickej: ostatnia Europa už len o politickej a numerickej. Lebo, čo je to tá „národnosť“? Národnosť je duch národa svetohistorického zvláštny, ešte nevyvinutý ale v možnosti jestvujúci, duch jistý, novú epochu svetohistorickú v sebe zavintutú kryjúci, duch, ktorý si zvláštny svet vystaví, v zvláštnom svete sa stelesní a legitimuje. Našeho veku zrodená idea národnosti je teda per excellentiam červená zora, zvestujúca svetohistorický den epochy vseslovanskej ...“¹⁰

⁶ Slovenské pohľady, 1851, diel I., zv. 4., s. 147

⁷ Štúr, L.: c.d., s. 81.

⁸ Tamže, s. 81.

⁹ Podhradský, J.: *Tajná história panslavizmu* ..., Nový Sad 1868, s. 1.

¹⁰ Tamže, s. 20—21.

Mnohé zo Štúrových názorov a koncepcií sa stali integrálnou súčasťou duchovných horizontov slovenskej inteligencie. Časť z nej, ktorá sa zvykne označovať ako „národnárska“ sa neskôr usídlila v Martine okolo svojho duchovného vodcu Svetozára Hurbana Vajanského. Je zrejme mimo pochybností, že národnársky panslavizmus a jeho koncepcia dejín ako i odmietanie Západu majú pôvod v Štúrových koncepciách, vyslovených v Slovanstve a svete budúcnosti. Napokon, bol to sám Vajanský, ktorý v roku 1881 v obnovených Slovenských pohľadoch privítal ruský preklad *Das Slawenthum ...* z roku 1867, pričom z textu je zjavné, že text mu už bol známy aj z iného, než ruského zdroja. A bol to tiež Vajanský, ktorý ešte v 20. storočí privádzal túto koncepciu ad absurdum nosením ruskej rubašky, pravoslávnej brady a zavádzaním ruskej syntaxe do svojich románov i rusizmov na stránky Slovenských pohľadov. Rovnako politická pasivita národnárov korenená nadávaním na „skazený Západ“ vychádza z tých politických koncepcií, ktoré Štúr načrtol vo svojom diele a ktoré viedli k mesianistickému upieraniu očí na „obrovské ruské dubisko“.

Z takýchto filozoficko-dejinných premís, z takejto reflexie dejín vychádza Štúrova práca. Bolo už ale povedané, že Štúrova práca je i knihou politickou a obsahuje i predstavy, ktoré by sa dali označiť ako „zahraničopolitické“. Je nutné položiť si otázku, k akým politickým, zahraničopolitickým, či „geopolitickým“ záverom tieto filozoficko-dejinné premisy a metafyzické a priori viedli. Čo Štúr ponúka v politickej oblasti, akú politickú koncepciu nám navrhol a zanechal?

* * *

Milan Hodža, okrem M. R. Štefánika zrejme jediný slovenský politik 20. storočia európskeho formátu, ktorého Otto von Habsburg vo svojej poslednej knihe označil za „najväčšieho Stredoeurópana“ takto opísal a charakterizoval Štúrovu koncepciu: „*Kollár zastal na ... humanitnej čiare hodnotenia Slovanstva, ako kultúrneho činiteľa. Štúr čierť až prekročil a došpekuloval Slovanstvu zástoj dejín ne vŕvodiaci, ktorý má dnes-zajtra vystriedať obdobie germánske. Dnes je Nemecko, ale zajtra bude Slovanstvo vyvoleným národom. Ktorá časť Slovanstva dospela však na taký stupeň štátnej moci, s ktorého v danom okamihu šmahom bude môcť sa ujať duchovnej a politickej svetovlády? Či nie Rusko? Ved' ruskom carizme stelesnený je duch svrchovanej štátnej moci priamo nedostížne. Toto bolo Štúrovi, brodiacemu sa so zatvorenými očami po šlapajach Hegelových, logickou nutnosťou. Od tohoto myšlienkového medznika jazdil Štúr potom už na vlastnom koni. Carizmus rozčaroval ho z Napoleona i z Poliakov ... Rusko a samovláda byly centrom jeho politického myslenia. To bola jeho cesta i k pozdejšímu velebeniu Svätej aliance a k meternichovskej politickej sústave. Ideové semeno, vyklíčivšie po pätnástich rokoch v diele ‚Slavjanstvo i mir buduščavo‘ zasiato bolo hegelovskými profesormi v Halle ... Konzervatívne byly Štúrove názory estetické, náboženské i politické. Spojenectvom ... a stykmi s viedenskou vládou sa mu konzervatívny tón síce zdôrazňoval, ale v podstate bol irečitou a vlastnou črtou jeho rázovitej povahy. Štúr vyvínoval sa tak, ako temer celá Hegelova škola, ktorá, nakoľko neodbočila k materializmu, hľadala v prísnom konzervativizme záruky štátnych a mravných ustanovizní. I po Herderovi zostal mu konečne len etnický sentimentalizmus. Ešte v bratislavských prednáškach velebil encyklopedistov a francúzsku revolúciu, v ktorej nachodil osvobodenie ľudu v smere politickom, tak ako v reformácii po stránke cirkevnej. To však byly počiatky. Keď potom v spise *Das XIX. Jahrhundert und der Magyarismus (1845)* dal encyklopedistov i osvietencov do kľiatby a s nadšením uznal za stelesnenie politicko-mravného ideálu sústavu Meternichovu, nemožno predpokladať, že by to bolo bývalo len taktické pokrytectvo ... Ostatne, mohutný prejav za Meternichov systém politiky vnútornej a zahraničnej, za Svätú alianciu, logicky je spätý s tým dielom, ktoré musíme považovať za národno-politické Confiteor Štúra i jeho najbližšej družiny, so*

Tam, kde slovanská občina zanikla, treba ju znovu obnoviť a kde to nebude možné, musí sa vyhlásiť nedeliteľnosť pozemkového vlastníctva, ktoré vystačí na vyživenie jednej celej rodiny a zákonom treba zabrániť jeho deleniu. Takýmto spôsobom dá sa u nás predísť pauperizácii a zbaviť mnohých členov ľudskej spoločnosti ich nedostojného osudu. Západ dal každému jednotlivcovi slobodu a ďalej sa o neho nestaral, čo zas len viedlo k neslobode a biede; našou povinnosťou je v záujme zachovania celku starať sa o každého jednotlivca.

Ako vidno, zachovaním celku sa v našej občine uskutočňuje ochrana každého jednotlivca. Ak však niekoho postihne nešťastie, ktoré si sám nezavinil, dobrý duch nášho národa mu poskytne dostatočnú pomoc, ba dokonca je po istom čase milosrdný aj k tomu, kto sa v nešťastí ocitol vlastnou vinou; tento duch vlastný nášmu národu, sa zachoval vo všetkých našich ustanovizniach.

Občina nemôže ani pri najlepšej vóli odstrániť všetky prípady nešťastia, ved', nešťastie môže postihnúť aj celú občinu. Osamotenú a bezradnú občinu treba preto doplniť župou (okruhom, vojvodstvom, okružím, alebo nech už sa nazývajú akokoľvek), ktorá sa — ako spojenie mnohých občin — zaväzuje k dostatočnej pomoci vo všetkých prípadoch nešťastia, čo postihli rovnako jednotlivcov, ako i občiny. Tak isto si navzájom pomáhajú župy pri veľkých katastrofách. Veľké mestské občiny sa tiež organizujú na základe tohto princípu, menšie sú súčasťou žúp. Podľa základného názoru nášho národa je občina iba rozšírenou rodinou, župa rozšírenou občinou a štát zväzkom žúp — preto zodpovedá praktické dodržiavanie a uskutočňovanie tohto princípu celkom duchu nášho národa, ktorý čaká len na ten pravý čas, na povzbudenie, aby ho mohol oživiť, preto ani nie je potrebné ho uzákoňovať. Tento princíp sa začne uplatňovať sám od seba rozvojom nášho života. V Rusku jestvujú v mestách veľké robotnícke asociácie, družstvá, ktoré si podľa uváženia všetkých rozdeľujú medzi svojich členov zisk z práce spravovaný volenými predákmi a tým napodobňujú vidiecku občinu. Sociálne otázky, za ktorých riešenie Západ márne bojuje, riešia medzi nami tieto dve ustanovizne. Obsahujú praktické prikázania, požehnanie kresťanstva a vyvierajú z duše nášho národa. Západné inštitúcie a asociácie slúžiace na odvrátenie biedy a nešťastia sa stali vzhľadom na nedostatok čínorodej lásky len skromnou náhradou skutočných požiadaviek a okrem iného sa znižujú k peňažným špekuláciám — a to v prípadoch nešťastia!

Vo všetkých našich kmeňoch sa občina spravuje sama a je k tomu oprávnená o to viac, keďže pozostáva zo slobodných majiteľov pozemkov. Toto právo vlastnej občinatej správy je najrozumnejšou a ozajstnou posvätnou vecou. Týmto spôsobom sa národu nič nenanucuje, môže si ponechať svoje obyčaje a nič nebráni rozvoju a užívaniu života v celej jeho plnosti. Pod samosprávou občiny chápeme to, že ochraňuje občinné vlastníctvo a spravuje všetok spoločný majetok, sama si volí staršínov, sama sa stará o svoju bezpečnosť, rieši menšie súkromnoprávne spory a má právo súdiť aj menšie priestupky, plní požiadavky, ktoré jej ukladá vláda, ako napr. vyberanie daní, odvádzanie vojakov na obranu vlasti — v tom spočíva zodpovednosť celej občiny voči vláde. Vyšetruje prípady nešťastia, ktoré postihli jednotlivcov a zabezpečuje potrebnú pomoc, rokuje o spoločných záležitostiach, volí si staršínov, smie sa voľne zhromažďovať, aby rozhodovala o svojich ďalších postupoch, a keď zistí, že došlo k narušeniu poriadku, oznámi to splnomocnencovi vlády. Keďže však podľa našich obyčají zastupuje celú rodinu jej najstarší člen, a len jeho prostredníctvom môže táto rodina užívať majetok občiny, prislúcha právo spravovať občinu len otcom rodiny, dospelým osobám uznaným občinou, ktoré ju zastupujú v celku. Podľa nášho názoru je toto pravé slovanské zastupovanie najzmyslupnejšie a najrozumnejšie, pretože jednotlivec nezastupuje len sám seba, nie je egoistom, ale reprezentuje aj ostatných a toto postavenie ho núti k opatrnosti, vážnosti a horlivosti. V zastupiteľstve takéhoto druhu sa teda veľmi

vynárajú pochybnosti. Nevidíme, pravda, do tajomstiev kabinetu, no v čase, keď boli ruskí cári v Európe zvyknutí vystupovať smelo a voľne, považovali ich všetky západné národy za slobodné osobnosti a mali ich v úcte. Zdá sa nám, že odkedy začali uzatvárať takéto neprirodzené spoje-nectvá, akoby sa z nich tieto vlastnosti trochu vytratili. Myslíme si, že Rusko má iné poslanie, ako byť na stráži pre tých, ktorí sa nevládku udržať a sú skazení. Na druhej strane sa nám zdá, že tieto aliancie nedobre vplyvajú na samotných cárov, pretože sa tým neustále približujú k cudzím regentom, ktorí sami majú nedobry vzťah k svojim národom. Hoci bol cár Alexander pôvodcom Svätej aliancie a táto aliancia ako taká obsahovala dobrú ideu, nedobre na neho podľa nášho názoru vplyvala. Bolo by veľkou chybou, keby si cári brali za vzor západných vládcov, pretože spolu so svojim národom kráčajú inou cestou ako západné národy a bolo by zlé, keby sa umelo vytvárali konflikty.

Nech sa napriek tomu Slovania neobávajú, že nakoniec nepríde ku kolíziám medzi Ruskom a cudzími mocnosťami, ktorým sú podriadené a že sa neoslobodia. Nesmierna ruská sila sa tisne vpred, nemožno ju zastaviť, neustále sa musí obzerať dookola — hľadá si nové miesta pôsobnosti. V Rusku sa rýchlo prebúda slovanské vedomie, zmocňuje sa krajiny čím ďalej tým viac, a to už je dôvod, prečo slovanské kmene nebudú môcť dlho zostať v porobe a poníženosti. Štáty, ktoré ležia hlbšie v Európe a ďaleko od Ruska (hlavne zhnité Turecko a Rakúsko), sú neudržateľné, sami od seba sa rozpadnú a Rusi tam budú musieť zasiahnuť v záujme svojej vlastnej bezpečnosti. Vysoko vzlietne ich orol, ďaleko zaletí ponad náš svet, a bratia rozoznajú orla severu. Oprieť sa o slovanské kmene, oprieť sa o celé slovanstvo — to je podľa nášho názoru jediná prirodzená a Rusku primeraná politika. Keď sa raz slovanské kmene, ktoré zatiaľ stoja mimo ruského štátu, s ním spoja do jedného celku, Rusko im bohato nahradí cudzích spojencov. Buďte teda trezliví, Slovania, nadíde náš deň, na juhovýchode sa začne brieždiť. Kto bude môcť úspešne bojovať proti našim zjednoteným silám, kto bude chcieť odprieť nám právo na život? Je čas, najvyšší čas, aby si Rusko uvedomilo svoje poslanie a aby si pripomenulo slovanskú myšlienku, pretože dlhšie váhanie by mohlo mať podľa nášho názoru nedobré následky.

Aby sa však mohlo Rusko pripojením ostatných Slovanov rozšíriť, aby slovanstvo ožilo a stalo sa skutočnosťou, musí sa zorganizovať tak, ako to vyžaduje duch slovanstva, súčasná vzdelanosť a svetová situácia. Z našich úvah vyplývajú nasledovné závery:

V staroveku sa zem stávala majetkom našich stále sa presúvajúcich kmeňov, ktoré ju obrábali a bránili, nebola korisťou, preto ju nikto nemohol nikomu ani ďalej darovať, a preto sa závislosť a nevoľníctvo akéhokoľvek druhu dodnes považuje za ťažkú krivdu spôsobovanú našmu národu, zločin proti duchu nášho národa; zem môže patriť podľa nášho názoru len slobodným vlastníkom. Poddanstvo v Rusku je najväčším zlom. Videli a ocenili sme ušľachtilé úsilie ako jednotlivcov, tak aj ruskej vlády skončiť s týmto zlom. No aj tak je ešte stále nedostatočné a dôležitost' veci si vyžaduje oveľa väčší zápal, aby toto zlo vymizlo. Nikoho tým nechceme navádzať k tomu, aby sa prenáhlil, pretože veľké rany sa ihneď nezacelia, ale už je najvyšší čas priložiť ruku k dielu. Nabáda nás k tomu aj kresťanstvo, ktoré zatracuje každé otroctvo a zneužívanie človeka.

Všetci otcovia rodín sa takto stávajú slobodnými vlastníkami pozemkov a získavajú ľudskú dôstojnosť. No s pozemkami nemôžu ľubovoľne hospodáriť, pretože tu nejde len o nich samých, ale aj o mnohých, ktorí k nim patria a ktorí prídu po nich. Pôda patrí občine a jej súčasťou je každý jednotlivec. Inštitúcia slovanskej občiny — v čistej podobe ju nájdeme ešte v Rusku, v Čiernej Hore, v Bulharsku a inde — by mala vytvoriť zákon o tom, že všetci dospelí jednotlivci dostanú rovnaký podiel pôdy a po ich smrti sa im táto pôda znova vezme.

Slovanstvom a svetom budúcnosti ... Budúcnosť sveta, to je Slovanstvo — to je ruská autokracia, ktorá s neodolateľnou silou priťahľivosti pripúta k sebe predovšetkým kmeny slovanské ...

11

Štúrovo pôsobenie v slovenských dejinách možno sledovať aj ako dramatické stretávanie sa určitých logických a ideologických dejinných konštrukcií, akýchsi duchovných a priori so svetom empirických dát, konkrétnej histórie a praktickej politiky. Po neúspechu samostatnej slovenskej politiky v revolučnom roku 1848, ktorá sa odvíjala z vedomia „slovenskej vyvolenosti“, toto vedomie celkom prirodzene a logicky vyústilo do rusofilského panslavizmu a mesianizmu nabádajú-cemu k splynutiu s Ruskom, ako najsilnejším slovanským štátom.

Ak slovenskú komunitu 19. storočia nachádza v pomerne nerozčlenenom, sociálne málo stratifikovanom štádiu, tomu zodpovedajú aj ideologické produkty vedomia. Ak je pre mytologické vedomie charakteristická istá nerozčlenenosť, neartikulovanosť, akási synkretická celosťnosť, sú také aj ideologické produkty Štúra a jeho školy. K stvoreniu spoločenstva a jeho záujmov, jeho identity a programu nedochádza „empiricky“, z púheho konštatovania jeho jestvovania ako je to u veľkých národov. Tie majú svoj priestor akosi samozrejme vychádzajúc zo svojej veľkosti a početnosti, zo svojej jednoduchej fakticity. Národ a štát tu pôsobia ako isté fakticko-historické a priori a filozofia národa či štátu už len modeluje reálnu historickú fakticitu a empirické záujmy. Naproti tomu, podľa nemeckého historika Posselta, v strednej Európe vyrástli národné hnutia v opozícii k legitimisticky založenej štátnej organizácii. I v našom prípade tvorcovia národnej ideológie neboli politikmi a ideológmi, ktorí riadili štát a mali zodpovednosť za štát. Vzťah k okoliu sa neodvíjal z empiricko-pragmatických potrieb štátu, ale z aprioristických filozoficko-dejinných konštrukcií Slovanstva a vzťahu Východ—Západ.

Pre označenie štátnych záujmov používa anglosaská politická veda označenie „national interest“. Konkrétne „national interest“, ktoré sformuloval Štúr nevyplývali z riadenia štátu, ale predovšetkým z istej apriórnej schémy dejín fenoménu Slovanstva, z čoho vyplynulo rovnako apriórne presvedčenie, že Slovákov zachráni splynutie s Ruskom. Takto celkom prirodzene Štúrova koncepcia dejín, jeho „transcendentálny panslavizmus“ vyústil do „metafyzickej geopolitiky“, ktorá sa neodvíjala zo záujmov štátu, ale z filozofického a priori. O Das Slawenthum ... nemožno v pravom slova zmysle hovoriť ako o knihe zahraničnopolitických, či geopolitických reflexií, pretože tu nebol štát a na tejto báze sformulované „national interest“. Ide skôr o dejinnú víziu, v ktorej sa zahraničnopolitické pozorovania, politika a geopolitika v jednom synkretickom celku splietajú s transcendentnou filozofiou Slovanstva.

Štúrova koncepcia je i na základe týchto skutočností odlišná a odmietavá voči politike našich susedov — Čechov, Poliakov i Maďarov.

Poľská politika prirodzene nemohla akceptovať Štúrov „transcendentný panslavizmus“ s jeho apoteózou Ruska. Historická skúsenosť Poliakov s Ruskom, to je i konflikt záujmov dvoch rôznych „national interest“. Tu nešlo o abstraktné panslavistické bratstvo, ale o konflikty dvoch štátov.

Rovnaký strach mali pred ruským samoderžavím i politickí predstavitelia Uhorska. Veď to boli ruské cárske vojská, ktoré pomohli viedenskému absolutizmu poraziť v roku 1849 pri Világoši uhorskú liberálnu revolúciu. Nech bola aká bola, určite v našom priestore práve ona postavila do

¹¹ Hodža, M. : Česko-slovenský rozkol, Turčiansky Svätý Martin 1920, s. 123—124, 383—384.

opozície viedenskú cisársku teokraciu s liberálno-demokratickými a konštitučnými princípmi, ktoré sa zo Západu šírili do strednej Európy.

K iným podobám smerovala aj Česká politika, ktorá pod vplyvom Palackého a Havlíčkovho liberalizmu pre seba skôr nachádzala riešenia v rámci Rakúska.

Je potrebné zdôrazniť, že Štúr politiku našich susedov nekritizoval len z hľadiska jej konkrétnych záujmov, ale i z hľadiska zásad, z ktorých sa odvíjala. Obviňoval ju z preberania „západných vzorov“ a akceptovania princípov parlamentnej demokracie a vôbec z kontaktov s „vypáleným“, materialistickým a racionalistickým západným svetom.

Pri charakterizovaní maďarského odporu voči rakúskemu dvoru v *Das Slawenthum ...* píše, že Maďari „boli ... ovládnutí ničivými smermi Západu, lichotiacimi ich zmyslovosti a duchovnej prázdnote“. ¹² Charakterizujúč českú politiku vyjadruje presvedčenie, že „Čechy sa zbavia, a my to vieme, týchto cudzích prívieskov, tejto špiny ... ale nie tou cestou, po ktorej kráčajú, nie ... cestou takzvaných liberálnych, nezmyselných západoeurópskych teórií, ale cestou, na ktorú sa chystajú všetky ostatné kmene, slovom, cestou slovanstva“. ¹³ A zároveň dodáva, že „je poľutovaniahodné, že aj niektorí slovanskí synovia, konkrétne českí, nechali sa zviest' západnými liberálnymi názormi, vo svojom svetonázore sa celkom riadia Západom a dívajú sa na svet cez cudzie okuliare“. ¹⁴ A celkom zhrozený je z toho, že v „Čechách ... dochádza k tvorbe strán. Nemôžno tu hovoriť o nijakej skutočnej potrebe, strany tu vznikajú z unáhlosti, z chvastúnstva a v honbe napodobňovať Západ, ktorého konštitúcie a konštitucionálne hry sa Čechom tak páčia“. ¹⁵ To isté vyčíta i Poliakom, kde sa „v Poznani a Haliči ... striedavo bijú takzvaní aristokrati a demokrati a tým len nepotrebné zväčšujú nešťastie Poliakov“. ¹⁶

Akú alternatívu Štúr predložil v Slovanstve a svete budúcnosti, aká bola jeho „slovanská cesta“?

Štúr navrhol politické splnutie Slovanov s cárskym Ruskom. Avšak nielen politické, v prípade koncepcie vyslovenej v *Das Slawenthum ...* možno legitímne hovoriť o splnutí kultúrno-civilizačnom. Tomuto splnutiu logicky predchádzala totálna kritika Západu. Štúr kritizuje vývoj hospodárstva v Európe od lénno-feudálneho stredovekého modelu až po slobodné trhové hospodárstvo a ako alternatívu vyzdvihuje **občinu**. Odmieťa parlamentnú demokraciu a velebí modifikované samoderžavie. Zavrhuje nielen osvietenstvo a moderné demokratické západné filozofické a spoločensko-politické koncepcie, ale i katolicizmus a protestantizmus a hlása osvojenie si pravoslávia, ktoré mu splyva s akýmsi pôvodným grécko-slovanským náboženstvom. A napokon preferuje ruštinu ako spoločnú spisovnú reč Slovanov, vyzdvihuje azbuku pred latinou.

Celá táto koncepcia rozchodu so západnou kultúrou a civilizáciou je latentne obsiahnutá už v samých počiatkoch štúrovskej dejinnej koncepcie. Svoje plné duchovno-kultúrne vyjadrenie po historickej kríze roku 1848 potom celkom logicky našla v *Das Slawenthum ...* a odvodila z neho politické konštatovanie, že „*Rusko má moc, obrovskú moc a kým aj poslanie a právo rozmetáť*

Čo sa týka výuky, je ruský štát mimoriadne činný a agilný; každým rokom citeľne pribúdajú ľudové školy a učebné ústavy všetkých druhov. To, že sa na výuke nemôžu podieľať všetci rovnako, je kliatbou poddanstva, ktoré sa však v Rusku už nebude môcť dlho udržať. Vznikajú vedecké spoločnosti, Štatistická, Zemepisná, Archeologická spoločnosť a vláda ich v liberálnom duchu podporuje. Z toho, čo sa deje v Rusku celkovo vidno, že si tu národ pripravuje materiál na veľké dielo, ktoré prinesie najbližšia budúcnosť. Literárne a vedecké časopisy píšú o odborných otázkach oveľa slobodnejšie, ako sa to mohlo svojho času v Rakúsku za Metternicha a my dodajme, ako sa môže dnes.

Čo sa týka priemyslu, predbehol ruský pokrok všetky očakávania; majstri v priemysle, Angličania, to veľmi dobre vedia. Predovšetkým treba zväziť, že samotná myšlienka pokroku vyžaduje veľa času, pokým sa dostane a presadí na takom veľkom území, aké tvorí ruský štát. Veľké veci rastú a dozrievajú pomaly, no tie, ktoré rastú a kvitnú rýchlo, tie aj rýchlo pominú. Maďari si pestovali plody európskej vzdelanosti ako v skleníku, no znalci vedia, aké boli kvality a svet vidí, čo boli Maďarom platné. Ruská vláda nepušťa do štátu mnohé západné produkty a ľud sú aj odporne — aj ľud, aj vláda na to majú plné právo.

Ako sme ukázali, oddeľovať ľud od vlády je z viacerých dôvodov nezmyselné. No Západ robil rozdiel medzi ľudom a vládou, a nie neprávom. Francúzom sa tento rozdiel podarilo presadiť v praxi, aj keď dostali nakoniec namiesto vyhnaných Bourbonov Ľudovíta Filipa a na jeho miesto potom Ľudovíta Napoleona. Každá vláda zodpovedá situácii, zmysľaniu, potrebám, stupňu vývoja a mravnosti samotného ľudu; západné národy na to takmer vždy zabúdajú. Nielen vlády sú zlé, ale aj ľud je často skazený, a vlády len odrážajú jeho kvality. Prečo je anglická, a dokonca aj pruská vláda úprimnejšia ako iné západné vlády? Nie je dôvodom sám ľud? Vlády možno najmenej oddeliť od ľudu u Slovanov, sčasti kvôli úplne inej mravnej úrovni, aká je na Západe, sčasti preto, lebo by takto na ľud padlo nečakané nešťastie. Pokiaľ to myslí vláda s veľkým štátnym celkom dobre, hoci je prísna, alebo dokonca aj tvrdá, ľud jej verí, podriaďuje sa jej a poslúcha ju a naopak, vláda sa pokúša — pokým jej to ľud dovolí — viesť ho čo najlepšie. Dôvera vzbudzuje dôveru, nedôvera je príčinou vzájomnej nenávisťi a prenasledovania. Ak sa raz pretrhlo spojivo medzi vládou a ľudom, pokúša sa vláda ľud utláčať a naopak, ľud škodí vláde. Slovania, uchovajte si svoju jednotu, je vašim klenotom, a len s ňou budú prevíťať vaše štáty. Ruský národ má dosť dôvodov na to, aby svojim vládcom dôveroval — neusilovali sa vari všetci o to najlepšie, nebol vari každý z nich nielen nominálnym, ale aj skutočným zveľadovateľom riše?

V duši Pavla bol zmätok, no tento muž bol schopný vznešeného oduševnenia a veľkorysých plánov; Alexander chcel pre svoj ľud dosiahnuť to najlepšie a to, čo vykonal, treba si v každom ohľade ceníť; Mikuláš, prísny a dôsledný muž, veľmi dobre rozumel štátu a chápal jeho veľkosť. V čase francúzskeho vpádu cár Alexander vyhlásil, že sa radšej stane mníchom, než aby podpísal pre Rusko potupný mier a gosudar Mikuláš by išiel s radosťou v ústrety smrti, keby išlo o jeho ríšu a vlasť. Aj vy, Romanovci, na ktorých Západ toľko nadáva a ktorých ohovára a nenávidí, pretože ste panovníkmi Slovanov a slovanského štátu, nádej všetkých slovanských kmeňov, by ste si zaslúžili inú odmenu. Vykonal ste veľké veci, ale čaká vás ešte väčšie dielo: dokončíte ho? Slovanový svet pozorne počúval rozprávky o cárovičoch. — Aj k vám, Obrenovičovci, má slovanový svet dôveru: zo srbského trónu vás zosadili nespravodlivo a na popud nášho zlého ducha! Vy, ktorí ste viedli srbský národ v najväčšom nebezpečenstve a nikdy ste neopustili túto nešťastnú krajinu! A o tebe, Peter Perovič, vladyka čiernohorský, vládca hôr a hrdina, platí to isté.

Videli sme dôvody, prečo uzatvára ruská vláda politické spojenectvá s cudzími mocnosťami — aby totiž zadržala západné revolúcie, aby prekazila ich šírenie. No v našej duši sa kvôli tomu

¹² Štúr, L.: c. d., s. 49.

¹³ Tamže, s. 84.

¹⁴ Tamže, s. 84.

¹⁵ Tamže, s. 92.

¹⁶ Tamže, s. 93.

Napriek tomu, že táto moc dosiahla takúto výšku, nie ona má byť pre Slovanov hlavným dôvodom ich pripojenia sa k Rusku. Hlavný dôvod spočíva najmä v tvorivej sile ruského národa a v schopnosti udržať všetko, čo vytvoril. Okrem toho, že v ruskom charaktere, v jeho občinnom systéme je najlepšie uchovaný duch slovanstva, v jeho mravoch sa snúbi sila so skromnosťou a dobromyseľnosťou, vyhol sa ruský národ najväčšiemu nedostatku slovanstva štátotvornosti a dokázal utvoriť silný jednotný štát. Len v tomto štáte nájde slovanstvo život základňu svojho vývoja, len tvorivá a uchovávaajúca ruská sila dokáže z trosiek vzkriesiť našu národnosť. Ruský charakter je veľmi príťažlivý pre všetky naše kmene, ktoré sa celkom neodcudzili svojej povahe. — Keď zväzíme, ako sa začal rozvíjať ruský štát, ako postupne, krok za krokom rástol, popri všetkom pokroku však vždy dokázal byť mierny, nikdy nepodľahol nájazdom, nikdy nestratil to, čo raz získal alebo si vybojoval, musí nás táto sila a dôslednosť mimovoľne oduševniť. Prednosti slovanstvá obyvčaji sme doložili väčšinou príkladmi z ruského života a ruských dejín, a to z prostého dôvodu: tento národ je verným obrazom našej duše a vo veľkých dejinách mal najviac príležitostí odhaliť svoje vnútro. Takémuto hegemonovi sa môžu slovanstvá kmene zveriť bez obáv, pretože ten, kto je mocný a nebráni pokojnému nažívaniu a rozvoju cudzích národov, privíta svoje strategické bratské kmene v jednom štáte a bude sa k nim aj bratsky správať.

Cudzinci stále tvrdia, že Rusko si neudrží svoju veľkosť a musí sa rozpadnúť: *rozpadnúť* je strašné slovo, no je rozpad možný? To, čo si želáme, zároveň aj dúfame, že sa splní. O rozpade však nemôže byť — chvalabohu — v prípade Ruska ani reči. Neopiera sa predsa ruský štát o jednotný národ a nie je už samotný veľkoruský kmeň, ktorý tvorí jadro štátu, dostatočne silný na to, aby si pripútal všetkých ostatných? A či nie je Rusko spojené jednou cirkvou? Nenosí vari každý Rus hlboko v svojom srdci jednotu a veľkosť svojej vlasti, ktoré nemožno oddeliť od jeho bytosti a ktoré sú totožné s jeho existenciou? Otriasli vari jednotou ruskej vlasti nejakým vnútorným nepokoje, ktoré sa tu objavili v nepatrnom počte, zanechali tu nejaké hlbšie stopy? Toto vedomie jednoty je tak hlboko zakorenené v ruskom národe, že aj ruskí sprisahanci — Pestel, Muraviev a iní — čo boli dohodnutí s Poliakmi, nechceli odstúpiť kus poľského územia a obyčajný ruský ľud verí, že jeho vlasť nemá konca-kraja. Keby sa niekto pokúsil rozdeliť tento jednotný celok a uviedol by do súzvuku silu a obetavosť ruského národa, môže si byť dopredu istý dôsledkami. Nijaká vnútorná, ani vonkajšia búrka neodtrhla ani len kúsok ruskej krajiny a sila ruského národa neustále narastá. Prečo majú Rusi tak radi veľké činy, a prečo je všetko, čo dosiahnu, také veľkolepé? Z nijakého iného dôvodu ako preto, že tieto diela svedčia o ich sile a pritomínajú im obraz ich domoviny.

Slovanovia sa zas sťažujú na to, že ruská vláda nie je naklonená pokroku. V tomto výroku oddeľujú vládu od ľudu a tvária sa pritom, že sa zastávajú ľudu; nevážia si vládu, sú nespokojní s tým, že sa Rusko neustále spoľúča s cudzími mocnosťami a preto nevznikajú konflikty, ktoré by mohli priniesť Slovanom oslobodenie. Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že tieto žaloby sú opodstatnené, no pri bližšom prizretí sa strácajú na serióznosti.

Ruská vláda podporuje pokrok vo všetkých oblastiach a všetkými prostriedkami: vo vede, v priemysle, v sociálnej oblasti a vynakladá na to všemožné úsilie. Jestvuje v dejinách podobný príklad, že by nejaká krajina prekonala surové pomery za taký krátky čas a dostala sa tak ďaleko? Nepodporuje vari, ako sme už spomenuli predtým, ruská vláda oslobodenie ľudu od nedôstojného poddanstva? A nedrží hádam všetko sama vo svojich rukách, nenechá vari najprv každé úspešné dielo doznieť? Kedy bolo zrušené poddanstvo v iných európskych krajinách, a nemali tieto krajiny bližšie k humanistickému vzdelaniu, nenamýšľali si, že sú osvietené, zatiaľ čo u nich ešte stále existovalo poddanstvo?

všetky slovanstvá separatistické tendencie a nárokoval si na hegemoniu v celej rodine slovanstvá národov".¹⁷

Bolo už povedané, ako táto koncepcia ovplyvnila slovanstvá inteligenciu v kultúrno-hodnotovom a dejinno-filozofickom aspekte. Dr. Jirásek napr. vo svojom úvode k nemeckému vydaniu z roku 1931 píše, že kniha má „charakter mesianskeho poslania. Je akoby labuťou piesňou a záverečným odkazom svojmu národu, nie bez výsledku. Celá generácia slovanstvá upiera po ňom svoje túžobné pohľady k Rusku a čaká, kedy sa konečne ozvú ruské delá a pomôžu zvrhnúť jarmo maďarského útlaku ... Štúr ňou zahájil na Slovanstvá nový smer, propagovaný potom s takou húževnatosťou ako jeho svätý odkaz. Kollárova koncepcia, ktorá bola u štúrovcov s takým nadšením prijatá, ustupuje do úzadia a miesto nej sa hlási k životu táto koncepcia slavianstváno-filsko-panslavistická".¹⁸ Zároveň je potrebné podotknúť, že v bezprostrednom politickom zmysle, požadujúcom pripojenie k Rusku, zrejme ovplyvnila v istom období len S. H. Vajanského a skupinu marťinských národniarov, ktorej bol duchovným vodcom. Na druhej strane možno uvažovať o tom, do akej miery Štúrova koncepcia bezprostredného spájania náboženskej ortodoxie s národom a jeho kultúrou, totálna kritika Západu, jeho náboženstiev i demokratických duchovných a spoločensko-politických hodnôt spôsobila „rozkolísanie hodnôt“ a kultúrno-civilizačnej identity slovanstvá inteligencie a otvorila tým priestor pre pôsobenie tých ideológií, ktoré neskôr prinieslo 20. storočie.

Bezprostredný politický vplyv mala Štúrova práca na S. H. Vajanského a jeho rusofilstvo. Požiadavku tesnejšieho politického spojenia s Ruskom potom propagovali slovanstvá komunisti. Politický program „sovietskeho Slovanstvá“ patril do arzenálu ilegálnych výborov slovanstvá komunistov počas II. svetovej vojny až do začiatku pôsobenia V. ilegálneho výboru, v ktorom bol i davista Laco Novomeský. Vzhľadom na uplynulé štyri desaťročia komunistického režimu, ktorý nás pripútal k Rusku, je zaujímavé sledovať, ako sa táto intelektuálna časť slovanstvá komunistov ovládajúca slovanstvá myšlienkovú tradíciu vysporiadavala so Štúrom. Zaujímavé je to i vzhľadom na tvrdenie iného českého intelektuála pôsobiaceho v Bratislave, Alberta Pražáka, ktorý na margo DAV-u už v roku 1926 napísal, že v „činnosti tejto skupiny snád' nieje nič iné, iba nové slovanstvá rusofilstvo, zmenená viera dedov a otcov, ktorá je u vnukov a synov preložená do dobovej reči. Dedovia a otcovia túto reč len ťažko strpia, ale vnuci a synovia sa o ňu pevne opierajú a čakajú z nového Ruska obrodu sveta, ako ju z cárskeho a absolutistického Ruska čakali štúrovci a Vajanský. Slovanstvá pohyb smerom k Rusku ... dnes halucinuje, hoci na opačnom podklade".¹⁹ Tento „pražákovský nadhľad“ by bolo jednoduché znížiť konštatovaním, že toto „halucinovanie“ si davisti osvojili práve v pražskom komunistickom prostredí, tým by sa ale problém nevyriešil.

Po počiatočnom odmietnutí štúrovskej tradície napr. v Novomeského práci Marx a slovanstvá národ, kde kritizoval účinkovanie štúrovcov v revolúcii roku 1848 viac-menej pod vplyvom Marxovho článku v Neue Rheinische Zeitung, v ktorom Marx vyhlásil „boj, bezohľadný boj na život a na smrť proti Slovanstvá, ktoré zradilo revolúciu ...“²⁰ došlo k špekulatívnejšiemu prístupu. Produktívne je najmä sledovať, ako davisti riešili dilemu „Západ či Východ“, ktorú s toľkou razanciou nastolil Štúr. Čo sa jeho týka, možno súhlasiť s Dr. Jiráskom, že Das Slawenthum ... „je i

¹⁷ Štúr, L.: c. d., s. 94.

¹⁸ Jirásek, J.: In: Štúr, L.: Das Slawenthum ..., Bratislava 1931, s. 10, 13.

¹⁹ Pozri Kultúrny život, č. 15/1993, s. 6.

²⁰ Pozri Novomeský, L.: Marx a slovanstvá národ, Malá knižnica DAV-u, 1933.

zhmutím a rekapituláciou Štúrových vedomostí o Slovanoch, o dejinách Európy, ako i ujasnením si základného rozdielu medzi zhnitým Západom a sviežim slovanským Východom, tak ako si ho rokmi nazhromaždil štúdiom a životnou skúsenosťou ... Štúrovi ruskí slavianofilii otvorili oči pre elementárne rozdiely medzi Západom a Východom a Štúr sa postavil na stranu ruského Východu, ktorý chápe ako svet pravého kresťanstva a rýdzeho Slovanstva".²¹ Davistická koncepcia síce vyzerá sofistikovanejšie, ale je vlastne len iným vyjadrením tradičného pro-ruského mesianizmu. Novomeský, napríklad, na Kongrese slovenských spisovateľov v Trenčianskych Tepliciach v roku 1936 predniesol taketo „prehodnotenie hodnôt": „... naše dnešné dni sú svedkami postupujúcej likvidácie rozdeľovania kultúry na Západ a Východ a pretvárania delidiel už nie na geografickom, ale na ideovom podklade ... To, čo v západnej kultúre bolo schopné vývoja, to, čo v nej bolo naozaj z človeka a pre človeka, podávalo si ponad všetky hranice Európy ruku s kultúrou tzv. Východu ... Východ, ako ho po vojne premenila ruská revolúcia, dáva vodidlo, pohľad na svet, bezpečný spôsob poznávania dejov a ich vytvárania a pretvárania." ²²

Pokiaľ jasnozrivý Milan Hodža upozorňoval na pomedzí rokov 1943/44 americký State Department vo svojom memorande Europe at the crossroad na hrozbu ruského ovládnutia Strednej Európy, davistické predstavy boli čoraz „čitateľnejšie". Novomeský uvažujúc o tomto čase konštatoval, že „v povedomí Slovákov napospol ožývala sa tradičná slovanská myšlienka, a tá nútila prinajmenšom zmierovať sa s politickou a spoločenskou koncepciou, ktorú jadro Slovanstva vyznáva a ktorá kula i násobila sily slovanskej odolnosti voči pekelnému sprisahaniu temných mocností Európy proti socializmu vôbec a proti Slovanstvu zvlášť ... Rozmachu Slovanstva, ku ktorému sa zdarne rozbiehajú slovanské národy po vojne, čínorode napomáhajú idey, obrodívšie po r. 1917 Rusko. Slovanstvo len v spojitosti s novými spoločenskými ideami môže dospieť k sláve a veľkosti, ktorú mu kedy prisúdili slovanskí i neslovanskí myslitelia".²³ Myšlienky pochádzajú z Novomeského úvah nad dvomi Clementisovými prácami napísanými v londýnskom exile — Slováci a Slovanstvo (1944) a Panslavizmus kedysi a teraz (1943). Clementis vtedy využíval bohatú slovanskú knižnicu University of London, kde voľakedy prednášal a vytváral svoju lobby T. G. Masaryk a kde pôsobil i Beneš. Clementis sa v týchto brožúrach nanovo vyrovnáva s domácou tradíciou. V súlade s ňou pretrváva viera v Rusko i odpor k („imperialistickému") Západu. Text Clementisovho Slovanstva ... končí alúziou na Štúra: „... idú Rusi, prišli na pomoc novému slovenskému povstaniu, ktoré umožnilo Slovákom, aby s čistým čelom mohli už nielen snívať ale i budovať — Slovanstvo a svet budúcnosti." ²⁴

Ku vzťahu davistov a štúrovej tradície sa ponúka určitá paralela, ktorej podložie azda môžu filozofi hľadať v Heglovej koncepcii dejín, ktorá zásadne ovplyvnila podobu porovnávaných myšlienkových systémov. Ak Marx postavil Hegla z „hlavy na nohy", pretransformoval ho z „idealizmu do materializmu", niečo podobné urobili davisti so štúrovskou tradíciou v jej vzťahu k Rusku. Jednoducho v tomto zmysle obrátili Štúra z „hlavy na nohy". Rovnako ako on čakali obrodu sveta z Ruska, len prítúlenie sa k cárizmu a náboženskému idealizmu pravoslávia nahradili prítúlením sa k materialistickému ruskému komunizmu, pričom v súlade so Štúrom a nim iniciovanou národnou tradíciou nadpriadli heglovsky (v ich prípade heglovsky-marxisticky) dejinný logizmus na Rusko.

²¹ Jirásek, J.: c. d., s. 13.

²² Kongres slovenských spisovateľov 1936, Bratislava 1986, s. 40.

²³ Novomeský, L.: In: Clementis, V.: Slovanstvo kedysi a teraz, Praha 1946, s. VII.

²⁴ Clementis, V.: Slováci a Slovanstvo. Toronto 1945, s. 57

priemyselná výroba, a ako sme už ukázali, obchod má cesty otvorené na všetky svetové strany a rozmáha sa každým rokom. V rokoch 1824—1833 predstavoval dovoz v priemere 90 miliónov, naproti tomu vývoz 106 miliónov zlatých. Aj keď kultúrne pomery nedosiahli úroveň ostatných európskych štátov, vláda pozorne sleduje rozvoj výučby a pravoslávne Rusko sa neuzatvorilo tak apriórne pred vedami, ako prisne katolícke krajiny. Vedecké diela, vynikajúco redigované časopisy v každej oblasti, ako napríklad *Moskovitianin*, učenci a básnici, ktorými sa Rusko môže chváliť — Karamzin, Deržavin, Puškin a Gogol', Sevirev — boli by pýchou každého národa. Štátna moc sa nachádza v zdravom pomere k celkovej sile, štát vlastní rozsiahle majetky, jeho vojsko má v časoch mieru viac než 700 000 mužov, iní hovoria o miliónoch. Ruská flotila pozostávala z 36 vojnových lodí, 32 fregát, 27 korviet a brig, 82 malých lodí, 25 plávajúcich batérií a 128 delových člnov s približne 6 000 kanónmi a s dostatočným počtom námorníkov a námorných vojakov. Správa financií je dobre organizovaná; príjmy ďaleko prevyšujú výdavky, štátny dlh je pomerne bezvýznamný a jeho úver je vysoký. Zahraničný vplyv Ruska, krajiny opierajúcej sa o takúto moc, slúži iným štátom za vzor, všeobecne má v európskych záležitostiach veľmi veľkú váhu a možno naň usúdiť už z toho, že ruskej diplomacii sa v Európe celkovo pripisuje veľká obratnosť a takmer zázračná sila, ktorá nezasahuje všade tam, kde vetrí ruský vplyv. No ruská diplomacia je aj šikovná, vypočítavá, vie sa ovládať a je znalá pomerov, a takouto nedisponuje nijaký iný slovanský kmeň, hoci nie všetky úspechy Ruska možno pripísať len jeho diplomacii.

Moc, ktorá má nevyčerpatelné žriedla, vládne jednotnému, obetavému, mladistvému a silnému národu, vytvorila nesmierne diela a mnohých podriadila svojmu vplyvu, je hlavným pôvodcom spomínaných úspechov. Všetko pracuje v jej prospech, jej priatelia aj nepriatelia, vojna a revolúcie rovnako ako ustálené pomery, Schwarzenberg a Bach, Manteuffel a Radowitz, podobne aj Kossuth a Szemere, Herwegh a Ruge, Turci aj Gréci, Nemci aj Slovania. Alebo je to inak? Nezahnilo vari Rusko Európu vedenú Napoleonom, nezlomilo jeho panstvo, nepomohlo nevládnym národom oslobodiť sa, nemalo vari preto na Viedenskom kongrese najdôležitejšie slovo? Nežije vari Rakúsko z milosti Ruska, a smie sa vari Prusko vymaniť spod jeho vplyvu? Nerozhodlo vari nedávno o nemeckých záležitostiach, a či Turecko neživí len s jeho súhlasom? Vedomie veľkosti a sily Ruska sa prejavuje u Rusov takto: „*Liš Ruskij iz okov probilsja, Svoboden, vesel, gord, moguč, V nem duch Slavjanskij vozrodilsja I on brosjet grom iz tuč! Pred nim narody nie sklonilis, Mongol, Tatarin, Pers, Arab, Francuz i Nemec osramilis I Ottoman poslušnyj rab.*"

A aký zaujalo Rusko hrozivý postoj, ktorý správne odhadol už Napoleon! Jednu ruku si ovinovalo okolo Ázie, druhú vystiera smerom k Amerike, v strede sa v neprístupnej pozícii obrátilo proti Európe, chrbát má voľný a vpredu je zhnité Rakúsko a turecká zdochlina! Do veľkolepého obrazu tu splynulo veľké s malým, roztrúsenosť s jednotou, najodľahlejšie končiny, kresťanstvo s pohanstvom a islamom, zázračné veci s bežnými, rozprávka so skutočnosťou. Tento obraz žije v duši každého Rusa. Sto rôznych národov sa pripája k veľkému kmeňu Rusov, sto kmeňov dostáva impulz jednotnej vôle, šamani nažívajú popri dervišoch, vedľa byzantských kupol sa tyčia minarety, Ľadové more sa spája so slávnym Pontom, Kamčatka s Vilijou, starodávna Kolchida nadväzuje na Balt, hora, na ktorej podľa Starovekej legendy stála kolíska ľudstva, hľadá na seba v modrom Done, horúčava na Kryme sa tu snúbi s polročnými polárnymi nocami, Ázia s Európou, Východ so Západom, ráno s večerom, a v tejto ríši nikdy nezapadá slnko! Akú prácu ponúka umu, tvorivej sile, ako neodolateľne viaže toto všetko fantáziu. Nie nadarmo zostal ticho a bez pohybu Napoleon na chvíľku stál pri prvom pohľade na Moskvu, na tento nádherný, miniatúrny obraz Ruska. Bol uchvátený jeho nádherou a majestátnosťou!

stor ich pôsobnosti je príliš malý, ich krajina je vtlesnaná do úzkych hraníc, no požiadavky ducha sú veľké a ďalekosiahle. Česi sa musia pripojiť k veľkému celku, lebo v izolácii sa nemôžu udržať a ani v nej nič veľké nevytvoria.

Po tom, ako Rakúšania oklamali a Česi spracovali takzvaných Ilýrov, čiže katolíckych Chorvátov, ozvali sa títo niekoľkokrát proti Rusom v podplatených Gajových novinách, no toto škriekanie tiež už utíchlo. Chorváti, ktorí sú síce pomalí, zato však nie krotkí, zapália sa pre slovanskú ideu a budú sa ňou riadiť, akonáhle dospejú k správne poznaniu.

Ako sme už povedali, Slovanov neodolateľne priťahuje Rusko. No táto sympatia má aj inú príčinu. Rusi sú spomedzi Slovanov jediní, ktorí si zachovali svoju samostatnosť a tým zachránili česť slovanského mena. Všetci Slovania, písal cestovateľ Kohl v *Augsburger Allgemeine Zeitung*, podľahli Nemcom, keď sa s nimi dostali do kontaktu, a na ich troskách rozkvitol mocný nemecký dub, pod ktorým teraz spočívajú; chýbal jediný deň a bol by koniec slovanskému svetu, no tento jeden deň rozhodol o všetkom — bol to deň bitky pri Poltave! Peter Veľký vybojoval so svojimi Rusmi túto pre Slovanov naveky pamätnú bitku, keď sa už zdalo, že si víťazstvo odnesú Švédci. Aj Rusko malo svoje búrlivé, zlé dni; raz pri Kalke podľahlo Mongolom a potom pod nimi trpelo dvesto rokov, no aj v tomto prípade sa pozbieralo a v priebehu času sa s odvahou a nevídanou silou rozvinulo. Švédci, spriahnutí s Poliakmi a s Turkami striehli na jeho samostatnosť, ale Rusko jedných porazilo a za trest im odňalo veľký kus územia, druhých začlenilo do svojho štátu a cudzím prenechalo len zvyšky ich krajiny, tretích skrotilo a dalo im príučku, keď im zabralo veľkú časť krajiny. Naposledy sa celá Európa valila k jeho hraniciam pod vedením veľkého vojenského génia, ale kolosálna moc dokázala zlomiť aj jej silu a na jeho poliach zapadla Napoleona va hviezda. Teraz pred nami stojí Rusko v celej svojej nádhere a moci a pritom s mladistvou sviežosťou. Prvým, či prvoradým štátom bude najskôr Rusko, pretože aký štát okrem Ruska disponuje takou nesmiernou silou a takými prostriedkami? Národ tvorí v Rusku s cárom jednotu — v tom spočíva hlavná sila krajiny šľachta je obetavá aj bez politických slobôd, čo môžeme vidieť na príklade obrovského množstva peňazi, ktoré dala na verejné ustanovizne už za cisára Mikuláša; v mestách žijú vlastenecky zmysľajúci obyvatelia — v čase napadnutia Ruska Francúzmi dali ľudia tohto stavu k dispozícii cárovi Alexandrovi polovicu, ba aj tri štvrtiny svojho majetku. Stav učencov je tu usilovný a otvára Rusku veľké perspektívy; duchovenstvo je zbožné a je zapálené za náboženstvo svojej krajiny. Ľud je dobrý a pritom silný, poslušný a obetavý, nadaný a má silnú národu.

Ruská krajina je obrovská, má 375 000 štvorcových míľ, takže by sa do nej zmestilo deväťkrát Turecko, 28-krát Škandinávia, 29-krát Rakúsko, 30-krát Nemecko, 36-krát Francúzsko atď. Rozprestiera sa od severovýchodného konca Ázie, osamotenej Kamčatky až k vysokému severu Ameriky, od severu Európy takmer až ku Karpatám, k Dunaju, Čiernemu moru a dolu až k Araratu. Počet obyvateľov vystúpil až na 63 miliónov, pričom väčšinu tvoria Veľkorusi a Malorusi. Na jednu štvorcovú míľu tu pripadá v priemere 165 obyvateľov — v európskej časti Ruska 605, v Ázii len 48 duší. Nesvedčí to práve najlepšie o pomernej sile Ruska, no dobre sa osvedčilo najmä jeho ďalšie rozšírenie a posilnenie, ako aj ochrana pred pauperizáciou. Na tomto území sa zaoberá 79/100 obyvateľstva obrábaním pôdy, čím sa národné hospodárstvo dostalo na najvyšší základ; v stredných pásmach má Rusko skutočné obilnice, stepy sú mimoriadne vhodné ako pastviny pre chov dobytka, nekonečné lesy poskytujú dostatok, ba až prebytok dreva, aj na stavbu lodí, a vnútro zeme, hlavne v ázijských častiach je požehnané bohatstvom minerálov, zlatom, platinou, striebrom a okrem toho aj železom, ktorého sa ročne vyrábajú tri milióny centov, a ročný výtťažok zlata tu predstavuje 12 250 funtov. Najmä za vlády cára Mikuláša každoročne vzrastá

Obidva tieto prístupy vychádzajúce z teleologickej koncepcie dejín postavili slovenskú inteligenciu, resp. jej časť, pred rovnaký problém: aktivizmus či pasivita. Vajanského národnári riešili problém politická aktivita versus mesianistické čakanie na spásu z Ruska príklonom ku spásu z Ruska, pretože tá napokon aj tak príde sama od seba, lebo tak to vyplýva zo zákonitosti dejín ako ich skonštruoval Štúr. Rovnako slovenskí komunistickí ideológovia riešili problém, či komunizmus treba „aktívne budovať“, alebo nakoniec aj tak príde sám od seba, ako to rezultuje zo „železnej zákonitosti“ dejín, odvodennej od heglovsko-marxistickej koncepcie. Davisti mohli mať pocit, že svojim marxizmom a orientáciou na slovanské komunistické Rusko legitímne nadväzujú na národnú slovanskú tradíciu, čo Clementis aj explicitne sformuloval v spomenutých dvoch prácach, len ju stavajú z „hlavy na nohy“.

Absencia hĺbkovej, nezvratnej kultúrno-hodnotovej zakotvenosti v kultúrno-civilizačných archetypoch „latinskej“ európskej kultúry, ktorá sa tak vypuklo a prekvapujúco prejavila v *Das Slawenthum* ..., tomto Štúrovom duchovnom záвете slovenskej komunite, zrejme naozaj spôsobila isté rozkolísanie identity slovenskej inteligencie na línii Východ—Západ. Novomeský a vôbec davisti nevideli, že v porevolučnom bolševickom Rusku nejde o abstraktné „hodnoty“, ale práve o sovietskú (ruskú) prax. Nevideli to, čo tak nástojčivo sformuloval vo svojej slávnej práci *Pan-Európa* (1923) politický priateľ Milana Hodžu, zakladateľ pan-európskeho hnutia Richard Coudenhove-Kalergi, že totiž Rusko až za Petra Veľkého „prijalo vonkajšie formy európskej kultúry bez toho, aby sa však poeurópsťilo vo svojej podstate ... Bolševizmus striasol európsku civilizáciu, ktorú importoval Peter Veľký a jeho nástupcovia. Odvracia sa od demokratickej Európy a pokúša sa európskymi teóriami a ázijskými praktikami vytvoriť základ novej formy kultúry ... Medzi rokmi 1915 a 1919 sa v Rusku všetko zmenilo, nezmenené zostali iba snahy Ruska po expanzii. Cár používal všeslovanskú propagandu — bolševický imperializmus sa opiera o Tretiu internacionálu ...“²⁵ A preto vzhľadom na skutočnosť, že Rusko nie je poeurópsťené vo svojej podstate „jediným cieľom všetkých Európanov, bez ohľadu na strany a národy, by malo byť zamedzenie ruskej invázie ... Akonáhle sa totiž Rusku naskytne možnosť dostať Európu do závislosti na sebe, využije túto svoju možnosť — či bude červené, či biele ...“²⁶

Skúsenosť s komunistickým režimom ruskej proveniencie a status ruského satelita, ktorý Slovensko malo počas uplynulých štyroch desaťročí azda dostatočne poukázal na nebezpečnosť štúrovského i davistického „prehodnocovania hodnôt“.

Štúrova koncepcia kultúrno-duchovného i politického splynutia s „byzantínskym“ Ruskom eliminovala (eliminuje?) 1000 ročné väzby slovenského priestoru so západnou kultúrou a civilizáciou. Tieto väzby začal cieľavedome budovať jasnozrivý veľkomoravský politik Svätopluk. Pre jeho ambície stať sa rímskym cisárom a preniknúť na špičku západnej politiky — príznačne spojenej s latinizujúcim univerzalizmom cirkvi — sa jazykovo slovanská orientácia veľkomoravského kresťanstva stala príťažou. Preto vyhnal kňazov slovanského obradu s jeho byzantínskymi afiliáciami, čím vytvoril predpoklady pre neskoršie napojenie slovenského a stredoeurópskeho priestoru na západnú latinskú kultúru a civilizáciu. A hoci mu historické okolnosti nedovolili dokončiť vlastné zábery, jeho úsilie otvoriť tento priestor pre vplyv rímskej latinskej kultúry sa o storočie neskôr javilo ako nevyhnutné riešenie aj pre Štefana I., ktorý v roku 1000 prijal pápežským poznaním uhorskú kráľovskú korunu.

²⁵ Coudenhove-Kalergi, R. : *Pan-Európa*, Praha 1926, s. 37—40.

²⁶ Tamže, s. 9, 10.

Slovenské národné obrozenie koncom 18. a začiatkom 19. storočia obnovilo, resp. vytvorilo veľkomoravskú tradíciu, či lepšie — veľkomoravský mýtus. V skutočnosti neexistuje priama kontinuita medzi staroslovienskou slovesnosťou Veľkej Moravy a latinskou kultúrou stredovekého Slovenska. Prítom práve od tejto latinskej kultúry vedú cesty k našej súčasnosti. Rovnako tejto kontinuity niet ani v našej duchovnej a hodnotovej identite, ktorá je výsledkom skoro tisícročného pôsobenia katolicizmu a neskôr protestanstva. Obrozenie však paradoxne vo svojej štúrovskej podobe, ktorá logicky vyústila v *Das Slawenthum ...*, odmietlo práve záverečný akord veľkomoravskej histórie — Svätoplukov príklon k Západu.

Štúrovská tradícia je pre západnú politickú orientáciu Slovenska pomerne ambivalentná. Na jednej strane je nepochybne počiatkom našej modernej národnej existencie. Možno si položiť relevantnú otázku, či by bez nej slovenská etnická komunita vôbec prežila. Z tohoto hľadiska by jej spochybnenie mohlo znamenať spochybnenie našej prítomnosti. To by však z druhej strany nemalo brániť prístupu analyzujúcemu jej charakter. Na jednej strane zamedzila etnickej asimilácii nášeho spoločenstva, na druhej strane, aspoň tá jej podoba, ktorá vyústila v *Das Slawenthum ...*, iniciovala pretrhnutie väzieb s našim tradičným kultúrnym a civilizačným priestorom — so Západom. V tomto zmysle silne ovplyvnila slovenskú inteligenciu. Otázkou je, či tie to väzby napokon nezostali silnejšie prítomné v tradičnej „neumelej“ ľudovej kultúre, náboženstve, morálke, architektúre, mentalite. Už Milan Hodža uvažoval, „*či Štúr ... narazil duchovný život na Slovensku na dobré kolaje*“ a konštatoval, že „*to je práve osudnou otázkou nášho národného prebudenia*“.

27

v týchto bojoch ťahal za kratší koniec, a tak ste sa dostali pod ruskú nadvládu. Krásne a pravdivo povedal skvelý Puškin o rusko-poľskom boji v básni proti ohováračom Ruska:

*Eto spor Slavian meždu soboju,
Domašnyj, staryj spor juž vzviešennyj sudboju ...
Uže davno meždu soboju
Vraždujut eti plemena,
Neraz klonilas pod grozoju,
To ich, to naša storona.
Kto ustojit v neravnom sporie,
Kyčlivyj Lach il vernyj Ros,
Slavijanskyje ruči soljutsja v ruskom morie,
Oral izsiaknet, vot vopros?*

Podľa nášho názoru je pre slovanskú rodinu národov a jej ťažký tisícročný osud len šťastím, že sa boj skončil takýmto spôsobom, pretože čo by nasledovalo po víťazstve Poliakov? Rusko by bolo vytlačené z európskej scény; Poliáci by napokon svoju prevahu vzhľadom na vnútornú slabosť a roztrieštenosť nepotvrdili, skôr či neskôr by podľahli veľkému náporu cudzincov a tým by bol spečatený aj osud všetkých tých kmeňov ktoré ležia viac západne a nesú cudzie jarmo. Rusko zvíťazilo nielen nad vami, ale nad celou Európou, vo všetkom sa potvrdilo jej poslanie a jej zázračná sila, dostalo sa hlboko do Európy a obklopujú ho všetky naše kmene, ktoré tak potrebujú pomoc. Chcete v tomto všetkom poprieť vôľu prozreteľnosti, chcete prekliat' tieto ranné zore na našom nebi, svitanie nášho dňa? Všetok váš odpor, všetky vaše snahy a hnev proti Rusku sa zlomia na jeho železnej sile, jeho šťastí a na poslaní slovanstva. Ak napriek tomu neprídete k rozumu a budete sa vzpierať a brzdiť spoločný život našej rodiny národov, potom nebudeme môcť dosiahnuť náš cieľ spolu s vami, ale bez vás a proti vám!

Česi sa v najnovších časoch tiež k Rusku nesprávali veľmi bratsky, a čo je skutočne polutovaniahodné, do ich kníh sa dokonca vkradla okrem iného nenávisť. V časoch obrodzenia českého národného ducha, v dobe Nejedlého, Puchmajera, Rautenkranza, Sedláčka, Hněvkovského a ctihodného Jungmanna hovorilo sa v týchto kruhoch o Rusku vždy s bázňou a často sa k nemu túžobne upierali pohľady. Keď však niektorí mladší literárni diletanti vymysleli teóriu slovanských federatívnych štátov, a keď nakoniec niektorí nafúkaní páni ovplyvnení aristokratizmom prišli s rozporuplným projektom slovanského Rakúska, naplnili sa časopisy zlomyseľnými invetivami proti Rusku, ktoré si dovoľovali predovšetkým mladší nemeckí Slovania z Rakúska. V Nemecku sa spustila spŕška nadávok na centrálnu moc Slovanov, na nenávidené Rusko a v Čechách si tiež považovali v záujme Rakúska za povinnosť pridať sa. Okrem toho si boli istí, že za takúto horlivú službu ich pochváli rakúska vláda. V niektorých hlavách dokonca strašilo spojenectvo s Nemeckom v prospech českej národnosti, ktorá sa cítila ohrozená Ruskom. Najnovšie udalosti zavreli týmto hlupákom ústa a my sme presvedčení, že takéto biedne názory čoskoro uvoľnia miesto úplne inému pohľadu, pretože český národ je rozumný a v hĺbke srdca rozhodne s Ruskom sympatizuje. Tým skôr, čím menej sú v súčasnosti po rakúskej drezúre a v dnešných prozaických životných pomeroch priťažliví pre Čechov ostatní Slovania. — Literatúra sa tu síce usilovne pestuje, ale v duchovných vedách, vo filozofii, v histórii a inde sa nenájde nič pozoruhodného, okrem Palackého Českých dejín, a v umení a poézii sa nemôžu s výnimkou Máchu pochváliť Česi nijakým tvorivým duchom. Vývin technických vied sa teší väčšiemu úspechu; idolom je majetok, po ktorom národ túži a keďže ho mnohí nemôžu dosiahnuť vo svojej vlasti, narastá emigrácia. Všetko toto nevelmi prispieva k tomu, aby mohli Česi vplývať na ostatných Slovanov. Prie-

²⁷ Hodža. M.: c. d., s. 126.

Taký národ, ktorý nechá upadnúť svoj štát, nemôže byť povolaný budovať nové štáty, nehovoriac o tom, že nemôže byť povolaný k tomu, aby viedol a organizoval iné národy. Ako hovoria Slovania, veľmi slabo by sme sa zaoddeli, keby sme sa zverili do rúk Poliakom a verili v ich hegemoniu. Ako by mohli pomôcť iným, keď nie sú v stave pomôcť si sami, hoci by to potrebovali? Opätovné pokusy zjednotiť krajinu po jej rozdelení stroskotali väčšinou vďaka nejednotnosti Poliakov, v niektorých prípadoch išlo dokonca o nezmyselné experimenty a politické spolky založené Poliakmi v zahraničí, ktoré mali pripraviť renesanciu poľského štátu — nech ich už bolo koľkokoľvek, a nebolo ich málo — zanikli vďaka zlému poľskému duchu, svojvoľnosti a z toho vyplývajúcich rozkolov. Voľba prostriedkov, vstúpenie do cudzích služieb, spolčovanie sa s cudzincami, ktorých chceli využiť na znovuvytvorenie svojho štátu, nesvedčia veľmi pozitívne o ich súdnosti.

Veľa očakávali od Napoleona, ktorý ich tiež využíval a nazdával sa, že sa uspokojia s fľáčikom Poľska. Keď neskôr pochopil ich povahu, celkom ich vylúčil zo svojich politických kombinácií. O tom, aký mal na nich názor, svedčí jeden z jeho výrokov o Poliakoch, v ktorom trafil kliniec po hlavičke: *„D'ailleurs les Polonais m'ont paru peu propres á remplir mes vues. C'est un peuple passionné et léger. Tout se fait chez eux par fantaisie et rien par système. Leur enthousiasme est violent, mais ils ne savent ni le régler ni le prévenir. Cette nation porte sa ruine dans son caractère“*. Poliaci obracali pohľady aj smerom k Nemecku, pomáhali zakladať tajné spolky Arminia a Germania a dokonca s Nemcami uzavreli priateľstvo a naposledy očakávali spásu od nemeckých liberálov; keď však títo liberáli zasadli v chráme svätého Pavla, nemali na práci nič súrnejšieho, ako pripojenie Poznane k jednotnému a veľkému Nemecku! Pri varšavskom povstaní sa nedočkali očakávanej a s pomoci Francúzov, a dnes ich využívajú Maďari, do ktorých vkladali nové nádeje a ktorí vybojovali väčšinu víťazstiev vďaka ich chabrosti a vojenskému talentu, no v hĺbke duše ich považovali za ľahkomyselných, oklamali ich, zle s nimi zaobchádzali a nakoniec sa rozišli v zlom.

Poliaci bojovali na všetkých európskych barikádach, no neprineslo im to ani slávu, ani úžitok. Nevedia vari Poliaci, že nie je možné životnú silu a slobodu čerpať z iných, poučia sa konečne z týchto krutých sklamaní a pustia sa cestou, ktorá nám je všetkým daná? Už všade sa pokúšali o šťastie (v súčasnosti sa oň možno ešte pokúsia v Turecku), no bezúspešne. Spolčovali sa s každým, a len svojim najbližším, bratským kmeňom sa obrátili chrbtom, no pritom ich podobne ako všetkých ostatných čaká spása len vo všeslovanskom živote! Večná škoda, bratia, že takto zahadzujete svoj talent, že takto zbytočne plytváte svojou odvahou! Zaslúžili by ste si lepší údel sťažujete sa na tvrdosť Rusov, ale spomeňte si na to, že ste to boli kedysi práve vy, kto Rusom spôsobil toľko zla!

Nechceli ste ich v čase svojho spojenectva s kozákmi uvrhnúť do otroctva, nechceli ste ich vydať do špinavých židovských rúk? A čo ste robili v západných ruských provinciách, keď ste ich ovládli? Koľko zla ste napáchali pre brest-litovskú úniu s katolíckou cirkvou? Nepremenili ste pravoslávne kostoly na konské stajne pre vašich šľachticov, alebo ste ich nedali do prenájmu židom, a nebol chudák pravoslávny diakon zakaždým, keď chcel slúžiť omšu, nútený pýtať si za vysoký poplatok od žida kľúče od kostola? A neboli tí, ktorí sa vzpierali únii, strašným spôsobom mučení? Za každé bezprávie je odplata, hoci aj z rúk brata. S prísnosťou Rusov sa musíte zmieriť najmä preto, lebo využívate každú príležitosť, aby ste im nejakú uškodili. Spomenuli sme povstania, cudzie spolky, ktoré sú v konečnom dôsledku nasmerované proti Rusku, boje na európskych barikádach — kto však rozširoval medzi ostatnými vo svete tie najhrubšie, najnehanebnejšie nepravdy o Rusoch? Váš nekonečný boj s Rusmi bol vo svojej podstate bojom o hegemoniu nad slovanstvom. Málo sa rozhodnúť, kto z vás dvoch je schopnejší a povolanejší — no ste to vy, kto

Ľudovít Štúr – Devätnáste storočie a maďarizmus

Každému je známe, akú dôležitosť všetci pripisujú 19. storočiu; 19. storočie sa stavia na pedestál a preukazuje sa mu úcta, aká sa nevzdávala doposiaľ nijakej inej dobe. V mnohých, ba dokonca vo väčšine sociálnych a politických otázkach sa často opeluje na 19. storočie ako kedysi u Grékov na dódónske orákulum, akoby malo o všetkom rozhodnúť jedine odvolávanie sa na storočie a ostatné dôvody a dôkazy sa neprijímali. Akoby bol teda duch storočia vysokou autoritou, proti ktorej hrešiť je nedôstojné a nepatričné, ba dokonca priam trestné. U všetkých národov Európy, rovnako západných, ako aj východných, zaznieva chvála na naše storočie a všetky tieto hlasy národov sa spájajú do jedného chóru, aby ho ospievali a vychválili. Nuž teda: čím je 19. storočie, čím je jeho toľko oslavovaný duch, v čom spočíva jeho význam?

Odišnosť v charaktere tohto storočia, ktorá mu dovoľuje nárokovať si na takú veľkú autoritu, hľadá sa vo vysokom stupni vzdelanosti, k akému sa v priebehu mnohých vekov dopracovalo ľudstvo práve v tomto storočí. Určite je to vzdelanie, ktorému patrí hlboké uznanie a autorita; no samotná predstava, akú majú mnohí o vzdelaní a pojmy, ktoré sa s ním spájajú, sú často také neurčité, vágne, ba niekedy dokonca priam mylné, že ani samotný predikát vzdelania, ktorým sa naše storočie častuje, vonkoncom nie je schopný doceniť ho tak vysoko, ako sme toho svedkami. Ak by sa mu malo skutočne dostať cti, ktorá sa mu preukazuje navonok vďaka tomuto vysokému postaveniu a keby si ju naozaj zaslúžilo pre svoju vysokú mieru vzdelanosti, akou údajne oplýva, potom by táto vzdelanosť musela byť nevyhnutne autentickou a nielen formálnou, nesmela by byť len pozlátkou či dokonca omylom, kde nejde o podstatu a do úvahy sa berie len povrchný jav. Z toho vidno, že skôr, než vynesieme náš súd a skôr než sa pridáme k chvále storočia, musíme určiť najskôr pravú vzdelanosť, ktorá by mu umožnila nárok na spomínané výsostné postavenie, zmenila by vágne predstavy na čoraz vyhranenejšie a vylúčila by všetky falošné.

Pod vzdelanosťou sa chápe celkovo zručnosť zovšeobecniť najrôznejšie obsahy do jednej predstavy a naopak, viedieť ich uplatniť na rozmanité veci. Keďže v prípade takto chápanej vzdelanosti nejde o podstatu vecí, ale o predstavy, ktoré vytvárajú podobu vecí v myšlienkach, právom sa táto vzdelanosť nazýva len formálnou. Nemožno si nevšimnúť, že je v našom storočí veľmi rozšírená, každým dňom sa čoraz viac rozmáha a tým naše storočie prevyšuje všetky predchádzajúce; no táto vzdelanosť je len základnou podmienkou pre vyššie vzdelanie, ktoré sa už neuspokojí len s jednoduchými predstavami. Mnohí chápu vzdelanosť práve v takomto zmysle a nárokujú si pre ňu aj na veľkú česť, ktorá sa vzdáva nášmu storočiu; keby devätnáste storočie dosiahlo toto vysoké postavenie len: toho dôvodu, že obsahuje množstvo vzdelania, ešte vôbec by si túto chválu nezaslúžilo právom, pretože sa tým ešte nedosiahlo skutočné vzdelanie a minulé storočia tiež dospeli na výšku tejto vzdelanostnej úrovne. Vzdelanosť sa potom bude celkovo považovať za spoločenské vzdelanie, ktoré jednotlivcov oberá o im vlastné zvláštnosti, zanedbáva ich svojráznosť všetkých ich stavia na jednu úroveň a podľa toho meria aj pokrok jednotlivých ľudí, ako aj celých národov. No táto vzdelanosť je tiež dôležitá, lebo obsahuje odraz pravého vzdelania a jej význam možno ukázať na príklade Francúzov, ktorí posudzujú vzdelanosť národa celkovo pod toho, akým spôsobom sa v národe zaobchádza s cudzincami a so ženami; napriek tomu tu ide len odraz takého vzdelania, aké my považujeme za pravé, a tento odraz môže byť veľmi často skreslený, ba niekedy sa môže dokonca zdať, že družnosť v živote je len výsledkom drezúry. Čím viac storočí ubehlo a čím väčšími sa v ich priebehu ľudia prepracovali k skutočnej vzdelanosti, tým väčší priestor si v lone jednotlivých národov a v ich vzájomných vzťahoch vybojovalo spoločenské vzdelanie, a naše storočie nepochybne prevyšuje veľkosťou tohto priestoru

ostatné storočia. Toto však ešte nikoho neopravňuje k tomu, aby vydvihoval a chválil 19. storočie ako to najskvelejšie, ako dobu, ktorá zatienuje všetky predchádzajúce epochy; spoločenské vzdelanie je totiž iba odrazom samotnej podstaty a preto nie je schopné obsiahnuť jej totalitu. Je teda vzdelanosť nazývaná osvietenstvom naozaj žiarivou zástavou, pod ktorou stáť znamená najvyššiu blaženosť a ktorá opravňuje hlasy národov k jej chvále? Toto takzvané osvietenstvo vystavovali ako najdrahší klenot a považovali ho za cenný výdobytok získaný v boji so storočiami; pri skutočnom svetle ho však nemôžeme považovať za nič iné než za omyl bujnejší vo svojej prázdnote a nárokuje si tým najopovážlivejším a najnehoráznejším spôsobom na svoju domnelú hodnotu. Čo robí toto takzvané osvietenstvo, ktoré ešte aj dnes mnohí ospevujú? V ošiali svojej dôstojnosti popiera s ľahkovážnosťou najhlbší, ba dokonca najsvätejší obsah náboženských vecí, vysmieva sa z najneotrasiteľnejších právd v oblasti politiky a usiluje sa vydať ich napospas výsmechu davu, všeobecne sa pokúša pochopiť z hľadiska konečnosti všetko sväté a pravdivé, čo jestvuje na svete, a to najkrajšie, najcennejšie, čo sa vyjavilo v dejinách ľudstva usiluje sa vysvetliť len ako výsledok zistného, sebeckého popudu alebo náhodnosti. Tento extrémny druh náhľadu zhadzuje tie najušľachtilejšie a najúctyhodnejšie výtvyry a snaží sa ich pošpiniť; no kedykoľvek ich chce zhodiť vymknú sa mu a v špíne sa zostanú brodiť len prívrženci takéhoto náhľadu; nikto nikdy nestrhne tieto výtvyry z ich výšok, odkiaľ budú aj naďalej žiariť vo svojom blaženom pokoji. Hovorcami prívržencov takzvaného osvietenstva boli francúzski encyklopedisti, ktorých učenie sa čoskoro rozšírilo do rôznych krajín Európy; rozosiali semä a očakávali bohatú a bujnú úrodu, ktorá však v dnešných dňoch čoraz väčšmi schne a pravdepodobne už nebude ani dlho vegetovať. Jestvujú ľudia, čo sa na naše storočie dívajú vo svetle osvietenstva a keďže považujú osvietenstvo za non plus ultra ľudského výtvyru ospevujú storočie zvučnými hymnami, niekedy dokonca jasavými dityrambmi; no celé toto ospevovanie a vychvaľovanie zo strany údajných osvietených nemôžeme prijať ako skutočnú chválu storočia, keďže sme nútení vyhlásiť takzvané osvietenstvo len za úchyľku a omyl ducha usilujúceho sa o pravú vzdelanosť. Čím teda očaruje naše toľko vychvaľované storočie? Je to výška, akú po dlhom úsilí dosiahla veda a ktorú viacerí vynikajúci myslitelia našej doby označujú za kulminálny bod mnohých jej odvetví? Hoci sa nestotožňujeme s presvedčením týchto mysliteľov v plnom rozsahu, s radosťou uznávame, že sa veda — najmä vďaka neúnavnej vytrvalosti a bohatému duchu Nemcov — vyšvihla na doteraz nikdy nedosiahnutú a skutočne obdivuhodnú úroveň; no nech dospela akokoľvek vysoko, vo svojom vývoji je len jedným dôvodom nádhery a zaslúženej chvály nášho ospevovaného storočia. A čo je druhým skutočným dôvodom slávy nášho storočia, ktorej sa právom teší u ozajstných vzdelancov?

Čím viac a čím hlbšie prenikal duch do všetkých oblastí fyzického sveta a sveta obyčajov, do nevedomého aj vedomého sveta, tým viac a tým hlbšie musel spoznávať jeho vnútro. Čím viac ťažkosť pritom musel prekonávať tým väčšmi chápal sám seba a dosahoval väčšiu dôstojnosť a význam. Nevyhnutné a nutné tu bolo spätné pôsobenie na ducha alebo skôr pokrok, ktorý kráčaľ ruka v ruke s týmto procesom. Vďaka vynaloženému úsilíu a lopotnej práci spoznal duch puto, ktoré zväzuje a spája všetky výtvyry fyzického sveta a sveta obyčajov v jednotlivých oblastiach a aj medzi nimi. Rozpoznanie tohto puta a rovnako aj rozpoznanie svojej dôstojnosti a platnosti hnalo ducha nevyhnutne k tomu, aby sa prejavil, a kde inde mohol odhaliť túto skutočnosť ak nie v oblasti vedomia, ktorá mu bola blízka — totiž v ľudstve, v jeho rôznorodých vzťahoch a životných podobách? Úsilie ducha, ktorým sa pokúša sám sa presadiť, znovu sa nájsť a spoznať svoju jednotu, prejavilo sa v rôznych jeho smerovaniach a vyjadreniach u samých národov a medzi nimi, v ich vzájomnom približovaní, mnohokrakom pôsobení na seba a podobne. Toto úsilie však

ich slovanskej povaha však ich odpor k Nemcom ďaleko prevyšuje averziu voči Rusom. Ani Prusko nestojí pevne na nohách, a ak si chce Poľsko vôbec zachrániť svoju národnosť, zostáva mu jediná cesta spásy, totiž pripojiť sa k Rusku. Sliezski Poliaci nepociťujú k Rusku nevraživosť, nemajú na to nijakú príčinu; po stáročia po nich šliapali cudzí a nebolo dôvodu dúfať, že sa Poľsko obnoví. Pociťujú predovšetkým potrebu uniknúť čím skôr z nemeckého žalára, nech už je rakúsky alebo pruský a vymeniť ho za bezpečný slovanský azyl. Volanie slovanských kmeňov po Rusku je teda všeobecné, u jedných je záležitosťou vnútornej túžby srdca, u druhých vyplýva z nevyhnutnosti pomerov a jeho cieľom je zachovanie života; kto by odolal tomuto vnútornému a naliehavému hlasu? Jednotlivci sa môžu ukričať, no nič nedosiahnu a ak sa vzopru, podľaťnú nátlaku okolností. Západné teórie tu nemajú zodpovedajúcu živnú pôdu, v ktorej by mohli zapustiť korene, k ničomu napokon nevedú a nič nezmôžu. Nasledujte teda, bratia, tento hlas, povedie vás správnou cestou k cieľu, aký sme ešte nikdy pred tým nedosiahli.

Jediní Slovania, ktorí pociťujú k Rusku nevraživosť a keby sa im naskytila príležitosť vystúpili by proti nemu, sú Poliaci. No tiež už strácajú odvahu, keďže napokon ich úsilie nie je korunované úspechom. Okrem toho Poliakov ohrozuje v ich národnosti cudzia nadvláda, všetci cudzinci ich rad za radom klamali, keď im sľubovali pomoc, a samotní Poliaci vďaka svojmu ľahkovážnemu a vždy neúspešnému konaniu a spolčovaniu sa s cudzincami stratili renomé a náklonnosť bratských kmeňov.

Z celých ich dejín je evidentné, že sa o niečo pokúšajú, niečo tvoria, no nie sú schopní viesť slovanské kmene. Stručný prehľad to potvrdzuje: Po vymretí rodu Piastov, medzi ktorými bolo niekoľko mocných kráľov, oslabila sa značne ríša rozdelením medzi synov vládcov a na poľský trón sa dostali ešte stále mocní Jagielonci. Poslední panovníci tohto rodu už neboli dostatočne silní na to, aby udržali na uzde rozpinavú a po samovláde túžiacu šľachtu. Keď nakoniec vymrel aj tento rod a kráľ volili, nepoznala šľachta hraníc panovačnosti, upierala každému novozvolenému kráľovi pred korunováciou stále viac práv a keďže sa sama vyhlásila za národ, nazdávala sa, že si môže robiť, čo sa jej zapáči a že celá krajina patrí len jej a má slúžiť jedine jej blahu. Dôsledkom toho bolo, že uvrhla národ bez ohľadu na štátnu moc, ba dokonca s jej súhlasom, do najhlbšieho otroctva, napáchla západnými mravmi a luxusom a úplne svojvoľne mu nanútila nevoľníctvo. Nebolo moci, ktorou by mohli kráľi zakročiť a šľachtu skrotiť pretože Poľsko sa nechalo zatlačiť od mora — to bol dôvod, prečo sa nemohol rozvíjať obchod, priemysel, a teda ani meštiansky stav, ktorý by podporil kráľovskú moc. Stále bezočivejšia šľachta už odložila všetky zábrany a rozumnosť a na základe zle pochopeného princípu rovnosti ustanovila, že každý šľachtic musí súhlasiť s verejnými uzneseniami, môže sa im vzoprieť jedine tak, že ich anuluje. Každý šľachtic považoval krajinu za svoje vlastné hospodárstvo, šafáril v nej ako sa mu páčilo, do módy prišli takzvané zajazdy, ktoré nemali konca-kraja, obetavosť a chuť bojovať sa utopili v luxuse a pôžitku, slobodní kozáci, z ktorých tiež chceli urobiť nevoľníkov šľachty a vydať ich napospas židom, sa vzbúрили, odtrhli sa napokon od Poľska a požiadali o ochranu Rusko. Zatiaľ čo národ vzdychal pod bremenom, susedia Poľska upevnili svoje monarchie — konkrétne Rusko, kde mal národ dostatok sily podriaďiť sa jednotnej štátnej moci. Poľský štát bol otrasený a zo všetkých strán prehnitý. Nebolo ťažké nájsť si zámienku a zamiešať sa do jeho záležitostí, ešte ľahšie bolo poraziť a rozdeliť si otrasený štát, kde nemal kráľ nijakú moc a nikto nepočúval jeho rozkazy, kde zabudla rozhýčkaná šľachta bojovať a bolo jednoduché si ju získať a kde v hlbkej biede vzdychal národ. Kto teda nesie vinu na delení Poľska? Sami Poliaci!

sebadisciplínu a mimoriadne veľa krásneho môžeme načerpať z vied; musíme sa ním nechať poviesť do chrámu umenia, aby sme potom mohli dosiahnuť najvyšší cieľ ľudského života a uplatnili a uskutočnili všeludské ideály. Môžeme sa poučiť aj z jeho postupného úpadku. Toto poučenie spočíva v tom, že sa musíme vyhnúť tomu, čo tento úpadok prináša. V čom je jeho príčina ukázali sme na inom mieste. Ak chceme vyslobodiť náš život z trosiek, ktorými je zavalený, ak si ho chceme chrániť a rozvíjať, musíme byť predovšetkým Slovanmi. To je hlavná podmienka nášho života; preto treba odložiť všetky separatistické tendencie, partikulárne kmeňové záujmy, a to nič v prospech ostatných kmeňov, ale v prospech živého celku, ktorý očakávame a v ktorom sa bude môcť uplatniť každý jednotlivec. Dosť bolo separatizmu a plaču kvôli nemu, a hlavne dosť ho bolo u nás. Chceme vari vegetovať tak úboho ako Nemci? Ako je zrejmé z tých niekoľkých náčrtov, pákou a vodcom chóru celej našej národnej rodiny je Rusko, pripojme sa teda k nemu, prístupme celkom v duchu nášho národa na vodcovstvo historicky nám daného kmeňového staršinu.

Rusko aj tak už obsiahlo takmer šesť osmín nášho národa, ktorého celkový počet sa vyšplhal na 80 miliónov. Spomedzi 79 miliónov Slovanov ich tu žije zhruba 54 miliónov. 6 miliónov Slovanov v Srbskom kniežactve a v Turecku ochraňuje alebo priamo, alebo nad nimi drží ochrannú ruku prostredníctvom svojej moci a neodolateľnému vplyvu. Na druhej strane sú tieto kmene zas Rusku úprimne oddané čiastočne z vďačnosti, predovšetkým však vďaka ich spoločnej gréckokatolíckej cirkvi, a zotročení Slovania v Turecku dívajú sa na Rusko ako na svojho ochrancu a jediného spasiteľa. Pred niekoľkými rokmi s hlbokým dojatím vítali tieto kmene cárovho syna, veľkoknieža Konštantína na jeho ceste zo starého Carihradu; voz, na ktorom sa viezol, sprevádzali po celú cestu v radosnom nadšení a stisk mu takmer celkom zabránil v jazde. Srbi z Kniežactva, hoci sú vo svojom vnútri nezávislí, by s výnimkou niekoľkých, ktorí sa vzdelávali v Paríži, nikdy nezdvihli svoje ozbrojené mocné ruky proti Rusku. Miloš sa dopustil za čias svojho panovania okrem iného tej chyby, že sa držal Anglicka a Francúzska a odvrátil sa od Ruska. Táto protinárodná politika spôsobila, že sa stal u svojho národa neoblúbeným a podstatne prispel k svojmu pádu podporovanému aj Ruskom.

Ostatní Slovania patria k Rakúsku a k Prusku, malý počet ich žije aj v Sasku. Počet rakúskych Slovanov je čosi nad 16 miliónov a v Prusku ich žije viac než dva milióny. Čo sa týka rakúskych, treba poznamenať, že neveliká časť sa ich hlási ku gréckokatolíckej cirkvi a ďalšia značná časť sice prístupila vďaka prechmatom a zavádzaniu rakúskej vlády na úniu s katolíckou cirkvou, cíti však, že ju neodolateľne priťahuje cirkev ich otcov. Po krviprelievani v Haliči priťahuje aj tamojších Poliakov, napriek ich všeobecnej antipatii voči Rusku. Ostatní Slovania k nej smerujú sčasti z nejasných pohnútok, sčasti z jasne rozpoznaných dôvodov, keďže po najnovších sklamaníach pociťujú odpor voči Rakúsku. Pravoslávni Slovania sú okrem toho roztrpčení z tajného pokusu rakúskej vlády pripojiť ich ku katolíckej cirkvi a sú ešte väčšmi rozhorčení z toho, že vláda zadržala z Ruska zaslané drahocenné cirkevné relikvie, ktoré boli určené pre Maďarmi spustošené srbské kostoly. Rakúsko sa takto rúti veľkou rýchlosťou do záhuby. Pruskí Slovania — to sú Poliáci žijúci v Poznani a Sliezsku, niekoľko málo západných Srbov v Lužici, a z nich sú najsilnejší poznanskí Poliáci.

Aj keď Poliáci pociťujú hlboký odpor voči Rusku, nemožno však nepripomenúť, že počas najnovšieho tamojšieho povstania s nimi zaobchádzali tvrdo Nemci a mnohých z nich mučili. Liberálny frankfurtský parlament sa vyslovil za pripojenie Poznane k jednotnému, veľkému Nemecku. Nič nedosiahli spojenectvom s cudzincami, len upadli ešte hlbšie a napokon môžu v spojenectve s Pruskom alebo akomkoľvek inom zväzku s Nemeckom s istotou očakávať germanizáciu. Vďaka

nikdy nevystúpilo tak jasne do popredia, nikdy nebolo také vytrvalé, túžobné a statočné, ako práve v našom oslavovanom storočí, a to je podľa nášho názoru druhý a skutočný dôvod jeho nádhery; vďaka tomuto čoraz očividnejšiemu úsiliu sa nám — o tom nepochybujeme — otvárajú brány k novému, harmonickému, vyššiemu ľudskému životu, ktorý bude žiariť krajšie či nádhernejšie ako kedykoľvek predtým, pretože sa stal adekvátnejší svojmu chápaniu a ľudstvo vstúpilo do krajšej, nádejnejšej fázy svojho života, ktorá je bohatšia na obsahy. Preto s radosťou dvíhajúcou sa hrdou pozdravujeme toto oslavované storočie a oduševnene sa pridávame k chválospevom na jeho počesť.

Áké javy však považujeme za dôkazy nášho tvrdenia, v ktorých javoch sa so spoznanou dôstojnosťou uplatňuje úsilie ducha opäť vedome nachádzať svoju jednotu a v prípade ktorých javov dospievame čím ďalej tým väčšmi k takémuto presvedčeniu a konštatovaniu? Bolo by treba dlho rozprávať keby sme chceli čo len čiastočne vyčerpávajúco vysvetliť výdobytky vo vnútri národov: sú také jasné, také očividné, každým dňom sa zväčšujú a opakujú, že všímavý pozorovateľ ich nemôže nezbadáť. Necháme preto túto tému bokom a pokúsime sa uviesť len jeden, no pritom ďalekosiahly a vznešený jav, ktorého sme svedkami pri pozorovaní vzájomného vzťahu jednotlivých národov. Tento jav, ktorý oslavujeme, považujeme za najkrajší výdobytok doby a súčasne za charakteristickú črtu nášho storočia. V minulom storočí a ešte väčšmi v predchádzajúcich dobách boli národy vo svojom živote, v strastiach a utrpení odkázané sami na seba a v tomto ohľade boli do určitej miery od seba oddelené. Čo sa týka ich slobodného vývoja, ba dokonca ich samostatnosti, boli v prekernej situácii. Dôkazom toho je takzvaný systém compartageant, ktorý sa objavil a presadil spolu s inými neurčitými systémami v knihe medzinárodného práva. Národy sa častejšie dostávali do vzájomných sporov vďaka malicherným náhodám, osobnej nevráživosti niektorých jednotlivcov, dokonca kvôli ich náladovosti, o čom bohato svedčia predovšetkým analý francúzskych dejín. Od týchto náhodností, ktoré často dávali podnet ku krvavým sporom a ich dôsledkom bola nevyhnutne existenčná neistota a neistota majetku národov, mohli ich ochrániť zase len náhodnosti: priazeň, známosť príbuznosť niektorých významných osobností, rozličné, často veľmi pospíletané záujmy a tak ďalej. Národy si celkovo stáli zoči-voči ako osoby, keby sme chceli použiť toto slovo v jeho precíznom, surovom význame; nebolo tu reči o vyššom princípe, ktorému by sa mali podriaďovať surové osoby reprezentujúce národ a na ktorý by mali dbať vo svojich vzájomných vzťahoch; pretože ako sme už povedali, systémy compartageant a ani nastrčený takzvaný gravitačný systém nemohli reprezentovať takýto vyšší princíp. Ba spochybnila sa aj juristická existencia medzinárodného práva a niektorí o nej pod vzorom minulých čias pochybujú dodnes, hoci podľa nášho názoru neprávom. Koncom minulého storočia vypukla Francúzska revolúcia a vychádzajúc zo smerovania a maxím národov dôb minulých hrozila národom stratou ich najvyššieho imania: stratou historickej podstaty ich vývoja, samostatnosti územia a podobne. Z kráteru revolúcie vystúpil muž, žiarivý a veľký ako vulkanický stĺp a verne nasledoval impulz svojho národa. Národné úsilie stalo sa jeho úsilím a so svojimi oduševnenými vojskami sa prehnal ďalekými krajinami, jednu po druhej ich podriadil svojej moci a spojil s Francúzskom: bol to Napoleon Bonaparte. Ohrozené národy sa začali dvíhať a stavať proti všemocnému vládcovi, no jeho zázračná moc bola obrovská; pri prvej príležitosti, keď sa mali prejaviť, nevedeli sa takmer vôbec vzchopiť a mnohé boli porazené. No napriek tomu, že tieto národy veľa stratili a ťažko na nich dopadla francúzska ruka, predsa len sa ešte raz vzmúžili, jednotliví sa, s novými silami sa postavili proti všemocnému Napoleonovi a odrazili ho; padol Prométeus nového sveta, ktorý sa opovážil zdanlivo všemocnou rukou riadiť dejiny národov, a podobne ako Prométea z dávnych čias, ktorého kvôli zločinu prikovali ku Kaukazu, odviezli Napoleona na bezútešný kamenný

ostrov, kde v smútku spomínal na bývalú slávu. Národy sa vo svojej oduševnenej víťaznej radosť zhrmáždili prostredníctvom svojich zástupcov V starej cisárskej Viedni a dôstojne tam oslávili nádherný triumf svojho víťazstva. Chór týchto triumfálnych piesní otvoril a ohlásil národom príchod novej éry. Na tamojšom oslavovanom kongrese, na ktorom sa spolu zišli prvé, najlepšie a najtalentovanejšie národy, prijala sa za základ rokovania a stanovenia vzťahov medzi národnými maxima priamo odporujúca dovtedajším maximám a postupom. Vychádzajúc z tejto novej maximy priznal Kongres národom práva, spravodlivo rozhodol o sporných záležitostiach, tým, ktorí v predchádzajúcich vojnách stratili svoje práva a územia, im ich vrátil, múdro urovnal rozbroje a tým historicky upevnil dovtedy vágny základ medzinárodného práva, ktoré získalo pevný oporný bod a požehnal ho hlasy národov. Hoci sa na tomto kongrese nevyšlo po prvý raz zásada legitimitaty alebo právoplatnej držby, bola tu po prvý raz uplatnená vo veľkom na národy a ich vládcov. Spomedzi mnohých kniežat prítomných na Viedenskom kongrese vystupovalo najmä osem mocnárov, ktorí sa najväčšmi podieľali na boji proti veľkému dobyvateľovi. Boli to práve títo puissances seignateures, čo určili a zaručovali vzťahy medzi jednotlivými národmi, ktoré sa mali nastoliť. Od týchto mocností uspôsobených rôzne zvlhľadom na svoj vnútorný štátny život a v súčasnosti zjednotených vďaka spoločnému ohrozeniu, oddelili sa tri, ktoré sa dohodli na princípe vlády. Súčasne spolu susedili a počas francúzskej invázie si rovnako veľa vytrpeli, no vynaložili aj najviac úsilia na jej potlačenie. Týmto mocnosťami bolo Rakúsko, Prusko a Rusko. Tieto tri národy majú najjasnejšiu predstavu o myšlienke medzinárodného práva a poháňané a posilňované týmto vedomím založili známu Svätú alianciu, ktorá sa zaprisahala vo všetkých svojich vnútorných a vonkajších medzinárodnoprávných záležitostiach prísne dodržiavať zásady kresťanskej spravodlivosti a lásky a usilovne pracovať na udržaní a upevnení mieru medzi kresťanskými národmi. Myšlienka Svätej aliancie má svetodějinný význam, pretože je prvým pokusom vo svetových dejinách odvodit' medzinárodnoprávne vzťahy z kresťanských zásad, premeniť podstatu národov zo surových osôb na kresťanské subjekty a v mieri im umožniť čo najlepšie zdokonalenie a rozvinutie všetkých ich duchovných síl. Tu sa v prvom rade prejavuje vedomie toho, že treba uviesť do súladu politiku a morálku, ktoré sa počas všetkých uplynulých storočí vo vzájomných vzťahoch národov surovo od seba oddeľovali a treba ich uplatňovať v kresťanských štátoch. K Machiavelliho známemu dielu *Il principe*, k názorom, ktoré tu boli vyslovené a podľa ktorých spočíva podstata štátu v jeho mechanických tendenciách, tvoria zásady vyjadrené v Svätej aliancii priamy protiklad dôstojný kresťanských suverénov, hodný zachovania mien jeho zakladateľov pre najvzdialenejších potomkov, ktorí si ho budú hlboko uctievať. Ako sme povedali, mocnosti, čo pristúpili ku Svätej aliancii, boli Rakúsko, Prusko a Rusko a spomenuli sme, že boli neustále navzájom prepojené vládny princípom. Táto aliancia troch mocností vstúpila do zväzku západných mocností v takzvanej quadruplealliance, ktorá bola vytvorená pod predchádzajúcej, no nie v jej duchu, nebola spojená vedúcou kresťanskou myšlienkou. Toto odstránenie protikladu východných a Západných mocností však nemohlo dlho vydržať, keďže si obojstranne spojené mocnosti boli vedomé svojho vzájomného vplyvu na národy. Ich úsilie bolo rovnaké a prejavovalo sa len v odlišných formách — išlo konkrétne o zachovanie nedotknuteľnosti práva národov, obranu národov pred každým napadnutím a umožnenie blahodarných výhod mierového života. Obidva zväzky sa v tomto zreteľnom poznaní k sebe približovali a spojili sa vymaniac sa zo svojho predošlého izolovaného postavenia; týmto spôsobom sa zjednotili, aj keď nie vo výslovných formách zväzku alebo aliancie, ale skutočne, z čoho vznikla takzvaná európska pentarchia — tým, že sa dve hlavné mocnosti quadruplealliance oddelili od ostatných spojencov, — ktorú možno považovať za pokračovanie predchádzajúcej aliancie. Takéto spojenie piatich mocností sa stalo strážcom práv národov a vzalo na seba riadenie ich osudu.

rovné slová ušľachtileho starca Kapliža zo Sulevic, ktoré pred svojou popravou adresoval v záveťte svojim potomkom, „nech nikto z vás neslúži naničhodným Rakúšanom“? Ó, ešte veľmi živo to cíti každá česká duša a v každej je hlboko zakorenená nenávisť voči Rakúsku; načo potom tieto neprirodzené pocity a spolky, od ktorých sa skôr či neskôr národ odvráti? Nie jestvovaním ale zánikom Rakúska a Turecka, tohto žalára Slovanov, rozkvitne raz lepšia, túžobne očakávaná budúcnosť, až potom sa bude môcť rozvíjať slovanský život na širokých, krásnych poliach od Krušných hôr až k Bosporu:

*I od Dviny do Ararata,
Od Beringa do Rudnych gor
Obnimem veselo brat brata,
Sostavim vseslavianskyj chor.*

Tak zmýšľajú Rusi. Úspešným úderom proti Turkom odbije v tom isto čase posledná hodina obidvom žalárom slovanstva.

Ak teda nie je možné ani jedno, ani druhé a Slovania sa nemôžu zorganizovať a rozvíjať ani vo federatívnych štátoch, ani pod Rakúskom, zostáva potom už len tretia možnosť, totiž pripojenie Slovanov k Rusku, a jedine tá je správna a má budúcnosť. Ruku na srdce, bratia, a odpoovedzte: nebolo to práve Rusko, ktoré v našej smutnej minulosti svietilo ako maják v hlbokoj noci nášho života? Nebolo to Rusko, ktoré oživilo naše nádeje, povzbudilo našu odvahu, vzkriesilo takmer vyhasnutú chuť do života? Nebolo to Rusko, čo prišlo na pomoc jednotlivým kmeňom, napríklad Srbom, ktorí sa pokúšali striasť neznesiteľné cudzie jarmo a v týchto dňoch viacerým bratským kmeňom zápasiacim s Maďarmi, utláčateľmi nášho národa: neprišli Rusi, hoci aj v podobe Rakúšanov, na pomoc Srbom, Chorvátom, Slovákom?

Nie je to Rusko, ktoré svojim mocným slovom výrazne prispelo k uznaniu a vnútornej samostatnosti Srbského kniežactva a naďalej ochraňuje vďaka svojmu veľkému vplyvu iné, zotročené bratské národy — Bulharov, Srbov v Bosne, Hercegovine, Albánsku a inde, a uľahčuje im ich ťažký osud, ba vychádza im v ústrety aj v iných veciach? Nie je to Rusko, čo svojim mocenským postojom núti našich nepriateľov aspoň trochu šetriť naše životy? A úprimne sa priznajme: mali by naše národné snaženia zmysel a význam pri tej nesmiernej antipatii cudzincov, ktorým sme už raz podľahli a ktorí si chcú naďalej rozdeľovať svoju moc nad nami, bola by možná budúcnosť bez Ruska? Nenapadli by znova Srbov Turci, aj keď sú už oslabení, a nevrhli by sa na nás Nemci spolu s Maďarmi a Talianmi, nerozmiaždili by nás už vďaka svojej kvantitatívnej prevahe a mnohým iným výhodám, ako sme ukázali v úvahe o predstave federatívnych štátov, nevydali by nás napospas večnému otroctvu a pomalému umieraniu? Aj tam, kde sa Rusko aktívne nezasadzovalo za slovanstvo, preukazovalo mu dôležité životné služby. Keď si teda naše prebudenie našlo svoj oporný bod v Rusku, ktoré mu vo všetkom vždy vychádzalo a stále aj vychádza v ústrety a keď sa s ním spája naša existencia, naše životné otázky, prečo by sme sa mu mali vzpieť, prečo by sme sa mali proti nemu vo svojich slovách a činoch krátkozraklo, zaujať, nepričítať a so zlosťou stavať? Ukázali sme, že všetky tie západné idey sú tamojším národom nanič a privádzajú ich na okraj priepasí: prečo teda máme vnášať do nášho sveta túto skazu, prečo si máme byť nepriateľmi a zahodiť si tak možnosť nášho rozkvetu?

Od Západu sme sa naučili veľa, veľmi veľa, ale nemôžeme začať tým, čím sa sám privádza k úpadku, ale tým, čím sa stal veľkým a mocným. Čo sa týka štátu, máme sa od Západu čo učiť prísne podriaďovaniu štátnym záujmom prostredníctvom odstránenia samovôle a jednotlivých neopodstatnených nárokov, bez toho, aby sme sa vzdali sami seba; môžeme sa od neho naučiť, ako vybudovať v štáte mnohé praktické ustanovizne, môžeme si vziať za príklad jeho niekdajšiu

ňom, ako odpovedala na ich úsilie a ako reagovala na tisíce obetí, ktoré padli za udržanie Rakúska? Na samostatne sa spravujúce národy uvalila jarmo bezcitnej byrokracie, každý prejav kedysi voľného a nespútaného života týchto národov sprevádzalo nastražovanie tisícov policajných uší, vláda odpovedala zavedením nemčiny medzi tie kmene, kde sa dovtedy tento jazyk nepoužíval a udržiavala ho tam, kde ho predtým kmeňom nanútila. Jej odpoveďou boli nemeckí byrokrati a maďarskí úradníci, ktorí všade utláčali a mliaždili slovanský život; rakúska vláda priamo napadla slovanské snahy, a keďže bola zadlžená, chudobná a bez úverov, zmocnila sa národov zvýšením daní, pričom mali národy trpieť daňou z potravín, tabakovým monopolom, kolkovými poplatkami atď. Na hranici, kde zostalo podľa správ z tlače 24 000 vdov po bojovníkoch, čo padli za Rakúsko — o sirotách sa už vôbec nehovorí — zvýšila vláda ešte týmto chudákom cenu soli, a jej odpoveďou na obeť Slovanov, konkrétne Srbov, sú napokon pokusy o zavedenie únie. Na české zámery, ktoré zachránili Rakúsko, odpovedala strašnými pražskými rozsudkami nad síce ľahkovážnymi, ale takmer výlučne mladými chlapcami. Toto je povestná rakúska vďačnosť! Maďari sa proti Rakúsku vzbúrili, usilovali sa o jeho úplné rozvrátenie, preklínali jeho dynastiu a uvrhli na ňu i na celé Rakúsko hanbu a potupu, a hľa, procesy s nimi sa skončili o rok skôr ako s ľahkovážnymi pražskými chlapcami, o ktorých sa len tvrdí, že chceli niečo spáchať! Áno, Maďari boli na druhom mieste v spolku, ktorý utláčal Slovanov preto tá šetrnosť a blahosklonnosť voči nim! V štátnej rade sa uzniesli, že v budúcnosti zostane na úrovni diplomatických jazykov len nemčina a maďarčina, všetkým ostatným jazykom — a konkrétne reči Slovanov, hoci ňou v Rakúsku hovorí 16 miliónov ľudí — bolo toto privilégium navždy odňaté. Slovanom len sypali piesok do očí a používali ich ako strašiaka na Maďarov. No spojenectvo s Maďarmi sa nevydarilo, pretože Maďari oslnení možnosťou ničím nerušenej hegemonie napadli Rakúšanov a ich priateľstvo sa navždy skončilo. Škoda, že tento národ, ktorý od nepamätí patrili do okruhu slovanských ideí a žil so Slovanmi v dobrom susedských vzťahoch, zašiel v zaslepenosti vlastnou namyslenosťou tak ďaleko, že svoj hnev obrátil proti Slovanom! Preukázal nedostatok rozumu, keďže nedospel k poznaniu, že aj jemu môže svitnúť na lepšie časy len vo zväzku so svojimi starými susedmi! No je niekto zo Slovanov taký slepý alebo taký skazený, že by sa naďalej mohol nechať klamať vyhlídkami na slovanské a zrovnoprávnené Rakúsko? Každému je jasné, čo sa stalo so slovanskou myšlienkou rovnoprávnosti v rukách týchto ľudí, ale nechajme ich, nech s hanbou dokončia to, čo začali so zlými úmyslami! Sme presvedčení o tom, že samotní priekopníci slovanského Rakúska medzi Čechmi — Palacký, Havlíček a iní — už zmenili svoje názory. Obaja upadli do nemilosti. Rozhorčený Palacký odmietol v Prahe podpísať ďakovný list adresovaný rakúskej vláde — s odôvodnením, že ide o prejav servilnosti, odmietol ho za seba a za rovnako zmysľajúcich ľudí Havlíček zas tejto zlej vláde povedal nemilosrdne a priamo do očí tú najtvrdšiu pravdu. Palacký mimochodom ešte predtým uverejnil školskú teóriu o rakúskom federatívnom štáte, ktorá by mohla predĺžiť život Rakúska nanajvýš o niekoľko rokov; centralizáciu považuje za vhodnejšiu a verí, že by udržala Rakúsko o niekoľko rokov, niekoľko mesiacov dlhšie. Palackého federácia by sa veľmi rýchlo úplne rozpadla a Metternich dobre vedel, čo robí, keď držal národy Rakúska nakrátko a nechal ich žiť — okrem Maďarov, ktorých nedokázal ovládnuť. Slovanské Rakúsko len treba prenechať niekoľkým českým aristokratom, niektorým katolíckym biskupom a ich predajným otrokom!

Najmä Česi nemajú nijaký dôvod, aby robili Rakúšanom štitonoscov. Zabudli už vari na strašné krvavé scény na pražskom Staromestskom námestí, zabudli, že po bitke na Bielej hore rakúske tortúry, vyhnanstvo a vojny zmieli okolo 2 400 000 českých obyvateľov, nevidia už pred sebou v duchu strašné krvavé scény, nepočujú stony tyraných a vyhnanco? Zabudli už na va-

Najnovšie dejiny učia, aké služby preukázala európska pentarchia národom a ľudstvu; tieto služby sú skutočne veľké a ich trvanie datujeme len odnedávna. Aké ďalšie služby by pentarchia ešte preukázala, keby vo svojom vnútri vytvorila pevnejšie väzby a keby jestvovala dlhšie? Je to skutočne povznášajúci pocit pre každého ušľachtilého priateľa človeka, ktorý vidí, že národy už nie sú vydané napospas náhodnostiam a že ich práva strážia so zmyslom pre spravodlivosť v kresťanskom duchu tí najlepší a najsilnejší. Tento zmysel pre jednotu národov a suverénov vylúčil surové násilie a stanovil presné hranice svojvôle. Povedzte, kde sa v dejinách nájde podobný príklad, ktorý by bolo možné postaviť dôstojne na roveň s týmto javom? Tento jav je dokonca najvznešenejším obrazom nášho storočia, a my úprimne považujeme za veľké šťastie nášho života, že môžeme byť jeho svedkami. Kofkým národom už priznal tento súd národov práva, koľko sporov, útlaku a nešťastí najrôznejšieho druhu sa odvrátilo vďaka nemu? Vďaka nemu získalo Holandsko svoje práva a uzmierilo sa s Belgickom, s ktorým bolo v spore, ochránil Turecko pri jeho legitímite v Egypte a vypočul si oprávnené požiadavky schopného a s európskou vzdelanosťou oboznámeného Mohameda Aliho; táto inšancia odsúdila obchodovanie s otrokmi a zastavila potupné predávanie ľudí ustanovením práva prehliadky; u tureckej vlády sa medzinárodný súd úspešne angažoval za Drúzov a Maronitov, s ktorými zle zaobchádzali, vplyvne sa prihovril za Bulharov a Bosniakov utláčaných vlastnými pašami a Turecko považovalo za svoju povinnosť vyslať komisárov do týchto oblastí, aby preskúmali sťažnosti tamojšieho obyvateľstva, a my dúfame, že sa tým zamedzí vyčistiť. Všetky tieto fakty hovoria zreteľne o duchu, ktorý oživuje pentarchiu; ak sa tu a tam aj ukradnú nečisté motívy a záujmy, korigujú sa za poctivého spolupráckovania ostatných. Keďže týchto päť mocností spojených v súde národov predstavuje najväčšie a najmocnejšie krajiny v Európe a keďže Európa vládne ostatným častiam sveta, možno povedať že osudy národov sveta pripadli do rúk týmto hegemonom ľudstva. Germáni, ktorí spolu s románskymi národmi počas mnohých storočí určujú beh svetových dejín a doteraz najväčšími príspeli k pozdvihnutiu ducha, majú na tomto súde národov tri hlasy, Románi majú jeden hlas a veľkú časť slovanského kmeňa tiež reprezentuje jeden hlas.

V rade tohto vznešeného súdu národov sa nachádza Rakúsko, ktoré je spomedzi mocností tvoriacich pentarchiu celkovo v geografickom strede, a takisto aj tu vytvára morálny stred; keď totiž ostatné mocnosti pentarchie stoja principiálne proti sebe a vďaka svojej polohe a ostatným vzťahom nimi živo hybu záujmy, vyvážené, múdre a skúsené Rakúsko sa najmenej nechá ovplyvniť a tým sa ocitá v situácii, keď sa môže pokojne prizeriť rokovaniam ostatných mocností a položiť na misku váh svoje dôležité slovo z presvedčenia a z lásky k spravodlivosti. No práve toto postavenie, ktoré má Rakúsko reprezentovať v rade pentarchického súdu národov, zaujíma aj vo svojom vnútri, keďže sa prejavuje ako múdry sprostredkovateľ medzi rôznymi národnosťami poslúchajúcimi jeho slávne žezlo a vďaka tomuto svetovému postaveniu, poslaniu a princípu musí sa tak či onak prejavovať v pozitívnom svetle. Ako sme povedali, rakúske žezlo poslúchajú najrozličnejšie národnosti. Túto okolnosť zneužili niektorí politici takým spôsobom, že naň uplatnili známu vetu „divide et impera“ a nahovárali Rakúsko, aby sa ňou riadilo, no len v politickom zmysle. Podľa nášho názoru tu ide iba o jednostranné chápanie Rakúska z hľadiska politiky. Tým, že Rakúsko podporuje najrôznejšie národnosti v ich vlastnom vývoji a podáva im pomocnú ruku, prispieva k spravodlivosti, teda k morálke, ktorá je istotne najlepšou oporou vlády. Je možné, že sa tento spravodlivý postup Rakúska zhoduje s požiadavkami politiky, a ak je to skutočne tak, jestvuje prípade Rakúska medzi politikou a morálkou taký súzvuk, v ktorom spravodlivý a skutočne ľudský spôsob vlády Rakúska tvorí podstatu teórie a politika je tu len príveskom. Takto si však Rakúsko potvrdzuje to isté postavenie, aké zaujalo voči svetu a my to považujeme

vzhľadom na tieto záležitosti za mimoriadne priaznivú konjunktúru. Ak sa teda majú veci takto, potom musíme Rakúsko vyhlásiť za vládnucu moc 19. storočia v pravom zmysle slova, ktorá necháva prosperovať národy v ich národnom vývine a neobetuje ich abstraktným štátnickým maximám.

V tomto zmysle sa správalo a správa Rakúsko ku všetkými svojim podriadenými národnými skupinám. Nemci, ktorí predstavujú vládnuci národ, sú uprednostňovaní; nik neruší vývin Talianov, pracovitým Čechom podáva Rakúsko pomocnú ruku, pomáha usilovným Maďarom, takisto podporuje chabrych Chorvátov, Srbov a Valachov, ktorým takisto ako ostatným povolilo orgány na rozvoj vzdelania. V rakúskom cisárskom štáte vládne pracovitosť a usilovnosť, ktorá sa tam predtým sotva vyskytovala v takom rozsahu; vychádza tu množstvo časopisov a knížiek; zakladajú sa nové inštitúty na podporu vied, staré sa oživujú, vytvárajú sa fondy na vydávanie užitočných kníh, udeľujú sa prémie za dobré diela a podobne. Keď sa pozrieme na túto činnosť a zväžeme všetko dobré a užitočné, čo z nej vyplýva, nemôžeme povedať iné než len to, že aj nad týmto národom zasvieti slnko storočia.

V tomto storočí celkovo svitol národom ich deň. Niektoré polozabudnuté, ako napríklad Flámi v Belgicku, sa dvíhajú, iné, už dlhý čas hlboko ponižované, tak ako Turkami zotročovaní Gréci a Srbi, zachraňujú si svoj národný svojráz a zaraďujú sa k ostatným národom. Európa ich ochotne prijíma, s radosťou ich pozdravuje, ba dokonca im posiela pomocné oddiely, ako napríklad Grékom helénofilov. Krásna, nádherná je táto účasť ľudstva na dianí jednotlivých národov; je krásna a nádherná, dôstojná 19. storočia. V tomto zmysle sa nazdávam, že všetky národy Európy túžia po tom, aby ich uznali v ich svojráznej národnej individualite, v čestnom úsilí po rozvoji a vzdelaní. Jeden z našich vlasteneckých novinárov označil toto storočie za storočie národnosti a podľa môjho názoru sa tým pokúsil naznačiť úsilie národov po ich uznaní, charakteristické pre naše storočie, na ktoré si nárokuju v sebatvorivom nadšení aby mohli dôstojne zaujať miesto v rade ľudstva. No ak mal tento novinár na mysli len národnosť t.j. formálne vedomie národa o sebe samom, a to len vo vzťahu k nášmu storočiu, potom vyslovil nepravdivú a pritom plytkú, jednostrannú a povrchnú myšlienku. Nepravdivá je preto, lebo všetky národy, ktoré stáli vo svetových dejinách pred nami, mali a museli mať toto formálne vedomie o sebe, keďže v histórii vystupovali ako osoby a boli činné po celé stáročia. Ako hovorí Plutarch, tešil sa Platón vo svojej poslednej hodine, že sa najprv narodil ako človek, potom ako Helén a nakoniec v čase, keď žil Sokrates. Každý občan Ríma dobre vedel, že je civis romanus a stačí nazrieť do Sallustia alebo Lívia, aby sme sa presvedčili o tom, ako hlboko cítili Rimania, že sú Rimania. Tak isto možno nájsť toto vedomie u Frankov, a predovšetkým v dobe Ľudovíta XIV.; rovnako u Germánov, u ktorých veľmi zvučne prichádza k slovu v čase reformácie. Luther počíval veľmi hlboko svoj národný svojráz a hovorí o ňom s plným vedomím; takisto aj oduševnený Ulrich von Hutten, ktorého hlas v tomto ohľade mocno znie v jeho heroických básňach. Vo svojom vynikajúcom Heroicum, ktorého názov je Quod ab illa antiquitus Germanorum claritudine nondum degeneravit nostrates, hovorí okrem iného toto:

Maluit illa aetas, quam scribere, nitier armis.
Edereque insigneis, quod scriberet altera pugnas,
Quodsi nostra forent, victuris gesta libellis,
Scripta velut Latinae, velut ampla volumina Graeae
Cernimus historiae, non tantum haec ultima scirent
Saecula, Teuonicas Alpino in vertice pugnas.

Alebo:

teraz sú aj Rusi veľmi urazení a naplnení hlbokou nenávisťou voči Rakúsku a jeho „bielym kaftanom“. „Ja nie tvoj brúder“, povedal v Ľvove pri odchode Rusov istému rakúskemu dôstojníkov ruský oficer, keď ho tento oslovil ako „brata“ a chcel mu podať ruku; možno to bola celkovo rozlúčka Rusov s Rakúšanmi. So svojou povestnou vďačnosťou pochodia Rakúšania možno u niekoľkých Srbov — hoci aj tu narážajú na ťažkosti — u Čechov, alebo u Rumunov a Slovákov, no Rusi im ju vedia oplatiť! S aristokraciou a katolicizmom, o ktoré sa Rakúsko opiera, tiež si už nič nepočne; ani jedno, ani druhé nemá nijakú budúcnosť, pretože im národy prestali veriť. Takíto klienti Rakúsku už neposlúžia — nech si mŕtvi pochovávajú svojich mŕtvych.

Myšlienka vytvoriť z Rakúska oporný bod slovanských kmeňov v strednej Európe sa zrodila v hlavách Čechov. Je produktom síce vzdelaného a rozvážneho, ale inak bezmyšlienkovitého a krátkozrakého českého historika Palackého, ktorý sa mimochodom dostal pri jej tvorbe do vleku Českej aristokracie závislej od Rakúska. Čechom sa pritom otvorila perspektíva hegemonia nad slovanskými kmeňmi žijúcimi v Rakúsku, ba dokonca perspektíva pretvorenia Rakúska podľa ich predstáv, ktorá by nevyhnutne predstavovala odovzdanie moci do ich rúk a preto sa s radosťou chytili tejto myšlienky — tým skôr, že sami vďaka svojmu katolicizmu inklinovali k Rakúsku. Vynaložili všemožné úsilie, aby sa s touto myšlienkou presadili v Slovanov, a aj sa im podarilo získať na svoju stranu takzvaný ilyrismus. Ilyrismus vtedy síce vychádzal z iných ideí, no keď narazil na silný odpor Srbov a vytriezvel, stratil u Chorvátov svoju pribojnosť a nechal sa — keďže boli niektorí jeho vodcovia alebo podplatení Metternichom, alebo iným spôsobom spracovaní — prehovoriť k spojenectvu s rakúsko-slovanským smerom, ktorý naň už číhal v Čechách. K tomuto smeru sa mohol pridať o to ľahšie preto, lebo Chorváti mali s Rakúskom viacero styčných bodov, napríklad skostnatenu, na svojich privilégiách lipnúcu aristokraciu a katolicizmus. Tak teda vznikol rakúsko-slovanský spolok podporovaný aristokraciou a katolicizmom, do ktorého vstúpilo Rakúsko, dúfajúc, že ho bude môcť časom využiť na udržanie si svojej existencie a na vyriešenie si vlastných životne dôležitých otázok. Slovanovia sa k nemu pridali preto, lebo v nich vzbudil nádej na zlepšenie ich životných podmienok s pomocou Rakúska. Íšlo o to, kto sa ukáže ako silnejší a zdatnejší — tomu mali prirodzene do lona padnúť plody spolku. Keď sa začali najnovšie nepokoj, objavila sa prvá príležitosť preukázať schopnosti spolku, a tak Česi narýchlo zvolali v Prahe slovanský kongres, o ktorom sa toľko hovorilo — nazdávali sa, že všetkých ostatných Slovanov presvedčia o nasledovaní českého smeru. Na kongrese sa Česi veľmi angažovali za svoju maximu a takpovediac ju nanútili bratským kmeňom, hoci tu boli mnohí, čo správnosť takéhoto postupu nechápali, no nemohli sa dohodnúť pre rozpustenie kongresu kvôli Windischgrätzovmu ostreľovaniu. Pod tlakom okolností skôr mlčky súhlasili s českými požiadavkami a v ich zmysle sa aj väčšinou riadili počas povstania ktoré vypukli krátko nato. Každý vie, ako sa to skončilo a kto zožal úrodu. Nádeje zhasli, rakúsko-slovanské srdcia sú zlomené a pôvodca tejto politiky, Palacký, bol vyhlásený Rakúšanmi za radikála a považujú ho za nepriateľa tamojšej vlády, ktorej pomohol z núdze najviac spomedzi všetkých. Bán Jelačić, najčínorodejší muž zasadzujúci sa za tieto plány, ktoré ho za povzbudzovania státisícov vyniesli na ramenách na javisko činov, sa zmenil na nevládneho muža, premenil sa na tieň. Kde sa podeli vaši báni, Chorváti? Kde sa podel váš mocný vojenský pokrik „vivat banus cum Croatis“? Váš bán sa scvrkol na rakúskeho byrokrata, ktorý už nemá ani tú moc, aby zahriakol mizerného žandára, keď rušivo zasahuje do družného života. Vaša pieseň zamĺkla! Načo aj spievať? Ste predsa podobne ako ostatní v područí byrokracie a policajných prísluhovačov, ktorí vás okrádajú a odpočúvajú každé vaše slovo. Tak teda dopadla skúška rakúsko-slovanskej politiky! Ó, kiež by každé separatistické úsilie aj v budúcnosti bolo odmenené podobnou hanbou a trestom! Ako sa zavdala rakúska vláda slovanským kme-

šľachta voči nemu správa mimoriadne nepriateľsky. Podobne duchovenstvo, rovnako katolícke ako aj grécke a protestantské, s výnimkou verných katolíckych biskupov — hoci aj títo sa zúčastnili na posledných pohyboch proti Rakúsku; katolícke z toho dôvodu, že chce zrušiť celibát a nechce sa podriaďovať prísnej disciplíne biskupov, neočakáva pritom vo svojej roztrpčenosti pod rakúskym režimom nijakú zmenu svojho zlého polozenia. Meštianstvo je spolu s ľudom rovnako nepriateľsky naladené proti Rakúsku; čiastočne z politických dôvodov, ale aj kvôli daniam a taktiež čisto z presvedčenia. V čom má teda dnes oporu toto Rakúsko, ktoré kedysi dobromyseľne a v blaženosti pívneho opojenia sami Rakúšania nazývali „nebeskou ríšou“? Na zemi v ničom, je len zemepisným názvom, jeho duša vyletela k nebu a na zemi zostala len galvanizovaná múmia, ktorú rozbije na márne kúsky prvý silnejší úder. Najsmutnejšie na celom Rakúsku je to, že nebude hádam nikoho, kto by prelial slzu nad jeho hrobom. Bolo by sa Rakúsko mohlo dostať po pol-druharochej vojne na okraj priepasti, keby v sebe obsahovalo čo len iskierku životnej sily? Aký je vzťah Rakúska k svojim národom vidno z toho, že väčšinu krajín udržiava — ako sa hovorí — v neustálom stave obliehania. Znamená to teda, že „svoje národy“ okupuje ako svojich smrteľných nepriateľov. Všetko, čo povie a sľúbi vláda, považujú preto tieto národy jednoducho za prázdne mlátenie slamy a vysmejú každého kto sa v to ešte usiluje veriť, alebo ho považujú za „pravoverného“, teda plateného. Tak ďaleko to teda dotiahlo Rakúsko so svojou bezpečnosťou a politickou vierou! Zotrvačnosť rakúskeho života vidno najlepšie na jeho priamych služobníkoch, na vojsku a úradníkoch. Po mnohých udalostiach a nepokojoch uvoľnilo staré dobré presvedčenie v armáde miesto novým názorom, verní dôstojníci sa síce snažia vzájomne sa oduševňovať častým spomínaním cisára, vidno však na nich, ako sa k tomuto oduševneniu nútia a zostávajú pritom chladní. Je pekné cítiť si a mať stále pred očami toho, kto vyvoláva predstavu celku. No takáto osobnosť musí súčasne celok reprezentovať; cisár musí predstavovať ríšu, jej veľkolepé poslanie, veľkosť a moc, ktorá pozdvihuje každého jednotlivca. Rakúsko však už nereprezentuje nič podobné, stoja za ním nanajvyš bajonety, niekoľko žandárov, finančný úrad a policajní špicli. Netreba zabúdať ani na to, že vojsko dodalo značný kontingent vojakov revolučnej armáde. Rakúski úradníci majú zvláštnu vlastnosť — pracujú a napriek tomu nič nerobia, alebo robia všetko naopak. To preto, lebo sa obmedzujú len na to najnevyhnutnejšie, pracujú bez zápalu, okrem prípadov, keď chcú vyvolať zavádzaním určitých opatrení medzi obyvateľstvom nepriaznivé nálady proti vláde. Toto je dôvod, prečo na Rakúsko rezignujú aj tí, ktorých štát platí a prečo medzi nimi už nie sú prakticky žiadni „pravoverní“. Vláda habká ako v tme, Schwarzenberg spolu s Bachom, aristokrat do špiku kostí spolu s barikádnikom, ktorý kedysi tiahol na koni proti hradu a teraz vo svojej bezcharakternosti robí u Schwarzenberga sluhu; Schwarzenberg sa sám považuje za kardinála Richelieu, za Metternicha. Bach si zas namýšľa, že je aspoň Colbertom, a pritom celá zahraničná, ani vnútorná politika nestojí za nič, je mizerná. V cudzine sa musí Rakúsko podrobovať názorom iných, vo vnútri krajiny stroškotávajú pokusy o organizáciu a poriadok, a to napriek všetkým nariadeniam a organizačným projektom. Staré a nové, nariadenia aj odvolania, nové ustanovenia aj ich zrušenie — všetko je jedno cez druhé a panuje tu strašný chaos. Ten, kto by si myslel, že štátna správa je skutočne vecou vlády, by sa však mylil — *non lucus a lucendo* — práve naopak, okolo ministerstva sa zase vytvárajú rôzne kruhy: na jednej strane dvorné dámy, na druhej strane podlá aristokratická klika, ktorá keď vetrila nebezpečenstvo, zaliezla radšej do všetkých možných kúpeľov a nabudúce tam znova zalezie. A navyše štátna rada so zvláštnymi právomocami. Nikto teda nevie, kto tu vládne! Zdá sa, že Európa tiež už neuznáva potrebu jestvovania Rakúska; Anglicko vydalo Rakúšanov pri posledných povstaniach napospas, ba dokonca podporovalo povstalcov; Francúzi si zrejme tiež nerobili ťažkú hlavu z toho, či bude Rakúsko naďalej existovať; Nemecko sa radovalo z ohrozenia Rakúska; Prusko si pri tom mádlilo ruky; a

Objice livor edax: nos quasdam invenimus artes,
Quarum nulla satis laudem celebraverit aetas.
Nam quae sidereas vocalis machina turreis
Dejicit, ac solidas impulsa concutit arces,
Moeniaque et spissos, aggesto pondere, muros
Aequat, sternitque domus et destruit urbes,
Prodiit avnobis. Nos primi excudimus aere
Et sculptis masura notis, tot saecula, tot annos,
Omne genus scripti vatum, aeternosque labores,
Quaeque diu nemo perituris scribere chartis
Posset, et in multas ita passim spargere gentes,
Per nos una dies in mille volumina profert. (Atď.)

Stacia tieto príklady, ktoré súčasne vrhajú jasné svetlo na jednostrannosť takéhoto chápania. Takýto názor je zjavne vyabstrahovaný z dnešných pomerov v Uhorsku; keby sme však tieto pomery preniesli na všetky národy a dívali sa na ne len vo svetle domácich pomerov a podľa toho ich aj posudzovali, išlo by skutočne o čosi podobné, ako keď sa kedysi dali oklamať synovia Zeme, keď verili, že sa Slnko otáča okolo ich planéty, hoci sa Zem točila a stále sa točí okolo Slnka. Plytký a povrchný je tento názor preto, lebo ako najvyšší princíp, ako vedúcu myšlienku storočia postuluje formálne vedomie národa, ktoré sa celkovo vyjadruje prostredníctvom národnosti. Ako sme povedali, národnosť je sama osebe len formou, ktorá nemá v tomto oddeľovaní ešte nijaký obsah. Vedúca myšlienka dôb a národov však musí mať obsah, ktorý sa národy alebo pokúšajú prijať alebo rozvíjať no ktorý ešte nie je daný v samotnom pojme národnosti. Popri tom všetkom je takýto názor charakteristický pre tých, čo ho z toho či iného dôvodu vyznávajú. Jasne pritom vidieť na čo sa u nás teraz kladie dôraz.

V tomto storočí, keď sa národy značne pozdvihli vďaka impulzom silne vplyvajúceho získaného vzdelania a osvojili si ho, aby sa dôstojne pripojili k ľudstvu, v storočí, ktoré prevzalo záštitu nad nedotknuteľnosťou národov v ich ľudských právach, v storočí, keď vystúpili niektoré takmer stratené národy so svojim národným svojrázom, aby sa ohriali na jeho výslni pod vládou, ktorú sme označili ako pravý výraz 19. storočia, obrátili aj Slováci zo svojich Karpát pohľady k Slnku, čo vyšlo na obzore doby a radostne sa pripojili k duchovnému hnutiu ostatných národov širého cisárstva a priložili ruku k dielu tak ako ostatní. Kedysi vo svojej duchovnej nečinnosti živení zväčša duchovnou potravou Čechov, sami sa teraz prebudili a začali prejavovať duchovnú aktivitu, pretože elektrický šok zasiahol aj ich, nadišla pre nich rovnako priaznivá doba ako pre Maďarov a pre ostatné národy. Nemala po tomto prebudení, pýtam sa, nasledovať im doteraz neznáma činnosť, a nemala sa prejaviť v ich národnom nárečí? Nebol to, pýtam sa ďalej, nevyhnutný chod vecí? Isteže! Každý nezaujatý pozorovateľ spozná tento nevyhnutný priebeh a každá šľachetná duša schváli duchovné úsilie Slovákov. Kedysi im chýbali osobnosti, ktoré by sa venovali národnému vzdelávaniu, no odrazu sa ako predzvesť duchovného života Slovákov vynorili viacerí schopní, talentovaní muži naplnení láskou k poznaniu a k svojmu národu a záležalo im na jeho vzdelaní: objavil sa Tablic, usilovný zberateľ historických listín a spisov a zároveň obľúbený básnik, ktorý už nie je medzi nami, objavil sa neúnavný autor populárnych, veľmi potrebných diel, profesor Palkovič: potom prišiel mimoriadne nadaný zostavovateľ gramatiky nášho nárečia a podrobného, dôkladného slovníka, dnes už nesmrteľný Bernolák; prišiel — dnes už zosnulý — kanonik Palkovič, usilovný prekladateľ Písma svätého do nášho čistého nárečia, po ňom sa objavil vynikajúci rečník a zároveň aj básnik Kollár a s ním učený, hlbokomyseľný historik Šafárik; potom

skvelý a oduševnený básnik, ktorý vylúčil z karpatskej lutny dojímavé tóny, ctihodný Holly, a objavili sa aj iní. Vysoko postavení muži vydávali za vlastné peniaze dôležité knihy určené najmä ľudu, tak ako večne živý nitriansky biskup Vurum a blahej pamäti sám ríšsky prímás kardinál Rudnay, ktorý dokonca sám prekladal diela do slovanskej reči a v tej istej reči vydával tlačou svoje obsažné cirkevné prejavy. No zatiaľ čo Slováci na slnku vychádzajúcom nad národmi mierumilovne pokračovali aj ďalej vo svojom vzdelávaní, zdvihol sa nad nimi oblak, ktorý zachytil žiarivé lúče slnka nášho storočia, takže prestali dopadať na územie Slovákov. Objavila sa totiž myšlienka maďarizácie všetkých obyvateľov a národností našej vlasti, ktorá sa na nich spustila ako búrka. S touto myšlienkou sa totiž zjavili aj všetky fingované zámienky, čo mali zdôvodniť nevyhnutnosť takejto maďarizácie nemaďarských národností Uhorska. Keď sa táto myšlienka rozšírila a stala sa takzvanou fixnou ideou, začala maďarská žurnalistika kliesniť cestu maďarizácii tým, že zosmiešňovala a očierňovala nemaďarské a najmä slovanské národnosti; kritizovala ich národný svojráz a pripisovala národným skupinám — hlavne Slovanom — vymyslené zločiny, aby ich vohnala do vopred pripravených osídel. Alebo je to inak, pýtam sa vás, pán Lukács, nepranieruje slovanstvo a vedúce osobnosti našej vzdelanosti verejne maďarská žurnalistika a iné vám dobre známe diela, a nie sú tieto zavrnutiahodné spôsoby skutočným a dostatočným dôvodom k opodstatneným sťažnostiam a žalobám? Keby som aj predpokladal, že sa potláčanie národného svojrázu nemaďarských obyvateľov Uhorska neuskutočnilo, nebolo Slovanom dostatočným dôvodom k žalobám a podávaniu sťažností celé to ohováranie, všetky tie nezmyselné reči, čo sa šíri o Slovanoch, nadávky, ktorých cieľom bolo vytlačiť Slovanov z ich zákonného postavenia? Vláda, verná svojmu vznešenému poslaniu a dobre chápaná 19. storočie, preukázala milosť maďarskej národnosti, robila veľké kompromisy a tým tento národ podporovala v jeho vývoji. Bol to veľmi rozumný a spravodlivý postup; keď sa však určitý národ domnieva, že má výlučné práva a ostatným upiera presne to, o čo sa sám usiluje a čo sám chváli, potom je jeho prístup alebo prístup jeho hovorcov k veci egoistický, kastovnícky a teda nečistý, dokonca nehumánny. K takémuto niečomu došlo aj u nás. Bolo nevyhnutné, aby Slovania vystúpili so svojimi žalobami a kritizovali konanie, ktoré sa proti nim zahájilo, aby ho označili za nespravodlivé a nepatričné. Vy však, pane, ste vystúpili v Augsburger Allgemeine Zeitung s tvrdením, že na Slovanoch sa nepácha nijaká neprávosť, vraj sa nemajú na čo ponosovať všetky žaloby sú čistými výmyslami a nadôvažok ste Slovanov ešte aj obvinili. Proti vášmu pokusu vykričať Slovanov pred ostatnými národmi ako svojhlavých a proti výrazom namiereným proti Slovanom, ktoré sú nepriamo vyjadrené vo vašom článku, považoval som za povinnosť obraňovať národ, z ktorého pochádzam a ktorého mravné pozdvihnutie mi leží na srdci a považoval som za povinnosť brániť jeho úsilie ako spravodlivé a neprekračujúce hranice zákonnosti. Vy ste však neboli spokojný s mojou interpretáciou našich pomerov, naďalej ste tvrdili, že žaloby Slovanov sú neopodstatnené a nútili ste ma, aby som uviedol fakty, ktoré by dokázali útlak. Pravda, nemohol som uviesť nespočetné ohováranie a nadávky všetkých kategórií z maďarských novín, ktoré sa tam sypú na hlavy Slovanov a ani iné písomnosti, ktoré sa nimi len tak hemžia; z priestorových dôvodov som si nemohol v tomto európskom orgáne nárokovat' na umiestnenie všetkých týchto materiálov, a ani som na tomto mieste s nimi nechcel vyrukovať pred pohľadmi národov; stačilo mi uviesť niekoľko skutočností. Po dlhšom mlčaní ste sa opäť objavili na bojisku a usilovali ste sa mnou uverejnenú skutočnosť v spomínaných novinách vyvrátiť podobne aj prípad lajoškomáňanských, prevzatý z brožúry Sťažnosti a žaloby Slovanov v Uhorsku na protizákonné prechmaty Maďarov. Spomínaný prípad ste sa pokúsili vyvrátiť tak, že ste ho síce nepopreli ako fakt, ale nesprávne ste ho založili na mierne modifikovanom dôvode tvrdého trestu za znovuzavedenie bohoslužieb v jazyku, v ktorom Slovania úpenlivo prosia. Svoj dôkaz ste prevzali z Pesti Hirlap a povedali ste pritom, že z opač-

niet života, musí nevyhnutne aj rakúska mŕtvoľa podľahnúť po krátkom čase všeobecnému osudu všetkých ľudí a štátov zbavených svojho ducha i poslania. Väčšina národov v Rakúsku sa od tohto štátu odvracia, a hoci malo Rakúsko za posledných revolučných pohybov na svojej strane takmer všetky slovanské národy, nebolo schopné svojou silou zastaviť vzťahujúcu sa búrku. Muselo požiadať o cudziu pomoc a len prostredníctvom nej sa v tom čase zachránilo. Je očividné a jasné, že keď sa proti nemu raz obráti väčšina národov, medzi nimi aj Slovania, nebude ich už možné zastaviť a Rakúsko zmizne z povrchu zemského. Nebude potom už moci, nech by bola neviem ako veľká, čo by bola vstave pozliepať dovedna časti roztrhaného Rakúska, ktoré už k sebe nepatria, nehovoriac o tom, že by mu už nebola schopná vdýchnuť život. Čo sa prežilo a stratilo svoj zmysel a význam — a to je prípad Rakúska — musí sa pominúť. Počas posledných nepokojov stratilo Rakúsko svoju samostatnosť, pretože si nebolo schopné samo pomôcť a z nevyhnutnosti sa obrátilo s prosbou o pomoc na iných. Teraz už nie je možné vyhnúť sa ruskému vplyvu a keby sa zopakovali podobné alebo pravdepodobne ešte väčšie otrasy, prišlo by Rakúsko definitívne aj o tento svoj zdanlivý život, akým žije teraz. Čo je to za „prvotriedna moc“ a „prvotriedny štát“, ktorý si nedokáže poradiť ani s vlastnými poddanými? Koná navonok a vo vnútri slobodne? Podľa všetkého už nebudú slovanské kmene Rakúsku pomáhať, a pravdepodobne budú konať dokonca naopak. Neboli by predsa pri zmysloch, keby si mali tým, že pomôžu Rakúsku, vlastnými rukami ukúť okovy a sami sa znovu uvrhnúť do otroctva, keby sa mali dobrovoľne poddať germanizácii a nechať sa zavrieť do nemeckého žalára, udržiavať to, čo nemožno zachrániť a uvaliť na seba kvôli týmto „výhodám“ hnev všetkých národov. Podporovanie Rakúšanov pre nich predstavuje nebezpečenstvo a znamená pre nich potupu. Chceme ešte pritom upozorniť na skutočnosť, že po každom podobnom neúspešnom pokuse ich dvíhajúca sa sila znovu ochabne a zmení sa na apatiu. S veľkým žiaľom pozoruje priateľ Slovanov, že duch slovanských kmeňov upadáva do bezmocnosti po neúspechu, ktorý dnes utrpel v Rakúsku. Ak tieto kmene Rakúsku nepomôžu, alebo ak sa dokonca proti nemu obrátia — nič iné sa ani nedá očakávať — potom bude pre Rakúsko ak nie priam nemožné, tak aspoň veľmi ťažké obrátiť sa s prosbou o pomoc na Rusko, pretože ruská vláda nebude chcieť a môcť pred svojím národom na seba vziať veľkú morálnu zodpovednosť, ktorá by vyplývala z podporovania Nemcov obracajúcich sa proti príbuzným kmeňom Ruska. Ako je známe, naposledy bojovali Rusi so zámerom pomôcť nielen Rakúsku, ale aj svojim bratským kmeňom proti maďarským utláčateľom, no keď si napokon v priebehu udalostí uvedomili, že vďaka rakúskej perfidnosti tu ide takmer výlučne o Rakúsko a Rakúšania sa cez plece pohrdlivo dívali na Rusov len ako na pomocné vojská, začali Rusi pociťovať sympatiu k Rakúšanmi utláčaným Maďarom, odtiahli so sotva potláčanou nevládou a s dvojnásobnou nenávisťou voči Nemcom. Podľa všetkého sa slovanské kmene po tom, ako ich Rakúsko vodilo za nos a hlboko sklamalo ich očakávania, úplne tejto krajine odcudzili. U iných národov vzbudilo Rakúsko po ich obsadení a následnom zlom zaobchádzaní neskrtnú nenávisť a hnev po nespočetnekrát slávnostne vyhlásovaných, no nesplnených sľuboch. Okrem toho popudzuje zvýšením a čiastočne aj zavádzaním nových zaťažujúcich daní, pri ktorých vyberaní sa nerešpektuje domáce súkromie jednotlivca. Štátna zadlženosť Rakúska neustále rastie štvrtročným zvyšovaním neustále obnovujúceho sa schodku a nedostatkom štátnych úverov, a to napriek zvyšovaniu daní. Špehovanie a armáda verejných aj tajných policajných agentov decimujú národy, ich život strpčuje nenávidená byrokracia a ponemčovanie, ktoré ich udržiavajú v neustálom vare a tichom proteste proti Rakúsku. Jeho koniec možno ľahko predpovedať. Rakúsko už nemá svoj národ, nie sú nim ani Nemci, ani Taliani, ani Maďari či Poliaci, ani ostatní Slovania či Rumuni. Medzi týmito národmi niet vrstvy, ktorá by s ním sympatizovala, pretože s výnimkou niektorých maďarských, rakúskych a najmä českých šľachticov sa talianska, maďarská a poľská

chá, na Morave, v Sliezske — konkrétne v Čechách s neslýchanou krutosťou? A nerobí dnes to isté v Haliči? Nevystavila rakúska byrokracia v tejto krajine obyvateľstvo najkrutejšiemu prenasledovaniu a neotvorila ju následne zo všetkých strán cudzincom? Na čí popud a pod koho ochranou privandrovali do všetkých rakúskych krajín cudzí hostia, a nepodporuje vari Rakúsko tak ako kedysi „výpravu na východ“? Kto dnes pomýšľa na to, aby poslal nemeckých kolonistov do Slavónska, Vojvodiny, Banátu atď.? A čo je zmyslom tohto všetkého? Nejde tu o to, aby sa podľa ich výroku „naučili surové národy nemeckým mravom“? So slovanskými silami, so Srbmi, Chorvátmi, Čechmi a inými, no predovšetkým s Rusmi porazili nedávno Rakúšania Maďarov, Talianov a dokonca svojich Nemcov, vďaka slovanskému vplyvu bolo donútené vyhlásiť rovnoprávnosť všetkých národov a rovnosť v otázkach týkajúcich sa používania jazyka, a kam viedlo toto stokrát sľubované zrovnoprávnenie? Do samospasiteľského nemeckého lona, pretože nemčinu vyhlásili za administratívnu reč všade, kde ešte nemala tento štatút a tam, kde ho mala, ju ponechali. Na vyšších školách sa nemčina stala povinným predmetom pre príslušníkov všetkých národov, a keď sa občas výnimočne vyučoval nejaký iný predmet v domácom jazyku, bolo to len preto, aby sa národy nestážovali. Znalosť nemčiny sa podľa predpisu vyžaduje od každého úradníka, dokonca aj od toho posledného pouličného strážnika. Napriek tomu sa Rakúsko s tým neuspokojilo, a jeho dnešní budovatelia a strážcovia — Schwarzenberg a Bach — sa rozhodli formálne nás podriaďiť nemeckému právu, a aby dostali národy celkom pod svoju kontrolu, pričleniť ich s celou rakúskou monarchiou k nemeckému spolku. Rozhodli sa vohnať do nemeckých klieští ako stádo všetky slovanské, maďarské, talianske skupiny národov bez toho, aby čo len v najmenšom zohľadnili ich vôľu, ich historické a národné pomery a ich zásluhy, najmä zásluhy Talianov. A to všetko v mene proklamovanej rovnoprávnosti, dobroprajnosti voči všetkým národom! Beda vám, Slovania, beda ti, slovanské Rakúsko! Nájde sa medzi vami ešte niekto tak pochabý a slepý, že po všetkých historických skúsenostiach s Rakúskom a po nových očividných dôkazoch, po toľkých krutých sklamaniach ešte verí v slovanské, alebo v rovnoprávne Rakúsko? Na akých základoch by sa vybuďoval slovanský život, keby sa oprel o Rakúsko? Každému, kto len trochu vidí a chce vidieť je jasné, komu by padol do rúk. Keďže je táto základňa spráchnivená a hnilá, neunesie nijakú novú stavbu — a tu spočíva neproduktívnosť ba nebezpečnosť snáh, ktoré chcú Rakúsko zmeniť na ríšu Slovanov. Poslaním Rakúska v dejinách bolo spojiť do väčšieho štátu — do strednej Európy — kmene a národy, ktoré sa oddelili od celku, vytvoril z týchto poodtrhovaných častí jeden obsiahly celok, kde by sa jednotlivé národy mohli po odstránení všetkých predchádzajúcich treníc a sporov pokojne vedľa seba rozvíjať a mohli by úspešne odrážať barbarské útoky Turkov. Časom sa pomery zmenili. Rakúsko stratilo svoje poslanie a dohralo svoju úlohu, pretože dnes sa už sotvaktó v Európe obáva Turkov. Iná moc, navyše slovanská mu odobrala chuť na vojenské ťaženia a každý deň ho bedlivo pozoruje, či už nie je zrelý na cisársky rez. Skupiny národov v Rakúsku, predovšetkým Slovania sa prebudili k duchovnému životu a počiňujú nevýslovnú túžbu po rozmachu. Nepovažujú však už za potrebné, aby ich naďalej niekto viedol ako na povrázku, chcú konať samostatne a v svojom mene. Toto je dôvod, prečo sú neustále pripravení odtrhnúť sa od Rakúska a prečo si želajú pripojiť sa k svojej národnej skupine. Rakúski Nemci sympatizujú s Nemeckom a vzhliadajú k Frankfurtu, Taliani sú naplnení túžbou patriť do jednotného Talianska, Rumuni obracajú zraky na Rumániu, Maďari sa považujú za dosť silných, aby boli samostatní a Slovania sa chcú svojim duchom pridať k Rusku, jedinému samostatnému, organizovanému slovanskému štátu, k svojmu svetovému predstaviteľovi. Môžeme otvorene po ťe po najnovších zlých skúsenostiach, ťažkých sklamaniach posledných čias sa ich srdcia úplne otvorili Rusku. Čo potom zostane z Rakúska? Nezostane už ani krásna Viedeň, ani dobre vydrežúvaný a kedysi poslušný národ. Všetko je v úplnom rozklade, a keďže v rozklade

nej strany nedošlo k vyvráteniu: no hneď na začiatku musím tomuto vášmu tvrdeniu protirečiť pretože odpoveď bola doručená do nestrannej redakcie Nemzeti Ujság, ako môže dokázať vážny pán gróf Johann Majláth, no nebola tam publikovaná kvôli určitým pomerom, ktoré odstránili nebolo v moci redakcie. Tieto odvolávania posilňujúce domnelé tvrdenia zamerané proti nám zo strany, na ktorej stojíte vy, nemajú celkovo nijakú hodnotu, keby aj totiž vládli iné pomery, okrem Nemzeti Ujság by iné noviny nanajvyš len zriedka alebo vôbec neboli ochotné prijať naše protidokazy. Čo sa týka prípadu Lajoškomáňanov, dovoľujem si potvrdiť správnosť interpretácie v tom zmysle, ako bol uvedený v Žalobách a sťažnostiach, opierajúc sa pritom o nasledovné dokumenty.

Keď peštiansky advokát, bývalý zástupca utlačovaných Slovanov pán Johann Herkel videl, ako sa spomínaný prípad prekrúca, napísal o ňom nedávno vlastnú správu a taktiež ju dal na uverejnenie redakcii Pesti Hirlap (pokiaľ viem, doteraz tam nevyšla) a bol taký milý, že aj mne poslal pre vlastné upotrebenie jednu takúto správu. Z tejto správy nestranného advokáta poškodených vyberám nasledujúce riadky. Hovorí: „Pred niekoľkými rokmi (bolo to roku 1828) prišli štyria vidiečania z Lajoškomáňa s prosbopisom. Napísal im ho ich dedinský notár a obsahoval sťažnosť. Odkázal som ich na vtedajšieho hlavného inšpektora ev.c.a.v. slobodného pána Alexandra Pró-naya, ktorého sa táto náboženská záležitosť najviac týka; povedali však, že vraj u neho už boli, a on ich poslal ku mne. Prosili ma o postúpenie ich sťažnosti vysokému kráľovskému miestodržiteľovi. Sťažnosť obsahovala toto: Lajoškomáňania si všeobecným uznesením obce a so súhlasom vrchnosti zvolili duchovného, ktorý už prijal povolávací list. Medzi tým však do ich zboru prišiel duchovný, ktorého si nevybrali a keď prišli na faru, aby tam privítali nimi zvoleného duchovného, boli nemálo prekvapení, keď tam našli iného, neznámeho, ktorý sa s nimi alebo nevedel, alebo nechcel dohovoriť. Táto udalosť nimi veľmi otriasla, niektorí z nich síce rozumeli trocha po maďarsky, no ostatní a ženy nepoznali okrem svojej rodnej reči nijaký iný jazyk. Údajne sa u nich bohoslužby slúžili v materinskom jazyku, no teraz sa u nich už dlho nijaké nekonali, a keďže je pre úbohých sedliakov náboženstvo jedinou útechou na tomto svete, boli by nútení ísť do veľmi vzdialených miest, keby počas veľkých sviatkov nechceli úplne prísť o túto útechu a bohoslužbu, pretože duchovný, čo sa náhle zjavil v ich obci, sa s nimi alebo nechcel, alebo nevedel dohovoriť a hoci boli nútení plniť všetky služby, ktoré sú súčasťou života farnosti, museli teda orať, siať a duchovného platiť, neumožnil im tento bohoslužbu v im zrozumiteľnom jazyku. A ak niekedy zabudli urobiť niečo, čo bolo súčasťou služieb farnosti, dostali sa do väzenia, kde ich navštívil povýšenecký advokát a povedal im. „Skutočne, je to s vami zlé, prečo necháte so sebou tak zaobchádzať vzdajte sa svojej odpornej slovanskej reči a ihneď sa skončí vaše utrpenie, vidíte predsa, že jete maďarský chlieb,“ na čo mu oni odpovedali: „Pane, jeme chlieb, ktorý sme nadobudli ťažkou prácou, a v tomto smutnom položení sa umárame už dlhší čas.“ —

Ako dodáva pán Johann Herkel, sám spísal ich žiadosť. Mená žalobníkov boli vraj Bartoš a Vrabec, na mená ďalších dvoch si nespomína. Sotva ubehlo niekoľko týždňov — hovorí pán Herkel —, objavili sa u neho ďalší traja, tentoraz bez písma a povedali. „Pane, sme z Lajoškomáňa a poslal nás k vám pán hlavný inšpektor; pricestovali sme sem z domu len tajne a iba naše ženy vedia, kde sme, pretože keby sa rozchýrilo, kam sme sa vybrali, pochodili by sme tak ako tí štyria, ktorí tu boli predtým.“ Keď sa pán Herkel spýtal, čo sa s nimi stalo, odpovedali. „Pane, ešte ani neboli doma, už na nich čakali hajdúsi ako na najväčších bakoňských zbojníkov, vo Veszpréme ich dali do želez, uvrhli do žalára a prvý z nich potom dostal 64, druhý 50, tretí 40 a štvrtý (ako vyplýva zo stoličnej správy, ktorá je tiež v mojich rukách, išlo o starca) 24 palíc, dvaja z nich sú ešte v žalári a my nevieme, čo si máme počať.“ Pán Herkel im nemohol tak ľahko

uveriť a spýtal sa ich: neprevinili sa tí štyria v niečom? No oni povedali, že to boli štyria najspravodlivejší v dedine, všetci ich mali radi, ľudskej duši by neublížili a svedomito si plnili aj povinnosti voči pánom i stolici. Keď sa skončil rozhovor, dodáva pán Herkel, objavil sa u neho sekretár hlavného inšpektora slobodného pána Alexandra Prónaya a pozval ho k svojmu nadriadenému; pán Herkel pozvanie prijal a doručil mu v rýchlosti spísanú sťažnosť a tento čestný muž ju ihneď poslal do Viedne na vysokú dvornú kanceláriu. Z vlastného mešca priložil k listu 50 zl., ktoré boli určené pre agenta a so slzami v očiach napísal, že títo úbožiaci mali popri svojom utrpení tak či onak dosť výdavkov a sám by mimochodom nikdy neveril, že sa dožije takýchto strašných vecí. Blahoslklonnou kráľovskou rezolúciou vydanou v tejto záležitosti dňa 30. septembra 1828 sa nariaduje, že lajoškomármanský zbor má mať kaplána znalého slovanskej reči, aby obec nebola ukrátená o duchovnú útechu. Správa stolice, ktorú, ako sme povedali, o tejto udalosti podali na vysokom miestodržiteľstve, hovorí síce o tom, že títo ľudia boli potrestaní za narušenie pokoja, no ďalej sa tu dodáva, že takéto trestanie si vyžaduje rešpekt, ktorý sa nedodrжал ani voči sudcovskej moci, ani národnej reči, pretože z jazykovej konfúzie nevzišlo nič dobré a šťastie krajiny sa dá podporiť len jednotou jazyka; okrem toho vyslovuje stolica v tejto správe prosbu, aby bol pán advokát Johann Herkel kvôli vyhotoveniu prosbopisu prísne pokarhaný. Po desiatich rokoch podali z tej istej obce na gen. konvente v Pešti novú sťažnosť kde sa slovanskí členovia tej istej obce ponosujú, že hoci milostivá kráľ. rezolúcia ustanovila pravidelnú bohoslužbu, zažili v tomto ohľade veľký útlak, pretože sa zúčastňujú na bohoslužbách len každú štvrtú nedeľu a to iba ráno a len jednu hodinu, keďže iných bohoslužieb niet. Ďalej sa sťažovali, že ich duchovný M. len raz alebo dva razy do roka slúži svätú Večeru Pánovu a to dokonca niekedy cez pracovný deň, keď musia byť na panskom, prečo aj istá žena, ktorá nemohla prijať svätú Večeru Pánovu vo svojej rodnej reči a ktorú kvôli tomu duchovný častoval hrubými výrazmi, prestúpila k rímskokatolíckej cirkvi; ďalej sa ponosovali na správanie duchovného a dodali, že sa kvôli nemu presťahovalo z obce viac než štyridsať manželských párov do pokojnejšej oblasti. V prosbopise uviedli, že počet slovanských členov v tejto obci predstavuje 253 duší, maďarských len 84. Nuž, čo na to povieť, pane, a ako chcete ospravedlniť tento postup?

Keďže práve hovoríme o gen. konvente, chcem spomenúť ešte jeden prosbopis týkajúci sa tejto záležitosti, ktorý poslali slovanskí členovia veľégskej obce, v Stolnobelehradskej stolici, gen. konventu 6. septembra 1838. Okrem iného tu čítame: „So zlomenými srdcami objavili sa slovanskí členovia ev. zboru z Velégu u urodzeného pána (teda u hlavného inšpektora — túto funkciu vtedy dôstojne zastával spomínaný Alexander Prónay, šlachetný a kresťanský mierny muž) a vzlykajúc sa žalovali, že nám vzali to najlepšie, najkrajšie a najcennejšie, čo sme mali na tomto svete, totiž svätú bohoslužbu v kostole, túto milosť božiu a útechu evanjelia. Len pred niekoľkými dňami zvolal náš kazateľ vo svojom byte stretnutie a odsúdil na ňom nás, úbohých Slovanov; pozval k sebe niekoľko svetských osôb a úradníkov zo stolice, dedinského richtára, panovačného úradníka a niekoľko najagresívnejších Maďarov a uskutočnila sa porada o nás a o našich požiadavkách. Žiadali sme totiž, aby sme Všemocnému Bohu mohli slúžiť v materinskej reči tak ako Maďari a aby sme mohli tak ako oni farárovi odovzdávať peniaze, plody našej práce, aby sme ho mohli platiť, zúčastniť sa na stavbe novej fary, nákupe zvona, kalicha a podobne. Naše požiadavky sa nevzali do úvahy a cirkevný konvent rozhodol: ak Slovania niečo podniknú proti kazateľovi, ihneď sa predajú ich domy a budú musieť opustiť obec. Okrem toho vymenovali na tomto konvente Maďara, ktorý mal dávať pozor a slediť či sa nejaký Slovan nevysloví proti konventu alebo kazateľovi. Ak áno, bolo ho treba ihneď v putách predviesť do Stoličného domu, uväzniť ho alebo ho poriadne potrestať.“ Po tomto úvode vysvetlili, ako a akým spôsobom dochádza k ob-

Myšlienka vytvorenia federatívnych štátov korení v skutočnosti, že spomínané krajiny kedysi tvorili politicky samostatné celky, ktorými sa väčšina z nich môže pochváliť. No takýto základ je len čírou vidinou. V dejinách sa nič nezopakuje dvakrát v tej istej podobe. Svet sa úplne zmenil, národy sa postupne a nepretržite spájajú do väčších skupín a slovanské kmene už ukázali, čo dosiahnu vo svete, keď sú izolované. V našich úvahách týkajúcich sa tejto záležitosti sme teda dospeli k presvedčeniu, že federatívne štáty sa rozpadnú a nič z nich nezostane, pretože slovanské kmene sú slabé počtom obyvateľov, sú obkolesené cudzincami, ktorí ich zvnútra rozkladajú, poväčšine ich ovládajú z cudzích veľkomiest a oberajú ich o nevyhnutné prostriedky potrebné na ich rozvoj. Tieto kmene sú často zaostalé a v mnohom nejednotné, priestorovo od seba vzdialené, ich silu zlomila cudzia moc a nie je možné, aby vo svojom separatizme, ktorý navyše ohrozuje cudzinci a Rusi, boli schopné zakladať si vlastné štáty. Aspoň ten, kto má rozum, tomu neuverí.

Ako sme ukázali vyššie, bolo by nezmyselné predpokladať, že by sa Rusko pripojilo k takémuto zväzku. Teraz sa chceme krátko dotknúť otázky takéhoto projektu všeobecných federatívnych slovanských štátov, ako sa ho pokúšajú realizovať Rusi Pestel, Muraviev, Rylejev, Beztušev, Kachovskij a iní. Vplyv na ich plán mala pohnutá doba po Napoleonovi. To, že je len chimérou, najlepšie dokazuje neporiadok po povstaní ktorý tento plán vyvolal. Povstanie bolo v priebehu niekoľkých hodín potlačené a tých pár oddielov, ktoré sa na ňom zúčastnili, presvedčili jeho vodcovia len vďaka vymyslenej správe o vynútenom odstúpení Konštantína, no po energickom vystúpení cára sa ihneď upokojili a vodcovia si ani sami neboli na čistom, čo sa týka priebehu a rozsahu tohto povstania. Tak sa teda skončilo to, čo sa ani nedalo uskutočniť, pritom však padli muži, ktorých odvaha, chladnokrvnosť a sila nám môžu slúžiť ako príklad a ktorí by si zaslúžili lepší osud. Takito muži mohli vzišť jedine z ruského kmeňa! Zakladať republiky na týchto stranstvách, pri takýchto prirodzených vlastnostiach kmeňov sa rovná úplnej anarchii a totálnemu rozvratu.

Druhá verzia, podľa ktorej sa majú Slovania osamostatniť, spočíva v tom, že sa Rakúsko stane centrom všetkých južných a západných kmeňov, pričom by tieto kmene zásadne ovplyvnili jeho ďalšiu existenciu. Už na samom začiatku musíme priznať že táto teória je ešte nezmyselnejšia a horšia než tá prvá, pretože chce naše kmene postaviť na neprimeraný a okrem toho zvetralý a zhnitý základ a tým, že sa oprie o niečo pozitívne, obklopí sa zdanlivým úspechom, nasmeruje úsilie a silu kmeňov tak, že sa dostanú do veku tejto myšlienky, opotrebojú sa, nikdy nebudú schopné dosiahnuť tento cieľ a upadnú do letargie. Pozrime sa na celú záležitosť zblízka! Úlohou Rakúska alebo Východnej marky, ktorá bola pôvodne najvýchodnejšou vysunutou nemeckou markou ríše Karolingov, bola germanizácia slovanstva. Rakúsko po celý čas svedomito plnilo toto poslanie a zostane mu verné až do posledného dychu. Vzniklo na nemeckej pôde, založili ho Nemci a funkcia, ktorú malo plniť, tiež zodpovedala nemeckým záujmom. Opieralo sa o nemeckú a vždy nemeckú zmysľajucu dynastiu vládcov a hoci z Nemeckej ríše neplynula jeho pozitívna moc, plynul z nej jeho význam a tým aj morálna podpora. Rakúsko žije z nemeckých historických reminiscencií a vďaka tomu, že už splnilo veľkú časť svojho poslania, nemôže sa nikdy vzdať svojho nemeckva bez toho, aby sa vzdalo samo seba. Jestvovať a byť pritom nemeckým alebo odvrhnúť nemeckvo a prestať existovať znamená pre Rakúsko to isté. Nevynaložilo vari Rakúsko všetky svoje sily na to, aby šírilo nemeckého ducha vo všetkých krajinách, ktoré podliehajú jeho vplyvu a nevoľnalo hádam národy, ktoré sa k nemu pripojili, rad za radom do nemeckého košiaru? Čoho sa dopustilo v Krajine, Korutánsku, Štajersku, Istrii, neponemčilo vari úplne všetky tamojšie slovanské kmene, nerozložilo ich nemeckým živlom? Čo vykonalo v Če-

mi prostriedkami. Dôsledkom takejto indolencie a nespoľahlivosti boli zo strany Chorvátov trenice, ktoré vznikli medzi dvoma bratskými kmeňmi, čím sa Vojvodina ešte väčšmi vzdialila od Bavinov, a to, mimochodom, slovanstvu vôbec neprospeľo.

Vonkajšie pomery týchto kmeňov úplne znemožňujú praktickú realizáciu federácie. Rakúsko by pritom nepredstavovalo nejakú zvláštnu prekážku, pretože je staré a slabé a bojzlivé očakáva ďalší vývoj. Prekážkou sú tu na jednej strane Nemci, v strede Maďari a na druhom konci Taliani. Sú federalisti naozaj takí naivní a nazdávajú sa, že všetky tieto národy sa budú pokojne prizerat' a vyčkávať, pokým oni nedokončia svoju teoretickú konštrukciu? Nenapadnú dovtedy Slovanov v Čechách, na Morave, v Krajine, Korutánsku, Štajersku a Istrii Nemci — tí, čo patria do Nemeckého zväzu — ba i Poznaň, nenapadnú Maďari Slovensko, Chorvátsko, Slavónsko, odrezanú Vojvodinu, nebudú si Taliani nárokovať na Dalmáciu a zvyšok pobrežia? Sú tieto kmene dostatočne silné na to, aby zrazili ich nároky k zemi? Aké sú veľké počty? Nie je ich viac než 19 miliónov; nazdávajú sa vari, že svojou rozdrobenou mocou si budú môcť vyvzdorovať samostatnosť proti Nemcom, Maďarom a Talianom? Ak však nie sú dostatočne silní na to, aby sa oslobodili a presadili, čo potom zostane z idey federatívnych štátov? Zhola nič, len teória v hlavách učených pánov. Neudržali si vari tieto národy spomínané slovanské krajiny aj počas posledných nepokojov, alebo sa aspoň neusilovali podmaniť si ich? Prečo sa potom tieto kraje začali v búrke krčovite držať Rakúska ako záchranej kotvy? Predpokladajme, že by tieto kmene akýmsi zázrakom prekonali všetky spomínané ťažkosti — čo by potom povedalo Rusko na vznik slovanských federatívnych štátov? Predovšetkým by zo zásady a s vypätím všetkých síl bojovalo proti vzniku takéhoto samostatného slovanského štátu a nepripustilo by ho z jedného prostého dôvodu: každý neruský slovanský štát by sa proti Rusku dostal nevyhnutne do opozície a alebo by sa ho principiálne pokúšal pritiahnúť, alebo by proti nemu musel bojovať pomocou západných ideí a národov. Rusko to veľmi dobre chápe a len takto sa dá vysvetliť, prečo doteraz tak málo podporovalo slovanské tendencie. Je ľahko možné, že z rovnakého dôvodu schvaľovalo požiadavky starých uhorských konzervatívcov — aby zabránilo teoretickému vzniku takzvaného slovanského rakúskeho štátu. A Rusko má moc, obrovskú moc a tým aj poslanie a právo rozmetať všetky slovanské separatistické tendencie a nárokovať si na hegemoniu v celej rodine slovanských národov.

Ak nás však chcete zbaviť jarma a založiť štáty, kde je potom vaša silná, nezlomná vôľa, tvorivá sila, kde je centrum operácií, kde kapitál síl potrebných na vytvorenie a udržanie štátu, kde je napokon nezlomná jednota spoločnej vôle? So srdcom plným bolesti musíme otvorene povedať, že našu silu zlomila cudzia nadvláda, našim životom a potom tváre živíme a udržujeme cudzincov, ktorí nám poskytujú len skúpe prostriedky na náš vývoj, alebo nám ich celkom upierajú a naše krajiny sú len troskami národnosti, čo sa dá oživiť spojením do jedného celku len vďaka homogénnej, blahodarnej energetickej sile. Mohli by sme kde-tu odstrániť hnilobu, ale sami sa oživiť a udržať nie sme schopní. Preč teda so všetkými utópiami, pustíme sa do práce so znalosťou pomerov a chodu dejín. Úlohou našich kmeňov nie je vybudovanie štátov, ale neochvejná, nepretržitá príprava na vytvorenie veľkého diela, oživenie a pripravovanie takého druhu národného života, čo vzbudí oduševnenie a uvedomelosť všetkých, keď nadíde veľký deň slovanstva, povzbudí ich k činom, ktoré budú potrebné na dosiahnutie túžobne očakávanej spásy. Preto nech neprejde jediný deň bez toho, aby ste vy, Slovania a synovia týchto kmeňov nevykonali nejaký dobrý skutok pre svoj kmeň, obraňte jeho právo, vzdelávajte ho a nestaňte sa nikdy služobníkmi jeho cudzích vládcov. Vaše kmene už pridlhý čas žijú v porobe, už pridlho ťahajú triumfálny voz cudzincov a znášajú ich nadávky.

medzovaniu a zabraňovaniu bohoslužby a taktiež vyučby detí v ich materskej reči a dodávajú, že keď mal u superintendenta dištriktu kazateľ K. uviesť ich počet, nahlásil tajne len tri duše. V skutočnosti ich bolo 126.

O kamenickom prípade som hovoril preto, aby som osvetlil hodnovernosť istej ctihodnej duchovnej osoby, ktorá bola nato presvedčená o svojej bezúhonnosti, že sa rozhodla tento prípad poslať do Allgem. Zeitung, alebo ho už aj ctenej redakcii dokonca zaslala. Ako by som si mohol takýto prípad vymyslieť keď som nikdy nebol v Abovskej stolici a nepoznám teda ani lokalitu, ani tamojšie osoby? Hodnoverná ctihodná osoba stavu duchovného, od ktorej som sa dopočul o kamenickom prípade, je pán Michal Hodža, evanjelický farár zo Sv. Mikuláša v Liptovskej stolici, taký skúsený, mierny a čestný muž milujúci pravdu, že všetci, čo ho poznajú, bezpodmienečne veria jeho tvrdeniam a výpovediam a rovnako sa plne teší dôvere svojich spoluveriacich a krajanov, ktorej je s určitosťou hodný. Tomuto mužovi hovoril o kamenickom prípade, ktorý som spomínal v Allgemeine Zeitung, pán Karl Serday, učiteľ v tom istom evanjelickom zbore, čestný muž, a ten sa dopočul o prípade počas cesty v hornej oblasti Uhorska v mestečku Sečovce priamo od pána duchovného Sörösza, spomínaného kazateľa v kamenickom zbore, ktorého tam počestný náhodou stretol a ihneď si jeho slová zapisal do svojho denníka. Ak ste vy, pane, poprelí tento fakt v Allgemeine Zeitung č. 30, 31 z r. 1844 a ak ste sa pritom odvolali na list samého pána Sörösza, ktorý všetko, čo som uviedol, priamo vyhlásil za sieť lží a výmyslov a tým sa zdanlivo ukázalo pravdivým vaše tvrdenie, ja som sa obrátil s listom na pána Hodžu a poprosil ho, aby všetko presne prešetril a uviedol na pravú mieru. Pán Hodža preto vyzval pána Serdaya, aby zaujal stanovisko a naliehal, aby mu všetko ešte raz vyrozprával a podal o prípade presnú správu. Pán Serday na to odvetil, že môže len rovnakým spôsobom zopakovať to, čo už raz povedal, odvolal sa na svoj denník a povedal, že je pripravený odprisahať pred príslušnou vrchnosťou, že správu počul do najmenšieho detailu priamo od pána Sörösza. No predtým, ako sa malo prikrčiť k tomuto závažnému aktu, napísal sám pán Hodža pánovi Söröszi list, kde písomne apeloval na jeho svedomie, aby pán Sörös z potvrdil správnosť faktov, ktoré povedal pánu Serdayovi, alebo aby sa priznal, že všetko toto rozpovedal len ako žart, aby preklenul rozhovorom prázdny čas. Pán Hodža poskytol pánu kazateľovi Söröszi dlhší čas na rozmyslenie a odpoveď — preto som svoje zdôvodnenie zverejnil publiku trochu neskôr, ako by bolo bývalo namieste. Pán Sörös list dostal, ako sa dá usúdiť pod záznamu pošty, na ktorom sa nachádza jeho vlastnoručný podpis a ktorý je teraz u mňa, no doteraz naň neodpovedal. Keď pán Hodža a pán Serday videli, že odpoveď pána Sörösza nechodí, odišiel posledný menovaný za prvým podžupanom Liptovskej stolice, pánom Paulom v. Madocsánym, pred ktorým po zložení prisahy vypovedal, že mu nasledovné doslova vyrozprával pán Sörös.

To je len jedno presvedčivé svedectvo o pravdivom obsahu skutočnosti, ktorú som predniesol. Je to silný dôkaz toho, že sa Slovania v Uhorsku nestážujú bezdôvodne a nerobia nemiestny neporiadok, ako tvrdia ich hodnoverne sa tváriaci protivníci. Čo sa týka uvedenej skutočnosti, neradím vám, pane, aby ste sa s ňou zahrávali; pretože pri najlepšej vôli by ste nikdy nedokázali pred verejnosťou opak môjho tvrdenia, aj keby sa vaše zdôvodnenia opierali o list pána Sörösza. Nech sa pán Sörös, ktorý vo svojom liste (mimochodom triumfoval s ním takmer vo všetkých maďarských novinách) celú záležitosť poprel a na mňa vála nadávky a posmech, zodpovedá pred svetom, Bohom a svojim svedomím. Dehonestujúce výrazy, ktoré sú viac než urážlivé, ako ste sám povedali, sa ma netýkajú a dopadajú s dvojitou váhou na hlavu iného. Táto vec už mimochodom nepotrebuje nijaký komentár. Bolo by správne a spravodlivé, keby tie maďarské noviny, čo list prevzali, publikovali aj moje zdôvodnenie; bolo by to správne a spravodlivé a ja som

vvedavý, ktoré z nich sa budú riadiť spravodlivosťou a rešpektovať pravdu. Ak tak nespravja, jasne a jednoznačne sa ukáže, čím sú.

Čo sa týka iných prípadov, predstavujem si, alebo aspoň by som chcel na vašu česť veriť, že ste sa o nich zrejme nedozvedeli a len z nevedomosti, ktorú u vás predpokladám, ste v týchto novinách obviňovali Slovanov z toho, že sa neopodstatnene ponosujú, pretože sa na nich vraj v skutočnosti nepácha krivda, no neskôr, keď ste sa dozvedeli o určitých veciach, mali ste zrejme sklon k zľahčovaniu alebo prikrášľovaniu skutočností, aby ste zostali formálne dôslední. No pravde povedané je skutočne lepšie preukazovať úctu spravodlivosti a pravde, aj keby stáli na opačnej strane, ako sa držať formálnosti a pokúšať sa o dialektiku alebo kazuistiku. Úsilie dozvedieť sa o určitej veci pravdu, no iným ju predostrieť ako nepravdivú, je formou zla a prevýši ho len ironia, kde o všetkom dobre a zle rozhoduje len domýšľavosť, ba dokonca sama určuje, čo je dobré a čo zlé.

Nakoniec sa pýtate, pane, či bude nemecká tlač aj naďalej poskytovať priestor pre domnelé ohováranie. Chcete ju priviesť k tomu, aby tak v budúcnosti nerobila. Podľa vášho názoru by tak nemala robiť preto, lebo si myslíte, že by si mohli byť oba národy v krátkom čase navzájom prospešné. Už v tom pane, že chcete z dôvodu prospešnosti umlčať nemeckú tlač čo sa týka slovanských záležitostí, je čosi podozrivé, nečistý úmysel. Keď ste si taký istý svojou pravdou, ako sa tvárite, prečo ste potom nepovedali nemeckej tlačí priamo, aby sa nezhadzovala nactiutráčstvom, ale označili ste jej pohnútky ako ab utili? Aký ste len netolerantný, keď upierate právo utláčaných na sťažnosť alebo aspoň chcete zabrániť, aby sa ponosy nedostali na verejnosť? Potom vám, ak musím priamo a otvorene vysvetliť, že táto neustála honba za sympatiami cez spoločenské záujmy a podobne nesvedčí o správnosti veci, ani o silných stránkach takéhoto snaženia. My Slovania sa skutočne nikomu nevťerame do priazne, tak ako majú vo zvyku iní, a ani to nepotrebujeme, pretože sme si vedomí spravodlivej veci. Ten, kto sa obáva, že jeho záležitosti nemajú solídny morálny základ a mohol by pri nejakom nepodstatnom prípade utrieť porážku, len nech sa pachtí za sympatiami a namiesto toho, aby bol sám sebou, nech len aby sme použili taký výraz — navždy zo seba vystúpi. Pri spravodlivej veci prídu sympatie sami od seba; iné sympatie, ako napríklad tie, ktoré sa odvodzujú; pohnútky ab utili, sú a môžu byť vďaka svojej povahe len nestále, partikulárne a dočasné. A dodávam, že by Nemecko muselo zaprieť svoju podstatu, keby sa uchýlilo k takejto jednostrannosti, ako to od neho požadujete.

Koncom minulého roka ste si, pane, v závere vášho článku o populačných pomeroch v Uhorsku spomenuli aj na mňa a obvinili ste ma ohľadom môjho druhého, proti vám namiereného článku z nedôslednosti a protirečenia. Nepovažoval som za hodné námahy odpovedať vám, pretože na tom mieste vo vašom článku, kde sa venujete môjmu textu, niet nijakých dôkazov, len samé rozumovanie. Čo je zvláštne, môj článok, kde sa pod vášho názoru nachádzajú nedôslednosti a protirečenia, nazývate šikovným manévrom! Úprimne povedané, donedávna som nevedel, že by sa dalo šikovne manévrovať nedôslednosťami a protirečeniami; a vy, pane, ma chcete obviňovať z protirečenia! Zdá sa, že ste príliš zaťažený logikou: kde však zostala? Alebo chápete pod týmto šikovným manévrom len dialektickú pozlátku? Tu vám musím pripomenúť, že som si vedomý správnej veci, preto dialektickú pozlátku nepotrebujem a prenechávam ju iným, ktorým sa môže zísť vo svojom druhom článku ste ďalej vyhlásili, že o tejto záležitosti už nebudete chcieť písať a napriek tomuto vyhláseniu ste sa ozvali. Môžem z toho usúdiť len to, že vám formálne veľmi záleží na poslednom slove; verte mi však — formálne posledné slovo nie je vždy posledným z hľadiska obsahu.

nepotrebné zväčšujú nešťastie Poliakov. Inde sa našťastie ešte západné produkty nedostali a zdá sa, že by inde ani nenašli živnú pôdu.

Spoločnej a úspešnej činnosti sa vo vzájomných vzťahoch týchto krajín a kmeňov stavajú do cesty neprekonateľné prekážky. Prvou prekážkou je samotný rozdiel medzi jednotlivými kmeňmi, z ktorých si každý pestuje svoje vlastné nárečie a svoju vlastnú literatúru. Kmene, ktoré sa vyskytujú v tomto komplexe krajín, sú tieto: Poliaci v Poznani, Sliezsku a v Haliči; západní Srbi v Lužiciach; v Čechách a na Morave Česi; Slováci na Slovensku; Rusíni v Haliči a v Uhorsku; Slovinci v Krajine, Korutánsku, Štajersku a Istrii; Chorváti v Chorvátsku, Slavónsku, Dalmácii a Vojenskej hranici, južní Srbi vo Vojvodine, Slavónsku, Vojenskej hranici a v Dalmácii. Jestvuje teda osem kmeňov s množstvom nárečí a literatúr. Niektorí učenci sa síce pokúšajú tieto nárečia s výnimkou ruského odvodzovať z troch základných, avšak tento prostriedok v súčasnosti nezmení zlú situáciu, neberie na vedomie vývin jednotlivých kmeňov a postupne razí cestu k ešte väčšiemu nešťastiu, pretože pod tohto názoru môže byť dnešný stav našich kmeňov len dočasný a keby sa tieto kmene aj spojili do väčších skupín, ešte tvrdohlavejšie by trvali na svojom partikularizme a ešte väčšmi by sa zdráhali splynúť v jeden celok. Jasným príkladom toho sú Poliaci, ktorí hneď po Rusoch tvoria najmocnejší slovanský kmeň a majú — opäť vynímajúc Rusov — najbohatšiu literatúru a dejiny, pritom však najväčšmi zo všetkých odolávajú veľkej slovanskej jednotě a lipnú na Západe. Mať pred očami celok a nie jednotlivosť, vystupovať proti partikulárnosti, ktorá sa chce rozťahovať na úkor celku — to je najsvätejšia povinnosť každého Slovana; pretože každý jednotlivec získava život prostredníctvom celku a vďaka nemu vstupuje do šťastnejšej, storočia tak túžobne očakávanej budúcnosti. — Je prirodzené, že sa nedá vytvoriť súlad medzi ôsmimi kmeňmi a literatúrami a preto sa niet čo čudovať, že napriek všetkému chvályhodnému úsiliu sa tejto jednotě doteraz nie veľmi darilo a podľa toho, ako dnes vyzerajú veci, sa ani želaná jednota nevytvorí. Dosiahne sa tým menej, čím väčšmi sa budú jednotlivé kmene riadiť svojimi vlastnými historickými príkladmi a dnešným vývojom, ktorý vedie k oddelenému životu a čím väčšmi sa budú usilovať vyviazať sa z celku, pretože iné, väčšmi uvedomelé slovanské, alebo aj slabšie kmene sa budú tejto tendencii vzpierať. Takýto druh vzoprenia predstavuje podľa nášho názoru jadro sporu medzi Srbmi a Chorvátmi, alebo skôr takzvanými Ilyrmi, medzi Rusínmi a Poliakmi, vo veciach jazyka a literatúry medzi Slováckmi a Čechmi. Podľa skúsenosti nadobudnutej v škole života sú tieto separatistické snahy odsúdeniahodné a treba schvaľovať protest proti nim. — Ďalšiu okolnosť spôsobujúcu ťažkosti pri vzájomnej zhode a spoločnom postupe predstavuje geografické polozenie krajín a vzdialenosť medzi nimi; Poznaň leží ďaleko od Čiech a Moravy, ešte ďalej od územia, kde žijú Slováci a Rusíni, nehovoriac o Srboch a Chorvátach. Aj Čechy sú vzdialené od územia obývaného Rusínmi a ešte ďalej od južných Slovanov — medzi nimi je vŕazený nemecký a maďarský klin. Majú tieto kmene dostatok sily, aby prekonali takto nahromadené ťažkosti? Sotva. Ak tieto prekážky neodstránia, ako sa potom môžu združiť do federácie? — Popri tom nesmieme zabúdať na náboženské rozdiely, ktoré vytvárajú priepasť medzi jednotlivými kmeňmi. O týchto rozdieloch sme hovorili v súvislosti s Rusínmi a Poliakmi, no ešte markantnejšie sa prejavujú vo vzťahu medzi Srbmi a Chorvátmi. Tí prví sa pevne držia pravoslávnej cirkvi, tí druhí sú naproti tomu prísni katolíci. Za posledných povstaní Chorváti nedodržali slovo, ktoré dali Srbom, podporili ich len veľmi vŕazne a slabo a dokonca sa im kvôli malichernostiam stavali do cesty. A je známe, aké škandály vyvolával záhrebský katolícky biskup Havlik, verný sluha katolíckeho Rakúska — mohol si to dovoliť voči úprimne slovansky zmysľajúcemu národu, ktorý bol priaznivo naklonený svojmu bratskému kmeňu? Ešte aj zdravo zmysľajúci, ale slabý bán Jelačić si zložil ruky do lona, mlčal a nespravil takmer nič, keď išlo o to podporiť Srbov všetkými možný-

vieako neprekvitala) rivalitou dvoch znepriateľených kmeňov, rakúskym režimom, jeho byrokraciou a políciou, a ani Rusíni, ani Poliáci nedosahujú nič, čo by stálo za zmienku. Rusinov brzdi duch rakúskej byrokracie, Poliakov ich ľahkomyselnosť, separatistické snahy a všeobecne sa dá povedať, že je na túto krajinu žalostný pohľad. V Chorvátsku zas slovanský živel upadol vďaka temnému katolicizmu do apatie a zmalátnel, je hlboko zdemoralizovaný: zostáva vždy len pri pokusoch, nič sa tu nedarí a aj vynikajúci muži národa klesajú v tejto situácii na ducha a nakoniec sa vbárajú spolu s ostatnými do bahna trudnomyselnosti, apatie a oddávajú sa prozaickému životnému šťastiu. Hoci sú tu na dennom poriadku demonštrácie, fakľové pochody a bály, zakladanie spolkov, nakupovanie domov na národné účely, niet za tým nič seriózneho. Slavónsko má ešte oveľa menší význam ako jeho sesterská krajina Chorvátsko. Niet tu kmeňa, ktorý by prevážil nad ostatnými, preto tu niet ani konkrétneho smeru a ani úsilia — prešľapuje sa len bezcieľne na mieste bez akéhokoľvek prejavu sily. Na Vojenskej hranici nepripustí rakúska armádna disciplína a poriadok nejakú duchovnú činnosť; sily, odvahy a obetavosti je tam síce nadostač, rakúska vláda sa však prostredníctvom svojho školstva, byrokracie a nemeckej vrchnosti otcovsky stará o to, aby túto silu udržala pod kontrolou. Rovnako ako na hranici sú aj vo Vojvodine Srbi mocní a schopní, ale jednotliví muži, ktorých zrodil tento národ, sa nevedia vymotať z plienok sebeckých a partajných záujmov a hoci aj majú akú-takú predstavu o všeobecných, spoločných cieľoch, doteraz im chýbala sila mužne ich uskutočňovať. Vo veľmi zlej situácii sa nachádza Slovensko, ktorého zemianstvo sa v dôsledku maďarizácie odvrátilo od svojho národa, zúrivo bojuje proti akémukoľvek prejavu národného úsilia a pácha na svojom národe zločin za zločinom. V samotnom kmeni je síce dosť sviežosti, jeho priatelia sú talentovaní a schopní, ale čo všade chýba, sú prostriedky. Ešte horšie je na tom Morava, kde rozvoju národa bráni extrémny katolicizmus a cudzinci ktorí sa usídlili vo veľkých mestách. Za Moravou pokrívka sa so svojimi národnými snahami ešte Dalmácia, kde prevláda taliansky vplyv a malá krajina sa vďaka mestám dostala do jeho veku. V Sliezske vďaka tamojšiemu nemeckému panstvu národné snahy doslova len prežívajú, a o nič lepšie na tom nie je ani Krajina, Korutánsko, Štajersko, Istria, kde je hrdka Slovanov (hoci im nechýba zápal, dôkladnosť a schopnosť) obklopená takmer zo všetkých strán Nemcami, ktorí ju zvnútra rozkladajú. Tých niekoľko Slovanov v Lužiciach je odkázaných na nepatrný literárny diletantizmus, ktorý je síce chvályhodný, nie je však schopný vyprodukovať nič väčšie, pokým nevyjde slnko slovanstva. Vo väčšine spomínaných krajín sa úsilie zatiaľ zameriava na čisto národnú otázku, pretože naše kmene potrebujú predovšetkým zábezpeku svojho života, no v niektorých krajinách — najmä v tých, ktoré susedia so Západom, konkrétne v Čechách — nadobúda toto úsilie už aj politický odtieň. V jeho dôsledku dochádza k tvorbe strán. Nemožno tu hovoriť o nijakej skutočnej potrebe, strany tu vznikajú z unáhľenosti, z chvastúnstva a v honbe napodobňovať Západ, ktorého konštitúcie a konštitucionálne hry sa Čechom tak páčia. Tak sa stali slová „konštitúcia“ a „reakcia“ heslami dňa, ktoré začal šíriť vtipný a povrchný Havlíček a v Čechách si našiel ihneď svojich prívržencov aj radikalizmus, aj republikanizmus, aj komunizmus; jedni pustia tieto západné produkty do sveta a druhí ich opakujú ako papagáji bez toho, aby pochopili čo len zamak z ich významu. Takto sa Čechy stále viac odcudzujú západnými ideami (ktorými sa vystatuje Rieger a s ktorými chce Havlíček spraviť kariéru) slovanstvu a brzdia jeho vývoj. Takto strácajú význam starí, múdri, vážni a skúsení vodcovia čisto národného smeru, pri povstaní ich masa opustí a pustí sa cestou svojich vlastných popudov alebo sa zhromaždí okolo nejakých nezodpovedných vodcov. Úprimne povedané, očakávali by sme od Čechov viac rozvážnosti a taktu; ich vyrovnaný postoj nás v to oprávňoval dúfať až do najnovších udalostí, no sklámali sme sa. Tým však aj odpadá z ich strany nárok na hegemoniu nad ostatnými slovanskými kmeňmi. V Poznani a Haliči sa zas striedavo bijú takzvaní aristokrati a demokrati a tým len

Musím spomenúť ešte tú okolnosť, že rovnako ako vzhľadom na nás Slovanov v Uhorsku, aj vzhľadom na Nemcov v Sedmohradsku ste tvrdili a snažili sa dokázať, že tamojší Maďari na nich nepáchajú krivdy; o tom, že skutočnosť je iná, vás však poučil (a myslím, že úspešne) istý tamojší statočný Nemeec.

Ludstvo sa nezaprie, a takisto ani mocný duch doby. Pre národy a vďaka národom svitlo ľudstvu krásne, nádherné storočie, a vzdor proti pravému duchu doby a jeho požiadavkám nie je úspešný. Tou istou mierou, akou vzdorovitý človek zapiera ducha doby, zapiera duch doby jeho. Dobre vieme, že niekedy nadšenie prekypí, no pri prekračovaní právnych noriem nie je zotrvávanie pri starom dobré, pretože v sebe zachováva reflektujúcu vôľu. Ešte stále žijeme s nádejou, že Maďari uznajú naše právo na národný svojráz a pochopia požiadavky ducha a ľudstva 19. storočia a napravia to, čo sa udialo v náš neprospech. Veď Maďari už dosiahli tak veľa pre svoj národný svojráz. To málo, čo máme, nech nám neberú, nech je v budúcnosti právne nedotknuteľné. Nikdy sme nechýbali, keď išlo o to, splniť si povinnosti voči Uhorsku a preto by sme ani nemali byť ukrátení o naše práva. Možno dnes hovorím proti vetru, no nech čas neplynie bez toho, aby sme o ňom nevydali svedectvo!

Na záver musím ešte poznamenať, že keby vás neuspokojili tieto skutočnosti alebo keby sa objavila nevyhnutnosť predniesť určité ďalšie skutočnosti, uvediem niekoľko takých, ktorých som bol očitým svedkom a ktorých pravdivosť nebude môcť nikto poprieť.

L'udovít Štúr – Slovanstvo a svet budúcnosti

1. Slovania v minulosti; ich chyby a prednosti; otázka ich poslania v dejinách

Je načase, aby sme sa dohovorili, bratia! Smutná doba nás vážnym, dôstojným hlasom vyzva k činu, a tu je najviac potrebné dohodnúť sa.

Vypočujte si teda tieto slová, ktorých zmyslom je zhoda medzi nami všetkými, počúvajte, bratia, vy všetci: na ďalekom, mocnom Severovýchode: na zotročenom Juhu a vy v službách cudzincov, týraní na Západe. Vypočujte si ich vo všetkých krajinách a všetkých župách, kde znie slovanská reč a oznámte ich všetkým tým, ktorí im môžu porozumieť a cítia v sebe silu k činu. Odkedy jestvujeme, nikdy sme nedospeli k zhode, a hoci sme nikdy ani spoločne nekonali, napriek tomu sme všetci rodni bratia, skúšaní tými istými osudmi a čaká nás spoločná budúcnosť.

Úprimné, priame, rozvážne a mužné budú tieto slová vyvierajúce z hrude muža, ktorého dušu od najútlejšej mladosti najväčšmi zamestnávali osudy nášho kmeňa. Jeho zrak smutne blúdil našou minulosťou plnou utrpenia, no zažiaril radosťou, keď sa mu otvorila naša vytúžená, veľká, nádherná budúcnosť. Dosť toho vykonal, aj vytrpel za život nášho kmeňa a pritom sa nijako nechal ovplyvniť zvonka; o tom však nech hovorí naše posolstvo.

Nech nikoho nemýli, že tu o myšlienke slovanstva hovoríme s doteraz nevídanou úprimnosťou, a maloverní nech sa nezľaknú priamosti našej reči; keď sa raz chceme zjednotiť a konať, musíme si vytyčiť spoločný cieľ — takto každým dňom porastie naša sila, naši úhlavní nepriatelia zoslabnú a vytratia sa a zatiaľ čo nás čaká isté víťazstvo, ich čaká istá porážka. Nijaká sila, ani sila vlád už nie je schopná strhnúť k zemi náš život, ktorý sa nesie v ideách budúcnosti. Bude mu prospievať šťastie aj nešťastie, dozrievať bude za slnečného svitu no aj za dažďa, hromu a blesku; taký je chod prírody! Nešťastia, útlak a prenasledovania budú len skúšobným kameňom našej sily, povzbudením a výzvou pre nášho ducha. Posilnia a zocelia nás — veď na vytvorenie veľkého diela, ktoré nás čaká, potrebujeme silu, podnikavého a odvážneho ducha, oceľovú, nezlomnú vôľu. Nech sú teda priame a mužné tieto slová, bratia!

Kto z vás osvietených vyšším duchom sa povzniesol nad ťažkosti každodenného života a blúdil zrakom po našom širom svete, kto z vás, pýtam sa, si nepovzdychol z hĺbky duše nad tu žijúcim národom, nad nešťastím, ktoré ho prenasleduje tisíc rokov, alebo nad bremenom, čo ho gniavi, nad potupou, ktorá ho postihla? Áno, nevysloviteľne veľké je nešťastie nášho národa, a keď si hlboko dojatý pozorovateľ začne klásť otázky, ako k tomuto všetkému prišlo, ako k tomu vôbec mohlo dôjsť — namiesto toho, aby na ne odpovedal, v prvej chvíli zmlkne od ziaľu.

Skutočne je srdcervúci pohľad na národ v Európe počtom najväčší ktorý je rozdelený, roztrhnutý, rozdrobený a vo svojej rozbitosti vzdychá pod jarmom Turkov; najprv dlhý čas slúžil Nemcom, bývalej Svätej rímskej ríši, teraz Rakúšanom, Prusom a Sasom. Tam ho trhá a zotročuje taliansky, inde zas maďarský živel, no všade je len zapriahnutý do triumfálneho voza cudzích, len iným buduje honosné stavby a odmenou mu je za toto všetko len posmech, hanba a potupa; zármutoť vzbudzuje pohľad na brehy Labe a Odry a pozdĺž pomoranského pobrežia, kde už vymre-la veľká časť tohto národa v najtvrdšom nemeckom otroctve, na severe Talianska takisto zanikla v cudzom národe. V Turecku sa odvrátila od náboženstva svojich otcov a stala sa poslušovačom tých, čo utláčajú jej bratov; toto všetko tvorí, ako sme povedali, v prebúdajúcej sa slovanskej

ného života a naše činnosti, a to nielen aktívnym vystupovaním proti našim snahám, ale aj pasívitou, ktorú pociťujeme tým silnejšie, čím väčší sa nám usilujú odoberať materiálne prostriedky nahromadené cudzincami v našich krajinách. Českí Nemci sa počas revolúcie tvárili, že sa chcú pridať k Frankfurtu a hoci za júnového povstania držali pražských Nemcov pekne nakrátko, celkovo neprispeli ničím k tomuto nezmyselnému a zbytočnému povstaniu a podľa možnosti proti nemu ešte vystupovali. Nemci z Moravy, Sliezska, Krajiny, Korutánska, Štajerska a sčasti aj z Čiech posielali do frankfurtského parlamentu svojich zástupcov a usilovali sa o to, aby sa naše kmene dostali pod nadvládu Nemcov. Moravskí a sliezski Nemci prenasledovali každého, kto sympatizoval s myšlienkou slovanstva; lužickí Srbi sa už celkovo poddali Nemcom; pozňanskí Nemci sa usilovali v každom smere uškodiť tamjšiemu poľskému hnutiu, so zajatými Poliakmi zle zaobchádzali a dokonca ich aj mučili; haličskí Nemci huckali proti poľským povstalcovi Rusínovi, proti šľachte ľud a sami vyvolali strašné krviprelievania; Nemci v Slavónsku a Vojvodine držali s Maďarmi; takisto na Slovensku, v Chorvátsku posilňovali počas posledných povstaní chorvátsky národ v letargii a v nečinnosti a Taliani v Istrii a Dalmácii húževnato pracovali proti pripojeniu Dalmácie k Chorvátsku. Čo je príčinou toho, že najnovšie pohyby v týchto krajinách majú taký nepravidelný priebeh, prečo sa tak žalostne končia, prečo sú tak málo úspešné? Sčasti treba hľadať príčinu v nezrelosti našich kmeňov, ale najväčší podiel viny na tom nesú cudzinci a najmä Nemci, ktorí rozozierajú náš národný život. — Taktiež nesmieme zabúdať na rozdiely v náboženstvách spomínaných slovanských kmeňov. Hoci sa tieto kmene celkovo hlásia ku katolíckemu, u niektorých z nich je zastúpený aj protestantizmus, ale mnoho prívržencov tu má hlavne pravoslávna cirkev. Táto rôznorodosť pôsobí ako brzdiaci prvok a dokonca je do veľkej miery príčinou rozosvätenosti jednotlivých kmeňov. V Čechách akoby sa opäť šíril v podobe protestantizmu starý husitizmus, a hoci sa tu dodnes na život českého národa neprejavil jeho brzdiaci účinok, na Slovensku sa zaslepený katolícky ľud nechal sfanatizovať a nahuckať maďarskými agitátormi proti slovenskému národnému hnutiu, ktoré sa rozmohlo medzi protestantmi. Aj keď sa haličskí Rusíni pripojili k Únii, nie sú čistými katíkmi a tento zdanlivo nepatrný náboženský rozdiel tiež prispel k nevráživosti Rusínov voči Poliakom a k hrozným scénam. Medzi Srbmi, kde hrá rozdiel medzi náboženstvami dôležitú úlohu, je každý Bunevac alebo Šokač — teda každý katolícky Srb — renegát a odrodilec. V najnovších srbských povstaniach, ktoré boli spomedzi všetkých terajších slovanských pohybov tými najmohutnejšími, sme videli, že katolícki Srbi ako pomáhači Maďarov alebo zúrivo bojovali proti vlastným, alebo sa nečinne prizerali národnému pohybu. Okrem toho treba zvážiť skutočnosť, že úroveň duchovného života nie je u všetkých týchto kmeňov rovnaká a poniektoré z nich nie sú schopné rozvíjať sa za takejto politickej konstelácie a nezostáva im nič iné, než živiť. Spomedzi hnutí týchto kmeňov bolo národné hnutie Čechov najúspešnejšie, no česká šľachta — okrem niekoľkých úctyhodných výnimiek — prejavila nežičlivosť voči národnému životu, napáchla väčšinou cudzími vplyvmi a stala sa aristokraciou v západnom zmysle, spreneverila sa našej rodine národov, upadla do nízkeho, extrémneho, ľudom nenávideného egoizmu. Čo urobila v poslednom čase pre vec svojho národa? Zatiaľ čo sa maďarská šľachta za svoj národ obetovala, česká aristokracia, ktorá je pritom bohatá a nechýba jej ani západné vzdelanie, sa nazdávala, že národu stačí hodiť almužnu, a vec je vybavená. V Poznani sa pred pokusom o povstanie začala prudko rozvíjať duchovná činnosť, po jeho potlačení a po ďalších neúspechoch hnutia sa zdá, že všetko zaspalo a germanizácia tejto provincie postupuje veľkými krokmi vpred, pretože tam pruská vláda posielala nemeckých úradníkov a kolonistov. Nemcov, ktorí sa tam chcú usídiť podporuje finančne, ponemčuje provinciu prostredníctvom domobrany a celkovo podporuje germanizáciu všetkými prostriedkami, ktoré má k dispozícii. V Haliči po krviprelievaniach podkopávajú akúkoľvek národnú činnosť (ktorá tu, pravda, predtým boh-

3. Trojaký spôsob, ako Slovanov politicky oslobodiť

Pri federatívnych štátoch, ktoré by sa dali realizovať zrejme len vo forme republík treba hneď na začiatku vylúčiť Rusko a všetky tie kmene, ktoré alebo sú jeho súčasťou, alebo sú pod jeho medzinárodným uznaným protektorátom, alebo natoľko podliehajú jeho vplyvu, že sa z neho už ani politicky, ani národne nie sú schopné vymaniť. Ide o väčšiu časť Poľska — takzvané Poľské kráľovstvo —, Srbské kniežactvo, všetky slovanské kmene v Turecku, Bulharov, Slovanov v Bosne, Hercegovine, Albánsku a v Čiernej Hore. Len blázon by mohol veriť, že by sa v Rusku mohla uchýtiť republikánska forma vlády a že by sa tu mohla rozvíjať. V prípade štátov podliehajúcich jeho vplyvu bude Rusko bojovať za každú cenu proti tomu, čo nedopustí a nemôže dopustiť v rámci svojich vlastných hraníc. Ak teda vynecháme Rusko a krajiny podliehajúce jeho vplyvu, zostanú nám Čechy, Morava, Lužice, Sliezsko, Poznaň, Slovensko, Halič, slovanské kmene v Krajine, Korutánsku, Štajersku, Istrii, potom Chorvátsko, Slavónsko a Dalmácia, Vojenská hranica a srbská Vojvodina, a zakaždým si tu treba povšimnúť spoločenské pomery vo vnútri týchto krajín a treba mať na zreteli aj vzájomné vzťahy medzi jednotlivými krajinami a ich pomer k ostatným susedným národom.

Ani jeden kmeň, ani jedna z týchto krajín nie je nezávislá a predovšetkým si teda musia vybojovať slobodu a z tohto hľadiska priam bije do očí, že vo svojom vnútri sú rozdelené nepriateľskými živlami na dva znepriatelené tábory, ich sila pôsobnosti je ochromená a čo sa týka ich ďalšej existencie, nachádzajú sa v prekernej situácii. V Čechách pripadajú tri milióny Čechov na viac než jeden milión Nemcov, na Morave žije o niečo viac než dva milióny Slovanov a viac než pol milióna Nemcov, v Lužiciach je len 142 000 obyvateľov slovanského pôvodu, všetci ostatní sú ponemčení; v pruskom a rakúskom Sliezsku pripadá na 2 500 000 obyvateľov dnes už len 1 500 000 Slovanov, v Poznani žije medzi miliónom Slovanov mnoho Nemcov a Židov; Slovensko je síce ako celok jednoliate, no je oslabené vonkajším vplyvom Maďarov a mnohými odrodilcami; slovanská populácia Haliče pozostávajúca približne z päť aj pol milióna obyvateľov, je rozdelená na dve znepriatelené strany, na Rusínov a Poliakov, a po poslednej katastrofe ich už vonkoncom nemožno sceliť. Okrem toho bola táto provincia v poslednom čase zaplavená mnohými Nemcami a už dávnejšie Židmi, takže činnosť Slovanov je tu takmer úplne paralyzovaná. Slovanské kmene v Krajine, Korutánsku, Štajersku, Istrii pozostávajúce z vyše jedného milióna obyvateľov sú roztratené a premiešané s Nemcami a s Talianmi. V Chorvátsku a Slavónsku nedosahuje počet slovanských obyvateľov viac než jeden milión a Slovania podliehajú najmä v mestách predovšetkým nemeckému, ale aj maďarskému vplyvu. Dalmácia má popri svojich 300 000 obyvateľoch mnoho Talianov žijúcich hlavne v mestách. Z 1 000 000 obyvateľov na Vojenskej hranici je mnoho Nemcov a Rumunov a v srbskej Vojvodine, ktorá je produktom nežnej rakúskej starostlivosti a zrovnoprávnenia, sa počítalo v dôsledku tohto princípu s Nemcami, ale aj s Maďarmi a taktiež s Rumunmi. Prítom nesmieme zabúdať na okolnosť, že najväčšie mestá týchto spomínaných krajín, kde by sa mala sústrediť sila obyvateľstva, sú zaľudnené z najväčšej časti cudzincami, aj keď je pravda, že nie všade a úplne. Ide predovšetkým o Moravu, ktorej najväčšie mestá — Olomouc a Brno — sú takmer celkom nemecké, ďalej máme na mysli Lužice, Sliezsko, kde žijú v mestách len Nemci, potom Korutánsko, Štajersko, Istriu a ako sme už spomenuli vyššie, aj Dalmácia a Praha, hlavné mesto Čiech, sú tiež dosť husto obývané Nemcami. V hlavnom meste Poznani sa zo dňa na deň čoraz väčší zvyšuje ich počet vďaka snahám pruskej vlády a udržiavajú sa aj v slovenských mestách, podobne ako v mestách Haliče, Krajiny, Chorvátska, Slavónska a taktiež Vojvodiny. Títo cudzí hostia celkovo brzdia rozvoj nášho národ-

duši jeden obraz — čo iné môžu tejto duši poskytnúť hroby a trosky jeho národa, jeho sveta? Aj mnohí z nás pocítili nad touto skutočnosťou hlboký žiaľ a nechali ho rozoznieť v bôlnom náreku; za mnohých tu uvádzame len Nikolu Tomašiča, ktorý sám slúžil cudzím, no napriek tomu si spomenul na svoj pôvod a smutný pohľad mu padol na slovanský svet. Bolesť, ktorú pocítil a živo vyjadril vo svojich nádherných „Iskriciach“. V 27. Iskrici takto hovorí: „*Roztrhané sú tvoje údy, drahý slovanský národ, no už sa v nich hýbe spoločný život a každým dňom v nich živšie vrie a prúdi tvoja krv. Dlhá bola tvoja studená a strašná zima, no už aj tebe začínajú svitať jarné dni, už aj tebe začínajú kvitnúť kvety, poliate mnohými slzami; tvoje znovuzrodenie značí čosi veľké; tak ako sa na seba podobajú sestry, podobajú sa na seba tvoje kmene, drahý národ; tvoje nárečia v sebe majú svätú, nesmrteľnú príbuznosť; tvoje znovuzrodenie značí čosi veľké; ďaleké hory a púšte však oddeľujú brata od brata, tak ako more: ľutovať treba syna, ktorý nepozná potomstvo svojej matky. Ó, akí sme všetci biedni! Lahšie ako milovať, padne nám nenávidieť, ľahšie sa nám rozchádza, než schádza, naše ruky ľahšie zabíjajú, ako objímajú. Málo sme toho doteraz urobili, aby sme sa spoznali tak, ako sa patrí, aby sme si bratsky podali ruky, aby sme sa objali. Dopustili sme, aby nás nešťastie rozfúklo ako vietor slamu. Všetko je u nás neurčité a nestále: výslovnosť spôsob písania, veda, zákon a mravy. Všetko toto sa musí zrodiť odznova, a bude to veľmi namáhavé, ale o to väčšia bude radosť. Skloňme sa pred veľkolepou úlohou, ktorá nás čaká, vy-zbrojme sa železnou trpezlivosťou, veľkodušnou pokorou. Teraz niet času ospevovať starú slávu. Tak ako sa snaží a vzdychá človek, ktorý nesie veľký náklad, snažme sa aj my a budme činní, aby sme si námahou a prácou vydobyli ťažkú korunu našej blahodárnej slobody.*“

Toto nádherné miesto, ktoré sa nedá vyjadriť v preklade, uvádzame v origináli od slova do slova: „*Raztergnuta su uda tvoja, slavenski slavni narode, ali obceni život u njima se mice, svaki dan tvoja kerv sve to veselie vrie i tece. Duga biaše tebi zima studena i burna, nu i za te počimlju sada proljetni dani zabelivati, i za te počimlje s mnogimi suzami zaliveno cvietje cvietati. Veleznačno je preporodjivanje tvoje; kano naliči sestra na sestru, tako se naliče jedan drugom i puci tvoji, narode mili; tvoji jezici pokazuju svelo i neumerlo svoje bratinstvo. Veleznačno je preporodjivanje tvoje, ali planine i pustinje prostrane kano more razdjeluju bratju od bratje; žalostni sin nepozna poroda majke svoje. Žalostni mi, lakša nam je omraza nego ljubav, berže se razstajemo nego sastajemo, ruke naše radie ubiju nego ogerle. Malo do sada učinismo, sa jedan drugoga kako valja poznademo, da se bratinski rukujemo i gerlino. Kano slamu raznešenu od vetra, pustili smo da nas nesreca razvija. Sve je kod nas neizvjestno i izgovo pisanje, nauka, red i običaj. Sve to se mora preporoditi, muka je velika, ali ce i još veca radost biti. Poklonimo se pred znamenitom sudbinom, koja nas čeka, oružajmo se čverstim uzterpljeniem, velikodušnom poniznosti. Nije sada vrieme da pievamo staru slavu našu. Kano čoviek dižuci veliku težinu, muči se i uzdane, taki i mi mučeci se radimo i mučeci se dobimo težku krunu spasonosne slobode naše.*“

Nestačilo však, že sa slovanský svet vo svojej mnohonásobnej neblahej rozdelenosti a rozštiepenosti ocitol z veľkej časti v troskách, nad ktorými po storočia v žiali sedí a plače génius slovanstva tak ako Izida oplakávajúca rozmetané kosti Osirisa. Akoby išlo o zavŕšenie ich nešťastia, Slovania ešte navyše v tomto nešťastnom úpadku, ako právom poznamenáva Tomašič, zabudli na svoj spoločný pôvod a tým do hlbokkej temnoty zabudnutia upadli všetky väzby ich spoločného pôvodu, ich bratskej jednoty. V tejto pustej noci, v týchto pre slovanstvo smutných a temných časoch, keď jeho telo ležalo ako v bezvedomí a cudzí chytali a trhali jeho údy približujúc sa takto stále viac a viac k srdcu, nespomenul si nijaký kmeň na núdzu toho druhého, ale musel ešte navyše vtesnaný do cudzej kazajky a priviazaný na povraz cudzieho pána slúžiť ako nástroj na

utláčanie a ďalšie zotročovanie bratov, pre radosť svojich pánov. Z tejto temnej noci, kde každý na každého zabudol, zaznie občas akoby zo sna volanie pripomínajúce náš spoločný pôvod, raz silnejšie, inokedy tichšie, podľa väčšej alebo menšej sily a nadanosti toho, kto takto volá k hlboko upadnutému slovanskému svetu a toto volanie je tým jediným, v čom môže spiacie ľudstvo akotak zachytiť duch slovanstva.

Takéto hlasy, ktoré rozpadnutým slovanským kmeňom pripomínajú ich spoločný pôvod a strategickú jednotu, ozývajú sa v slovanskom svete od sv. Cyrila a Metoda, od Nestora, sv. Prokopa, Da-limila, Piaseckého atď. a s nimi podobne ako so starými povestami spája sa tušenie rovnakého pôvodu u všetkých našich kmeňov, ktoré sa vinie všetkými storočiami a nikdy úplne nevymrelo. Tieto povesti hovoria raz otvorene a výslovne o spoločnom pôvode našich kmeňov, ako aj o vy-stáňovaní troch bratov, Čecha, Lecha a Rusa zo spoločného sídla, alebo to naznačujú alegoricky, tak ako stará ľudová povesť, kde sa v otcovskom dome pohádajú bratia, s výnimkou toho najstaršieho odídu do cudzích služieb a po tvrdej výchove a skúške vrátia sa späť do otcovského domu s dušou pripravenou k zmieru a potom spolu nažívajú v jednote a pokoji. Jednota dosiahnutá určitým vývinom síl nie je u jednotlivých slovanských kmeňov dôsledkom spomínaného nejasného vedomia, ktoré by sa chystalo presadiť sa.

Tak napríklad v mocnom husitstve, a tu dávame celkom za pravdu Rusovi Jelaginovi proti Palackému, ožili spomienky na pravoslávnu cirkev našich otcov, pred časmi spoločnú všetkým našim kmeňom, v dôsledku čoho husiti rokovali s carihradským patriarchom o pripojení k tejto cirkvi: tak sa snažili okrem iného aj viaceré mocné kniežatá — menovite Samo, veľkomoravský Rastislav a Svätopluk, chorvátsky Ljudevit, srbský Dušan, český Břetislav a poľský Boleslav Chrobry — zjednotiť všetky okolité kmene so svojimi ríšami. No všetky tieto snahy zostali len polovičaté a stroskotali na driemajúcom sebavedomí našich kmeňov.

Prekonajme však bolesť, ako sa patrí na mužov a porozmýšľajme nad vytvorením lepšej budúcnosti pre náš kmeň; pristúpme k úvahe nad tým, ako mohlo dôjsť k tomu, že slovanský svet podľahol takému bezpríkladnému nešťastiu a z veľkej časti sa mohol stať korisťou cudzincov. Slovania sú predovšetkým závislí na rodinnom živote, tešia sa zo šťastia tých, ktorí patria k rodine a sami užívajú toto šťastie. Nikde inde nemá slovo „rodina“ taký vrúcny význam ako u Slovanov, nikde inde sa na nej nepodieľajú jej členovia tak živo ako u nich a keď Poliak vysloví svoje „ojczyzna“, myslí pri tom najprv na svojich najbližších a na ich najbližších, ktorí vytvárajú v najširšom zmysle národ. Nijaký iný národ neslávi rodinné sviatky s toľkou srdečnosťou, poéziou, nádhrou ako Slovania, ale ani odchod tých, čo naveky opúšťajú rodinný kruh, teda tých, ako sa hovorí, čo „odchádzajú k praotcom“, nikde sa neprecituje tak hlboko, nikde sa za nimi tak úprimne nežiali a neoplakávajú sa tak ako u nich.

Tento život je pre Slovana kruhom, kde sa stále pohybuje, kde zotráva s najvrúcnejším potešením, na ktorý hľadí z diaľky so zármutkom a ku ktorému sa vracia vo všetkých svojich najmilších, myšlienkach. Nijaký národ okrem Slovanov nemá takú bohatú poéziu ospevujúcu a oslavujúcu život. Rozšírený rodinný kruh je pre Slovana občinou. Je to jeho silná, ale aj slabá stránka a o tom, že ho skutočne takto chápe, svedčia všetky jej ustanovizne u všetkých našich kmeňov.

V starých časoch ručila obecina zákonne za každého svojho člena, nestrpela žobrakov, ale rovnako sa starala o každého chorého alebo toho, kto bol na to odkázaný, ako keby išlo o člena rodiny a nehnuteľný majetok nepatril jednotlivcovi, ale občine ako súhrnu všetkých jej členov. Táto posledná skutočne slovanská ustanovizeň sa udržala do dnešných čias v Rusku, no celkovo aj v cudzích, nie úplne upadnutých slovanských krajinách, kde sa uchovali tieto staré slovanské ustanovizne viac či menej pri živote. Do dnešných dní vládne v slovanských občinách obyčaj,

dín so samovražednou chrabrosťou celú silu spojencov, pokiaľ nezabezpečili ústup Francúzov. A s akou obetavosťou a silou bojoval ruský národ takmer proti celej Európe, ktorá sa drala do jeho vlasti s najgeniálnejším vojvodcom sveta? Nie zima porazila a zničila Napoleona, pretože Francúzov zastihla až v Litve, na ústupe, ale bola to ruská sebaobeta a sila. Načo však toto všetko?

Nazdávate sa, že nám chýba oduševnenie, a sami ste ho už stratili. Dokonca sa budete ľútostivo usmievať nad oduševnením pre ideu ľudskosti, pretože všetko meriate podľa toho, či je to na niečo užitočné, podľa argumentov burzy a všetko, čo sa nachádza nad týmto obzorom považujete za vidinu, márnosť a utópiu. U vás už všetko ovládla próza života, pekne si ju teda užívajte. No ak sme vo vašich očiach takí slabí, prečo tak veľa kriku kvôli panslavizmu v tých najbezvýznamnejších prejavoch slovanského ducha? Prečo vás zakaždým zalieva hrôza pri tom najmenšom presune ruského vojska? Prečo nemáte ani za iskierku sympatie pre naše snahy či akékoľvek iné naše aktivity tak ako pre iných, prečo sa voči nám staviate ustavične nepriateľsky? Sympatie iných si získavajú len slabí a rovnako zmýšľajúci, my však nepatríme ani k jedným, ani k druhým, pretože sme silní, a vaša terajšia činnosť a vaše doktríny sú nám odporné. Nech o vaše sympatie bojujú napríklad Maďari, no vy ste vy, my sme my a my kráčame inou cestou!

Na to, aby sa mohol naplno rozvinúť náš život a aby náš duch dosiahol v dejinách sveta účinnok zodpovedajúci našim silám, musíme sa konečne zbaviť neznesiteľného cudzieho jarma a politicky sa osamostatniť, pretože v porobe má národ zviazané ruky, klesá na duchu a neustále je vystavený nebezpečenstvu, že skôr či neskôr zanikne. Okrem toho prichádza každý národ stratou svojej politickej samostatnosti o svoju česť, a ten, kto nepretržite len slúži, je slabý a neschopný oslobodiť sa spod tohto jarma a ostatné samostatné a nezávislé osobnosti si ho vôbec nevážia. Podobne ako samostatné osoby, môžu s verejným uznaním a úctou rátať aj samostatné národy, a keďže samostatnosť chýba predovšetkým slovanským kmeňom, je pre nás národná otázka tou určujúcou, prvoradou, najdôležitejšou. Nemusíme veľa hovoriť o tom, aký názor na nás mali iné národy, keď nás videli v služobnom postavení voči cudzincom — voči Nemcom, Maďarom, Turkom a Talianom — a keď u nás nepozorovali nijaké úsilie skončiť s týmto stavom. To sa musí zmeniť, a v najbližšej budúcnosti sa to zmení, otázka však znie: ako a akým spôsobom si máme vybojovať našu samostatnosť a aký jej máme dať potom obsah? Vzhľadom na pomery, v ktorých žijeme, jestvujú len tri možnosti, a podľa nich sa rozchádzajú aj prevládajúce názory: tým prvým je vytvorenie federatívnych štátov, po druhé utvoriť z Rakúska centrum všetkých západných a južných slovanských kmeňov a to tak, že by sa slovanský živel ako najmocnejší stal nositeľom hlavnej štátnej moci a podstatne by modifikoval štát, a podľa tretieho názoru by sa mali Slovania celkom a bez výnimky pripojiť k Rusku. Toto sú tri hlavné smery a my sa pokúsime na ne nezaujato pozrieť, aby sme zistili, ktorý z nich má najväčšiu šancu uspieť, ktorý najviac zabezpečí Slovanom ich existenciu a rozvoj a uvoľní cestu dejinám.

jú slabosť, neohrabanosť, neschopnosť, nedostatok zánietenosti a podľa toho nám vo svetových dejinách prisudzujú na veky podradnú úlohu, no podať o tom nezvratné dôkazy nie je Západ schopný.

Treba mať predovšetkým na zreteli, že slovanský národ ako taký sa ešte nepodujal v dejinách hrať vyššiu úlohu — zatiaľ čo si v tom čase schopnejšie národy rozdeľovali svoje úlohy a postupne sa ich zmocňovali, nemohol náš národ pôsobiť a rozvíjať sa podľa svojich schopností, no všetko má svoj čas. Mimochodom, čo sa týka slabostí a nedostatkov nášho národa, nie sme voči nim slepí, a jeho hlavný nedostatok sme nemilosrdne odkryli hneď na začiatku a aj sme ho kritizovali. Okrem toho vieme, že dobré vlastnosti ducha nášho národa, práve preto že nám boli vrodené, môžu sa veľmi ľahko zmeniť v svoj opak a slovanská povaha v mnohom oscillovala medzi dvoma protikladmi, na základe ktorých si možno vysvetliť protirečenia v svedectvách spisovateľov o našich predkoch — avšak slabosti, aké nám pripisujú cudzinci, nie sú vôbec súčasťou nášho charakteru. Je pravda, že sme na našich hraniciach podľahli cudzincom, ale taktiež je pravdou, že títo cudzinci bojovali proti našej osamotenej obrane takmer vždy zjednotenými silami. Nuž, a kto sa môže pochváliť tým, že si zachoval svoj národný svojráz v najtvrdšom otroctve počas takého dlhého času ako my, komu sa podarilo zostať nedotknutým tak ako nám? Táto húževnatosť, typická pre náš charakter, je súčasne aj silou a jedine na takomto národe si mohol dovoliť Peter Veľký svoj veľký experiment bez toho, aby podlomil jeho životné sily, jedine tento národ, ktorý vo svojej podstate smeruje k tvorbe malých, pohyblivých štátnych zväzkov, mohol vďaka najprísnejšiemu podrobeniu sa spoločnej vôli reprezentovanej jednotlivcom poskytnúť materiál na takúto veľkolepú stavbu a vytvoriť monarchiu, ktorá udivuje svet svojou veľkosťou, pevnosťou a silou. Jedine so slovanským, hoci ponemčeným národom mohol Friedrich Veľký vykonať svoje obdivuhodné činy, jedine s ním mohol s nevykoreniteľnou silou začínať stále odznova a vzdorovať takmer celej Európe. Nepovažujte našu trpezlivosť za slabosť ako Rakúšania, ktorí sa pri tom najrýchlejšie prerátajú. Všetci starí spisovatelia si cenili na našich predkoch bezpríkladnú, nezlomnú výdrž vo všetkých možných ťažkých situáciách, ich pokojné znášanie biedy a ti novší ako Segur, opakujú dnes to isté. Márne nám teda vyčítate slabosť a bezdôvodne vyvodzoval profesor Leo naše všeobecné označenie „Slovania“ z nemeckého „schlaff“, čo znamená „zoslabnutý“ — akoby sme mali naše spoločné meno z nemčiny! Pôvodný stav každého národa je viac či menej poznačený hrubosťou, avšak podobných hrubostí, akých sa dopúšťali Španieli vo svojej krajine a v Amerike alebo Nemci na našich predkoch, sme sa my nikdy a nikde nedopustili a obidva spomínané národy mali blízko k studnici klasického a kresťanského vzdelania, zatiaľ čo my sme boli od neho už geograficky veľmi vzdialení.

Hoci sme vzhľadom na naše zemepisné položenie a duchovné dedičstvo národov ešte veľmi nezasiahli do svetových dejín, presa len máme zásluhy na pokroku ducha a napredovaní ľudstva. Čech Hus razil cestu reformácii a umožnil ju svojou obetavosťou; Poliak Kopernik objavil harmóniu vesmíru, od Čecha Zalužanského sa Lineé dozvedel o rodoch v rastlinnej ríši atď., no toto všetko málo prispelo k našej veľkosti; no na druhej strane sme ochránili Európu pred nátlakom barbarov, pomohli sme poraziť Avarov, zlomili sme moc Mongolov, Tatárov a Turkov a tak sme zabezpečili rozvoj európskej vzdelanosti. Vždy sme sa nechali strhnúť veľkými ideami a v tom nás určite neprevýši nijaký národ, pretože oduševnenosť Francúzov vzbĺkne a ihneď vyhasne, tá naša je však trvalá a pôsobivá — no doteraz chýbala myšlienka, ktorá by nás oduševnila všetkých. Pravda, nenechali sme sa strhnúť bezobsažnými, abstraktnými ideami, ako napríklad dobývaním svätého hrobu, ani nie sme náchylní k fanatizmu, ale veľké idey nám rozochvievajú hruď a zocelujú našu silu. Hrátky husitov bola neporaziteľná a v nespočetných bitkách rozprášila križiacke vojská polovice Európy šestnásťtisíc Poliakov zdržiavalo pod Lipskom po niekoľko ho-

podľa ktorej nariadenia a príkazy vychádzajúce z vlády, napríklad vyberanie daní, povolávanie regrútov atď. nevykonávajú vládni úradníci, ale starostovia obcí, ktorí ich, podobne ako ich otcovia, uskutočňujú po zrelej úvahe a podľa svojho najlepšieho úsudku rozdeľujú medzi jednotlivcov dane, povolávajú regrútov atď.

Rozšírená občina je okruh, v slovanskom svete veľmi dôležitá župa. Tak ako záležitosti obcí-ny vedú starostovia, otcovia rodín, o záležitostiach týkajúcich sa celého kruhu (župy, vojvodstva) rozhoduje sa spoločne na zhromaždeniach (poľských vecoch, sejmikoch, českých sněmoch, uhorských kongregáciách, u južných Slovanov na skupštine) s rovnakým právom účasti na porade všetkých vlastníkov zeme jedného okruhu, a pôvodne to boli všetko otcovia rodín (vladyka, z ktorého sa vytvorila neskoršia šľachta). V Rusku sa mohli rozvinúť tieto stretnutia okruhu a nemohli nadobudnúť takú dôležitosť, ako napr. v Poľsku, v Uhorsku atď., keďže tam brzdíaco zasahovala najvyššia moc, no aj tam má šľachta do dnešných dní ešte právo uskutočňovať samostatné zhromaždenia, voliť si svojich maršalov a sudcov v dvoch prvých inštanciách a aj niektorých administratívnych úradníkov.

Od okruhu prechádza ďalší vývin k štátu ako k najvyššej moci, t.j. moci, ktorá zahŕňa všetky okruhy a udržiava ich jednotu; Slovania si však túto moc ani štát nevedeli, alebo môžeme dokonca dodať nechceli vytvoriť a uviesť do života silou, primeranou ich poslaniu. Na občinových a okruhových zhromaždeniach je treba brať podľa možnosti do úvahy názory, nároky a záujmy všetkých, a pokiaľ je to možné číť si ich a zohľadňovať. Tí, čo sa na týchto zhromaždeniach radia sú tí istí, ktorých sa tieto záležitosti týkajú a okrem toho sa považujú za členov tej istej rodiny, za rovných bratov (równi bracia). V štáte je to inak. Vnútrošnou a vonkajšou funkciou štátu je chrániť celok. Štát je skôr zameraný na to, čo je všeobecné, než na jednotlivosti a nemusí sa ani zďaleka zhodovať s názormi, nárokmi a záujmami všetkých. Oveľa častejšie sa ocitá zoči-voči nevyhnutnosti presadiť to, čo sa uznalo za najlepšie, napriek protirečeniu jednotlivcov, ba dokonca je nútený využívať jednotlivcov a ich duchovné i fyzické sily. Toto sebazapieranie, podriaďovanie sa jednotlivca všeobecnosti a služba celku, ktorý má človek pred očami skôr ako ideu, než vo forme konkrétnej predstavy, časté odopieranie si rodinného a občinného života, ktorý má Slovan tak rád, odporovali priamo slovanskej prirodzenosti, a preto sa aj naše kmene všade a zo všetkých síl vzpierali vytvoreniu silnej vlády, organického štátu a nikdy nepripustili, aby z kmeňov vznikla veľká štátna jednota. Väčší jednotný štát nemôže veľmi zohľadňovať jednotlivca, vyžaduje si viac sebaobetovania, viac sebazaprenia a súdržnosť sa dá dosiahnuť len väčšou mocou, všetko toto sa však našim kmeňom protivilo. Letný pohľad na slovanské dejiny potvrdzuje po všetkých stránkach pravdivosť týchto viet.

Ak mali Slovania niekde dostatočný dôvod na vytvorenie pevných, mocných štátov, potom to bolo určite tam, kde hraničili s cudzími národmi, teda na Labe, na Odre a na dolnom Dunaji; avšak práve tam vidíme pravý opak. Nikde niet takej rozdrobenosti a rozbitosti, nikde toľko nejednotnosti a svárov ako práve tu: možno sa ešte čudovať, že sa tu všetci bezozvyšku stali korisťou cudzincov? Len sa prizrime, ako k tomu došlo. Na Labe a Odre, teda tam, kde bol nápor germánstva najsilnejší, vidíme ich už rozdelených na tri skupiny: na Bodričov, Lutičov a Srbov, a títo sa znovu ďalej rozpadávajú na nespočetné oddiely a čiastočky, ktoré majú svoje vlastné väzby, svoje vlastné malé kniežatá. Nemožno ani len pomyslieť na veľké spojenie medzi nimi v očividnom nebezpečí, ba práve naopak, vidíme ich tak v nepretržitom boji a hádke, a keď sa jeden osmelí natiiahnuť ruku k tomu druhému, priviesť ho násilím keď už nie k dobru, tak aspoň k spoločnému činu, postavia sa títo na úkor celku pod nemeckých kráľov, tak ako to často robia Bodriči a Srbi, len aby si pokiaľ je to možné, zachovali svoje zvláštne postavenie. Vidíme, ako títo Slo-

vania, ktorí zabudli na svoj pôvod, bojujú takmer nepretržite a síce chrabro spolu s Nemcami, avšak márne sa priateľ Slovanov obzerá po úspechu; naopak, stále viac a viac upadávajú do nemeckého otroctva, kde po strašnom zápase so smrťou nakoniec úplne zaniknú, až na nepatrné zvyšky Srbov v oboch Lužiciach, ktoré tam zostali až do dnešného dňa, aby v mene tam vyhynutého slovanského sveta — a teraz v mene sveta rodiaceho sa Slovanom — pozdravili nový deň. — Na ďalšej hraničnej čiare slovanského sveta vznikajú potom Čechy, Veľkomoravská ríša, na juhu sa tvorí Chorvátsko, Korutánsko, ďalej na juhovýchode Srbsko, Bosna, Bulharsko, krajiny, ktoré sa neskôr obohatili o nové geografické prírastky ako o Krajinu, Istriu, Dalmáciu, Slavónsko, Hercegovinu a tak ďalej. Krajiny tam celkovo vznikajú tak, ako keď rastú huby po daždi. A tak, ako boli kedysi huby vyhľadávanou stravou na stole mocných, tvoria aj naše prírastky pre patrónov, ktorí nás ovládajú, predmet, ktorý, ako môžeme pozorovať v najnovších korunnych krajinách Rakúska, sa teší ich zvláštnej pozornosti, starostlivosti a blahosklonnej priazni. Ani jednej z nich sa neslobodno dotknúť a nedajbože nejakú prišliapnúť; všetky majú jestvovať vo svojej sile a ďalej sa vyvíjať a prekvítať podľa raz prijatého princípu rovnoprávnosti. Popri tom, že všetky spomínané štátne spojenia, čo vznikli na hraničnej línii, boli malé a slabé na to, aby dlhší čas vzdorovali cudzincom, ktorí prenikali na naše územie zo všetkých strán, vidíme, že šafária rovnako protívne ako polabskí Slovania. Zo všetkých týchto spojení je nepochybne najdôležitejšia Veľkomoravská ríša, ktorá pospájala naše kmene široko-ďaleko do jedného celku a v presvedčení, že treba založiť mocný slovanský centrálny štát v strednej Európe, vyšla v ústrety vierozvestom, ktorí prišli k Slovanom a hlásali im evanjelium v ich vlastnom jazyku. Avšak akonáhle tento štát dosiahol takú výšku, že mohol začať plánovať do ďalekej budúcnosti, všimli si ho jeho nepriatelia — menovite jeho najprírodzenejší nepriateľ, Nemecká ríša — a pokúšali sa prekrižiť jeho úmysly a otvorene aj tajne proti nemu brojili. V tom čase už od veľkomoravského štátneho spojenia, do ktorého s veľkomoravským kniežaťom vstúpil už ich otec Bořivoj, odstúpili dvaja českí kráľovskí synovia Sptylhněv a Vratislav a dali sa pod ochranu Nemeckej ríše, aby tu proti slovanskej jednote ako nástroj v cudzích rukách uspokojili svoje vlastné záujmy. Tak stratila Veľká Morava jednu zo svojich najsilnejších opôr, bola z tejto strany obnažená, prerušilo sa jej spojenie so slovanskými kmeňmi, ktoré sa grupovali za Čechmi a bratská ruka ju vohnala do pažeráka nepriateľov. Nemožno poprieť, že na tejto strane potom najdlhšie vzdorovali úderom Nemcov Čechy, po stáročia kládli najhrdinskejší odpor úsiliam a výpadom proti ich samostatnosti a vytvorili na tejto hornej deliacej čiare poslednú záštitu pomaly ustupujúceho slovanstva zápasiaceho proti nemecku; no urýchlilo to spečatenie osudu Veľkej Moravy, ktorý postihol aj Čechov, a hoci sa ich osud naplnil neskôr, predsa len sa takto urýchlil a Čechy museli vložiť hlavu do nemeckého jarma tak ako ostatní bratia, ktorí s nimi susedili. Na spomínanej deliacej línii sa nevodilo lepšie ani ostatným slovanským štátnym zväzkom, čo sa tu objavili: Chorvátsko, ktoré sa nepretržite dostávalo do sporov so svojimi županmi bojujúcimi o zvláštne postavenie, muselo sa čoskoro, keďže sa nedokázalo presadiť ako celok, uzmierniť s Maďarmi, menovite s Kolomanom a uznať ho ako panovníka; k ríši čoskoro pripojili Korutánsko; Srbsko takisto upadlo do krvavých županských sporov a hoci si na istý čas upevnilo svoje postavenie, hoci sledovalo ďalekosiahlejšie úmysly, čoskoro nato sa predsa len stalo korisťou cudzích barbarov a postretol ho ten istý osud ako Bosnu usilujúcu sa o zdanlivú samostatnosť v slovanskom zmysle, a ešte predtým Bulharsko. S pádom Srbska sa na dolnej deliacej čiare pochovali na niekoľko storočí všetky perspektívy južných slovanských kmeňov. A tak sa stalo, že všetci Slovania, čo sa objavili na tejto hraničnej čiare, upadli ihneď do otroctva, do neopísateľnej biedy a potupy. To, ako slovanské kmene chápali štátnu jednotu, vidieť najzreteľnejšie na príklade Poliakov. Nielen v živote občiny mal každý dosiahnuť zadosťučinenie, ale aj na všeobecných zhromaždeniach a v štátnych rozhodnutiach sa museli podľa zvyk-

Vnímavý pozorovateľ tak nájde u Slovanov duchovný smer, podľa ktorého tento národ uznáva všetkých ako rovnocenných a rovnoprávných, nestrpí nijaké uprednostňovanie okrem toho, čo vyplýva priamo z jeho podstaty, k cudzincovi sa správa rovnako vládne ako k svojmu blízkemu, ba aj v nepriateľovi uznáva človeka a prijíma ho bez toho, aby mu nejakým spôsobom uškodil a vo svojej blízkosti necháva pokojne nažívať a rozvíjať sa národy, ktoré si podmanil a navyše sa sám stará o ich blahobyť a na základe občinného systému priznáva všetkým rovnaký podiel z toho, čo sa vďaka ľudskej usilovnosti urodilo na božej zemi, o každého, kto potrebuje pomoc stará sa s čínorodou láskou a považuje to za svoju povinnosť, dokáže síce trestať hriešnikov, čo prekročili zákony, no mierny je voči tým, ktorí svoje činy olutovali, je skromný a pokorný napriek tomu, že je mocný a obeťavý a celkovo si na každej činnosti váži jej ľudský rozmer; v tomto smerovaní ducha sa zrači večný, nemenný a nepominuteľný zákon ľudstva, skutočné kresťanstvo vo svojej posvätnosti — taký národ, ktorého životným cieľom je vybudovanie spomínaných občin — alebo si ich už dokonca vybuďoval — vyriešil sociálne otázky ľudstva už vo svojom princípe. Tento duchovný smer a jeho prejavy predstavujú očividne vnútornú túžbu; niet na ňom nič umelé ako na západných smeroch, nevznikol na základe zvláštnych učení alebo spolkov, ktoré by sa založili na jeho pestovanie, vyvíja priamo zo samotnej hĺbky srdca. Tento smer bol súčasťou slovanského ducha ešte v jeho primárnej, rydzej podobe. Ako sa však pozdvihne a ako sa rozvíja, keď si jasne uvedomí večný vzor v plne prijatom a pochopenom kresťanstve a keď sa tento vzor stane jeho pravdou! Až vtedy slovanstvo zapôsobí na svetové dejiny svojou činnosťou a vplyvom zodpovedajúcim jeho sile, a nič ho pred tým nezastaví, nič ho nevytlačí z javiska dejín, na ktoré pomaly vstupuje, pretože s ním bude Boh i ľudstvo, a *kto protiv Bogu i velikomu Novgorodu* — kto vystúpi proti Bohu a proti slovanstvu? Západ vždy hodnotil človeka len podľa jeho prirodzeného stavu, rodu, podľa ostatných vonkajších pomerov; majetku, moci a bohatstva, bojoval za abstraktnú, neživotnú slobodu a rovnosť, nedokázal jej však vdýchnuť život, bol schopný navonok prijať a pochopiť kresťanstvo, ale vo svojej prirodzenej povahe ho nebol v stave oživotniť; Západ bol vždy egoistický a v poslednom čase upadol do toho najvulgárnejšieho sebeckva. Vaša sloboda, vaše ústavy, váš komunizmus nie sú ničím iným, než týmto egoizmom a preto sa aj vzdávate kresťanstva; no sme vari my výtvorom nejakého protináboženského smeru? Vy dokážete len ničiť a rozdeľovať, no nie ste schopní tvoriť a zjednocovať! To, čo je u vás umelé, je u nás prirodzené; slovanstvo je prirodzeným základom ľudskosti, kresťanskej myšlienky. Slovanstvo má cirkev, čo zodpovedá jeho poslaniu. Táto cirkev je vybudovaná ako samostatná duchovná ríša a nikdy sa nepostavila proti štátu, nikdy neprenasledovala ľudí iného zmysľania ale so štátom a s národmi vytvorila zväzok, nikdy ju nenapadlo zneužiť náboženstvo na svetské ciele a neprahla po moci, ale naopak, vždy sa usilovala vplyvať na človeka láskou. Bola a je — ak chápeme rímsku cirkev moci ako cirkev Petrovu a protestantizmus ako učenie svätého Pavla — cirkvou Jána, tretieho vynikajúceho apoštola. Ak by Západ skutočne jedného dňa zašiel tak ďaleko a úplne sa vzdal kresťanstva, potom by bolo svätou povinnosťou slovanstva znovu prinavrátiť svojim vplyvom česť večnému križu a dopomôcť mu ku konečnému víťazstvu. Galilejský nezvíťazil obrátením Konštantína, jeho víťazstvo sa v skutočnosti naplní až vo výroku: „*Vicisti tandem cum Slavia, Galliaea!*“

V duchu už vidíme na jednej strane súciteľné krčenie pliec a úškmy Západu pri tejto myšlienke, a na druhej strane počujeme hluk, ktorý sa proti nej zdvihne, ale ani jedno, ani druhé nás nemýli. Na podobné veci sme si už zvykli; dúfame, že tým, čo sa dnes smejú, zväznie tvár, a hluk zmĺkne. Kto by za rímskych čias predpokladal, že hrubí Germáni budú oveľa schopnejší prijať a pochopiť kresťanské učenie ako vzdelaní Rimania, a stalo sa tak! Vieme, že nám na Západe vyčíta-

teľov hrôzu, pretože vojsko s takýmto vodcom sa zdalo byť odhodlané na všetko — k týmto mužom sa potom pripojil hrdinský Kničanin, ale aj iní. Tento princíp je vo vedomí ruského národa živý aj vo vzťahu k svojmu cárovi a obsahuje tajomstvo bezpodmienečnej oddanosti ľudu príkazom panovníka a jeho dôsledkom je bezpríkladná obetavosť, ktorej sú schopní Rusi vďaka tomuto impulzu. Rus je presvedčený o tom, že všetko sa dá, čo považuje za možné cár a čo si želá.

Rusi by bezpochyby obsadili aj nedobytné Komárno, pretože to považovali za možné a aj sa na to pripravovali a povrávalo sa medzi nimi, že „tak prikázal cár“. No pred týmto ruským víťazstvom sa Rakúšanov zmocnil oveľa väčší strach ako pred nedobytným Komárnom a pristali na mimoriadne mierne podmienky kapitulácie. Ruskú armádu ovláda ten istý duch ako ruský národ; v službe a za pochodu tu vládne nesmierna disciplína, ktorá sa mimo tohto kruhu neobyčajne zmierňuje. Zatiaľ čo rakúski dôstojníci povýšenecky nadávajú svojim vojakom do psov, zaobchádzajú ruskí oficieri so svojimi podriadenými ako so svojimi priateľmi a bratmi a nikdy nikto nezačul z úst ruského dôstojníka nejakú nadávku. Škoda, že sa germanizovaní synovia Slovanov v rakúskej armáde tak spreneverili svojmu duchu, vzdali sa svojich lepších povahových čŕt a osvojili si takéto zlé obyčaje.

Tieto charakterové črty, ktoré sme tu naznačili, sa objavujú všade v dejinách Slovanov. Z husitov neskôr vznikli takzvaní českí a moravskí bratia, čo vo svojich obciach zavádzali skutočné kresťanstvo — vytýčili si za cieľ prísny, cnostný život a okrem toho si s bratskou láskou navzájom pomáhali vo všetkých životných situáciách. — Poľský kráľ Sobieski ochotne tiahne pod Viedeň do boja proti Turkom na pomoc ohrozenému kresťanstvu, a to bez akéhokoľvek osobného, či takzvaného politického záujmu, len na prostú prosbu cisára Leopolda a zachráni celé Rakúsko pred hroziacim nebezpečenstvom, no rakúsky cisár prijme skromného, zbožného hrdinu s chladom, sotva ho sediac na koni vo svojom tábore pozdraví a ani len nepozrie na jeho syna Jakuba, ktorého mu Sobieski predstaví so slovami „veličenstvo, toto je môj syn, ktorého som vychoval, aby bránil kresťanstvo!“ Osloboditelia Poliaci potom museli s nedostatkom zásob a ťažkosťami odťahnuť domov. A so Slovanmi sa to zopakovalo ešte raz o dvesto rokov neskôr!

Za čias Napoleona si Rusi veľa vytrpeli od Francúzov, pretože im ich celá Európa hodila na krk a aby sa zachránili, museli zapáliť Moskvu, dôstojnú, starodávnu a nádhernú metropolu milovanú celým ruským národom. Vytrpeli si ešte viac, no keď Alexander na čele svojho víťazného vojska ako prvý obsadil Paríž a za ním dorazili ostatní spojenci, Francúzov sa zmocnila hrôza, že sa Rusi pomstia ich hlavnému mestu a viacerí spojenci chceli dokonca vydať príkaz k rabovaniu. Tu zakročil Slovan Alexander a zakázal čo len jedinému človeku skriviť vlas na hlave. Nech je za to blahorečené tvoje meno vo svete, vládca Slovanov! Slovan sa nezaprie ani v tých najhorších situáciách. Počas revolúcie v Poľsku a na Volyni jestvoval tajný spolok pod názvom „Wolny Slawianin“ — slobodný Slovan. Každému novému členovi spolku zavesili po náboženskom obrade na hrud' obrázok Bohorodičky, symbol obetavej lásky, ktorý mali mať pred očami po celý svoj život. Toto je náš duch a toto je naše snaženie, a hoci je pravda, že ešte nedosiahlo svoj vrchol, v budúcnosti sa bude naďalej zdokonaľovať.

losti Poliakov úplne zohľadniť a uspokojiť všetci vladykovia, z ktorých — ako sme povedali vyššie — sa vytvorila šľachta; myšlienky, názory, nároky a záujmy všetkých a každého z nich museli sa nielen prerokovať, ale aj celkovo akceptovať a muselo sa im vyhovieť, a keď sa tak nestalo z dôvodu nespokojnosti hoci len jediného prítomného, bolo všeobecné rozhodnutie vyhlásené za úplne ničotné a nulové. Takto vyzerá v praxi rovnoprávnosť Poliakov; vzhľadom na celok tu má jeden jediný človek úplné práva, nachádza sa na tej istej úrovni ako celok, ktorý ako všeobecno, vŕľa všetkých, manifestujúca sa vo verejnom rozhodnutí, nemá zoči-voči jednotlivcovi nijaké právo, a tak sa ocitlo štátne blaho pri nohách každého jednotlivca. Tým sa však súčasne stalo závislé od individuálnej vôle, otvoril sa priestor bezhraničnej samovôli a štát bol takto vydaný napospas každému rozvratu a vo svojej podstate bol vlastne už celkom zničený. Stalo sa to, čo sa dalo skutočne predvídať: Poľsko upadlo predovšetkým vďaka svojmu obávanému „niepozwalam“, vďaka svojmu už príslovečnému „poľskému hospodárstvu“, vďaka „správne pochopenej“ poľskej slobode. Táto sloboda, Pán Boh nás pred ňou ochraňuj, je ešte vždy ideálom mnohých poblúdených a takmer stratených slovanských synov, ktorí ešte stále rozprávajú o „demokratoch“ a „demokracii“ a majú pritom na mysli len svoje „ja“, svoje „áno“, sú domýšľaví a ide im len o ich vlastné nároky. Dobrá pôda pre rovnako dobrú západoeurópsku demokraciu! Štátne zväzky Slovanov vznikajú úplne iným spôsobom ako štátne zväzky susedných národov, a konkrétne Nemcov. Štátny zväzok Nemcov, ktorí sú hnaní vnútornou túžbou po dobývaní, je takto určený uplatňujúcou sa silou; na čele vojska stojí Heriro alebo Schora (Sire), ktorý sa stáva kniežaťom, a vojenský poriadok má funkciu zemského poriadku, takže vojsko a administráciu v župách vedú kráľovi služobníci, takzvaní grofi. Popri tom všetkom kráľ nevládne krajine svojvoľne a je viazaný na rozhodnutia, ktoré majú všeobecnú platnosť, na placita regia, na radu vodcov, a jeho služobníci si zas pokladajú za bezpodmienečnú povinnosť prejavovať kniežaťu vernosť, ktorá bola už za starých čias v ich srdciach skutočne živá. Z toho vidno, že tu máme do činenia s pevne členenou štátnou jednotou, ktorá tvorí predpoklad zdravého rastu celku a je schopná podporovať veľké podujatia. Celkom inak je to u Slovanov. Slovania žili kedysi v celkom patriarchálnych pomeroch, boli rozdelení do mnohých kmeňov a nepomýšľali na veľké podujatia a jednotu. Náš názor na nich upevňuje svedectvo Prokopa, podľa ktorého ich neovláda jeden muž, ale žijú v demokracii. Toto svedectvo si niektorí, dokonca tí najrozumnejší vykladajú ako oslavu starých Slovanov a zo spomínanej demokracie by chceli vyvodit' hádam niečo podobné ako grécke republiky. Podľa nášho názoru treba Prokopove slová vykladať úplne inak. Prokop ovplyvnený byzantskou ideou cisárstva považuje za podstatné, že Slovania nemajú jediného panovníka; demokraciu, ktorú spomína, možno v skutočnosti pochopiť len tak, že slovanské kmene, ktoré poznal, žili v patriarcháte a v malých skupinách. No to, ako vtedy vyzeral ich život, nám ukazuje Mauritius, ktorý Prokopa dopĺňa a tvrdí, že kmene medzi sebou nestrpeli nikoho, kto by im rozkazoval. Rovnako sa nenávideli kmene, ako aj ich vodcovia (reguli), čiže kmeňoví starejší, patriarchovia.

Keby nežili v takom voľnom vzájomnom spojení a neboli navzájom rozosvätené, ako sa potom mohlo stať, že cez nich tak ľahko prešla každá kohorta barbarov, ktorá vtrhla z Ázie do Európy, Huni či Avari, Kazári a Pečenegovia, a takmer bez toho, aby narazila na odpor, strhla ich so sebou a zaobchádzala s nimi tým najpoburujúcejším spôsobom? Ako inak sa mohlo stať, že Maďari mohli prejsť naprieč slovanskými národmi, ktoré akoby boli v najhlbšom spánku, ako sa mohli usadiť na najkrajších rovinách, priamo v ich srdci? Ó, vzorová demokracia našich predkov, čo sa nechá bez reptania vliecť a kmásat', bez slova protestu skloní krotko hlavu do jarma a svojim potomkom zavesí na krk tisícročné otroctvo. Prestaňte s chválospevmi na demokraciu u starých Slovanov, neprelievajte slzy nad utrpením nášho národa, ktoré mu pripravila barbarská, aziatská horda, ale prejavte spravodlivú nevl'adu nad slabosťou, nerozvážnosťou a bezradnosťou nášho

národa! Demokracia starých Slovanov, ktorú spomína Prokop, nebola ničím iným než prvotným, nevyvinutým detským stavom nášho národa, no my sme v ňom nezotrvali.

Hoci Slovanov zo všetkých strán gniavia a utláčajú a všade okolo nich ich hrozia pohltiť jestvujúce, alebo nanovo vznikajúce štáty, sťahujú sa spoločne zo svojich voľných skupín a konečne dochádza aj u nich ku vzniku štátov. Keďže sa však naďalej pridržiavajú svojich občín a žúp, ktorým slúžili spočiatku za základ kmene, nevedia sa zaradiť do štátneho celku. Štáty tu vznikajú na druhej strane nie z pozitívnej, ale skôr len z negatívnej myšlienky, z potreby istoty pri spolunažívaní a obrany, neuplatňuje sa tu teda od počiatku silný impulz, ktorého sme svedkami napríklad u Nemcov a tvorba štátov neznamená uskutočnenie čohosi zákonitého a silného. Na čelo štátov sa nestávajú mocní, odvážni a podnikaví mužovia, ale jednoduchí, mierumilovní sedliaci, ako napríklad u Poliakov Piast, u Čechov Přemysl a v Korutánsku sa muselo novozvolené knieža pri svojej intronizácii objaviť pred zhromaždeným národom v jednoduchom sedliackom odeve. Iní sú Srbi, mocnejší než poniektoré iné naše kmene, kde okamžite ako v národe dosiahol najväčšiu moc župan Štefan Nemanja, podriadil si nielen ostatných županov, ale aj okolité kmene, a úplnú výnimku tvoria Rusi, pretože ruský štát si nezaložili sami Slovania, nie oni od samého začiatku zjednocovali do veľkého celku rozptýlené živly, ale cudzí, germánski Normani. Táto sila, od samého začiatku vstúpovaná ruskému štátu, preniesla sa na schopný ruský národ a prijali ju aj nositelia najvyššej moci; je tým, čo podstatne prispelo k tomu, že ruský štát nielen že prežil všetky ostatné slovanské štáty, ale aj nadobudol takú podobu, že tu dnes stojí vo svojej majestátnej veľkosti a tvorí jedinú a najsilnejšiu hrádzu proti ďalšiemu prenikaniu cudzích živlov do nášho sveta a vo všetkých prípadoch zastavila toto prenikanie. Všetky ostatné naše kmene tomuto prenikaniu podľahli, no zastavuje sa na všetkých tých hraniciach, ktoré sa tiahnu cez Rusko, a cudzie živly sami vstupujú do služieb Ruska.

Ako sme povedali, dochádza sice aj u Slovanov ku vzniku štátov, no nedarí sa im natoľko, aby zabezpečili život našich kmeňov, ktorý by viedol k splneniu vyššieho poslania. To preto, lebo sa do života štátu vnáša cit, ktorý má dosť priestoru v rodinách a v živote obcí. Vnáša sa doň rovnako intenzívne aj tam, kde musí byť jeho pánom um, a takto spôsobuje veľa zla a nešťastia. To sa to udialo aj v našich štátoch. Keď kniežatá pevnejšie zatiahnu uzdu moci a nazdávajú sa, že takto oživí jednotu nevyhnutnú pre štát, budú ich úmyslu klásť odpor tí, ktorí s nim nie sú spokojní; kniežatá sa dostanú do sporu a nakoniec ich zúrivci vyženú z ich krajiny. Podľa svedectva metropolitu Eugenija odstránili alebo vyhnaní Novgorodci za sto rokov viac než tridsať kniežat, a dnešní Srbi usilovne napodobňujú našich predkov v tomto smere tým, že rad radom vyhánajú svoje kniežatá zo svojej krajiny. Každý, kto si myslí, že má na niečo právo, hoci by to bol aj čirý výmysel, každý, kto baží po vyznamenaní, moci alebo dokonca po najvyššej suverenite — a väčšina z nás sa nazdáva, že do nej dorástla — a nedosiahne pritom svoj cieľ, každý, kto nezohľadňuje nároky, koho názory a mienky sa neberú do úvahy ako smerodajné, stáva sa nespokojným, zahorí pomstou a ak mu bol podnetom k nespokojnosti ten, kto má najväčšiu moc, v zúrivosti prestane rozlišovať medzi človekom a osobou toho, kto stojí na čele celku, ale radšej v sebe živí zlo a pri najbližšej príležitosti svojho protivníka uvrhne do záhuby. Naše dejiny sú plné hanebných činov tohto druhu. Keď v Čechách múdra Libuša pri príležitosti zhromaždenia vladýkov v právnom spore dvoch bratov Klenovičovcov rozhodla podľa zvyklostí krajiny a priznala obidvom bratom rovnaký podiel otcovského dedičstva, rozzúrila sa nad tým starší brat požadujúci podľa nemeckého obyčaja prednosť, načo Libuša vyjadrila svoju nevoľu slovami: „Chodte a zvolte si muža, ktorý vás rozsúdi so železom v ruke.“ Posledné novgorodské knieža Gostimysl, ktoré sa vďaka ustavičnému boju a sváru svojich podriadených vzdalo svojej kniežacej moci, udelilo im

K predstave o servilnosti, ktorú nám neustále podsúvajú cudzinci, prispela vo veľkej miere naša vlastná a nám drahá skromnosť a pokora, ktoré sú hádam najkrajšími cnosťami spájajúcimi silu s obetavosťou. Obyčajne to býva tak, že tí, ktorí sú namyslení, väčšinou sú aj obmedzení; usilujú sa takto zakryť svoju hlúposť, no človek vedomý si svojej sily a dôstojnosti uteká pred pochvalou davu. Slovanský národ je silný, aj keď si svoju silu zatiaľ až tak neuvedomuje, vnútorne ho však priťahuje skromnosť a pokora. Tieto zdedené cnosti vidno najlepšie tam, kde si tento národ zachoval čistotu života, alebo inými slovami, kde nestratil svoju samostatnosť. Ak by mal niekto zo Slovanov dôvod byť na niečo pyšný, potom by to boli rozhodne Rusi, no ich povaha im to nedovoľuje. Nehrdia sa pred svetom svojou mocou, bohatstvom a slávou tak ako Angličania a podľa toho, ako sa správajú, mohol by si človek myslieť, že v ich vlasti to vyzerá úplne inak. Aký jednoduchý a vždy skromný je cár, keď sa objaví medzi svojím ľudom! A ruskí vojvodcovia, ktorí bojovali proti tým najmocnejším a napokon ich aj porazili, aké veľké služby preukázali cudzím národom — neraz ich zachovali aj spolu s ich štátmi. Suvorov, Dochturov, Paskevič — akí boli prostí, a vonkoncom nevzbudzovali pozornosť! Keď Paskevič porazil Maďarov a zachránil Rakúsko, najkratšou cestou sa vydal z bojiska do Varšavy. Naproti tomu Haynau, ktorý si s neslýchanou drzosťou vlastnou Rakúšanom prisvojil víťazstvo nad Maďarmi (hoci celý svet vie, že Rusov podporil len niekoľkými vojakmi a rakúska armáda, ktorej chýbala odvaha, by sa sotva pokúsila postaviť sa na odpor proti Maďarom), vydal sa po svojich pochybných víťazstvách na cestu po Európe, aby sa svetu ukázal ako ten, čo porazil Maďarov, pozbieral vavrínové vence, a len náhodou nepochodil práve v Anglicku. Rostopšina, ktorý založil v Moskve veľký požiar a prejavil tak veľkolepú obetavosť ruského ducha, vykričali v Európe za tento čin ako barbara a Alexander, ktorý podľahol západnej mienke, ho vypovedal z krajiny. Keď prišiel Rostopšin do Paríža, verejná mienka sa zase obrátila a jeho čin opäť kvalifikovali ako príklad obetavosti v parížskych salónoch sa ho tisíckrát vypytovali, či je skutočne pôvodcom tejto obdivuhodnej obety. Rostopšin sa neustále pokúšal rôznymi výhovorkami zbaviť sa tejto cti a publikum, ktoré mu vyjadrovalo obdiv, nechával s prázdnyimi odpoveďami. Ešte aj vo svojich pamätiach, ktoré napísal takrečeno z donútenia týmto publikom, spomína namiesto očakávaných veľkých činov len niekoľko bezvýznamných maličkostí z domáceho života. Každému neskazenému slovanskému srdcu je odporné chvastúnstvo a dôležitosť. Keď niekto vykoná dobrý skutok, zaväzujú ho obyčaje našich kmeňov k mlčanlivosti. Vystupovanie Čecha Husa v Kostnici bolo dôstojné a mužné, no mimoriadne skromné, na rozdiel od vystupovania Luthera vo Wormse. A práve táto sila spojená s pokorou, obetavosť so skromnosťou, prísnosť s dobrotivosťou sú ideálom, po ktorom túžia najlepší muži slovanského sveta a ktorého lúče dopadajú na všetky naše kmene, aj keď vzlykajú v nešťastí a biede. Len žiarte ďalej, vy božské lúče a zohrievajte ľudstvo — aby bolo tým, čím už raz malo byť, a aby sa človek stal človekom! Keď sa presadí a uplatní tento princíp, zmení sa na magickú silu blahodarne a neodolateľne pôsobiacu na Slovanov, pritiahne a spúta ich. Objaví sa všade tam, kde je ho najviac treba a muži, ktorých osvieti, stanú sa vyvolenými, duchovnými vodcami, Merkúrmí tohto sveta — v našich ľudových rozprávkach vlastnia často zázračný prsteň, ktorým zaklínajú duchov. Všetci ich bez odvrávania nasledujú, poslúchajú ich na slovo a s radosťou obeťujú životy. Takým bol aj Poliak Kordecki, jednoduchý mních z čenstochovského kláštora obliehaného s najväčším vypätím Švédmi, ktorým sa ho nepodarilo dobyť. Takým bol aj Suvorov, muž železnej vôle a najskromnejšieho zovňajšku, človek veľmi pobožný a nekonečne dobroprajný. Jeho bojovníci ho nasledovali všade s neopísateľnou oddanosťou a stačilo jediné prosté slovo a oni sa predbiehali v obetavosti, no on sa nakoniec po všetkých víťazných bojoch utiahol pred zrakmi sveta a svojej vlasti, ktorá mu prejavovala úctu, utiahol sa do svojho tichého domova. Taký bol aj Jermolov, ktorého meno v horách ozývajúcich sa rinčaním zbraní vzbudzovalo u nepria-

hanba, aké semenište zavrnutiahodnej tajnej polície si Rakúsko urobilo z Čiech! To je dôvod, prečo sú Česi medzi ostatnými Slovanmi neoblúbení a u niektorých, ako napríklad u Poliakov, dokonca nenávidení. Poliáci ich poznajú len ako pomáhačov im protivného nemecko-rakúskeho hospodárstva, len ako nástroj v rukách byrokracie a tajnej polície. Na druhej strane treba práve tu hľadať dôvod, prečo sa lepší Česi cítia ako doma v sviežej spoločnosti ostatných Slovanov. Čechy sa zbavia, a my to vieme, týchto cudzích prívěskov, tejto špiny — požehnanie nemecko-rakúskeho režimu, ale nie tou cestou, po ktorej kráčajú, nie rakúskou cestou takzvaných liberálnych, nezmyselných západoeurópskych teórií, ale cestou, na ktorú sa chystajú všetky ostatné kmene, slovom, cestou slovanstva. — O tom, či je pravdivá výčitka Nemcov a predovšetkým liberálov, že totiž nášmu celkovému charakteru zodpovedá servilnosť, nech posúdi zdravo zmysľajúci človek.

Našich panovníkov sa pridriavame nie z nejakej konvenčnej rytierskej vernosti, ktorá sa v novších časoch ani nemohla udržať, ale pretože nás neodolateľne priťahuje osobnosť, ktorá stelesňuje všetko to čoho sme súčasťou. Nielen z politických dôvodov, ako sa to snažia vysvetľovať naši nepriatelia a nielen z nenávisťi voči utláčateľom povstali v posledných vzburách Slovania na obranu Rakúska, ktorého sa vzdali sami Rakúšania, no chopili sa zbraní aj preto, aby oslobodili rakúskeho panovníka od hroziaceho nebezpečenstva a skutočne ich nemožno viniť z toho, že po skúsenosti s tým, ako sa im odplatili Nemci, zmenili svoje názory.

V Rusku visí národ s nekonečnou láskou a s oduševnením na svojom gosudarovi, cárovi, preukazuje mu úctu a bázeň, a kiež by sa v prospech celku udržal v úprimnosti a sviežosti! Národ sa s radosťou podrobuje prikázaniam cárov a verí, že jeho cári by neboli schopní vykonať mu nič zlé. Sám ochotne prináša tie najväčšie obete, ale v tomto obetovaní niet nijakej črty servilnosti. Ako by inak cári dosiahli spolu so svojím národom takú veľkú moc, aby mohli z tejto rôznorodosti vystavať takú veľkolepú stavbu, keby s nimi netvoril národ jedno telo a jednu dušu? Práve v tejto jednote spočíva sila Ruska, a my môžeme dodať, že aj sila slovanstva, a práve preto je táto *vis agens* trňom v oku cudzím národom, ktoré sa rozpadli spolu so svojimi vládami, preto neustále nadávajú na našu domnelú servilnosť. Radi by videli, keby sme sa rozpadli a ocitli rovnako slabí ako oni, alebo ešte slabší, aby sa mohli zbaviť strachu, ktorý sa im vkradol do srdca, alebo aby sa mohli pustiť na našom území do ďalších ťažení, pretože ako je známe, rozdelenie Poľska poslúžilo Nemcom predovšetkým na ďalšie prenikanie germánstva na slovanské územie polutovaniahodné, že aj niektorí slovanskí synovia, konkrétne českí, nechali sa zviest' západnými liberálnymi názormi, vo svojom svetonázore sa celkom riadia Západom a dívajú sa na svet cez cudzie okuliare. Dost' sme sa u nás naslúžili cudzím a už je načase, aby sme začali vo všetkých ohľadoch rozmyšľať nad samostatnosťou! Servilnosť je, keď sa človek vzdáva svojej dôstojnosti a výhod a podrobuje sa vôli iného; o servilnosti možno hovoriť vtedy keď sa nechá človek z úbohej vypočítavosti zneužívať ako nástroj proti svojmu národu, proti bratskému kmeňu, keď sa napríklad pridá k tajnej polícii. Ale nemožno hovoriť o servilnosti, keď si človek vysoko váži svojho panovníka a pre všeobecné blaho znáša najväčšiu prísnosť a najväčšie obete, tak ako Rusi. Len takto sa národy stali veľkými a mocnými. Ruský národ má aj v ostatných oblastiach života ďaleko od servilnosti; servilný národ nečaká veľká budúcnosť, ktorú Rusom predpovedal na stránkach svojho objemného a na Západe vychvaľovaného diela inak predpojatý a neúprimný Custine. Ruský národ je podobne ako národ srbský a ostatné naše kmene otvorený, čestný a slobodne konajúci všade tam, kde nevetrí zlé úmysly. Ako je zrejmé zo štatistik o spáchaných zločinoch, ktoré každoročne uverejňuje ministerstvo, sú utláčatelia národa v Rusku za svoje previnenia prísne trestaní.

radu, aby si povolali vládcu, ktorý bude vládnuť so zbraňou v ruke a ktorý sa potom skutočne zjavil v postave Normana Rurika.

Dokonca aj veľkomoravský Svätopluk túžiaci po zvrchovanej moci zradil svoje knieža a k tomu ešte svojho dobrodínca a strýka, múdreho a mocného Rastislava a vydal ho do rúk svojich úhlavných nepriateľov, Nemcov, a uvrhol tým štát do najväčšieho nebezpečenstva, z ktorého ho, pravda, potom vyslobodil, úprimne lutujúc svoj čin, pripravil Nemcom príšerné porážky a širokoďaleko rozšíril svoju moc, pred ktorou sa triasu Karolingovia a celá ich ríša. A opäť to boli jeho dvaja synovia, ktorí sa z toho istého dôvodu ako ich otec vzopreli svojmu najstaršiemu bratovi, na uskutočnenie svojho zlého úmyslu si z Nemecka privolali pomocné vojská a pomohli uvrhnúť do záhuby tak či tak už oslabenú a nad priepasťou stojacu ríšu. Dokonca aj chrabré a veľkých plánov plné srbské knieža Štefan Dušan sa pri unáhlenej túžbe za mocou dopustil ťažkého zločinu, ktorý čiastočne vykúpil len svojimi veľkými činmi, čo jeho národu mali priniesť požehnanie. Zo špinavých, zisťných pohnútok takisto zradil Tugumír z Branibora polabských Slovanov v čase, keď sa im podríla koalícia s tamojšími kmeňmi a v poslednom vypätí striasli nemecké jarmo a mužne povstali; takisto zradila Milota z malichernej pomsty svojho hrdinského kráľa Otakara práve v najrozhodnejšom okamihu bitky, a tento hrdinský kráľ by už takmer pripojil k svojmu Českému kráľovstvu niekoľko provincií a stal sa postrachom Nemcov; rovnakým spôsobom zradil Brankovič z túžby po vláde na osudnom Kosovom poli Turkom svoje knieža Lazara a Srbov a uvrhol, tým svoj národ na storočia do hanebného otroctva a poníženia. Áno, mená týchto troch úbožiacikov, Tugumíra, Miloty a Brankoviča, ktorým už potom nezostalo dost' času na to, aby vykúpili svoje hanebné skutky, by sa mali všade, kde len znie slovanská reč, pribiť na stĺp hanby ako mená tých najzvrhlejších zločincov! A prečo musia dnešné srbské kniežatá rad za radom utekať zo svojej krajiny? Pretože niektorí mocipáni sú hnaní zlým démonom ctižiadostivosti a v srdciach dokonca uchovávajú tajné želania a túžby po najvyššej moci; preto musel opustiť krajinu mocný, hoci nie celkom nevinný Miloš, preto musel odísť aj jeho dobre zmysľajúci syn, ušľachtilý Michal! A ako vyzerajú tieto veci u Poliakov! Pri delení tejto nešťastnej krajiny sa to len tak hemžilo skutočnými zradcami, našťastie však v každom prípade slúžili schopnejšiemu a k vládnutiu povolanému bratskému kmeňu. Domnelých zradcov však bol bezpočet, pretože Poliáci, väčšími než mi posadnutí svojhlavosťou a egoizmom, vyhlasujú za zradcu každého, čo nezdíela mienky a názory toho, kto sa považuje za najlepšieho patriota, alebo nie je prívržencom jednej zo strán, ktorých je tam množstvo. Takto označili v novších časoch za zradcov dokonca Chlopického a Skrzynieckého!

Ani u iných národov, a menovite u Nemcov, nechýbajú nespokojenci a nespokojní synovia kráľov, alebo ich markgrófi odchádzajú neraz nahnevaní hoci aj k našim kniežatám a prosia ich o ochranu, no ani zďaleka tak nehoria pomstou, ich činy nesprievádza zlosť, ako je to bežné u tých našich a vždy sa stane to, že skôr, než sa situácia vyhrotí, navzájom sa uzmieria, odložia hádky, ba dokonca často spoločnými silami bojujú proti bývalému ochrancovi nespokojenca. O zlých úmysloch nasmerovaných proti samotnej ríši tu nemôže byť ani reči, nespokojnosť je len prechodná a nenávisť sa vzťahuje len na jednotlivú osobu; Verdunskú dohodu podmienili a umožnili tri rôzne skupiny, tri národy, nemecký, taliansky a francúzsky. V tejto dohode sa rozpadlo len to, čo netvorilo organický celok.

Na druhej strane však nie sú naše kniežatá omnoho lepšie než ich národy. Svoje štáty považujú za istý druh rodinného majetku a podľa toho ich často rozdeľujú medzi svojich synov a zabezpečujú tak mladšiemu veľké podiely a najstarší má nad nimi zdanlivú zvrchovanosť.

Občianske právo Slovanov vôbec nepozná majorát; táto germánska inštitúcia udržiava abstraktný pojem rodiny a tým, že sa uspokojí len s udržiavaním rodiny, stará sa málo alebo vôbec sa nestará o pozemské bytie všetkých členov rodiny. Slovanom a ich inštitúciám však záleží na všetkých členoch rodiny a preto im zabezpečujú rovnaký podiel na otcovskom dedičnom majetku s uprednostnením najmladšieho — toto zriadenie tvorí náprotivok majorátu. Slovanské kniežatá si vo svojich štátoch počínajú celkom v zmysle funkcie, podľa národného obyčaja a ich národy to trpia, pretože sa tak dostávajú do zvláštneho postavenia, ktoré im podstatne vyhovuje. Tak rozdeľuje svoju ríšu medzi svojich troch synov veľkomoravský Svätopluk, hoci s očividným strachom a už na smrteľnej posteli a tým podporí zánik svojej ríše, ktorú bránil a udržiaval s najväčšou námahou a s najobetavejším vypätím presne tak isto si počína aj poľský kráľ Boleslav III rozdeľujúci Poľsko svojim štyrom synom, čím sa ríša nestáva len dejiskom mnohých vnútorných bojov a nielen že sa rozvracia, ale takisto sa vytyčuje cesta k celkovému oddeleniu Sliezska od ríše, a Sliezska pripadá Nemecku. Dokonca aj potomok Normanov v Rusku, Vladimír Veľký, v tomto zmysle tiež už slavizovaný, dopustí sa chyby a rozdelí ríšu svojim dvanástim synom. Nič viac, len toto viedlo k porážke mnohých nejednotných ruských kniežat proti Mongolom na Kalke, ktorej bezprostredným dôsledkom bola dvestodvadsaťšesť rokov trvajúca a Slovanmi oplakávaniahodná mongolská poroba Ruska. A koľko delení len bolo v Čechách za vlády Přemyslovcov!? Chýbalo málo, a ríša by dokonca niekoľkokrát zanikla v dôsledku sporov a rozvrátov, ktoré z nich vzišli. Málo pomohlo, že zúčastnení synovia boli odkázaní na uznanie zvrchovanosti najstaršieho brata, že sa poľské údelné kniežatá podrobovali veľkokniežatu krakovskému, ruské kijevskému; nezastavilo to, ani sa tým nezažehňalo nešťastie spôsobené rozdelením krajín.

Temný a plný smútku je pohľad priateľa Slovanov na tento svet, ktorý vlastnou vinou skončil v troskách, a ak sa na ňom aj zastaví, márne tu bude hľadať nejakú útechu. To, čo sa nemôže udržať, sa zrúti, čo v sebe neskrýva životnú silu odumrie a národy, ktoré sa z akéhokoľvek dôvodu samy nevedia viesť, nevedia si vládnuť a spracovať sa, alebo ktoré nevedia všetko na udržanie svojho vlastného života a samostatnosti, musia vstúpiť do služieb iných a nakoniec v nich zaniknúť. Tak pochodili na mnohých miestach Galovia a podobne Slovania na severovýchode Nemecka; trosky, ktoré má pred očami pozorovateľ, nie sú skutočne výsledkom, ktorý by mohol niesť nejakú útechu. Len na druhej strane sa čerpá útecha z minulosti, dejín a samotnej podstaty ducha. Podobne ako človek, ktorý v živote nie je viazaný na nejakú prácu a nenechá sa viesť, oduševniť, udržiavať pri živote určitou myšlienkou, najčastejšie sa vydáva napospas sebe samému a upadáva do víru, kde niet sily a toho, čo by ho pozdvihlo, ako sme toho svedkami v prípade aristokracie, ktorá vypadla zo svojej úlohy a dokonca z veľkej časti aj v prípade katolíckeho duchovenstva; podobne je to s celými národmi, a dejiny nám to dokladajú zo všetkých strán. Hebrejský národ, kedysi silný a jednotný vďaka viere v jedného Boha, upadol do bezmocnosti, keď niektorí z tohto národa len predstierali túto vieru zdedenú od svojich otcov, a zdanie zakrylo stratu podstaty, keď sa iní svojej viery celkom vzdali a vydávali ju za čosi smiešne, a keď sa ďalší na úteku pred takýmto úpadkom uzavreli do trdnomyseľného rozjímania a našli potešenie v tomto kontemplatívnom živote; slovom, tam, kde sa hebrejský národ rozpadol na sekty farizejov, saducejov a esenov, pretrhlo sa ich spojivo. Hebrejský národ sa potom rozpadol na množstvo strán, ktoré ho rozgnívali a súčasne uvrhli do prázdnoty, musel sa podriaďiť vláde Rimanov a naveky upadol spolu so zničeným Jeruzalemom. Nie počtom obyvateľov, ale svojou silou a nádherou boli veľkí Heléni, pokiaľ u nich jestvovala krása nielen v umení, ale aj v náboženstve, štáte a spoločenskom živote; akonáhle však Grék odvrátil zrak od ideálov, ktoré predtým uctieval a sám svätokrádežne položil ruku na umelecké výtvyry, na miesta zasvätené bohom, akonáhle sa

ľuďmi všetkých stavov, chodia za ním jednoduchí sedliaci a on sa nimi rozpráva o ich záležitostiach, akoby sa s hodnostármi rozprával o štátnych veciach. Táto jednoduchosť, ktorá má ďaleko od západoeurópskej nádhery a prázdnej konverzácie, je ozdobou našich panovníkov a aj ňou zostane, pretože vyviera z našej podstaty. Tomu, koho uchvátilo prázdne šialenstvo Západu, kto je nasrke aristokraticky a k ľudskosti sa uchyluje len v rámci konvencií, bude sa zdať toto správanie plebejské. No ani my nezavidíme Západu jeho vznešenosť, noblesu a ušľachtilosť. Panovníci všetkých našich kmeňov majú senát, ktorý v okruhoch neustále pomáha pri poradách vládcov a ich svätým poslaním je sledovať dodržiavanie zákona. Bývalí ruskí bojari zastupujú v rade panovníkov okruhy a neboli teda k tejto funkcii určení a stanovení rodom ako *optimates regni a comites* vo všetkých germánskych krajinách, ktorí si mohli dovoliť ignorovať národ, ale stáli na čele jednotlivých okruhov. Ba aj dnešné Rusko má svoj senát a v Srbsku a v Čiernej Hore sú tieto pôvodné slovanské ustanovizne súčasťou života a tým viac je panovník viazaný na ich radu, čím väčšmi zostal verný ich poslaniu a významu. Srbský senát pozostáva z toľkých mužov, koľko je v krajine okruhov. V bývalom Chorvátskom kráľovstve a v Poľsku mali takisto ako u ostatných našich kmeňov takýto senát.

Národ, v ktorého duši je hlboko zakorenená úcta k právam každého človeka a pre ktorého je samozrejmosťou, že všetci sú si rovní, nosí v srdci lásku k človeku a nerobí medzi ľuďmi rozdiel a navyše sa aj sám spravuje — len takýto národ môže byť úprimným, otvoreným a čestným národom. Aj ten náš bol takým a taký je až podnes všade tam, kde sa dokázal uchrániť pre nadvládou cudzincov, alebo keď im aj podľahol, aspoň si mohol nájsť útočisko vo svojom občinnom živote a mestskej správe. Je jasné, že s takýmto, životným postojom nemohol čeliť svojim utláčateľom, ktorí sa usilovali o jeho podrobenie, fyzické i duchovné zotročenie, ba dokonca o jeho vykožňovanie.

Preto sa nemožno čudovať, keď nám od najstarších čias, no hlavne teraz Nemci neustále nadávajú do zlomyselných, zákerných, pokryteckých a servilných ľudí, a vôbec, majú pre nás len tie najhoršie slová, sú tými, ktorí kedysi, keď nad nami zvíťazili, na nás naváľali len to najhoršie, najohavnejšie a najneznesiteľnejšie a viacerým našim kmeňom pripravili pomalú a strašnú smrť, vrhli do našich svätých chrámov, občin a rodín a hrozne tam vyčíňali, pošliapali nohami naše mravy a len sa z nás vysmievali a osočovali nás. Boli a kde sa len dá, ešte stále sú našimi utláčateľmi a nech sa preto nečudujú, že sa im odplácame inak, než vyplýva z našej povahy.

Ak sa Fallmerayer otvorene v aprílovej prílohe *Allgemeine Zeitung* (1845) priznal, že Nemci na nás nenávidia a vždy nenávideli úplne všetko, dokonca aj naše dobré stránky — našu pracovitosť, trpezlivosť atakďalej — a že v dôsledku tejto nenávisťi nešetřili naše životy a siahali na ne, aby nás celkom vyhubili, potom akiste pochopia, a takisto pochopia aj tí, ktorí sú s nimi zajedno, že takéto zámery a konanie u nás nenarazili na pochopenie. Nenávisť plodí nenávisť, a nenávisť je všade, kde žijú naše kmene, od Krušných hôr po Behringov záliv, od Balkánu až po Biele more a je taká úprimná, ako nenávisť pána Fallmerayera a jeho Nemcov voči nám. Nanucovali nám názory, ktoré razili Nemci a najbolestivejšie pre slovanské srdce je to, že niektoré naše kmene ich pod neustálym nátlakom a drezúrou skutočne prijali.

Tak sa prevínili napríklad Česi, ktorí prišli po bitke na Bielej hore o svoju ústavu, organizáciu občin, o svoje náboženstvo a na jednej strane sa dostali do rúk panovačnej a bezcitnej nemecko-rakúskej byrokracie, na druhej strane uviazli v osídľach už vtedy temného katolicizmu a jeho parazitov a posluhovačov, jezuitov. Aké vznešené a ušľachtilé názory nachádzame v českých knihách, v ich ústave a v ich činoch z čias pred touto katastrofou, a dnes — aké neúprimné správanie, aká pretváрка v spoločenskom styku, aké biedne chvastúnstvo sa tam zahniezdilo. Je to

Ako sme videli, zemianstvo našich kmeňov sa síce líši od ostatného ľudu, ale medzi sebou sú si všetci príslušníci tohto stavu rovní, „rovní bratia“ (*równi bracia*), ako sa sami nazývajú. Až do zániku Poľska nebolo v tejto krajine rozdielov medzi zemanmi a aj kráľ bol len prvým medzi seberovnými (*primus inter pares*). Až po zániku Poľska zaviedli iné vlády grófske a kniežatské tituly. Aj v Uhorsku sa grófske a kniežatské tituly museli najprv udomáčniť, podobne ako v Rusku, pretože bývalé ruské kniežatá sa čiastočne považovali za rovnocenné s rodinou panovníka: viacero rodín pochádzalo z bojarských rodov, s ktorými boli späté jednotlivé veľkokniežatstvá a boli jedinými cárskymi poradcami.

Dokonca aj mešťania sú v Rusku podľa zákona takmer v rovnoprávnom postavení so zemianstvom, pretože rovnako aj oni môžu plne disponovať zdedeným alebo získaným majetkom a vo vzťahu k pozemkovému vlastníctvu, k jeho užívaniu sú úplne slobodní, môžu teda zakladať dielne a továrne akéhokoľvek druhu bez zvláštneho povolenia a môžu nakupovať polia a podobne. Vzhľadom na túto rovnosť, ktorá sa vytvorila v našich kmeňoch medzi zemianstvom by bolo nezmyselné používať cudzie tituly a oslovenia ako „blahorodený, vysokourodzený, urodzený“ a preberať podobné západné maniere — náš národ nepozná a nepoznal vo svojich kmeňoch tieto západoeurópske jemnosti, preto sú tieto výrazy našej reči cudzie, ba odporné. U Čechov, ktorí najväčšmi prijímali západoeurópsku vzdelanosť, sa už čoskoro uplatnil rozdiel medzi nižšou a vyššou šľachtou, je to však jediná výnimka v obyčajoch, ktoré sú charakteristické pre Slovanov. Postavenie panovníka v národe našich kmeňov zodpovedá presne duchu verejných ustanovizní a je ich logickým výsledkom. Slovania prenášajú do štátu svoju občinu, panovník je pre nich čímisi takým ako kmeňový staršina, prostredníctvom obcí a okruhov sa chcú všetci zúčastňovať na všeobecných poradách a rozhodovaniach a skutočne tak aj robia. Aj sem vnášajú citovosť, podobne ako do života svojej rodiny a občiny (kde však má, pravda, cit väčšie pole pôsobnosti) a nárokuje si na zohľadnenie, či dokonca uspokojenie požiadaviek všetkých účastníkov. Týmito nárokmi a svojvoľou, čo z nej vyplýva, bráni jednotnému a mohutnému rozvoju štátu a nakoniec zlyhávajú všade a vo všetkých kmeňoch vďaka svojej závislosti na živote občiny, je to pekná a správna predstava, že by mal štát reprezentovať len rozšírený život občiny a v podstate rodinný život. Takisto žijeme v presvedčení, že takéto snahy sa zo svetových dejín nevytratili a že Slovania raz budú ich oporou a nositeľmi. Nikdy sa to však nepodarí s jednostrannosťou, s akou sa o to pokúšali naše kmene a nikdy sa to nepodarí s nedostatkom štátnického vzdelania. Tento názor na štát, ako sme ukázali vyššie, vyvolal v živote našich kmeňov veľké otrasy a väčšinu z nich napokon uvrhol do záhuby, no popri všetkej nesprávnosti mal aj niekoľko pekných črt, ktoré dnes môžeme pozorovať na vzťahu našich kmeňov k ich panovníkom.

Ako sme už spomenuli, dívajú sa na nich ako na kmeňových staršinov, náčelníkov, na čo poukazuje aj ich označenie „*gospodar*“ — dokonca aj ruského cára nazýva jeho národ „*gosudar*“ — niet teda nijakého dôvodu, prečo by sa pred ním mali zatajovať, ponížovať, a tí, ktorí sa k nemu približujú, robia tak síce s úctou a bážňou, ale bez naučenej západoeurópskej etikety a zbytočného ceremoniálu charakteristického pre Západ. Naopak, robia tak prasto a s dôverou. Aj naši panovníci sa stykajú so svojim štátnym partnerom s prostotou a dôverou a cudzia im je zhovievavosť, ktorú niektorí tak chvália na západoeurópskej aristokracii, nútená a naučená úprimnosť a predpísané dvorné obyčaje a hierarchia, no o to sú prijatia a spôsoby úprimnejšie a otvorenejšie. Keď sa niekde objaví srbské alebo čiernohorské knieža, oslovuje zhromaždenie „*bratjo*“, a mylil by sa ten, kto by si predstavoval zaobchádzanie ruského cára so svojimi poddanými na spôsob orientálneho vládará alebo západoeurópskych dynastií. Hoci je jedným z najmocnejších sveta, nevystavuje pred svojimi poddanými na obdiv svoju moc a nepýši sa vyumelkovanou rečou. Na najrušnejších uliciach Petrohradu ho možno častejšie vidieť na jednoduchom koči, v rozhovore s

sám začal vysmievať zo svojho náboženstva a vzdal sa predošlých obyčajov v štáte — bolo po helénstve a po helénskej slobode. Namiesto predošlej krásy vidíme v Grécku len odpornú peloponézsku vojnu, kde proti sebe zúria Gréci bez akýchkoľvek morálnych zábran a akoby sa pretekali strany jednotlivých miest v tom, kto skôr pochová svoj svet a svoju slobodu. Tam, kde kedysi stačilo niekoľko tisíc mužov, aby porazili nespočetné, do Grécka sa valiace masy Peržanov, nepomohla dokonca ani Desmosténova výročnosť zapáliť rozosvárených Grékov pre úspešný boj za vlastnú slobodu. A tak sa museli podrobiť vláde Filipa a neskôr spolu s Macedónskom uznať panstvo Rimanov. Rimania sa stali veľkými, slobodnými, mocnými, ba dokonca začali vládnuť svetu vďaka najprísnejšiemu, hoci dobrovoľnému podriadeniu sa záujmom vlasti, no akonáhle sa vzdali tejto dobrovoľnej povinnosti, oddali sa životnému pôžitku a nechali za seba konať iných — vidíme, ako padli za obeť najprv mnohým mocným a neskôr jedinému protivníkovi, čo vytlačil všetkých ostatných, a ako sa pod nim rímsky svet prepadáva do temného, bezútešného života, ktorý je nám po každej stránke odporný. Tento svet upadáva stále hlbšie a hlbšie. Moc, ktorá držala všetko pohromade stále chradne a slabne, pretoriáni na čele so svojimi kandidátmi na najvyššie miesta trhajú sa o impérium, provincie sa oddeľujú, a nakoniec nezostáva nič iné, len prenechať impérium spolu so zvyškom rímskeho sveta nekultivovaným, no mocnejším a povolanejším Germánom. Aj keď vidíme, ako Západná ríša upadá v náreku a v biede, úplne inak je to vo Východnej ríši, kde sa historicky tradovaná myšlienka panstva neudržala v takej miere a nereprodukovala sa tak, ako v západnej časti. Kresťanstvo už nedokázalo oživiť tento prezretý svet, ktorý úplne prepadol zmyselným pôžitkom, a hoci ho prijali navonok rovnako tam, ako aj v Západnej ríši, do vnútra týchto národov nepreniklo. Namiesto oživujúcej sily poslužilo kresťanstvo prezretému východnému národu ako príležitosť pre najružnejšie a najprudšie hádky, v dôsledku ktorých bojovali proti sebe strany kvôli najmenším lapáliám a pre nič za nič sa po tisícich vyvražďovali.

Počas storočí, ktoré nie sú od nás tak vzdialené, ale aj v dnešných dňoch, postihol pápežstvo trpký osud. Keď vykonáva u národov svoje poslanie, stáva sa nejednotným nielen samo v sebe v tom, že proti sebe stoja pápeži a antipápeži, ktorí sa vzájomne exkomunikujú a zvädzajú proti sebe príšerné boje, ale čoraz väčšmi stráca u národov podporu a stáva sa z roka na rok bezmocnejšie. Reformácia mu napokon úplne vypovedá poslušnosť, oberie ho o celé národy a vďaka jej vplyvu a pôsobeniu príde pápežstvo ako inštitúcia, kedysi hlboko zasahujúca do života národov, o posledný záblesk krásy. Nič nepomohli kľatby, ani ligy; nadarmo umučila hrôzu vzbudzujúca španielska inkvizícia státisíce ľudí, a nadarmo sa tisícimi figľami pokúšali jezuiti dopomôcť pápežstvu k jeho bývalému svetskému panstvu: dnes už pápežstvo nemá u národov živnú pôdu a udržia sa pri biednom, sotva znateľnom živote len z milosti niektorých mocností.

Ak človek raz vypustí dušu, stane sa z neho mŕtvola a tak ukončí svoj život aj každý jav, každá ustanovizeň, keď sa zriekne svojho poslania. A keď pretrvávajú ešte nejaký čas, je to len mechanická existencia, podobne ako keď sa mŕtvola ihneď nerozloží.

Naším kmeňom celkovo chýbala takáto zjednocujúca a pozdvihujúca myšlienka. Kmeňové príbuzenstvo nie je takouto myšlienkou, nesiahla ani len k tomu, aby odvrátilo kmene od nejednotnosti a sporov. Môže sa predsa stať, že sa v jednom a tom istom dome dostanú bratia do sporu, a ešte oveľa častejšie sa to stáva kmeňom, ktoré sa navzájom v priebehu času vďaka priestorovej vzdialenosti neustále odcudzujú v mravoch, reči a mnohých ustanovizniach. Škandinávski Normani často viedli vojny s Nemcami, s ktorými ich spájala spoločný pôvod, a v Británii si podmanili Anglov a Sasov. Ako sme povedali, nemohla byť kmeňová príbuznosť primeraným spájajúcim ohnivkom našich kmeňov, a nemohla na ne pôsobiť tak oživujúco, aby mohli úspešne a dl-

hy čas čeliť svojim najúhlavnejším nepriateľom, Nemcom, ktorí s nimi susedili na celej západnej línii a v porovnaní s nimi sa presadili s veľkolepými ideami a v dôsledku toho aj so schopnými inštitúciami.

Boli to totiž Germáni, ktorí postupne dovedli na okraj priepasti Rímsku ríšu, podľa vtedajších predstáv *imperium orbis*, tým však čiastočne sami získali právo pozdvihnúť svoj nárok na toto impérium a pokračovať v ňom. V priebehu času sa táto predstava s narastaním pápežskej moci ešte väčšmi utvrdila a nadobudla ostrejšie kontúry. Rímsky biskup sa totiž považoval nielen za nasledovníka a zástupcu sv. Petra a v dôsledku toho nielen za prvého medzi svojimi, ale aj za toho, komu bezprostredne v dôsledku tohto zastupiteľstva zveril Boh nad kresťanstvom moc apoštola povolaneho ochraňovať vykupiteľovu čriedu. Toto úsilie získať zvrchovanosť a panstvo, spočiatku len vo sfére duchovna, všemožne podporovalo popri stolici rímskeho biskupa aj mesto Rím, s ktorým sa v očiach národov spájalo *imperium orbis*. Keď franskí králi niekoľkokrát ochránili pred hroziacim nebezpečenstvom rímskeho biskupa a dokonca mu dopomohli vo svetských veciach k samostatnému postaveniu, k takzvanému *patrimonium Petri*, biskupi sa nielenže z vďačnosti osobne zúčastnili na ich korunováciách, ale dokonca ich sami pomazali a korunovali v Ríme na cisárov, na imperátorov ríše. Moc, ktorú na nich takýmto spôsobom preniesli, či dokonca im ju priznali, považovali oni sami za pochádzajúcu priamo od zástupcu Boha na zemi a tým za jedinú oprávnenú; od toho času mal vládnuť vo svete veciam duchovným údajný zástupca svätého Petra, vo veciach svetských zas jeho zástupca, ním pomazaný a vyvolený a tým skôr mal, podľa dobových predstáv, pokračovať v diele svetovej Rímskej ríše. Ríša Frankov sa aj naďalej nazýval sv. rímskou ríšou, jej cisári sa považujú za jediných povolaných a splnomocnených k vláde, ktorú si pripisujú z milosti božej, a tak aj hneď vidíme všetkých domnelých rímskych cisárov, ako si nárokujú na krajiny susediace s ich ríšou a na ich ovládnutie, a tento nárok neodvzdávajú z nijakého iného právneho dôvodu ako z toho, že im podľa práva prislúcha najvyššia moc. Nárokujú si nielen na jednotlivé kmene, ktoré ešte dostatočne nedospeli k vytvoreniu štátu, ale aj na všetky susedné krajiny a ríše, ako napríklad na Čechy, Uhorsko, Poľsko atď., ich kniežatám predávajú kráľovské koruny a žiadajú, aby ich panovníci prijali do daru svoje dŕžavy a boli voči nim, rímskym cisárom, v poddanskom pomere. Táto snaha nie je vlastná len Karolingovcom, ale aj kráľom nasledujúcich dynastií: saským Heinrichom a Ottom, weiblingským Hohenstaufovcom, a pokiaľ zasahujú do tejto vlády duchovné motívy, vidno z toho tiež, že sa niektorí z Hohenstaufovcov, menovite Konrád III., Friedrich II. dokonca odhodlali na križiacku výpravu na východ. Okrem toho, že takéto úsilie, samo o sebe už veľké, podstatne prispelo k tej jednote a členeniu ríše, ktoré sme spomenuli vyššie, pookrilo na ňom rytierstvo so svojimi bohatými pojmami, svojou vernosťou a ctou, a toto všetko motivovalo ríšu nielen v jej pôsobnosti navonok, ale vplyvalo spätne aj na jej pevnosť a úzku jednotu. Čo mohli naše kmene postaviť proti tejto jednotnej ríši, ktorá ďalej šírila kresťanskú ideu a cirkev, nárokovala si na vládu nad svetom a bola presýtená a udržiavaná rytierstvom? Pohanstvo, svojich vodcov, svoje medzi sebou nejednotné občiny! V takejto situácii nebolo možné pochybovať o víťazstve, ktoré na seba nedalo dlho čakať.

lo jeho majetky. Mukám a utrpeniu ľudu nebolo konca-kraja. Tento cudzí národ, nespojený nijakým putom s naším národom, národ, ktorý zo zásady zavrhol kresťanstvo a preto nepoznal lásku k blížnemu, hrozným spôsobom šafáril medzi našimi kmeňmi. Bezohľadne vyciaval v svoj prospech a v prospech zemianstva úbohy ľud a snažil sa ho mnohorakým spôsobom zvieť a morálne rozložiť, nemilosrdne a s podporou zemianstva ho pripravoval o majetok. Odtiaľ pramení hlboká antipatia našich kmeňov voči tomuto Bohom zabudnutému národu, a na druhej strane silný odpor voči zemianstvu, ktoré ľud považoval za príčinu takejto zlého zaobchádzania a cítil sa ním vydaný napospas cudzím, bezcharakterným kramárom. Zemianstvo sa dokonca dopustilo svojimi vyčinnmi na národe ťažkého zločinu, a tak nech sa nikto nečuduje, že tento hlboký odpor vyústil na niektorých miestach do hrozných katastrof. Tým, že ruská vláda odňala svojmu zemianstvu všetky politické práva, preukázala tým nielen Rusku, ale aj celému slovianstvu veľkú službu, pretože takto zachránila ruský štát pred možným rozpadom a ochránila poddaných pred bezbrehou svojvôľou statkárov a v kritickom rozpoležení pred morálnou záhubou. V Rusku ešte stále jestvuje poddanstvo *de iure*, aj *de facto*, je však zmiernené patriarchálnou jednotou a vďaka opatreniam vlády obmedzujúcim samovôľu Židov, predovšetkým prenájom majetkov. V Rusku nenadobudlo poddanstvo také strašlivé rozmery a národ neupadol do takej chudoby a morálneho marazmu ako kedysi v Poľsku, Uhorsku a inde. V tých slovanských krajinách, ktoré si udržali svoju čistotu alebo dokázali po vyslobodení sa z poroby oživiť staré tradície, poddanstvo alebo nikdy nejestvovalo, alebo sa stratilo spolupôsobením ducha národa. V Čiernej Hore, kde si Slovania udržali po celý čas samostatnosť, nebolo nikdy ani len stopy po poddanstve a hrdinskí, slobodní kozáci ho taktiež nepoznali, vynímajúc obdobie, keď panovala Katarína II. Slovanské srdce krváca nad tým, že sa v tejto krajine dnes zavádza poddanstvo drastickými prostriedkami a dobrý, chrabrý národ stráca svedomie. Rovnako ako ho nebolo tam, nieť ho dnes v Srbsku, kde je dokonca odstránené zákonom. Tam a aj v iných krajinách, kde sa udržalo do dnešných dní, nechýbali a nechýbajú pokusy a úprimná, vznešená snaha odstrániť ho. V bývalom Poľsku ho vyhlásili za zrušené známou ústavou z 3. mája, avšak až po uplynutí lehoty desiatich rokov od zavedenia príslušného zákona. V Rusku odovzdali za vlády cára Alexandra najväčejší muži tomuto blahosklonnému monarchovi listinu podpísanú predovšetkým mnohými bohatými statkármi. V ktorej sa požaduje zrušenie poddanstva a viacerí ruskí vlastenci naplnení svojim slovanským cítením zavrhujúcím toto nedôstojné zaobchádzanie s človekom poprepúšťali z vlastného popudu svojich poddaných. Kolík tak spravili na Západe, ktorý tak agituje za slobodu Alexander Ivanovič Turgenjev považoval zrušenie poddanstva za svoju životnú úlohu a so železnou vytrvalosťou a kresťanskou zbožnosťou jej zasvätil všetky svoje sily a majetok. Umrel oplakávaný celou Moskvou, celým Ruskom v službe trpiace ho ľudstva, ruská vláda je oduševnená týmto úsilím, pretože si vo svojom slovianstve uvedomuje, v akom ťažkom postavení sa nachádza voči národu a štátu, ba dokonca voči celému slovanskému svetu, pokiaľ neodstráni v Rusku poddanstvo. Nielen že sa usiluje v krajine zmierniť počet poddaných zvyšovaním počtu slobodných a takzvaných štátnych roľníkov, ale sama vydáva úkazy, ako napríklad roku 1842, v ktorých nabáda a splnomocňuje zemianstvo k zrušeniu poddanstva prostredníctvom voľných dohôd s poddanými. Nebude dlho trvať a poddanstvo zanikne aj v Rusku. Vláda je tam na výške svojej doby, sama pociťuje nedôstojnosť poddanstva, považuje ho za zvrátenosť v rodine slovanských národov a za jeho odstránenie sa zasadujú najlepší muži Ruska a túžobne očakávajú, kedy sa zruší. Zem sa stala slobodnou až po hranice Ruska.

pôvod v nevyhnutnosti obrany, nie v agresii, zemianstvo tu vzniká z vonkajšieho podnetu, no na jeho vznik pôsobí aj duch národa. Z toho nevyhnutne vyplýva, že sa o záležitostiach občiny rozhoduje na spoločnej porade všetkých rovnoprávných účastníkov, ktorej predsedajú najväčejší alebo slobodne zvolení staršiniovia.

Župy Okruhy, staroslovanské župy, sú len rozšírenými občinami a preto sa spravujú zhromaždením všetkých občin prostredníctvom slobodne volených magistrátov. Rozdávanie pozemkových majetkov, ktoré rodiny a kmene nadobudli vlastným pričinením, je obyčajom, ktorý nech prišiel odkiaľkoľvek, protirečí slovanskému duchu rovnako ako celé feudálne právo, a každá podriadenosť a nevoľníctvo sú teda v našich rodinách zavrhnutiahodnou neprístojnou. Za hlavu kmeňa sa považuje len staršina a ten má na starosti všetky verejné záležitosti, ktoré rieši za pomoci najväčejších členov kmeňov, snemu, ba niekedy sa musí podriadiť rade občin alebo okruhov. Šľachta tu má úplne iné postavenie a význam ako u iných národov. Vo všetkých slovanských krajinách, v Rusku, Srbsku a vo všetkých slovanských provinciách v Turecku, v Uhorsku, Chorvátsku atď. starajú sa (alebo sa starali) občiny o verejné záležitosti same, same sa spravovali prostredníctvom slobodne volených starešinov, ktorých úloha spočíva v tom, aby rozdelili za účasti všetkých členov občiny medzi jednotlivcov dane, ktoré požaduje štát od jednotlivých občin, aby spravovali majetok občiny a udržiavali v občine a v jej okruhu poriadok a starali sa o bezpečnosť a aby súdili drobnejšie súkromnoprávne spory, ako aj menšie priestupky. Tam, kde v slovanských krajinách zanikli takto usporiadané občiny, vyhasol aj slovanský život. Župy jestvovali vo všetkých slovanských krajinách, hoci ich nie všade takto nazývali; boli v Čechách, v Poľsku, v Srbsku; v Chorvátsku a Uhorsku ich odstránili za posledných povstaní a v samostatnom Rusku sa zachovali ich zvyšky do dnešných dní. Šľachta sa tu môže slobodne schádzať v každej gubernii a na zhromaždeniach si volí svojich vodcov — kedyśi ich nazývali županmi — ba dokonca si volí sudcov prvých dvoch inšancií, predsedov týchto súdnych dvorov a navyše aj všetkých administratívnych činníkov, úradníkov policajného aparátu v újezdoch, a okrem toho má právo kontrolovať vo všetkých finančných záležitostiach gubernátora dosadeného vládou. Mestskí župani si dodnes v Rusku volia svojich predstavených, kupci a mešťania hlavu mesta a ostatné mestské úrady. -

Poddanstvo Vo všetkých slovanských krajinách bol pozemkový majetok pôvodne slobodný, to znamená, že všetci jeho vlastníci boli slobodnými, rovnoprávnymi majiteľmi a nikdy predtým sa u nich neobjavovalo nenávidené poddanstvo, ktoré ponizuje človeka a vytvára o ňom predstavu, že jeho poslaním je slúžiť a iným byť na zábavu. Keď sa vďaka vonkajšiemu podnetu začal vytvárať takzvaný zemiansky stav a prebral na seba obranu celku proti častým útokom cudzincov, vzrástla jeho moc a dostal sa do postavenia, v ktorom sa považoval za pravého reprezentanta národa. Zmocnil sa niekdajšej slobodnej pôdy a z národa urobil svojich poddaných. Slabé postavenie vlády, ktoré je najväčším nedostatkom slovanských štátov (vyššie sme mali príležitosť prísne ho kritizovať), veľmi podporovalo vyčíňanie zemianstva, ba dokonca mu nasadilo korunu. Postavenie poddanstva bolo jednako dosť znesiteľné, pretože ľud žil so svojim novým pánom v patriarchálnej jednote a v takmer priateľskom vzťahu. Štátnik zastupoval v očiach ľudu bývalého kmeňového staršinu, staral sa o ľud, ba dokonca bolo zvykom a zákonom, ktorý platí v Rusku dodnes, že v čase núdze musí statkár svojim poddaným pomáhať. Spoločne sa delili o radosti, ale aj o strasti.

Keď však slovanské zemianstvo spoznalo západoeurópske zvyky a na šľachtických dvoroch sa začal udomáčňovať západoeurópsky luxus, začalo sa zle zaobchádzať s úbohým ľudom a nastalo skutočné zotročovanie. Aby mohlo zemianstvo svoj ľud lepšie zdieľať a aby tak čím viac vyťažilo v svoj prospech z jeho úbohej kože, využilo v tomto svojom úpadku Židov, ktorým prenájima-

Skutočnosť, že k tomu došlo, bola však daná svetovým postavením oboch národov. Germáni sa tlačili na juh a okrem toho susedili s Talianskom, tak ako na druhej strane germanizovaní a romanizovaní Galovia. Taliansko bolo posledným sídlom kultúry starého sveta, tu sa nakoniec koncentrovalo všetko, čo vytvorili sami Rimania, ale aj to, čo prebrali od Grékov, a v Taliansku sa okrem toho ako v prvej krajine najväčšmi rozšírilo kresťanstvo a získalo tak na svoju stranu prvý veľký štát. Bolo v povahe vecí, že Germáni, ktorí sa dostali ku kolíske kultúry a rovnako aj kresťanského náboženstva, prijali najprv poklady vzdelanosti starého sveta spolu s kresťanským náboženstvom a museli sa povzniesť na ich úroveň; naše kmene tiahli za Germánmi, boli vzdialené od sídlisk starej kultúry a odkázané boli na ďaleké a neúrodné stepy. Na to, aby národ, ktorý je navyše — tak ako Germáni — v zajatí prirodzenej drsnosti, do seba pojal celú múdrosť sveta, spracoval ju, obohatil a podal ďalej svojim susedom, treba veľa času; Slovania sa dostali k svetovej kultúre len prostredníctvom Germánov a ich ďalších susedov, Galov.

Výsledok, ktorý nám vyplýva z tejto úvahy, je nasledovný: naše kmene neupadli len svojou vinou, ale ich život bol menej silný, menej oprávnený tam, kde sa dostal do bezprostrednej blízkosti väčšmi oprávneného života skrývajúceho v sebe svetové poslanie a musel sa mu prispôbiť a podriadiť, slovom: v predchádzajúcej dobe nebol vhodný čas pre náš život. Nie všetko rastie rovnako rýchlo a nie všetko kvitne v prírode súčasne, každý tvor a každý národ má pod božím slnkom svoj čas, a lipa kvitne až vtedy, keď dub už dávno odkvitol!

Jestvuje však myšlienka, ktorá by pomohla slovanským kmeňom pozdvihnúť sa zo svojho úpadku? Majú tieto kmene v dejinách, v ľudstve, svoje vyššie poslanie, a nie sú navždy odsúdené na podradné postavenie, na obyčajnú službu iným? Majú tieto mnohoraké pohyby, ktoré sa objavujú v poslednom čase u slovanských kmeňov takpovediac všade naraz v tých najrôznejších podobách v literatúre, v družnom živote, v politických tendenciách, ba dokonca v najnovších búrkach, vo vojne proti utláčateľom, Maďarom — majú nejaký zmysel, význam a nejaký, aj keď nie vždy jasne definovaný cieľ? Nie je toto všetko len prázdny napodobňovaním Západu? Sú to posledné k zanikajúceho a odumierajúceho sveta, alebo ako sa radi vyjadrujú naši nepriatelia, galvanické experimenty slovanstva? Majú nejaký obsah, životodarnú silu, alebo podľahli naše kmene už natoľko cudzím vplyvom, že sa už sami necítia a nespoznávajú a nedokážu už vyslobodiť z trosiek svoj zasypaný život? Je zrejmé, že tieto otázky sú pre Slovanov tie najdôležitejšie a od ich základného riešenia závisí bytie alebo nebytie nášho budúceho života. Pustme sa teda do skúmania bez predsudkov a s dušou túžiacou po pravde!

2. Západ a východ. Porovnanie.

Pozrime sa letmo na západ Európy, s akými javmi sa tam stretne náš skúmový pohľad? Už po niekoľko storočí, no predovšetkým však od reformácie vidíme vo všetkých pohyboch, ktoré alebo sama vyvolala, alebo s ňou prebiehali paralelne v politickej oblasti, túžbu, nezastaviteľné úsilie po oslobodení a zrovnoprávnení človeka s človekom, nepretržite počujeme prevolávať „sloboda“, „rovnosť“, „bratstvo“. Vo všetkých týchto hnutiach sa národy pokúšajú oslobodiť od absolútnej nadvlády cirkvi, od absolútneho panstva štátu, od tlaku stavov, od rodovej i takzvanej finančnej aristokracie, celkovo od všetkých a akýchkoľvek tlakov; vládnucej cirkvi sa tu totálne vypovedá poslušnosť, napríklad v Nemecku a germánskych krajinách; inde sa vrchnosť uznáva len nominálne, ako povedzme vo Francúzsku; dochádza k zvrhnutiu absolútnych vlád, alebo takých, ktoré sa usilujú o absolutizmus napriek stavovskej ústave, ako napríklad v Nizozemsku, v Anglicku, vo Francúzsku a nakoniec aj v Španielsku a Portugalsku; dokonca aj bezvládna a skôr len podľa mena jestvujúca Nemecká ríša sa rozpadáva, kynoží sa aristokracia a alebo sa vyhubí tak ako vo Francúzsku, alebo sa obmedzí jej politický vplyv a doterajšie panstvo; národ sa vymkne z rúk svojim bývalým panovníkom, emancipuje sa od neznesiteľných povinností, vyrovná sa občianskym a politickým postavením s ostatnými triedami spoločnosti a toto vyrovanie sa snažia niektorí nakoniec uskutočniť v spoločensko-ekonomických, majetkových pomeroch pomocou socializmu a divokého komunizmu, ktorý predstavuje najnovšiu teóriu osnovy takzvanej ľudskej slobody a blaha národov. Pri tomto obrovskom úsilí, ktoré stojí milióny ľudských životov a ktoré vyvolalo najstrašnejšie otrasy, je hnacou myšlienkou, ako bolo povedané, sloboda človeka; každý človek má znamenať to, čo druhý, každý sa má tešiť z duchovných a pozemských statkov sveta. S touto myšlienkou prišli slobodní murári, ktorí sa podľa predlohy umne vybudovaného domu pokúšali spojiť ľudstvo do harmonicky pospájaného celku, zušľachťovať ho a tým ho priviesť k šťastiu, a snažia sa ho sledovať, iniciovať a podporovať prostredníctvom storakých dobročinných inštitúcií až po najrôznejšie charitatívne spolky a asociácie, podľa potreby doby, a všetky tieto spolky predstavujú náhradu za to, že sa ešte neuskutočnila hybná a vedúca myšlienka. V chápaní, ale najmä v realizácii tejto myšlienky sa mieša pravdivé s nepravdivým, vznešené s nízkym, veľké pravdy s najťažšími omylmi a najnesprávnejšími smermi, no keď teraz ponecháme bokom skúmanie týchto vecí, vidíme, že spomínaný princíp vyplýva z celých dejín, že je nevyhnutný a že si ponechá, musí si ponechať aj do budúcnosti svoju silu pôsobenia.

Celé dejiny sú v službách ducha, alebo inými slovami, pôsobia a vplyvajú na ne duchovné záujmy, ako napríklad náboženstvo a štát, umenie a veda. Prostredníctvom tohto všetkého sa má ľudský rod stále viac a viac zušľachťovať, oslobodzovať a dospievať k vedomiu samého seba, má sa čoraz viac približovať k ideálu ľudského života. Keďže dejiny nezostanú stáť pri jednom národe, ale vŕhajú do svojej sféry celý ľudský rod a stále viac a viac expandujú, tvoria neprerušovaný celok, veľké dielo času. Pre toho, kto by chcel poprieť tieto vety, spochybníť v priebehu celých dejín nezadržateľné úsilie ľudstva po vytváraní stále humannejšieho života a nechcel by pripustiť jednotu celého dejinného vývoja, pre toho niet vôbec nijakých dejín, nijakého ľudstva, nijakého ducha. Aký je len obrovský rozdiel medzi minulosťou a dneškom, a kto by sa opovážil tvrdiť, že by sme sa bez Grékov a Rimanov, Germánov a Galov dostali tam, kde sme dnes? Že by sme aj bez nich boli na takej vysokej úrovni, na akej sme vo veciach štátu a vo vytváraní politickej a občianskej slobody, v poznávaní náboženstva, v umení a vo vede? Nik z tých, čo dokážu myslieť, neodvážil by sa toto tvrdiť, a len prostému rozumu, alebo človeku holdujúcemu zmyselnému životu a pôžitkom by sa mohlo zdať, že ľudská činnosť je nezmyselným zho-

vo občine, ktorá je jej právoplatnou majiteľkou. Táto prastará slovanská organizácia ustúpila cudziemu vplyvu tam, kde slovanské krajiny susedili so Západom, no nahradila ju iná, taktiež vynikajúca organizácia, ktorá rovnako ako občinový systém udržiavala jednotu rodiny a obce. Zem, ktorá patrila rodine, vyhlásili za nedeliteľnú a rodina, nech bola akokoľvek početná, ju nesmela deliť alebo zmenšiť dedičstvom, ani predajom, a keď sa aj rozrástla, schádzala sa pri spoločnom kozube a majetok spravoval jej najstarší člen. Hoci táto ustanovizeň nezaručovala plnoletým ich podiel zeme, zabezpečovala udržiavaním rodinného vlastníctva ako spoločného majetku každému podiel na celkovom zisku, každého stavala pod ochranu celej rodiny a takýmto spôsobom ho chránila pred veľkou chudobou, dnešnou západoeurópskou pauperizáciou a proletarizáciou. Ošetrovanie chorých, staranie sa o bezmocných alebo o tých, ktorých postihlo náhodou nejaké nešťastie alebo chudoba, považovali naše rodiny za svoju svätú povinnosť, a keď nedokázali sami pomôcť, prišla na pomoc občina, ktorú Slovania chápu ako širšiu rodinu.

V krajinách, odkiaľ nebol slovanský duch vyobcovaný a kde sa sám sebe neodcudzil, udržiava sa ešte starý, pekný obyčaj, podľa ktorého sa členovia občiny s láskou starajú o chorých a chudobných. Každý ochotne prispeje darom na zmiernenie, uľahčenie ich trpkého osudu a teší sa zo svojho dobrého skutku; chorému posielajú domov jedlo a lieky, chudobnému poskytnú vďačne almužnu a hrdinský Srb s dojatím načúva spevu slepcov a štedro sa im odmieňa. Ako hlboko je v slovanskom srdci zakorenená láska k človeku, osvetľuje aj správanie sa ruského vojska počas posledných vojen. Títo dobrosrdeční ľudia rozdávali bez pýtania svoje jedlo všetkým chudobným, ktorých stretli, obzvlášť sa starali o osirelé deti a mnohé z nich si vzali so sebou domov — odtiaľ zvesť, ktorú rozširovali Poliáci po potlačení varšavského povstania, že Rusi unášali z Varšavy deti. Po tom, keď ruskí dôstojníci potrestali z vojenskej nevyhnutnosti niektoré dediny, ktoré napádali ich vojská od chrbta, hádzali zúfalým maďarským ženám plnými priehŕstiami strieborne ruble. Moskovskí kupci z vlastnej vôle utekajú za vozmí odvážajúcimi na Sibír do vyhnanstva Poliakov a obdarúvajú ich na dlhú a nebezpečnú cestu kožušinami a peniazmi a s dojatím sa s nimi lúčia. A hoci cár trestá atentát spáchaný proti štátu v plnom rozsahu zákona, blahosklonne a milostivo zaobchádza s nevinými, ktorí sa v dôsledku odsúdenia svojich blízkych ocitli v ťažkom rozporení. Pestelovmu otcovi daruje sumu peňazí, čo mu vystačí na celý život a vdove po Rylejevovi poskytne doživotný dôchodok. Sám Rylejev píše vo svojej viere niekoľko hodín pred popravou vo väzení báseň, kde hovorí, že umiera s vedomím viny za atentát proti štátu a cárovi, no jeho žena a deti sú nevinné a nezaslúžia si, aby znášali následky jeho osudu a preto radí svojej manželke obrátiť sa rovno na cára, „ktorý prisne trestá tých, čo sa vzopreli zákonu, no vie sa zľutovať nad nevinými“. Cár ani neočakáva prosbu, ale robí z vlastnej vôle to, čo mu prikazuje srdce. Poľský hrdina Kościuszko musí po páde svojej vlasti odísť do Švajčiarska, kde žije v samote a smútku ako vyhnanec, ale s každým, kto k nemu príde a požiada ho o pomoc, sa o všetko podelí. Koň, na ktorom jazdieva, sa mimovoľne zastaví pri každom okoloidúcom, pretože jeho pán dá almužnu každému chudákovi, ktorého stretne. Tieto príklady svedčia o láske k blížnemu vstepej do našich srdc, a národ najlepšie poznáš podľa jeho vynikajúcich mužov. Načo však jednotlivé príklady? Celý náš svet takto zmýšľa a koná bez ohľadu na to, či má pred sebou priateľa, či nepriateľa, a tento duch vanie a ozyva sa aj z jeho piesní. Slovanský princíp rovnoprávnosti rodín a členov občiny sa udrží aj vtedy, keď pôvodná ustanovizeň podľahne cudzím vplyvom. Udrží sa v tom, že všetci priami dediči dostanú rovnaký podiel otcovského majetku, a ten najmladší brat, pretože je najslabší, bude dokonca zvýhodnený. V našom zákone a tradícii sa teda uplatňuje opak majorátu. Keďže je v rodine táto rovnoprávnosť medzi plnoletými a v občine medzi všetkými obyvateľmi tou najvyraznejšou črtou slovanského ducha, prebieha privlastňovanie pôdy rozšírením kmeňov a predpismi, a nie podmaňovaním a dobývaním. Štátny zväzok má svoj

pad, keby prišiel cudzinec, aby našiel nielen prístrešie, ale aj posilnenie a osvieženie. Okrem toho sa uvádza, že vojnových zajatcov po určitej dobe prepúšťali alebo domov k svojim, alebo si ich ponechali u seba doma, nie však ako nevoľníkov, ale ako priateľov či príbuzných. Pohostinné sú aj iné národy, no sú aj také, ktorým úplne táto vlastnosť chýba, alebo sa u nich len zriedka stretne s takou pohostinnosťou, ako u našich predkov, ktorých opisujú cudzinci, a ešte zriedkavejšie sa stretne s tým, že by každý príslušník národa, teda celý národ ručil za bezpečnosť a blaho cudzinca, ktorý ho navštívi. Ak by sa aj takéto niečo vyskytlo u iných, u nijakého z národov na svete nenájdete tú skutočnú ľudskú vlastnosť, že by tu vojnovému zajatcovi alebo darovali slobodu, alebo by si ho ponechali u seba ako priateľa a podľa toho mu prisúdili aj právo rodinného príslušníka. Takéto zaobchádzanie s vojnovými zajatcami patrilo k obyčajom našich predkov. Všade inde si museli zajatci svoju slobodu vykúpiť, alebo putovali do otroctva. Ak zaobchádzajú s každým cudzincom tak ako káže obyčaj našich predkov, bez rozdielu, či je známy alebo neznámy, neprejavujú takto len celkovú žičlivosť, ale to, že sa s ním radi o všetko podelia a zastanú sa ho, znamená, že ho považujú za seberovného, za bližneho. Keď nepriateľovi, ktorý prišiel so zlým úmyslom, darujú nakoniec slobodu, alebo ho dokonca po krátkom čase prijímajú medzi seba a zrovnoprávnia ho s ostatnými, znamená to, že si v ňom cenia človeka. Tieto vlastnosti sa vo väčšej či menšej miere znovu objavujú v živote našich kmeňov. Menej tam, kde tieto kmene v blízkosti Západu podľahli cudzím vplyvom. Do dnešných dní sa považuje u nás pohostinnosť za posvätnú vec a každý cudzinec prechádzajúci našimi župami nájde v každej obci, v ktoromkoľvek dome nocľah a vlúdne prístrešie a ak treba, v každom človeku sprievodcu. Rusa Verevkinu, ktorý sa ujme v cudzine biedneho, zuboženého človeka, vyzve jeho trýzniteľ na súboj. Verevkin hneď prvým výstrelom svojho protivníka smrteľne zraní, no napriek tomu ešte čaká na odvetný výstrel, a keď spozoruje, že protivník mierí presne, upozorní na to svojho sekundanta a vzápätí klesne mŕtvý k zemi. Po Pešti sa prechádza ruský dôstojník s rakúskym oficerom. Osloví ich bývalý honvéd, invalid a prosí ich o almužnu. Rakúšan mu nadá do psov, ale dojatý Rus ho odďarí a odvráti sa s pohŕdaním od rakúskeho oficiera. To sú príklady, akých by sme mohli narátať tisíce. Národy pokorené Slovanmi neboli nikdy uvrhnuté do otroctva, a nie sú v otroctve ani teraz. Ani zďaleka sa nemuseli podrobovať takémuto krutému osudu a Slovania rešpektovali ich zvyky a obyčaje, ich vieru a jazyk. Rusi nenanucovali nijakému zo svojich pokorených národov svoje náboženstvo a reč. Práve naopak, ruská vláda sa u najrozličnejších národov usilovala o zachovanie ich náboženstva, starala sa a dodnes sa stará o kostoly a učebnice v domácich jazykoch týchto národov, a keď prechádza Rus okolo akéhokolvek kostola, zakaždým úctivo sníme čiapku. Voči nám Slovanom neprejavila nijaká cudzia vláda toľko starostlivosti; pokatolíčťovali nás, ponemčovali, maďarizovali, potaliančovali — všetko jedno cez druhé. Severní Nemci páchali ukrutnosťami na našich predkoch a donedávna platilo, že keď chcel Slovan vstúpiť do cechu alebo keď sa chcel dostať do školy, musel sa zriecť svojho slovanstva. Každý vie, ako sa v Čechách a na Morave správala a ešte stále správa rakúska vláda voči všetkým slovanským kmeňom a ako sa proti Slovanom prehrávajú Maďari. Podľa správ o našich predkoch nebolo v ich obciach ani chudobných, ani žobrakov a všetci žili spokojným životom. Inak to ani nemohlo u našich predkov byť, pretože u všetkých slovanských kmeňov boli občiny usposobené tak, ako ich doteraz nachádzame v Rusku, v Srbsku, Čiernej Hore a u Bulharov. V týchto opravdivých slovanských občinách je pôda spoločným vlastníctvom — alebo lepšie povedané patri občine, tá z nej dáva každému otcovi rodiny rovnakú časť a po jeho smrti si pôdu opäť vezme nazad. Plnoletí synovia otcov dostanú od občiny podiel zeme, a podľa toho, koľko má otec synov, toľko podielov dostanú, keď dosiahnu plnoletosť. I občina sa teda stará o všetkých a jej vynikajúca organizácia úplne vylučuje chudobu. Týmto spôsobom sa majetok nedrobí a dedením sa nerozbieja, ale zostáva

nom, ktorý nikam nevedie, a dejiny sú závodnou dráhou, kde sa protivníci hádajú o kúsok miesta a vybijajú si svoju zlosť.

Zbytočná bola teda obrovská námaha, zbytočné boli najušľachtilejšie zámery, tisícky a tisícky obeť, a prečo sa dodnes oslavuje Perikles, Platon, Gracchus a tisíce iných, akoby ešte včera žili? — Dejiny sa začínajú Áziou, o ktorej sa dá povedať veľmi málo, keďže tu vzniká niečo až po tisícročiach, hoci toho aj tak nie je veľa, a my ju spomíname tiež len kvôli súvislosti celku. Ľudstvo Ázie sa nachádza v stave detstva; zmocňuje sa ho strach, ba dokonca závrat pred tým, čo nazýva tým najvyšším a padá na zem aj pred najväčším svetským vládcom, je závislé jedine a vylučne od neho vôle a otroctvo jestvuje rovnako v štáte, ako aj v spoločenských vzťahoch a rodinnom živote. Takého pomery vládnu v Číne, Indii, Perzii, Mídii a Egypte, ktorý možno z dejinného hľadiska pokojne prirátať k Ázii. Tu nemá človek ako človek nijakú hodnotu, nanajvýš tu platí kastovníctvo, nižšie kasty však nemajú oproti vyšším nijaké práva. V Indii si môže brahman voči vaisiom alebo sudrom dovoliť všetko, čo chce; môže ich udrieť, a ak sa mu zapáči, môže ich na ulici aj ubiť. Indovia starostlivo stavajú a udržiavajú nemocnice pre kravy a opice, ale nenapadne im starať sa o človeka, pohostinne prijať ukonaného pútnika. Dovoľené je zabiť a týrať človeka, zviera však zabiť nemožno.

Stovky Indov sa vrhajú pod kolesá triumfálneho voza božstva Višnu, ale nemajú odvahu, aby sa za niečo zasadili. O vede a umení, tak ako ich chápeme my, tu nemožno hovoriť; Indovia síce stavajú v bralách ohromné chrámy a Egypťania obdivuhodné pyramídy, obelisky a labyrinty, sami však nevedia, komu a prečo; poézia ospevuje zostúpenie bohov na zem, ich premenu na rôzne bytosti, ich žartovanie s ľuďmi, ale nedokáže ospevať človeka, jeho utrpenie a radosti, jeho diela, ktoré stvoril v oduševnení. Prečo by aj mala, keď je tu človek bez hodnoty a dôstojnosti? Ako ho má nájsť a spoznať, keď on sám sa nepozná? S malými obmenami panujú takéto pomery v krajinách, ktoré sme spomínali predtým, len s tým rozdielom, že čím viac sa oddialia od kolisky indoeurópskeho ľudského rodu, od Indie, a čím viac postupujú na západ, tým nadobúdajú lepšie, dokonalejšie a výraznejšie formy. V židovstve taktiež jestvuje prísna služba rovnako voči Najvyššiemu, pred ktorým sa má podľa ich mravov človek váľať v prachu, a aj voči svetskému panovníkovi; aj keď sa podľa toho Najvyšší chápe ešte mimosvetky, chápe sa predsa len aj duchovne, vo východnej Ázii sa božská príroda zbavila atribútov božského a pred užasnutým zrakom ľudí zmenila sa už len na ozdobu Najvyššieho; umenie, poézia sa stáva ladnejšou a vo svojej vznešenosti nenachádza dostatok slov na to, aby velebila toho, cez ktorého všetko jestvuje, žije a rozvíja sa, je strhujúcejšia a aj zo židovstva vychádzajú v živote štátu slobodnejšie individua, ktoré hlboko vplyvávajú na osud svojho národa a ide im o všeobecný ľudský záujem. — V helénstve niet ponížovania sa človeka pred bohmi, Helén si ich už nepredstavuje ako prírodné sily, tak ako si ich predstavovali Aziati, ale ako krásne duchovné bytosti v ľudskej podobe, ktoré tiež väčšinou s dobrými úmyslami zostupovali medzi ľudí; dokonca sa s nimi popri všetkom rešpekte zahráva živá fantázia Helénov.

Z tohto všetkého vyplýva, že príroda sa v Grécku nezbožšťuje, ale len sa považuje za čosi, v čom sa odzrkadľuje to, čo je božské, a vďaka čomu sa sprostredkúva boží zámer a božia vôľa. Preto sa interpretujú všetky prírodné javy, a na tomto základe spočíva aj slávna veštbá z Dódóny a aj všetky ostatné veštbý. V helénskom štáte nemôže teda jestvovať toporné, aziatské poddanstvo a vylučná závislosť od nápadov vládcu a odstraňujú sa dokonca takí králi, ktorí svojim kmeňom väčšmi vládnu, než ich spravujú a v štátnych záležitostiach sa uplatňuje slobodné rozhodovanie. Na tomto rozhodovaní sa podieľajú všetci tí, ktorí na to majú právo podľa rodu, t.j. všetci blahorodení, a to sú všetci občania štátu v zmysle tohto gréckeho slova. Aby sa však mohli občania venovať štátnym záležitostiam, majú otrokov, ktorí za nich vykonávajú domácu prácu.

Štátne rozhodnutia, ako už bolo povedané, pramena zo slobodného sebaurčenia tých, ktorí majú právo rozhodovať, a len v najdôležitejších prípadoch sa viažu na výrok veštby, a tak v Grécku vznikajú skutočné a jediné pravé republiky. Grék sa pohybuje slobodne v každom ohľade, ba aj žena sa oslobodzuje z aziatského otroctva a stáva sa družkou muža. Po prvý raz je predmetom umenia človek, napríklad poézia ospevuje nádherne jeho činnosť, chrabrosť a skutky. Stála a charakteristická črta Helénov však spočíva v tom, že konajú slobodne a činia dobro, avšak nie z povinnosti, ktorú by si hlboko uvedomovali, ale preto, lebo tu ide o slobodnú hybnú silu, a táto črta je tou krásou, ale aj nedostatočnosťou helénskeho života.

Riman neberie náboženstvo ani zďaleka tak vážne ako Grék, a hoci má svojich bohov a kvôli *sacris* narobí veľa hluku, zaradí medzi svojich bohov akýchkoľvek ďalších, ktorých len zoženie a vytvorí tak najpestrejšiu zmes. V *sacris* zvestuje kňaz vôľu bohov tak, ako si to želajú tí, ktorí majú o niečom rozhodovať, teda senát alebo *populus*. Štátna, ale aj ostatné sféry života národov prebiehajú v úzkej spätosti s náboženstvom. Rímsky občan je v štáte slobodný dovtedy, pokiaľ je schopný dobrovoľne a dôsledne sa podriaďiť zákonu vlasti, keď však túto schopnosť stratí, stane sa podobne predmetom najbezhraničnejšej zvole svojich vládcov, ktorí sú vzorom skutočných despotov, ako sa kedysi stal predmetom zvole a vlády rímskeho národa celý okolitý svet. Treba však poznamenať, že v Ríme bola najprv uznaná osoba ako taká, jej uznanie je v každom ohľade náhradou za stratenú politickú slobodu, a tak vzniká vynikajúce rímske právo, za ktoré Rimania obdivujú všetky nasledujúce generácie a ktoré prijala pokračovateľka Rímskej ríše, Nemecká ríša, a povýšila ho na kánon súkromnoprávneho vzťahu.

V tejto biede, ktorá padla na svet vďaka strašnej vláde rímskych despotov a kde neboli nijaké vyhladky na zlepšenie, kde boli obratí zotročení ľudia a národy o akúkoľvek nádej, objavuje sa kresťanstvo a prináša oslobodenie, hoci nie politické, aké očakávali židia, ale pomaly preráža cestu aj tomuto. Boh je Duch, učí Kristus, a ako taký nedá sa stvárniť do nijakej podoby, ľudia, ktorých vytvoril na svoj obraz a obdaril ich duchom, sú preto božšími synmi a všetci sú si podobní, všetci sú si navzájom blízki a preto majú rovnaké práva a na tomto svete majú jedno určenie. Keď sú si však všetci rovní na základe sily, ktorá im je vlastná, a skutkov, ktoré sú schopní vykonať, potom sú spomedzi nich vybraní a prednostne povolani tí, čo poznajú Kráľovstvo božie, teda tí, ktorým je všade blízka jedna a tá istá pravda a presadzujú ju svojimi skutkami, svojou činnosťou. O tom, čo je to pravda, hovorí podrobne Kristus, keď určuje povinnosti človeka ako takého a keď ich nám, ktorí sme okolo neho zhromaždení, kladie na srdce. Toto skutočne božské učenie predstavuje bod obratu celých dejín. V celom oriente sa zbožšťuje príroda, a človek leží v otroctve na zemi. Tu je to však naopak. Prírode sa odoprel božský majestáť a človeku, ktorý dospel k dôstojnosti, zaujal prvé miesto, priznala sa účasť na božskom, a tým sa všetko prirodzené a zmyslové podriadilo panstvu ducha. Nie preto sa má človek presadiť, že patrí k nejakej kaste, nie preto má dosiahnuť prednostné postavenie, že je náhodou „blahorodený“ ako občan štátu, ako sfachtic — právo a slobodu dosiahne jedine preto, lebo je človekom. Toto je jediný titul, pre ktorý má prednosť, pre ktorý získava práva; nik nie je od narodenia odsúdený na otroctvo, nikto nie je podľa pôvodu sfachticom, a tak je aj kresťanské učenie stálym, večným protestom proti všetkému bezpráviu, všetkému nátlaku, proti hanobeniu ľudskej dôstojnosti, zneužívaniu a ponížovaniu človeka. Týmto spôsobom rázi toto učenie aj cestu pre politické a spoločenské oslobodenie, preto napomáha aj odstráneniu otroctva starých štátov a východnému zotročovaniu žien, hoci samotná idea je bezmocná, pokiaľ si nenájde ľudí, ktorí by ju definitívne obsiahli a kým nenarazí na ľudí a štáty, ktoré sú schopné obety, uviesť ju do života napriek všetkým prekážkam. Táto idea musí zvíťaziť v o to tvrdšom boji, a tým väčšie prekážky sa jej stavajú do cesty, čím je väčšia, vznešenejšia. Kresťanská idea je zo všetkých tou najvznešenejšou už kvôli svojej ľudskosti.

krajín majú rozličné vierovyznania, veľmi odlišné obrady a podstatne rozdielnu vnútornú správu; spomeňme si len na episkopálnu cirkev Angličanov, na škótskych presbyteriánov, na švédskych, nemeckých, uhorských protestantov, pruských starých luteránov atď. a dospejeme k poznaniu, že protestanti nikdy netvorili pozitívnu jednotu, a boli nanajvýš jednotní vo svojej negatívosti, v odpore voči katolíckym prechmatom, a aj to len skôr emotívne, ako v činoch. Keďže východiskom protestantizmu je skúmanie a poznanie, prebudil síce na jednej strane k životu pravú vedu, avšak na druhej strane dnes prešiel vo svojom vývine od plytkého racionalizmu cez takzvané slobodné vedecké bádanie k úplnému zavrhnutiu celého cirkevného života a k neviere, a ihneď po svojom vzniku dal podnet k vytvoreniu najrôznejších siekt, z ktorých každá povýšila jeden citát z Písma svätého na podstatu a považovala sa potom za pravovernú. Slávou protestantizmu je veda, a ktorá krajina sa môže v tomto ohľade pýšiť tak, ako Nemecko, ktorá krajina sa môže stavať na roveň s Nemeckom? Takisto aj v prenikaní štátu kresťanským duchom; keďže na druhej strane protestantizmus netvorí nijaký celok, nijakú jednotu a skôr od seba jednotlivcov oddeľuje, izoluje ich a ponecháva ich samých na seba, nie zo seba, ale zvonka čerpá tvorivú silu a životnosť, nepozná ani obeť, ani posviacku, nezvestuje oduševnenie a mimo vedy neuznáva nič veľké a stále, nezjednocuje ľudí, nevytvára medzi ľuďmi vzájomnosť blížnych —, preto je nedostatočný pre budúci svetodějinný vývin.

Z politického hľadiska prechádza Západ od absolutistických monarchií ku konštitučným štátom, tieto sa zas pretvárajú na politické a napokon na sociálne a komunistické republiky, kde sa všetko končí v rozklade ľudstva a v deštrukcii ľudskosti. Táto unáhlenosť má v sebe osudnú črtu: keď sa už raz totiž Západ dostal do víru týchto pohybov, nemôže sa z neho vymaniť. Niet tu pokoja, ani stálosti, všetko sa valí a tlačí vpred, rúti sa, a všetci tu vidia svoje konečné, vyčerpávajúce šťastie — v záhube! Jedna revolúcia bude nasledovať za druhou a po každej na tom budú národy Západu horšie ako predtým. Nasledujúce generácie budú stále divšie a horšie, už dýchajú tento vzduch, už z neho čerpú energiu; západným duchom času je poznačená aj výchova; tento duch je ochabnutý, ospalivý, zo zásady sa vzdal akejkoľvek prísnosti; zmäkčilosť, pôžitkárstvo a hojnosť čoraz väčšími vytláčajú bývalú zdržanlivosť, vážnosť, niekdajšiu čínorodosť; nech sa teda krúti kolesá voza vpred, pretože ich nemožno obrátiť — nech sa teda rúti vpred s pokoleniami Západu, pokiaľ ich nezadrží nad priepasťou mocná ruka.

Kam obrátiť pohľad, kde čerpať nádej, keď srdce, čo vzplanulo láskou k človeku, márne hľadá pomoc na Západe? Tam, na ďalekom Východe, pretože tam je usídlený národ Slovanov, národ budúcnosti! Vyššie sme si položili otázku, či jestvuje myšlienka, ktorá by mohla pozdvihnúť slovanský národ, či je tomuto národu súdené nejaké poslanie, nejaká budúcnosť, či nie je navždy odsúdený na podradné postavenie medzi národmi a či mnohé pohyby, ktoré pozorujeme medzi jeho kmeňmi, majú nejaký vyšší význam a nie sú len krčovitými pokusmi a prechodnými javmi. Teraz, keď sme sa presvedčili, že od pohybov na Západe nemožno očakávať zlepšenie ľudského osudu, je čas odpovedať na túto otázku.

Pozrime sa na slovanský starovek, aký obraz sa objaví pred našimi očami? Všetci spisovatelia, aj cudzí, ktorí písali o živote našich kmeňov za dávnych čias, jednomyselne hovoria, že nebolo národa, ktorý by sa im vyrovnal v čistote mravov a pohostinnosti; každého cudzinca, nech prišiel odkiaľkoľvek a nech bol hocikým, prijímali čo najsrdečnejšie a nielen že si považovali za povinnosť dať mu všetko, čo potreboval, ale aj ho vypravdali a odovzdali ho do ďalšej opatery; ak sa mu niečo prihodilo, odplatili sa tomu, kto mu svojou nepozornosťou alebo zlobou zapríčinil krivdu, k tomu sa cítil každý z nich zaviazaný. Podľa dávnych svedectiev bola ich pohostinnosť taká veľká, že keď vychádzali z domu, kladli na stôl pokrmu a nechávali otvorené dvere pre prí-

javom? Nazdáva sa, že všetko toto môže zvaliť na nesprávnu výchovu, na pokušenie zaslepenosť a podobné veci? — Katolícka cirkev ďaleko, veľmi ďaleko zaostala za požiadavkami kresťanstva, ba dokonca za požiadavkami lepšej vzdelanosti našej doby; je strnulá, scvrknutá, bez viery a dôvery národov, je bez života, studená a mŕtva; a takto kráča v ústrety svojmu osudu. rozkladu a úpadku.

To, ako katolícka cirkev dokáže viesť národy a podporovať vzdelanie, najlepšie vidno na príklade tých krajín, ktoré zostali čisto katolícke, na príklade najkatolíckejšieho Španielska, Portugalska, na nemeckokatolíckom Bavorsku, na slovanskokatolíckom Chorvátsku atď. Čo dokázali napríklad v oblasti vied všetky tieto krajiny, ktoré sa uzatvorili pred vplyvom reformácie a stránili sa jej ako strašnej choroby? V Čom môžu ľudstvu slúžiť ako svetlý príklad? Nevládne vo všetkých týchto krajinách stav apatie a letargie? — Bavorsko tak zaostalo za vzdelaným Nemeckom, ako kedysi Boetius zaostal za vzdelaným Gréckom, a to z jediného dôvodu: zostalo čisto katolícke. Namiesto toho, aby katolícka cirkev podporovala vzdelanosť, starala sa vďaka svojmu postaveniu skôr o jej obmedzenie a potlačenie. Postupne sa aj v nej vytvorilo vedomie, že je povolaná udržiavať národ v stave duchovnej tuposti, v chudobe a závislosti: ako vraví, národ bude aspoň poslušný a krotký. Veľká časť katolíckych duchovných takto chápe svoje poslanie, a beda tomu, kto sa nazdáva, že je povolaný hrešiť proti ľudstvu! Spomedzi katolíckych krajín zostalo Francúzsko len formálne katolícke, a hoci sa celkom neuzavrelo pred reformáciou, napriek tomu nedosiahlo pre rozvoj ľudskej vzdelanosti ani zďaleka toľko, koľko dosiahlo Nemecko.

Protestantizmus vznikol z opozície proti katolíckej cirkvi, proti jej neomylnosti, skostnatenosti, svetským ambíciám a zneužívaniu, a hoci je jej protikladom, napriek tomu je s ňou úzko spätý, predovšetkým čo sa týka otázky jeho existencie. Silu, zmysel a význam má totiž len dovtedy, pokým má silu katolícka cirkev a pokým je zakorenená vo vedomí národov. Akonáhle sa však katolicizmus vyčerpá a upadne, opotrebuje sa aj protestantizmus a z nedostatku činnosti stratí svoju silu. Pri živote ho udržiava neustále oponovanie proti katolicizmu, no keď katolícka cirkev zoslabne a stratí podporu národov, zamárne aj protestantizmus a nejaví už nijaké známky života. Keďže v otázke svojej existencie stále udržiava protestantizmus krok s katolíckou cirkvou a v lone katolíckych národov zväčša bojoval proti tomu, na čom lípla predovšetkým katolícka cirkev a čoho sa pridrižovala ako svojej podstaty, bojoval proti jej neomylnosti a proti jej ustanovizniám a nemilosrdne odkrýval pred očami národov jej zosvetčenie, zneužívanie moci a nemravnosť, odoberal tým aj vieru katolíckym národom a na druhej strane zas po víťaznom boji opäť upadol do nečinnosti. Po odpadnutí od katolíckej cirkvi nemajú národy dôvod prejsť k protestantizmu. To, čo by totiž mohli získať protestantizmom, dosiahli už formálnym vystúpením z katolíckej cirkvi. Hoci je slobodný prestup z jednej cirkvi do druhej takmer vo všetkých západných krajinách ukotvený v zákonoch, nevidno u národov popri okázalej antipatii voči katolíckej cirkvi masové prestupovanie na protestantizmus ako kedysi. Ojedinelé prípady sú záležitosťou subjektívnej potreby, alebo ide ďalej o dôvody, ktoré nie sú náboženského charakteru. V súčasnosti panuje medzi katolikmi a protestantmi všeobecný zmier, vynímajúc jednotlivé drobné nevraživosti, a bude trvalý, aj keď nebude zaistený pozitívnymi zákonmi; obidvaja kedysi zúriví nepriatelia sú vyčerpaní a nevládni. Z dôvodov, ktoré sme tu uviedli dá sa vysvetliť, prečo nemeckí katolíci neprešli po svojom odpadnutí do protestantského tábora, ale považovali za lepšie pokračovať ďalej vo svojom diele s vyhliadkou na väčšiu životnú silu a na väčší počet prívržencov. Ak budeme naďalej vychádzať z pôvodného pojmu protestantizmu, ukáže sa vo svojej podstate, teda vzhľadom na postavenie katolíckej cirkvi ako jeho negácia, a preto nikdy nedosiahne všeobecnosť a jednotu, a v pravom zmysle slova netvorí nijakú cirkev, ale len náboženské obce. Takmer všetci protestanti rôznych

Ďalej treba zvážiť skutočnosť, že sa táto myšlienka dostala najprv k drsným národom, ktorých duša ju však mohla prijať oveľa skôr, ako duch zostarnutých Rimanov, poznačený úplne iným vzdelaním, zvyknutý na iné pojmy a obyčaje. Dlhé storočia ju budú hlásať len v kostoloch takpovediac bez iného vzťahu k samému životu, a len pomaly sa prebúdzajúce hlavy, ktoré ju pochopia, ju aj preskúmajú, prenesú do teológie, filozofie, odtiaľto ju zas znovu preložia do politiky a postupne ju vstúpia do vedomia ľudstva.

Jej preskúmanie a rozšírenie stálo tisíce vnútorných aj vonkajších bojov, musela odstrániť tisíce prekážok, a koľko bojov bude ešte musieť vo svojom vývoji zvládnuť s rôzne naladenými mysľami národov, s predsudkami a so smrteľným nepriateľom, ľudskou samolúbosťou? Túto ideu preberá potom cirkev, aby ju ďalej rozvíjala a šírila medzi národmi, a robí to s najvyčerpávajúcejším a najobetavejším úsilím, vnáša do zdivočených mysli národov určitý pokoj, do ešte pohanských domov panovníkov istú mravnosť a okrem toho ochraňuje učenie pred rozpadom a rozbitím, ktorými ho ohrozujú na mnohých miestach sa objavujúce sekty, z ktorých väčšina si z neho vyberá niekoľko viet bez toho, aby chápala celok a vyhlasujúc, že tento celok uchopila najlepšie, považuje sa za jediného pravého následníka Krista a ostatných pokladá za zblúdlých. Pre toto má cirkev kliatby a iné tresty, a nepoužíva ich iba tu, ale postihuje nimi dokonca aj kniežatá, ktoré sa spreneverili svojmu povolaniu a zblúdlilé národy. Tomu, kto je v núdzi, prináša však útechu a pomoc. Po všetkých týchto stránkach robí cirkev a pontifikát veľmi veľa uznaniahodného, záslužného pre ľudstvo; zatiaľ čo sa však nazdáva, že všeobecným uznaním a rozšírením kresťanského učenia splnila svoje poslanie a víťazstvom svojej idey dosiahla nadvládu, zabúda na svoje veľké poslanie a posvečtuje ho diktujúc v tomto postavení národom vieru podľa predpisu. Proti tomuto posvečtovaniu a v dôsledku následného odmravnenia cirkvi a jej služobníkov, proti jedinému a vylučnému prijímaniu toho, čo cirkev vyhlasuje za vieru, dvíha sa reformácia a uprostred skazenosti a vládychtivosti cirkvi poukazuje na čistotu mravov, na obetavý postoj prvých kresťanských obcí a ich služobníkov vzdávajúcich sa akýchkoľvek nárokov, proti predpísanej viere oslovuje s Písmom svätým v ruke vieru, ktorá žije v hrudi zbožného, skúšku, chápanie článkov viery a celkovo vnútornú slobodu. V dôsledku reformácie, ktorá svojím protestom a pojmom vnútornej slobody národov poriadne otriasla absolútnou vládou cirkvi, odstránili kniežatá tiež mnohé kriklavé bezprávia, ktoré sa spájali ešte so štátnym životom nemeckých kmeňov, alebo sa v priebehu času stali súčasťou štátneho života. Hrdlačením a inými zlami zubožený ľud hľadá na vlastnú päsť ulahčenie a právo, správa sa však pritom barbarsky násilne, tak ako každý, koho zbavili pút, no nikde nenájde oporu, pretože vôľa k činu už opustila nemecký národ. Namiesto toho, aby sa na francúzskom dvore zmiernil a odstránil úpadok mravov, načisto skazená šľachta ho len stále nanovo prehľbuje a čo sa týka vyciciavania, útlaku a najnehanebenejšieho zaobchádzania s francúzskym ľudom, nepozná hraníc a to všetko len preto, aby mohla holdovať svojim nečistým chůtkam; avšak francúzsky národ má ešte vnútornú silu a tak sa dvíha a ničí všetko, čo ho utláča. Reformácia požadovala pre človeka vnútornú slobodu, Francúzska revolúcia ju obrátila navonok a proklamovala v mene ľudských práv slobodu a rovnosť pre všetkých ľudí bez rozdielu. Udiali sa tam príšerné veci, avšak nebolo príšerné aj zneužívanie a vršiac sa hanebné činy, ktoré vyvolali výbuch? Udalosti v Európe, ktoré nasledovali po Francúzskej revolúcii, sú jej ďalšími priamymi alebo nepriamymi dôsledkami.

Ako sme povedali vyššie, Západ chce byť v každom ohľade slobodný a všade chce realizovať princíp slobody vybojovaný či vyplývajúci z dejinného vývoja; chce byť nezávislý od absolútnej moci cirkvi, štátu, atď., ako však vyzerá táto jeho snaha? Keďže cirkev po stáročia rôzne nepravosti nielen trpela, ale aj nezanedbateľný počet nepravostí sama spôsobila a podporovala,

vzhľadom na postavenie, ktoré získala v priebehu dejinného vývoja, strhla na seba nielen duchovnú, ale okrem toho v uplynulých časoch aj svetskú nadvládu, Západ sa nazdáva, že musí vyraziť do boja proti cirkvi ako takej a musí ju uvrhnúť do záhuby.

Alebo majú nejaký iný zmysel a význam hnutia nemeckých katolíkov, Rongská, Czerského alebo iné sekty, ktoré vznikli podľa ich vzoru, kde podľa aktuálnej potreby, ľubovôle, náhodnej svojvôle prichádzajúcich hocikto píše, láta, modifikuje a rekonštruje články viery? Nie je ich cieľom celkové odstránenie všetkých článkov viery, a ak to aj nie je celkom tak, nedôjde k automatickému odstráneniu všetkých článkov viery v dôsledku prirodzeného vývoja? Koľko vierovyznaní majú vôbec títo, takzvaní katolíci a kto z novovercov sa na nich obráti? Nemyslí si náhodou každý, že by mohol podľa svojej predstavy založiť novú vieru? A nezačali aj prívrženci osvietenstva, ktorí vyrástli na protestantskom poli a ich ďalší duchovní spríaznení tiež len s článkami viery, alebo ich naopak už od samého počiatku považovali za zbytočné? Vo Francúzsku už raz odstránili štátnym rozhodnutím cirkev spolu s celým náboženstvom, a len neskôr, keď sa konvent znovu presvedčil o nevyhnutnosti náboženstva, pozliepali čosi, čo sa podobalo na náboženstvo, ale cirkev zaviedol až oveľa neskôr svojou mocnou rukou Napoleon. Každý však, kto má oči, môže sa presvedčiť o tom, ako to vo Francúzsku v skutočnosti vyzerá s cirkvou, ktorú znovu zaviedli a udržiavajú násilím; vzdelané triedy na nej nič nevidia, nanajvýš ju považujú za krám, ktorý potrebuje obyčajný ľud, no ten má tiež svoju vlastnú predstavu o cirkvi, keďže je nakazený duchom šíriacim sa vo vzdelaných triedach. Západné národy sa k týmto názorom viac či menej otvorene hlásia, a keďže každým dňom získavajú stále viac a viac priestoru a stávajú sa súčasťou všetkých ich pohybov, v krátkom čase ovládnu celý Západ a prinesú plody. Je však čisto nemožné, aby sa ľudstvo zaobišlo bez cirkvi. Každá viera, hoci aj akokoľvek nedokonaná, vyjadrovala sa v určitých poučkách a nad týmito poučkami bdeli a šírili ich vždy niekoľkí, alebo sa im to určilo ako povinnosť. Takto však vždy dochádzalo k vytvoreniu cirkvi, ktorej podoba bola tým nedokonalejšia, čím nedokonalejší bol jej obsah a naopak.

Cirkev má poslanie strážiť svätý oheň, šíriť a živiť ho, má poslanie zvestovať ho vždy nanovo prichádzajúcim pokoleniam, vychovávať ich v ňom a predovšetkým toto má dokonalejšia kresťanská cirkev spoločne so všetkými predchádzajúcimi. No kresťanská cirkev okrem toho prebrala ešte jedno poslanie, totiž zocelovať silných, povzbudzovať v živote tých, ktorí sú rozkolísaní, získavať späť odpadlíkov, varovať šťastných, utešovať nešťastných, pozdvihovať slabých, napomínať a brzdiť mocných, pomáhať utláčaným dožadujúcim sa práva, uzemňovať namyslených, vzdvíhovať pokorených a neustále pomáhať upierať zrak smrtníkov na to, čo je nesmrteľné, a zrak tých, čo stoja nižšie na to, čo je vysoko; zraky mnohých na jediné, pomínuteľných na nepomínuteľné a na to, čo je stále.

Keď zničíte svoje cirkvi, vy, spoly upadnuté, spoly upadáajúce pokolenia Západu, čo postavíte na ich miesto, keď sa na vás zo všetkých strán valí záhuba?

Na druhej strane je však cirkev a jej hlava, rímsky pontifikát, rovnako na vine, že sa od nej Západ náhle odvracia, ako aj jednotlivé národy. Boli kedysi časy, a to v prvých storočiach jestvovania kresťanskej cirkvi, keď si táto cirkev uvedomovala svoje vysoké poslanie a povstala s veľkým hnevom proti obchodovaniu s ľuďmi, ktoré bolo bežné ešte u drsných národov, akými boli Germáni a Galovia, proti rabstvu, proti otroctvu, a prísne trestala zlé zaobchádzanie s človekom; boli časy, a tie trvali mnoho storočí, keď cirkev dôrazne vystríhala kniežatá, ktoré zle zaobchádzali so svojimi národmi a držala ich na uzde pod hrozbou časovo obmedzených, ale aj večných trestov, a súčasne sa tým snažila upokojiť aj národy; boli to časy, keď cirkev pomáhala všetkými prostriedkami národom zdeptaným vojnami, a predovšetkým, keď išlo o pohanov, ktorí hrozili pri-

Ak neveríme v ďalšiu silnú existenciu Západu a jeho národov, máme na to dôvody, ktoré sme uviedli jednak pri všeobecných úvahách o pomeroch a smerovaniach na Západe, ako aj pri prehľade jednotlivých západných národov. S úpadkom západných národov strácajú silu a život aj formy, v ktorých tieto národy žili a v ktorých sa pohybovali a zdá sa, akoby sa spolu s nimi postupne rozpadávali. Katolicizmus sa opotreboval, a aj protestantizmus stráca na ostrosti a životnosti svojou čoraz väčšmi viditeľnou slabosťou; ukazuje sa, že takzvané konštitučné formy štátu sú neudržateľné, nepotrebné, ba dokonca živé, a na Západe je nezmyslom myslieť na republiky.

Ako sme povedali vyššie, katolicizmus si kládol za cieľ šíriť kresťanstvo, a s úsilím, ktoré mu treba uznať, sa mu podarilo dosiahnuť to, že sa toto náboženstvo stalo náboženstvom tých najvýznačnejších ľudských rodov. Keďže však šírenie kresťanstva prebiehalo celkovo navonok, predstavuje samo len vonkajšiu formu. Od začiatku svojho rímskeho rozvoja rozlišoval katolicizmus medzi tými, ktorí boli oboznámení s obsahom kresťanstva, teda medzi žrečmi a na druhej strane ostatným „nevzdelaným“ ľudom, neskôr dokonca popretrhával všetky putá, ktoré ho s týmto ľudom viazali a vystaval si svoju vlastnú duchovnú ríšu, v ktorej dosadil kňazov za správcov a regentov, z ostatných však spravil ich poddaných. Jedni mohli plne užívať náboženské dary, a ostatní sa museli uspokojiť so skromnými milodarmi. Len tí prví mohli nahliadnuť do prameňov náboženstva, do Pisma svätého, ktoré predtým podrobili skúmaniu; tí druhí boli takýchto možností pozbavení čiastočne výslovnými zákazmi, čiastočne vďaka nezrozumiteľnej reči, čoho dôsledkom bolo, že katolicizmus stanovil cirkev ako jedinu autoritu a jediného arbitra vo veciach viery, a ostatným určil len vieru v jej výroky. V tomto smere ďalej dôsledne stanovil veriacim svoje vlastné predpisy ako jedinu životnú normu, nabádal ich ku kresťanskému životu zavádzaním obrazov svätých, podľa ktorých sa mal človek riadiť a napodobňovať ich a predpisoval im rôzne vonkajšie cvičenia, ktorými mali dosiahnuť takýto život. Postupom času sa z týchto cvičení stali mechanické úkony pôsobiace na myseľ, a z učenia sa pritom stalo už len čosi vedľajšie. Táto tendencia viedla ďalej k tomu, že sa vďaka mariánskemu a svätému obradu temer zabudlo na Spasiteľa. Cirkev si ako jediná prisvojovala moc otvárať brány do neba dobrým, a zblúdilcov vpusťila dnu len vtedy, keď splnili predpisy ktoré im boli uložené a odpykali si tresty; neskôr, keď cirkev ešte väčšmi upadla, predávala dokonca za peniaze právo na tento vstup, takzvané indulgencie. To, že bol katolicizmus zameraný predovšetkým vonkajškovo, osvetľuje sa aj tým, aký dôraz kládol na vonkajšie ovládnutie zeme, kde žil Spasiteľ a aké úsilie vynakladal na organizovanie krížiackych výprav, ako aj z prehnaneho uctievania relikvií, atakďalej. Katolicizmu nešlo o zušľachtovanie ľudského srdca a mysle. Stačilo mu, keď ľudia verili v to, čo on vyhlasoval za vieru, bol spokojný vtedy, keď sa povrchno plnili predpisy, ktoré sám považoval za dobré a keď sa vyhlásil za neomylné učenie, výslovne sa postavil proti akémukoľvek skúmaniu a stíhal ho kľatbou. Správcovia duchovného kráľovstva, t.j. kňazi sa zmocnili svetskej vlády a zneužili túto moc na dosiahnutie svetských majetkov. Celkom sa oddávali pôžitkom, pošpinili svoje rúcha najrozličnejšími hriechmi a aby si naďalej mohli užívať svetské majetky, siahli po tých najnekresťanskejších a najhorších prostriedkoch, tak ako napríklad jezuiti. Nazdáva sa vari katolícka cirkev, že ak vystačili s povrchnosťou katolicizmu drsnejšie národy, že s ňou vystačia aj národy vzdelanejšie? Nazdáva sa, že sa svet uspokojí s formou kresťanstva namiesto jeho obsahu? A myslí sa ešte, opierajúc sa o svoju neomylnosť, že bude môcť zostať orákuľom národov, keď bude potierať akýkoľvek výskum v duchovnej oblasti a že sa naveky udrží svojou nemravnosťou a neprirodzenými príkazami uprostred kresťanských národov? Nevidí vari, že od nej odpadli všetky vzdelanejšie národy a v tých národoch, ktoré jej zostali verné, sa jej vzdelanejšie triedy obracajú chrbtom, a že medzi tými, čo sa povzniesli nad nevzdelaný dav, je odpadlivosť celkovo všeobecným

závislosť? Nie sú medzi nimi, alebo v ich susedstve chrabří Sejkovia, bojovní Marati, a nemajú vari také vzory ako Avrengzeba, udatného Hyder-Aliho, a vytrvalého Dost-Mohameda? Nedočiahne hádam až do týchto krajín, ba dokonca až do Číny ruská ruka? Okrem toho netreba zabúdať na to, že kvasenie v samotnom Anglicku naberá na intenzite, že chartisti majú svojich *physical-force-men*, podobne ako Anglicko svojho Owena a komunistov, a prílev rozličných dobrodruhov a revolucionárov z mnohých európskych krajín podstatne zvyšuje napätie. A vari už definitívne dozneli v národe O'Connella, utláčanom Angličanmi, výzvy tohto kedy neúnavného írskoho politika, vari už nemajú nijakú odozvu? V doterajšom náboženskom presvedčení Angličanov a v súdržnosti vládnucej cirkvi dochádza tiež postupne k obratu. Počet metodistov a disenterov vzrastá, puseyzmus vyvoláva naproti tomu v episkopálnej cirkvi pohyb, ktorý znamená návrat do lona jedinej spásonosnej cirkvi, alebo sa na to prinajmenšom všetkými silami pripravuje, a v poslednom čase sa v Anglicku mnoho dosiahla aj katolícka cirkev. Neveríme v ďalšie obrátenie Angličanov na katolícku vieru, no tento pohyb znamená v Anglicku o jedno kvasenie viac.

Angličania ako národ, ktorý sa vrhol na priemysel a ktorý z neho čerpá svoje životné sily, majú niečo spoločné s remeselníkmi a kupcami: neustále hľadajú to, čo pre nich znamená prospech a nechávajú sa viesť ziskuchtivosťou. Nadarmo by ste kedysi, ale aj dnes hľadali u Angličanov črty veľkodušnosti, alebo dokonca ľudskosti. Hoci sa vyslovili proti obchodovaniu s otrokmi a vyhlásili, že ho nebudú trpieť, špekulujú však, ako si predovšetkým ešte väčšmi upevniť a rozšíriť svoje námorné panstvo, pretože si pod touto zámienkou uzurpujú právo kontrolovať každú loď a príležitostne z toho aj niečo vyťažiť. Okrem toho ešte dúfali, že odstránením otroctva spôsobia škodu prekvitajúcim a neverným Spojeným štátom. Ako je totiž známe, a čo Spojeným štátom neslúži ku cti, obrábajú južné plantáže krajiny títo ľudia zbavení dôstojnosti. To však, že to Angličania nemysleli so zrušením otroctva vážne, vidíme na príklade Portugalska. Portugalsko na Viedenskom kongrese vyhlásilo, že bude chcieť vo všetkých svojich kolóniách v priebehu ôsmich rokov úplne odstrániť otroctvo, ak bude Anglicko súhlasiť so zmenou niekoľkých článkov obchodnej dohody uzatvorenej roku 1810, v prospech portugalského obchodu, ktorý bol touto dohodou veľmi znevýhodnený. Anglicko sa však nenechalo donútiť obetovať svoje zisky na oslobodenie biednych otrokov. A sú na tom hádam vyciavani, polonahí líri lepšie ako iní nevoľníci? Ak Angličanom natoľko záleží na ľudskosti, ako je potom možné, že pred niekoľkými rokmi vtiáhli úbohých Číňanov do vojny, keďže títo zakázali do svojej krajiny dovoz ópia, a Číňania potom museli za zákaz draho zaplatiť? Ako je možné, že kvôli niekoľkým tisícom zlatých najnovšie Angličania hrozia vojnou malému Grécku, dokázali spôsobiť jeho hospodárstvu ťažké rany a všade boli príčinou zmätkov? To, ako sa počas napoleonskej éry zachovali voči Dánsku, len aby sa zmocnili jeho flotily, je tiež čiernym listom v dejinách národov, ktorým si Angličania pokazili svoje meno. Podobné náhľady a postupy Angličanov charakterizovali už oddávna, vynútili si síce rešpekt národov, ale nikdy nezískali ich lásku k svojmu ľudu a všade len vyvolávali proti sebe odpor.

V dôsledku postupného úpadku života anglického štátu sa tiež v novšej dobe obmedzil anglický vplyv v zahraničí. Pokiaľ nám je známe, pripomienky anglického kabinetu k najnovším udalostiam zostali bez ohlasov — rovnako v záležitostiach Talianska, ako aj v otázke Šlezvicka a ani Maďarom nebola ochrana Angličanov nejako obzvlášť prospešná.

Pri týchto úvahách nám pred oči vystupuje obraz neúnavného, no napokon predsa len takmer vysileného Daniela O'Connella, ktorý po tom, ako nedokázal u Angličanov ani prosbami, ani nahlihaním a ani vyhrážkami vynútiť pre pošliapaný galský národ spravodlivosť, zvolal na nepriateľov. Čo poukazovali na slabosť Írov: „Hovoríte, že sme vraj slabí a prehnití, ale Anglicko je tiež staré a prehnité!“ —

kuť kresťanov ku tvrdým skalám; ba dokonca im prišla na pomoc so zlatom a striebrom privezeným z rímskych kostolov; boli časy, keď rímski biskupi prevyšovali svojou všestrannou obetavosťou, ale aj kresťanskou pokorou každého kresťana: avšak tieto časy pominuli. Cirkev a predovšetkým rímsky pontifikát zasadli si medzi svetských panovníkov, obohatili sa o svetské majetky a v tomto svojom pohodlnom postavení vydali národy napospas svojmu osudu, ba dokonca sami získali záujem na tom, aby ich vykorisťovali vo svoj prospech. Tým, že na druhej strane získala cirkev nadvládu a vidí, že sa všade rešpektujú jej ustanovenia, zastala vo svojom vývoji a teraz v presvedčení, že sa jej podarilo uskutočniť svoje poslanie, vyhlásila sa za neomylnú a ustrnula uvaliac kľatbu na akýkoľvek ďalší pokrok, akýkoľvek ďalší pohyb. Stala sa pritom opakom toho, čím bola predtým: predtým si kládla za úlohu ochraňovať v práve národy, ľudí, stať pri nich v núdzi, neskôr sa však zamerala na to, ako oklamať podľa možnosti celé národy a v posadnutí mamonom nechala do Ríma plynúť peniaze zo všetkých strán, dokonca aj z tých najzavrhnutiahodnejších zdrojov, ktoré nemajú s cirkvou vôbec nič spoločné. Vo svojej neomylnosti a s tým spojenej ustrnutosti, vo svojom svetskom panstve ohrozovaná reformáciou, nenapadlo ju nič lepšie, ako sa vrhnúť do náruče jezuitom, ktorí jej mali dopomôcť k stratenému vplyvu a k svetskej vláde, a tak sa cirkev spriahla s tým najhanebnejším výhonkom ľudstva, ktorý sa taktiež stal jej zlým démonom.

Jezuiti prevrátili všetko hore nohami a z kresťanstva vyvodili to najscetnejšie učenie, a to všetko jedine preto, aby sa zalíškali ľuďom, ktorí sa nikdy nezbavia svojich vášní, aby ich zvedli a tak ovládli; vládyčtivá cirkev si však nevšímala toto nekresťanské počínanie a vstúpila do zväzku s jezuitmi a ich svetskými prísluhovačmi, a tým sama nad sebou vyriekla kľatbu. Čo sa stalo s cirkevnými snemami, ktoré sú nad pápežom? Zanikli, pretože sa stali pre neomylného pápeža zbytočnými a nepohodlnými! Za terajšieho pápeža Pia IX. bolo niekoľko okamihov, keď sa zdalo, akoby si tento pápež spomenul ako vo sne na pôsobenie a ušľachtilé poslanie starej cirkvi, avšak pod mocným vplyvom doliehajúcich západných pomerov, držaný v strachu francúzsskou a rakúskou diplomaciou pred revolúciami, ktoré Západ odvodzuje zo svojej činnosti, leží už dnes bezvládný a na zemi. Ak aj chcel vykonať niečo dobré, teraz už nemôže; tak ďaleko dospel západný svet a jeho cirkev, a tak sú zrátané aj jej dni: jedno i druhé, cirkev a jej odchovanci kráčajú ruka v ruke v ústrety záhube. Reformácia bola od samého začiatku slabá a ako taká nikdy pozitívne nevystupovala za právo, a hoci všade podporovala pokrok a otvárala brány skutočnej vede, uspokojila sa väčšmi s pasívnym postojom k moci. Bezradný ľud, ktorý povstal v čase reformácie, aby dosiahol uľahčenie svojho osudu a vydobyl si práva, obrátil sa na Luthera s úpornou prosbou o radu a pomoc, no Luther nevenoval pozornosť utláčaným, a hoci Melanchton mal, srdce pre utrpenie ľudu, sila u neho nezodpovedala súcitu.

No Západ brojí nielen proti cirkvi, ale proti samotnému náboženstvu. Náboženstvo celkovo predstavuje obeť, neustále ju pripomína a nabáda k nej. Náboženský rituál predstavuje obeť symbolicky, náboženské učenie k nej podnecuje mysle zreteľnými, jasnými a oduševnenými slovami. Ani jedno náboženstvo sa nezaobišlo bez obety, a aj kresťanstvo sa zakladá predovšetkým na obeti Spasiteľa, ktorú potrebuje ľudstvo. Čo sa však dá celkovo dosiahnuť v živote bez obety? Neobetuje sa vari matka celé dni, celé noci, ba celé roky pre svoje malé dieťa? Neobetuje sa po všetkých stránkach otec pri výchove svojich synov? Postavila by si obec bez obetí chrám a iné budovy slúžiace verejnosti? Mohol by štát urobiť niečo pre národ bez najrozmanitejšieho obetovania sa jednotlivca? Získal už niekedy nejaký národ slobodu bez obetí, a keď ju stratil, vydobyl si ju späť bez nich, a nebol zakaždým nútený udržiavať si túto vydobytú slobodu neustálymi obetami? Veríme vari v nejakú pravdu, pripisujeme nejakému činu hodnotu, keď nie sú spečatené

obeťami? Podľa schopnosti obetovať sa posudzujeme človeka aj národ, a keďže má obeť v živote taký hlboký význam, musí mať svoju obeť aj najvyššia oblasť života, náboženstvo, musí ju zobrazovať a neustále k nej nabádať ducha.

Z tohto dôvodu sme aj označili a vyzdvihli obeť ako hlavný znak náboženstva. Celkovo sa v nej naznačuje to, že sa treba vzdať svojvôle, egoizmu, že je nevyhnutné uznať nad týmto všetkým vyšší cieľ a podriaďiť sa tomuto vyššiemu, všeobecnému, byť pripravený konať a trpieť v jeho zmysle, že si treba duchovno ceniť vyššie než pozemskosť a zmyslovosť, všeobecné väčší než jednotlivé. Hlboká životná pravda je to, že všetko jednotlivé môže jestvovať len cez všeobecné, všetko osobité sa môže udržať jedine v spojitosti, že teda každý človek napreduje a postupuje len prostredníctvom spolupôsobenia mnohých, každá obec len v súčinnosti so štátom, každý štát alebo národ len vďaka vplyvu iných štátov alebo národov. Je vecou vzdelania uvedomiť si túto skutočnosť a pridržiavať sa jej; od človeka, ktorý je skutočne vzdelaný, očakávame, že bude podľa tohto poznania aj konať, a že ho nikdy nespustí z očí.

Dokonca aj v tom najjednoduchšom spoločenskom styku vyžaduje sa od každého zúčastneného, aby v spoločnosti nehovoril ako neotesaný a surový človek len o sebe, nerozprával len o svojich radoostiach a starostiach mysliac si, že tým ostatných zabáva, ale dotýkal sa veď všeobecného záujmu a svoje názory zosúladiť s názormi ostatných bez toho, aby sa musel vzdávať svojej samostatnosti. — Západ sa teda nazdáva, že môže odložiť bokom náboženstvo, toto vodítko pre drsné, neosvietené mysle a národy, ako sa tam zvyknú vyjadrovať; tí, čo sa považujú za vzdelancov nazdávajú sa vo svojej pochabosti, že sa nad náboženstvo povzniesli, takzvaní emancipovaní sa z neho vysmieľajú a vyhlasujú, že ho zničia, Marxove učenie a sekty, ktoré ho vyznávajú, ich tisíce spojení s komunisticky naladenými robotníkmi vo Švajčiarsku a inde, dívajú sa na jeho odstránenie ako na kvet svojej spásy a hlásajú to ako evanjelium. Ruge, Bruno Bauer a stovky iných, rovnako zmyšľajúcich, šliapu po ňom vo svojich knihách a preklínajú ho ako zdroj zotročenia ľudského rodu: v Nemecku má toto odpadlivosť základ v takzvanom vedeckom zdôvodnení, ktoré sa tiahne od protestantizmu cez racionalizmus a jeho ďalšie výbežky, sekty priaznivcov osvietenstva a ich napodobovateľov; vo Francúzsku prebieha odpadlivosť *en masse* z apatie; v Španielsku, Portugalsku, Taliansku, predovšetkým v Neapoli a v Kirkevnom štáte upadlo náboženstvo do prázdneho rituálu bez akéhokoľvek významu, bez akéhokoľvek pochopenia a svätosti, a o nič lepšie to nie je v iných katolíckych krajinách, v katolíckom Nemecku a nemeckom Rakúsku, kde sa kvôli oživeniu náboženského citenia ľudu využívajú misie jezuitov, čo však vedie k pravému opaku. Emancipovaný Západ preto uteká z opustených kostolov tak ako zo žalára prepustení väzni, vrhá sa do víru všetkých možných životných pôžitkov, a každý tak, ako vie, chlípe plnými dúškami rozkoš, akoby si tým chcel nahradiť odriekanie, ktoré si predtým nechal vnútiť náboženstvom. Emancipácia tela a ženy stali sa heslom, a čo sa pod tým rozumie, je dosť jasne vyjadrené v týchto slovách. Emancipovaní trávia s emancipovanými ženami a ostatnou zberbou celé dni v krčmách, nepracujú len hýria, prívrženci emancipácie pribúdajú každým dňom a celkovo sa tu ľudia nezaoberajú ničím iným, než zriaďovaním a zveľaďovaním príjemných, dobre zariadených verejných domov a miest určených pre zábavu. Zábava a pôžitok sú bežné slová dňa: na to, aby sa dosiahli, je každý prostriedok dobrý, a potom vidíme tie strašné kriminálne procesy vo Francúzsku, v ktorých sa súdi kvôli najdivším prostopašnostiam, najzavrhnuteľnejším zločinom, akými sú napríklad travičstvo, zákerná vražda kvôli pomerom v manželstve a podobne. Áno, náboženstvo sa iste vytratilo zo srdca a spolu s ním aj obeť, a preto si netreba nič odopierať, vo svojhlavosti a egoizme si netreba nič odriekať, človek si môže dovoliť všetko, čoho sa mu zažiada. Aj inde sa vyskytuje prostopašnosť a scestnosť, sú však výnimkami z pra-

renských výrobkov za anglické, a ďalej kvôli tomu, že svoj priemyselný trh chcú ihneď ponúknuť menej vyspelým krajinám, ktoré by revolúciou mohli prípadne dosiahnuť samostatnosť? Angličania boli priaznivo naklonení predovšetkým Talianom a Maďarom, pretože tu je priemysel ešte len v plienkach a obe krajiny boli závislé na anglických priemyselných výrobkoch. Budovanie tovární v európskych krajinách vsutku významne postupuje, najmä však vo Francúzsku, Rusku, Belgicku, Nemecku a mimo Európy v severoamerických slobodných štátoch. Keď v Rusku nastúpil na trón cisár Mikuláš, bolo tu v činnosti už 5128 tovární a o dva roky viac než 6000. No tento narastajúci priemysel znemožňuje nielen v spomínaných, ale aj v ostatných krajinách prístup anglickým obchodným výrobkom na vnútorné trhy a okrem toho konkuruje anglickým výrobkom na cudzích trhoch, o čom svedčí najmä prípad Ruska a Spojených štátov. Rusko konkuruje Anglicku v Perzii, vo Veľkej a Malej Buchare, Kokande, Taškente, Chive. Odtiaľ sa ruský tovar dostáva do ostatných ázijských krajín, konkrétne do Číny; niektorým ruským priemyselným výrobkom, hlavne hrubému súknu, produktom z hodvábu a železnému tovaru priznáva dokonca Angličan Burnes prednosť pred anglickými, ktoré spočívajú aj v tom, že Rusi môžu tieto výrobky predávať lacnejšie. Rozmach ruského obchodu v Ázii nám osvetľuje vývoz do Buchary, ktorý v rokoch 1824-1832 vzrástol z 8 na 20 miliónov. Severoameričania sa tlačia do Číny rovnako ako Angličania, a keď raz bude v Amerike väčšia obrozená pôda a krajina bude hustejšie obývaná, poklesnú v Spojených štátoch značne mzdy, a vtedy sa severoamerická konkurencia stane pre Angličanov nebezpečnou.

V dôsledku toho, že sa v európskych krajinách a v Spojených štátoch zvyšuje priemyselná činnosť, aj anglický priemysel utŕžil ranu na citlivom mieste. Známý Urquhart tvrdí, že vraj od roku 1836 anglický vývoz značne poklesol, roku 1837 obnášal konkrétne o 12 miliónov libier šterlingov menej ako predtým, zatiaľ čo francúzsky obchod vzrástol v rokoch 1824 až 1836 o 108 percent a americký v období od 1815 do 1836 o 270 percent. Parlamentné rokovania z roku 1840 ukazujú, že Anglicko doviezlo roku 1839 o 100 miliónov funtov menej bavlny ako r. 1838 a vyrobilo z nej o 361,2 miliónov menej tkaniny ako v predošlom roku, a bavlnená tkanina pritom tvorí polovicu celého anglického vývozu. Tieto straty, ktoré utrpel anglický priemysel, viedli v parlamente k dôležitej zmene obilných zákonov. Aspoň Peel ju v tom, čo povedal, motivoval tak, že anglický vývoz od roku 1836 značne poklesol a v dôsledku toho vraj veľmi vzrástol počet chudobných, pre ktorých bolo treba zabezpečiť lacnejší chlieb. Zmenu obilného zákona sledovali Angličania tiež obchodnú špekuláciu, pretože hľadali možnosť, ako lacnejšie predávať svoj tovar na cudzích trhoch. Ak bude mať tento pokles anglického vývozu väčšie následky — a k tomu nevyhnutne dôjde — čo si potom počne Anglicko s masou chudobného ľudu? Poľnohospodárstvo v Anglicku zamestnáva len 34 percent obyvateľstva, hustota osídlenia je tu však vysoká — na jednu štvorcovú míľu pripadá 4400 duší, a keď si uvedomíme, že v Anglicku, Škótsku a v Írsku sú aj pohoria, na severe Škótska rozsiahle neúrodné plochy a všade na tomto území je množstvo riek, jazier a obrovských šľachtických parkov, môžeme pokojne počítať na štvorcovú míľu 5400 obyvateľov, čo je o tisíc viac. Čo bude teda Anglicko robiť s týmito ľuďmi, ktorých neživí pôda? Ak sa podstatne zníži vývoz a dovoz, a úmerne tomu poklesnú aj štátne príjmy, čím sa potom vykryjú obrovské štátne výdavky? Ako, akým spôsobom zaplatí Anglicko miliónové štátne dlhy a ako pritom uspokojí to množstvo zainteresovaných? Udrží si pritom najväčšia moc, anglická námorná flotila, svoje doterajšie postavenie? Čo bude potom s anglickými kolóniami a dŕžavami? Nebude sa usilovať Nové Holandsko, kde narastá počet obyvateľstva, nasledovať príklad Severnej Ameriky? A nebude sa aj vyciavane obyvateľstvo Indie pokúšať striasť nenávidené jarmo? Anglicko vládne v Indii 130 miliónom ľuďmi, a prišli vari títo ľudia nadobro o svoju ne-

dili roku 1832 za čias ministra Greya, odstránil očividné nespravodlivosti vo volebnom práve, preniesol ho vo všeobecnosti na zámožné vrstvy, na bohaté mestá a bez toho, aby ho rozširoval, podelil ho spravodlivejšie, ustálil a priznal ho aj árendátorom. Ako sa dá pozorovať na príklade hnutia, ktoré sa v Anglicku rozmohlo, nie je však anglický národ s touto reformou spokojný. Radikáli a chartisti chcú rozšíriť volebné právo bez rozdielu na celý národ a chceli by, aby sa na ňom mohli zúčastňovať všetci otcovia rodín bez ohľadu na to, či sú majetní a vzdelaní. V tomto zmysle aj predkladali parlamentu búrlivé petície, a ich činnosť sa stále rozrastá. Keby sa im to aj raz podarilo — čo nie je vylúčené — a systém by sa raz ocitol zoči-voči tomuto širokému poľu, potom by sa táto pevná, stará anglická konštitúcia otriasla vo svojich základoch, a namiesto prvku uvážlivého, postupného pokroku by sa nevyhnutne presadila nestála, potrebným vzdelaním nevyzbrojená masa, ktorá by ihneď odstránila anglický senát, takzvanú hornú snemovňu, zvrhla by monarchiu a otvorila by dokorán brány vyčíňaniu. Výsledok by bol pravdepodobne taký istý, ako v iných štátoch nachádzajúcich sa v tom istom štádiu. Keďže toto nové úsilie mohutnie a začína pôsobiť aj v parlamente, staré strany toryov a whigov strácajú čím ďalej tým väčší svoj význam, stiera sa rozdiel medzi kedysi tak ostro vyhranenými názormi, a nebadane ich vytlačujú nové názory. To je dôvod oslabenia pôvodnej silnej konzistencie a členenia parlamentu a aj kolísavosti a neistoty jednotlivých ministerstiev. U vážneho anglického národa postupuje tento rozpad pomalšie a okrem toho sa podstatne brzdí stálou zamestnanosťou pracujúcej triedy vo veľkolepo rozvinutom priemysle a odchodom zbedačeného obyvateľstva do iných častí sveta. No poprieť ho nemožno. — Priemysel, ktorý sa v Anglicku rozvíja vo veľkom, má popri svojej silnej aj jednu slabú stránku. Odhliadnuc od toho, že sa jeho pôsobením hromadí bohatstvo a tým aj vlastníctvo pôdy v rukách niekoľkých, v dôsledku čoho neustále narastá počet tých, čo patria do triedy chudobných a pritom neustále upadávajú stále do väčšej biedy, a ďalej odhliadnuc od toho, že tento zbedačený a zubožený ľud vydávaný na milosť a nemilosť továrnikom neustále niekto navádza na nenávisť, ba popudzuje ho k zúrivosti voči nim — odhliadnuc od toho všetkého sa Anglicko vďaka svojmu veľkolepo rozvinutému priemyslu stalo závislé od iných krajín a toto postave nie si zachová aj naďalej. Po tom, ako strokotal Napoleonov pokus dostať sa s ozbrojenými oddielmi do Anglicka, sníval tento vládca o prostriedku, ktorým by mohol iným spôsobom tejto krajine ušetriť smrteľnú ranu a nazdával sa, že tento prostriedok objavil v známom kontinentálnom systéme. Postupoval síce správne, a hoci sa mu ako jednotlivcovi, aj keď najmocnejšiemu mužovi, tento plán nikdy nemohlo podať uskutočniť — čo by sa však stalo s Anglickom, keby tak kontinentálny systém začal pôsobiť nie podľa násilného rozkazu, ale prirodzeným chodom vecí, postupne a u väčšiny národov? Dnes už podľa všetkého niet jediného národa a ani jediného národohospodára, ktorý by veril v slobodný obchod, ostatným národom tak vrelo odporúčaný anglickými národohospodármi, každým dňom sa však mimovoľne natíska všetkým národom predstava, že pokiaľ to len dovoľuje pôda, poloha, stupeň vývoja a ostatné pomery v krajine, musia rozvíjať priemysel a v rámci možností vyvolávať dopyt po priemyselných produktoch, niečo vymieňať za cudzie, nevyhnutné obchodné výrobky a pokiaľ sa dá, vyvážať tak, aby sa týmto spôsobom zveľaďoval majetok, moc, vzdelanie a samostatnosť. Z tohto dôvodu sa teraz u väčšiny národov, kde to len dovoľuje rozvoj priemyslu, menia pôvodné dovozné clá na ochranné, čo pochopiteľne Angličanov veľmi hnevá a pokúšajú sa ich zrušiť. Bowring, ktorého vyslal anglický parlament na kongres nemeckého colného spolku, pokúšal sa všetkými možnými prostriedkami vysvetliť Nemcom, že nemecké ochranné clá za nič nestoja, a že Nemecko má vlastne vhodné podmienky len na poľnohospodársky priemysel, ale Nemci sa v tomto ohľade nedali oklamať. Pre čo iné by prikladali Angličania všade na kontinente polienka na oheň revolúcie, ak nie kvôli tomu, že nedostatok priemyselnej činnosti zapríčinený u národov vojnou, má umožniť nahradenie ich vlastných továr-

vidla, pokúšajú sa zaliezť do tmy, na Západe však k takýmto veciam dochádza za bieleho dňa, a dokonca si nárokuje na oprávnenosť, chcú byť uznané zákonom, ba mnohí sa nimi ešte aj pyšia a chvália, tak ako keď istý viedenský profesor v čase tamojšej revolúcie v žartoch poučal a obveseľoval svojich inak poriadnych poslucháčov. Práve tu sa skrýva skazenosť. Na tomto znehodnotení a úpadku náboženstva nenesie cirkev menšiu vinu ako samotné národy, ba dokonca ich v týchto veciach ešte predbehla, pretože ona zmenila predajom odpustkov náboženstvo na priekupnícky krám, lebo si nechala zaplatiť za relikvie a za ich uctievanie — v podstate išlo o ich vystavenie na predaj —, a tak bolo neustále zobrazovanie obeť v čím ďalej tým nezrozumiteľnejšej, národu neprístupnej reči príčinou toho, že sa v určitých častiach omše zmenil kult na prázdny ceremoniál, ktorý vďaka už dávno nefunkčnému celibátu kňazov len otvoril dokorán brány nemravnosti, ktorá sa dnes silno presadzuje na Západe. Dobré sa jej teraz proti úpadku bojuje bulami; pri každej z takýchto búl by sa sama mala udierať do prs a priznať si: ja, ja som predovšetkým vinná! Vlády na Západe bránia upadajúce náboženstvo a chcú sa okrášľiť zdanlivou nábožnosťou, v podstate sú však rovnako nakazené a skazené ako ich národy. Pred cirkvou sa tvária veľmi devótni, dokonca jej aj nanovo vyznávajú svoju oddanosť, ako napríklad rakúska vláda, toto všetko sa však deje jedine za toho predpokladu a s tým cieľom, aby sa náboženstvo využilo na svetské účely ako nástroj útlaku, klamaní a podvádzania národov, teda podobne ako ho využívala novšia cirkev; tu je aj príčina toho, že sa tak srdečne spojili. Čo vidíme a počujeme, keď obrátíme pohľad z tohto poľa na pole politické? Mnoho dymu bez plameňov, nesmierne veľa hluku a bez akéhokoľvek vznešeného oduševnenia, a to síce v takomto pomere: čím menej bolo oduševnenia, tým viac bolo vo vzduchu hluku. O pravej obetavosti tu niet ani reči. V časoch posledných povstaní mysleli najnižšie triedy len na chlieb, kričali však „sloboda“, pretože po jej dobytí im ich vodcovia sľúbili chlieb, a vodcovia taktiež kričali „sloboda“, mysleli však pritom len na moc a pôžitky; tých prvých poháňalo do vzbury „panis“, tých druhých „circenses“. Podstata všetkých povstaní sa vyjadruje vo vodcoch: čím plnší obsah majú tieto povstania, tým sú ich vodcovia čistejší, charakternejší, výraznejší. Celé dejiny potvrdzujú pravdivosť týchto slov. Ak teda budeme merať posledné povstania podľa ich vodcov, ak sa bližšie pozrieme na ich vodcov, akých ľudí uvidíme? Rétorov, ale aj mnoho chamtivcov a medzi nimi aj zbabelcov, z ktorých niektorí, aby si zachránili svoj biedny život, vzdávajú sa kresťanstva a prechádzajú k islamu — ten je pre nich pochopiteľne vďaka svojej zmyslovosti prítiažlivejší, než vážne, odopieranie vyžadujúce kresťanstvo, ďalej ľudí, ktorí veľmi nedôstojne prosia o milosť keď ich odsúdia, tak ako to robia takmer všetci odsúdení Maďari, alebo sa nechajú zastupovať svojimi príbuznými a inými orodovníkmi.

A Maďari bojovali za svoju vec s ešte väčším oduševnením ako ostatní, pretože v nich vrela nesmierne nenávisť proti rakúskemu dvoru a Nemcom, ba vrela v nich v porovnaní s ostatnými najviac, na druhej strane boli už takmer ovládnutí ničivými smermi Západu, lichotiacimi ich zmyslovosti a duchovnej prázdnote a preto ani nevydržali odporovať a zložili zbrane. Prišli Rusi, vynútili si pokoj a pokoj bol vo všetkých župách. V sedemnástom storočí umožnili českým vodcom víťazi ujsť a vyzvali ich k tomu, aby prosili o milosť, no oni bez jedinej výnimky túto ponuku odmietli a tak aj všetci zahynuli hrdinskou smrťou. Takto konajú muži a národy s uvedením si svojej vysokej a spravodlivej veci. Ktorý z národov Západu sa môže v najnovších povstaniach merať v oduševnení so Srbmi, ktorí povstali na bojisku proti Maďarom? Päť mesiacov držal vojensky nevyčvičený srbský národ s nemnohými skúsenými bojovníkmi v šachu celú cvičenú aj necvičenú maďarskú vojnovú moc, ba dokonca si proti nej vydobyli významné výhody; stovky Srbov, ktorých obesili Maďari, mužne zomrelo na popraviskách, národom neotriasli všetky tie kanibalské ukrutnosti; len neskôr, keď národ videl, že sa ho snažia Rakúšania oklamať, zlomila sa jeho odu-

ševnenosť, ale aj vtedy si pripomenul svoju mužnosť a češť, nechal sa znovu uchvátiť mladickým zápalom starca Rajačiča, svojho patriarchu, nezničiteľnou výdržou Kničanina a mladickou hrdinskou silou Stratimiroviča a nechal sa priviesť späť na vojnové polia.

Len v predstavách Západu bojujú Slovania v Rakúsku servilne za otroctvo a oni sami za slobodu. Nechajte si tú svoju slobodu, Slovanom je súdená iná cesta. Keby mali posledné európske povstania šľachetný motív a nejaký obsah, nevyhnutne by sa tými silami, ktoré boli k dispozícii, dosiahli aj významné výsledky, aké sú však tieto výsledky? Francúzska republika? Ale o nej neskôr; vytvorenie veľkého jednotného Nemecka frankfurtským národným parlamentom? Alebo hádam oslobodenie široko-ďaleko ospevovaného Šlezvicka-Holštajnska spod hrozného dánskeho jarma? Alebo založenie mocného Uhorska, proklamované vytvorenie samostatnosti „šľachetného a rytierskeho uhorského národa“, ako ho v už stereotypnej fráze nazývajú niektoré liberálne a podplatené nemecké noviny? Výsledkom skutočného oduševnenia by neboli len povstania, ale nemuseli by sa dokonca použiť ani také drastické prostriedky, aké sa používali od začiatku až do konca, umelo sa však muselo udržiavať vzrušenie, a všetko, čo malo poslúžiť tomuto cieľu, bolo dobré. Svet nevidel kolosálnejších lži ako počas maďarskej revolúcie, ktoré šírili v národe sami vládcovia. Jediným výsledkom týchto pohybov bol ďalší postup sociálnych reforiem a konkrétne oslobodenie zotročeného národa od svojvoľe utlačateľov a od poddanstva; no tento princíp sa vybojoval už vo francúzskej revolúcii a bol potrebný len malý impulz, aby sa takpovediac dostal do pohybu. V rakúskych krajinách bol tento princíp uznaný a uzákonený už pred revolúciou.

Katolícka cirkev stratila spolu so svojimi zverencami schopnosť obetovať sa, protestantizmus zas nemá vo svojom kulte obeť, a ani ju nikdy nemal. Jednotlivé výnimky pravidlo nezmenia. Otčinou a živnou pôdou protestantizmu je Nemecko, tu sa teda mal aj osvedčiť. Ešte v čase reformácie sa však v Nemecku pri zostavovaní článkov viery sklonili ich autori pred vôľou vládcov krajiny, zohli svoje chrbty, ba dokonca celé svoje dielo podriadili vôli a ochrane kniežat. Sám Luther váhal celý deň na ríšskom sneme vo Wormse, Hus v Kostnici ani minútu. Keď však v Nemecku došlo napokon k vojne, ktorá mala pre reformáciu vydobýť určité práva a boli pritom porazené protestantské kniežatá, ako školáci prosili cisára o milosť, ktorý im ich poblúdenie skutočne veľkodušne odpustil. V tridsaťročnej vojne, kde sa okázalo vyťahovali na povrch náboženské motívy, ktorými sa sledovali politické ciele, správali sa protestantské kniežatá podľa toho, čo im malo v danej chvíli priniesť osoh a menili kabáty, zradili dokonca svojich súperov v Čechách a navyše ich ešte pomáhali poraziť a uvrhnúť do záhuby. Ako je z tohto všetkého zrejmé, na Západe už takmer vymizla obetavosť, a popri tom stráca silu všetko vznešené a pospolité, teda to, čo si vyžaduje obeť.

Náboženstvo, na ktorého úpadok a zničenie sa Západ podujal, nie je ničím iným než samotným kresťanstvom; jeho vyhubenie okázalo ohlasujú socialisti a komunisti, sekty Marxa a ich početní pomáhači, ktorí výslovne tvrdia, že ho treba odstrániť, aby sa takto uvoľnilo miesto pre ľudskú slobodu, a Ruge, Bruno Bauer a ich duchovní súpútnici sa snažia dokonca vedecky zdôvodniť jeho nevyhnutné zničenie. Vy teda chcete zničiť toto učenie, ktoré znamená obrat v dejinách, učenie, od ktorého vzniku možno hovoriť a hovorí sa o človeku ako takom, učenie, z ktorého vychádzajú všetky snahy oslobodiť ľudí a bez ktorého by bola nemysliteľná sloboda a rovnosť, a vôbec uznanie človeka? Chcete teda zničiť tohto v celom ľudstve neustále pôsobiaceho, tvoriaceho a stvárnjúceho ducha, s ktorého pomocou sme sa stali takými ľuďmi, akými sme? Dospeli ste už k takej ušľachtilosti duše, dosiahli ste už takú výšku myšlienok, aká sa zdá niekedy takmer nedosiahnuteľná a ktorá sa týči v kresťanstve? Je váš duch už naplnený pracovitou, vždy k akémukoľvek druhu obete pripravenou a pritom na nič si nenárokujúcou láskou k blížnemu, ku kaž-

diť, sú odkázaní na apanáže, alebo na iné zamestnanie v občianskej spoločnosti, vstupujú do nej a v každom ohľade sú si rovni so všetkými ostatnými gentlemanmi. Aké búrky vyvolávalo v ostatných západných krajinách zavedenie spomínaných opatrení, ktoré nebadane a krok za krokom prebiehalo v Anglicku? V anglickom štáte taktiež dochádzalo k otrasom, no ich pôvod a vyústenie boli iné než v ostatných krajinách. Po zavedení reformácie prispelo podstatne k premenám dvojité postavenie kráľa ako svetskej a cirkevnej hlavy, pretože vo veciach viery si hlbavá germánska národa nechcela dať nič predpisovať svetským panovníkom a v dôsledku objavenia Ameriky a napredovania priemyslu vyvolala popritom potrebné zmeny v štátnom hospodárstve; no ako rýchlo sa zatrel stopy po otrasoch, aké silné a jednotné zas bolo Anglicko, keď padla hlava Karola I., a po krátkom čase odstúpil protektor! — Aká veľká je však moc kráľa popri všetkých právach, ktorými disponuje ľud v zákonodarstve, čiastočne aj v správe a v súdnictve, a akej úcte sa teší najvyššia hlava národa! A koľko slobody má napriek tomu každý jednotlivec, a aký panuje popritom v krajine pokoj, poriadok a bezpečnosť! Tajnú políciu Anglicko veľmi nevyužíva, a načo by mu aj bola? Každý človek tu má tisíc možností, ako prejať svoje želania, nemusí sa pritom obávať nijakého prenasledovania, veď pre každého ukrivdeného a poškodeného je brána zákona otvorená a nakoniec sú všetci naplnení presvedčením, že aj keď nie hneď, tak predsa len postupom času zvíťazí poriadok potrebný pre blaho krajiny. Nedávno dokonca navrhlo predsa toryjské ministerstvo dôležitú zmenu obilných zákonov! Celkom inak sa prijímali ústavné zákony v ostatných západoeurópskych krajinách! Ihneď po ich zavedení sa krajiny obyčajne rozdelia na dva znepríatelené tábory, z ktorých každý je presvedčený o tom, že bude môcť existovať len vtedy, keď porazí toho druhého, heslom sa tu stala vojna na život a na smrť. Hoci sú v Anglicku jasne stanovené kráľovské právomoci, nedá sa vonkoncom povedať, že by bola kráľovská moc podľa ducha ústavy a v chápaní ľudu čímsi vylučným. Práve naopak, táto moc je tak vnútorne spätá s národom, že s ním tvorí jeden celok. Už z tohto, ale aj z iného dôvodu tu nemôže byť ani reči o vzájomných sporoch, pretože obe strany sú pevne presvedčené o svojom úprimnom zmýšľaní a vytrvalo si nástoja na svojich právach. Je všeobecne známe, k akému postaveniu, bohatstvu a moci sa Anglicko dopracovalo vďaka tomuto systému. Anglicko bolo medzi tými krajinami, ktoré viedli západné štáty do boja proti takmer neporaziteľnému francúzskemu cisárovi, držalo ich spolu, oživovalo ich vyhasnuté nádeje, všade na svete bojovalo chrabro proti všemocnému nepriateľovi a v núdzi prišlo na pomoc aj Rakúsku.

Všetko však má svoj priebeh a všetko raz dosiahne svoj vrchol; zdá sa, že Anglicko tiež už prekročilo horizont svojej slávy a moci. Ako sme spomenuli vyššie, aj taký systém, aký je v Anglicku, dá sa udržať len v tých medziach, kde môže pôsobiť; na to, aby sa zachoval, musí tu existovať vzdelaný, blahobytný národ, ktorý sa v ničom neunáhli, dodržiava politické práva a má mocný senát zainteresovaný svojím postavením na udržaní toho, čo jestvuje; ak sa však tieto medze prekročia, zapríčiní sa tým aj rozpad systému. Angličania to cítia a preto pomaly a uvážlivo napredujú po ceste politických reforiem, preto stokrát preskúšajú každé nové politické opatrenie. Tu korení aj ich strach z náhleho odstránenia hoci aj bezvýznamných, už nepotrebných, ba dokonca smiešnych opatrení a poriadkov. Podľa celkovo bežnej predstavy má zákonodarné zhromaždenie svojim pokojným, uvážlivým postupovaním slúžiť národu ako pozitívny, svetlý príklad, vyrovnaným postojom má vystríhať pred akoukoľvek unáhlenosťou a tak postupne dosiahne to, čo dozrelo časom. Staroveké republiky spočívali takisto na základoch, ktoré sme tu naznačili a taktiež mali svoje senáty. No odvtedy, ako sa postavili na širšie základy, dá sa zreteľne pozorovať ich postupný úpadok; otvoril sa tým priestor pre nestálosť, najrozličnejšie názory a v ich dôsledku aj priestor pre strany. Zákon o reforme, ktorý po päťdesiatich rokoch zvažovania presa-

triedky, po ktorých Prusko siaha, celkovo neadekvátne postavenie, neustále núti pruský štát k veľkému vypätiu síl, avšak výsledkom je nakoniec zlá situácia pritom polozenie chudáka, ktorý sa mieša do spoločnosti bohatých pánov. V európskych záležitostiach nie je Prusko nikdy schopné presadiť svoje názory, v dôsledku čoho ich alebo neustále nanucuje druhej, mocnejšej krajine, alebo sa musí dostať do vleku druhých. Friedrich Veľký vykonal spolu so svojim národom slávne, ba obdivuhodné skutky, od toho času však nebol pruský štát v stave sám si obhájiť svoje postavenie a nezávislosť voči rôznym nevraživosťiam. Lákaný Napoleonom, držal sa v úzadí skôr zo strachu ako z náklonnosti a záujmu, keď sa mu však opovážil vzoprieť, po jedinej bitke takmer zmizol z mapy.

Rusko a Prusko Za svoju spočiatku biednu existenciu vďaka len ruskému zákroku, neskôr sa mohol obrodiť vďaka veľkej pomoci Rusov. Hoci je Prusko podľa západných predstáv absolutistickým štátom, Prusi mali dosť dôvodov na to, aby s ním boli spokojní, pretože svoje práva tu mal každý, bez rozdielu stavov, a veľmi sa tu podporovalo vzdelanie ľudu, ochraňovali sa jeho názory a mravy, a nebolo ľahké primäť pruskú vládu k nejakému opatreniu bez toho, aby sa neustila o jeho správnosti súhlasom svojho ľudu. Avšak aj tento štát pohltil vír najnovších európskych pohybov, čo malo zrejme šťastie svoju príčinu v kolísavosti terajšieho kráľa, jeho rozličných nekonečných pokusoch a operáciách, z väčšej časti ich však možno pripísať západoeurópskemu duchu, ktorý sa rozšíril aj v Prusku. Neskoršie germánske prejavy kráľa ani zďaleka nestačili na to, aby mu pomohli opäť získať dôveru ľudu, ktorý sa od neho odvrátil, a neustále rastúca priepasť medzi vládou a ľuďom, prehlbujúca sa vďaka ďalšiemu pôsobeniu západoeurópskych požiadaviek, hrozí viesť pruský štát do nebezpečenstva.

Anglicko Najzdravším a najsilnejším spomedzi všetkých západoeurópskych štátov je nepochybne Anglicko. Religióznosť národa je tu ešte živá, a pokojná, vážna myseľ vzdoruje unáhleným a uponáhľaným pohybom, jeho energia je v ustavičnom napätí a hľadá si nové polia pôsobnosti. Germáni sú celkovo v čomsi svojrázni, a tento svojráz spočíva v hĺbke ich ducha. U Nemcov sa prejavuje v duši skúmajúcej podstatu všetkých javov a v pohrúžení sa do vedy, u Angličanov v organizácii štátu a u Normanov v šikovnom, dobre premyslenom a rýchle realizovanom podnikaní. Veľkosť Angličanov sa zakladá na štáte, ich ústava však nie je skonštruovaná z apriórnych formúl, ani ju odniekiaľ neprebrali a nepreniesli do svojej krajiny, ale vyvíja sa v ťažby a potreby ducha národa, vyvíjala sa postupne so samotným národom a je s ním vnútorne spätá a preto tvorí so životom národa organický celok. V Anglicku sa stala takzvaná konštitúcia skutočnosťou, a keďže sa tam dobre ujala, považovali ju za výtvor, ktorý pretrvá všetky časy a hodí sa pre všetky krajiny. Zavádzali ju preto všade, kde sa len dalo a pritom verili, že jej zavedením a napodobňovaním zabezpečia silu a slobodu každého štátu presne tak ako v Anglicku. Skúsenosť ukázala, že sa mýlili. Konštitúcia, aj tá anglická, je tiež produktom svojej doby, má svoje vývinové štádium, dá sa uplatniť len v určitých medziach a vyžaduje si pritom zdržanlivého a mierneho ducha, ktorý je charakteristický pre Angličanov. Jej základom musí byť taký pracovitý a podnikavý národ, akým sú Angličania. Ktorý západný národ sa môže pochváliť všetkými týmito prednosťami v takej miere ako Angličania? V Anglicku mala tiež kedysi šľachta prednostné práva a tiež bola mocná, roľnícky ľud mal takisto ako všade inde voči nej povinnosti poddaných a občiansky stav tam kedysi nedisponoval do takej miery politickými právami ako dnes, no pozrite sa, ako sa im v anglickom štátnom živote darilo v priebehu času vyrovnávať tieto nezrovnalosti, ako sa tu šľachta vždy v pravý čas dokázala vzdať svojich práv, ako málo sa tu mešťanstvo vyvyšovalo nad ostatných. Keď získalo politické práva! Okrem toho, že anglická šľachta vlastní veľkostatky, nelíši sa od ľudu v ničom, a tieto veľkostatky dedia len najstarší synovia. Ostatní, ktorí nemajú právo de-

dému človeku, láskou, bez ktorej by sa ľudská spoločnosť, akokoľvek skromne na ňu dopadajú jej lúče, rozpadla na bandu — nazdávate sa, že sa môžete zaobísť bez večne pravdivého zákona, ktorý je v nej obsiahnutý? A keby ste aj vystúpili tak vysoko, nie je hádam potrebné, aby toto učenie stálo na tomto mieste pevne ako pyramída, aby varovalo a vystříhalo ľudstvo pred upadnutím do predošlého barbarstva a samolúbosti?

Vy však hľadáte slobodu v oddávaní sa radovánkam, chcete v jej mene ovládnuť ostatných a chcete ich vykorisťovať k svojmu dočasnému úžitku — preto utekáte a zavrhuje kresťanstvo, ktoré v sebe nesie celkom inú slobodu prikazujúc úplne iný prístup k ľuďom. Všetci tí, ktorí v mene zákonov páchajú nepravosti na iných a zneužívajú ich, sú zvrhlí, ale o nič menej nie ste zvrhlí ani vy, vy úbožiaci, červy plaziace sa pred nádherou kresťanstva! Čo iné by mohlo zaujať a udržať si toto nepopierateľné miesto v ľudskej hierarchii, ak nie práve kresťanstvo a náboženstvo zasvätené pravdy, ktoré sú také vznešené, že tomuto náboženstvu dodali nezmazateľnú svätosť? Vystačili by nám učenia niekoľkých múdrych mužov, možno niekoľkých filozofov? Týmto učением by však znovu protirečili iní a tak by vznikli nové učenia; v čom by potom mali ľudia istotu, kde by sa potom podela autorita, ktorá o všetkom rozhoduje? Áno, vy predsa zavrhuje (!) všetky autority a tiež vyžadujete, aby ostatní uznávali vaše učenia a výmysly a aby sa nimi riadili, avšak sami si tak podkopávate pôdu pod nohami a nikdy nedosiahnete určitosť, zhodu a pokoj. Objavilo sa vari od vzniku kresťanstva niečo lepšie, dokonalejšie a čistejšie, ako je ľudský vzťah k Bohu a ku všetkým jeho blíznym, alebo aspoň niečo, čo by bolo v tejto súvislosti nové, a neusilovali sa skôr všetky odvtedy žijúce pokolenia, národy a premýšľajúci muži preskúmať, rozšíriť a uplatniť na všetky strany to, čo bolo vyslovené v kresťanstve? Kto iný by aj mohol zlomiť moc silných, kto by uzákonil práva nenápadných malých ľudí, tej čvargy a bagáže, ako zvyknú hovoriť aristokrati, krčiacich sa a ponížených, kto by sa opovážil čo len si spomenúť na nich, keby sa z kostolných lodí neustále neozývali prikázania kresťanstva a postupne si nenachádzali cestu aj do vedy, filozofie, teológie, práva a potom spracované a všestranne zdôvodnené, neobjavili a neuplatnili sa aj na politickom poli? Jestvovala niekedy ľudská sloboda mimo kresťanstva? Áno, v Grécku, v Ríme boli slobodní občania, ale nie slobodní ľudia, pretože popri týchto slobodných jestvovali znovu neslobodní otroci, celkom podriadení zvolí svojich pánov, hoci boli rovnako ľuďmi a patrili k tomu istému národu, ako jeho občania. Nikto ani nikdy nezapochyboval o slobode tých, ktorí s ňou môžu voľne disponovať a o otroctve tých druhých, a dokonca aj tie najosvietenejšie, najrozumnejšie hlavy staroveku, Platón a Aristoteles, jeden ako žiak Sokratov, druhý ako vychovávateľ Alexandra Veľkého, obhajovali a považovali za nevyhnutné podvrhávajúce detí a otroctvo. A ako to vyzeralo v Ríme počas vlády imperátorov? Rímsky národ si kedysi podmanil svet, neskôr si však svet a rímsky národ podmanili cisári. Ich moc nepoznala hraníc a ani nepotrebovali obmedzovať svoju samovládu, veď mali okolo seba len samých poddaných, ktorí sa v ich rukách menili iba na veci a nástroje, nevedeli, čo je človek, nepoznali ani ľudské povinnosti. Nesesedeli vari aj na rímskom tróne takí netvori, ktorých najvrúcnejšou túžbou bolo to, „aby mal rímsky ľud len jedno hrdlo“? Aj na kresťanskom tróne boli tyrani a zhýralci, ale nebolo tam podobných surovcov. Preto utekali z rímskeho sveta ľudia do púští a vyhľadávali vzdialené krajiny, kde by sa mohli ukryť pred bezhraničnou svojvoľou, aby stratili z očí rímsku spoločnosť; vyhľadzovali na ulicu svoj majetok, pretože ani rozkoš im už nespôsobovala pôžitok. Aj v Severoamerických štátoch poznáme otroctvo a vieme, ako kruto zaobchádzajú so svojimi otrokmi anglickí a francúzski kolonialisti, avšak toto pohanstvo je rovnako zavrnutiahodné a ľudstvo proti nemu každým dňom naliehavejšie dvíha svoj hlas.

Uprostred tejto máteži zavíjajúcich hlasov ozyvujúcich sa proti kresťanstvu nás v najhlbšej duši bolí to, že jeden takýto hlas musíme zaznamenať aj v slovanskom svete, totiž tam, kde by sme ho očakávali najmenej, v Rusku, a to nie v pravoslávnom Rusku, ale od istého Rusa, Gercena, ktorý sa stratil a poblúdlil v cudzine, v jeho knihách *Z tamtoho brehu* a v *Listoch z Talianska a Francúzska*. V týchto knihách nájdeme ne jeden pravdivý názor, avšak hlavné politické smerovanie je nesprávne a zlé, nakazené západným myslením, a k tomu ešte aj tie bezbožné výpady proti kresťanstvu, ktoré sú u Slovana dvojnásobne odsúdeniahodné! Tento Rus chce dopredu budovať politickú budúcnosť Slovanov, pritom však podkopáva pôdu, na ktorej stojí slovanstvo a kde môže pre ľudstvo vykonať veľké veci. Celkom otvorene hovorí, že kresťanstvo už nemá nijaký význam a musí zaniknúť, tvrdí, že bude treba odstrániť aj ten „najbezvýznamnejší titul kresťanského, feudálneho a rímskeho sveta“, kresťanstvo a feudalizmus hádže do jedného vreca, ako keby skutočne patrili spolu, akoby mali vôbec niečo spoločné! Ó, nesmierna zaslepenosť, ktorá poburuje našu dušu! Vari nebojovalo a neustále nebojuje kresťanstvo práve proti feudálnym ustanovizniám? Nesie vari kresťanstvo vinu na tom, že národy, ktoré ho prijali a ďalej ako prvé šírili, nedokázali celkom vysvetliť jeho zmysel? Musí sa hádam kresťanstvo preto stratiť, lebo tieto národy nemali dosť sil na to, aby prekročili svoj tieň a nepripravili mu vo svete dokonalejšie podmienky? Nemali by si tu odskúšať svoju silu aj iné národy? Alebo sú už naše dni spočítané a svet dospel k svojmu koncu? Sú vari zákony preto zlé a zbytočné, lebo mnohí páchajú neprávo, alebo treba odsunúť bokom česť, keďže niektorí konajú nečestne? Nič z tohto si tento Rus, ktorý je pravdepodobne jediným zo svojho národa, nepremyslel uprostred svojho národa; svoje myšlienky čerpal len na Západe.

S týmito zhubnými smermi v oblasti cirkevnej a náboženskej prebiehajú na Západe súbežne ničivé úsilia v štáte a v meštianskej spoločnosti; tie prvé sa objavujú v postupnosti a v určitom vývine predovšetkým u Germánov, pretože ich duchovná činnosť je väčšmi nasmerovaná dovnútra a skôr je vhodná na zaoberanie sa cirkevnými a náboženskými otázkami; tie druhé vystupujú naproti tomu väčšmi do popredia u románskych národov, ktoré sa zameriavajú najmä na utváranie vonkajšieho sveta. Tam uskutočňuje na jednej strane odklon od pravej cirkvi episkopálna cirkev, presbyteriáni, independenti, levelleri a iní, na druhej strane protestantizmus, racionalizmus, sekty nemeckých katolíkov, „priateľov svetla“ a podobne, a tento odklon sa končí svojvoľou jednotlivcov, ktorá rozhoduje o všetkom, úplným neverectvom a nereligioznošťou. Odluka tu prebieha v takzvaných ústavných ustanovizniach štátu, prechádza potom s rozšírenou základňou do moderných republík, ktoré alebo vyhlásia, alebo sa aspoň snažia etablovať, a napokon sa odrazí v socializme a komunizme, čo zas predstavujú krajné formy štátu vydané napospas skaze. Hoci tieto dva smery prebiehajú v cirkevnej a politickej oblasti popri sebe, zhodujú sa aj principiálne, pretože tak, ako sa v tej prvej dosadí v najkrajnejšom prípade za sudcu všetkých veci svojvoľa v politickej oblasti sa stáva mierou všetkých štátnych operácií jednotlivcov, jeho zachovanie a ochrana, on teda tvorí v konečnom dôsledku základ štátu; neverec a komunista sa duchovne silno priťahujú, pretože obaja sa vysmieávajú zo všetkých autorít a zo všetkého pozitívneho.

Komunizmus, či už sa berie podľa divých predstáv Babeufa, alebo Saint-Simona, Fouriera, Prodhona alebo Cabeta, či už chce podľa známeho výroku „*La propriété c'est le vol*“ celkom odstrániť súkromné vlastníctvo, alebo chce pri jeho zdanlivom zachovaní len rozdeľovať príjem podľa výkonu práce, talentu a kapitálu, či už chce rozlišovať medzi rôznymi druhmi vlastníctva podľa pôvodu fiktívnym nadobudnutím, prostou vôľou alebo prácou, alebo chce tamtie druhy zavrhnúť a s týmito súhlasí — v každom prípade chce komunizmus odstránenie a zrušenie štátu.

Tieto slobodné konferencie sa síce otvárali a aj uzatvárali s veľkou pompou, avšak nikto nevie, nakoľko tu skutočne vyzrela nemecká jednota, a len noviny uvádzajú a proklamujú ako *najnovšiu verziu* nemeckej otázky návrat k *starému spolku*, ktorý bol prehlásený za to najlepšie riešenie. Takto sa teda *tanta molis erat* dostať späť k spolku, a navyše k starému Vietor, ktorý sa rozpútal okolo nemeckej jednoty, úplne zmietol od brehov nemeckú flotilu a kto vie, kde teraz nájde svoj prístav, kde spustí kotvy? Nemecké noviny priniesli najnovšie potešiteľnú správu, že jej život je predĺžený vďaka preddavku z prúskej pokladnice o ďalších šesť týždňov. Čo sa s ňou stane po uplynutí tejto osudnej lehoty, je záhadou, pravdepodobne sa vydá na plavbu okolo sveta a vydá o tom dôkladnú štúdiu. Dvaja obrnení protivníci, Rakúsko a Prusko, Schwarzenberg a Manteuffel, idú medzitým pokojne ruka v ruku do Varšavy, aby si tam vypočuli lekciu o nemeckej jednote. Akú karikatúru spravilo z rozvážneho nemeckého národa jeho politické úsilie! Dalo by sa to ešte ako-tak zniesť u Maďarov, ale nie u rozvážnych Nemcov!

Nepokoje, ktoré najnovšie vypukli v Nemecku, boli ľahko potlačené a pruské vojsko čoskoro premohlo veľký, ale bez oduševnenia bojujúci dav. Vodcovia utiekli a vyburcovaný národ nechával veciam voľný priebeh. Nemci si počas udalostí, ktoré boli pre nich významné, ani v predchádzajúcich storočiach nevypestovali nejakú mimoriadnu vôľu k činu, pretože nik, kto má rád pravdu, nebude môcť poprieť, že vojna, ktorá nasledovala bezprostredne po reformácii, bola veľmi nevyrázná, a takisto tridsaťročnú vojnu viedli Nemci s očividnou slabosťou, ba úbohosťou. Ako je možné, že sa ťahala tak dlho, veď iné vlastnosti národa by predsa vyniesli na čelo udatných národov významné osobnosti? S výnimkou Švédov a niekoľkých mocných vodcov na strane Ligy nenájdeme v tridsaťročnej vojne nič takéto, a Nemecko vyšlo z vojny celkom ubité a zdecimované.

Už vyššie sme spomínali akí boli Nemci počas napoleonských čias a ako im záležalo na ich slobode. Keby vtedy proti všemocnému cisárovi nezakročili svojou rukou Rusi a keby neboli vtedy otriasli Nemcami a nepriniesli im rozhodujúcu pomoc, kto vie, aký osud by postrelol Nemcov?! V tej dobe neboli Rusi v Nemecku takí zaznávaní ako teraz, ľudia tam vtedy radi počúvali a spievali ich piesne a dokonca chválili dobrých kozákov tak povieť, si splnili vo francúzskych vojnách svoju povinnosť; avšak povedzte: akými silami? Tieto sily boli rovnako málo nemecké, ako boli rímskymi tie sily, ktorými Aetius porazil Hunov na katalánskych poliach. Mimochodom, neskrývajte sa za Rakúsko, tiež bolo slabé, veľmi slabé a do posledného mocného zakročenia Rusov podľaľahlo zakaždým porážke. Lepšie je o Rakúsku mlčať.

Pripojenie Šlezvicka-Holštajnska k Nemecku neodvolateľným nariadením v kostole sv. Pavla tak tiež neprebíhalo obzvlášť hladko. Spevácke chóry síce po celom Nemecku chrabro vyspevovali „Šlezvicko-Holštajnsko, rodom príbuzné“ a „Šlezvicko-Holštajnsko, morom obkolesené“, keď však nadišiel čas boja, len niekoľko málo dobrovoľníkov z nemeckých krajín vybralo sa na pomoc bratom v núdzi, zato však poslali bojom unaveným bratom riadne množstvo piva. Aj keď to nie je bohvieaká pomoc. tak aspoň niečo! Treba ešte poznamenať, že tí najvyznikajúcejší nemeckí muži nie sú mužmi činu, ako Francúzi, ale mužmi umenia a vedy, tak ako Goethe, Schiller a nekonečné množstvo iných.

Najvýznamnejším, najväčším nemeckým štátom, ktorý je pri tom protestantský, tak ako sa na nemecký štát patrí je Prusko. Protestantskú výchovu a zmysľovanie vidno rovnako na národe, ako aj na jeho panovníkoch, ktorí, hoci neboli všetci významnými vládcami, predsa len boli statočnými mužmi. Popri týchto úctyhodných prednostiach trpí pruský štát rovnako aj množstvom podstatných nedostatkov, ku ktorým patrí predovšetkým rozdelenosť územia a nárokovanie si na pozíciu európskej veľmoci. Toto v poslednom čase neustále zdôrazňované a vzhľadom na pros-

rečníkmi, či lepšie povedané profesormi filozofie a politickej ekonómie, a okrem toho rôznymi kriklúňmi a podenkovými hrdinami, ktorí si predsavzali, že v kostole sv. Pavla vytvoria nemecký štát. V súvislosti s touto predstavou prebrali teda dôkladne teóriu štátu, presne, *en detail* sa uviedol a formuloval pomer jednotlivca k celku a keď boli hotoví s touto prácou, ktorú zapísali do protokolu a popritom k jednotnému, veľkému Nemecku protokolárne popripájali viaceru krajín, vyhlásila sa v prítomnosti všetkých a so srdcervúcou dojemnosťou jednohlasne jednota a nezávislosť Nemecka. Aby však súčasne malo vyhlásenie príslušnú váhu, slávnostne sa uzniesli na vytvorení jednotného nemeckého vojska spolu s národnou flotilou, a čo treba zdôrazniť, tiež to zapísali do protokolu. Potom, ako boli s tým najnevyhnutnejším a najdôležitejším hotoví a Nemecko bolo vytvorené a ustanovené, z kostola Sv. Pavla vyšli od suverénnych predstaviteľov nemeckej jednoty rozkazy všetkým nemeckým vládam, aby ich vo všetkom poslúchali, previedli svoje vojská pod nemecké zástavy a aby prisahali na dôkladne vypracovanú ústavu. Okrem toho však vyšla výzva pre celý nemecký národ, aby sa urobila peňažná zbierka na vytvorenie protokolárne zaznamenatej národnej flotily. Aký úspech malo toto všetko? Údajní vazali suverénnych strojcov Nemecka z kostola sv. Pavla odložili po predošlom vyhlásení najhlbšej oddanosti pekne-krásne a v tichosti bokom svoje rozkazy, vojsko, ktoré prisahalo na papierovú ústavu, horelo túžbou čím skôr zahnať kriklúňov z kostola sv. Pavla, a pri veľkom oduševnení plynuli zo všetkých nemeckých krajín značné príspevky pfennigov a grošov na zriadenie národnej flotily! Kostol sv. Pavla však nebol dostatočne pripravený na takýto úspech. Zdalo sa mu, že musí pristúpiť k iným opatreniam, a v presvedčení, že nemecká jednota musí mať aj svojho viditeľného vodcu, zvolili si za vládcu ríše arcivojvodu Jána, ktorý po určitém váhaní túto voľbu prijal a vo svojom energickom nástupnom vyhlásení sľúbil takú nemeckú jednotu, ktorá bude pevná ako nemecké hory. Znovu sa na všetky vazalské vlády spustil dážď rozkazov, no keďže mali tieto rozkazy ten istý účinok ako všetky predošlé a národ o panovníkovi vyhlasoval, že pod jeho vládou ríša upadáva, poobzeral sa panovník dookola, vzal to najcennejšie, čo priniesol svojim Nemcom a utiekol. Medzitým však ríša nezískala proklamovanú pevnosť, preto sa rozhodli reprezentanti v kostole sv. Pavla vyskúšať naposledy na vytvorení nemeckej jednoty starý prostriedok, a to známu pruskú voľbu cisára. *Táto koruna mi môže prísť draho*, pomyslel si pruský kráľ a odmietol ju, avšak takým spôsobom, ako kedysi počas verejných hier zrazil laktom korunu Cézar, keď mu ju priniesli. Po všetkých týchto pokusoch a nezdaroch s usporiadaním Nemecka boli suverénni držiteľia moci v kostole sv. Pavla vládam na obtiaž, tu a tam dochádzalo v Nemecku k zrážkam a nepokojom, aj rečníci už boli trochu unavení a zachrípnutí, a tak s nimi vlády spravili krátky proces, vykázali ich z kostola podobne, ako kedysi Cromwell vykázal členov parlamentu, naplneného Svätým Duchom. Proces nemeckej jednoty by sa dočasne, alebo dokonca úplne zastavil, keby nebol v osobe Schwarzenberga zrazu povstal nový, silný muž a organizátor, ktorý si želal zjednotiť ríšu pod ochranou Rakúska a jeho soldatesky, pritom však Rakúšanom zavesil na krk Prusov. Kto dokáže vopred povedať, čo by z toho vzniklo, možno by bolo bývalo došlo dokonca, ó, hrôza pomyslieť, k bitke medzi Rakúšanmi a Prusmi, keby nebol zahrnel svoje „Quos ego etc.“ niekto tretí, silnejší, a nebol tým aspoň trochu privedol obrnených bitkárov k pokoju a rozumu. Tak stroskotal aj tento pokus, pretože seabavedomý organizátor dostal čoskoro nato vtipný nápad usporiadať v Drážďanoch porady pod úplne novým a zvláštnym názvom „slobodné konferencie“.

Štát totiž stojí vyššie ako obec a meštianska spoločnosť, ktoré sa predovšetkým starajú o blaho jednotlivca a pomáhajú mu. Štát je povolaný k tomu, aby vo svetských veciach zastupoval cirkev oddanú svojmu poslaniu, má teda za úlohu ochraňovať zákon na svojom území, podľa svojho určenia ho zavádzať do všetkých ľudských vzťahov, uľahčovať dosahovanie konečných výsledkov prostredníctvom všetkých činností a síl, ktorými disponuje národ, avšak tak, aby celok, ktorý je v ňom zjednotený a ktorý musí štát zastupovať smerom dovnútra aj navonok, viedol k stále slobodnejšiemu a dokonalejšiemu ľudskému životu. O tomto všetkom nevie komunizmus vôbec nič, a ani o tom nič nechce počuť; pretože zatiaľ, čo sa tvári, že chce pre každého rovnaké práva, pácha nielen strašnú nepravosť na celej občianskej spoločnosti, ale tým, že každému vopred pridelí vlastníctvo, alebo mu aspoň zabezpečí príjem, zničí akúkoľvek vlastnú iniciatívu, vlastné sebaurčenie, akúkoľvek ráznejšiu snaživosť, každý druh súťaživosti, postupne vylučuje obetavosť a čínorodú lásku k bližným. Tým robí zo všetkých ľudí zaťatých egoistov, likviduje akýkoľvek vývin a mení ľudskú spoločnosť na skleník, na dielňu, kde pracujú všetci jednotlivci mechanicky ako stroje. To najvyššie, čo môže dosiahnuť komunistický štát, či lepšie povedané komunistický skleníkový systém, je obživa, chlieb každodenný a tým, že takto udeľuje každému jednotlivcovi právo, vyťaženie slobodu a rovnosť, každého jednotlivca chce odškodniť za jeho strasti, a pritom vychodiskom a motívom celého jeho snaženia a starostlivosti je len telo, jeho vášne a pôžitky, oslobodzuje telo, ako hovorí aj inde, odbúrava každé takzvané potlačovanie, popúšťa teda uzdu rozkošiam, podľa princípu rovnosti emancipuje ženu, rozpúšťa rodinu, rozbiha rodinný kruh a týmto spôsobom otvára dvere každej nemravnosti, zvrhlosti a zhyralosti, pretfha všetky spojivá v ľudskej spoločnosti, namiesto posvätných pút velebí sebestvo, rozkoš a podobné veci, no takýmto spôsobom uvrháva ľudstvo do zvieracieho stavu. Komunizmus dospel teda k tomu istému cieľu, ako náboženská ľahostajnosť a odklon od kresťanstva. Do všetkých modifikácií komunizmu prešli viac či menej pôvodné zásady Babeufa, ktorý nestrpí štát, cirkev, vlastníctvo, ba kvôli tomu, aby mohol vytvoriť a udržať rovnosť, netoleruje dokonca ani vedu a vyššie vzdelanie a ako jediného skutočného živiteľa ľudstva odporúča všetkým ľuďom len poľnohospodárstvo, v dôsledku čoho káže tiež zničiť všetky veľké mestá, obmedzuje vzdelanie iba na nevyhnutnú mieru čítania, písania a rátania, spojenú s nutnou znalosťou práva, dejín, zemepisu a štatistiky týkajúcej sa republiky a pritom zavádza v tlači najprísnejšiu cenzúru, ktorá sa pohybuje v úzkej sfére týchto republikánskych princíпов a nazdáva sa, že jedinou ustanovitzňou, ktorá sa má zaviesť, je úrad pre skladovanie, cirkuláciu a každodenné rozdeľovanie obživy; v každom, akokoľvek usporiadanom komunizme otvára sa nielen perspektíva šedivého života zbaveného ušľachtilej radosti, ale aj perspektíva najstrašnejšieho despotizmu. Aj keby rôzne odtienky komunizmu k tomuto priamo nesmerovali, a keby aj nie všetci jeho vyznavači mali také požiadavky ako Babeuf, v každom prípade by musel skôr či neskôr každý komunistický režim dospieť k takémuto stavu, pretože v každom komunizme je povolaná vládnuť surová, zmyselná a egoistická masa. A s týmto všetkým by malo ľudstvo súhlasiť len kvôli biednemu chlebu, ktorého prináša božia zem dostatočné množstvo. Keby tak ľudská spoločnosť vytvorila ustanovitzne, v rámci ktorých by mal dosť chleba každý, kto si naň chce zarábať, a keby tak v ľudskej spoločnosti bili ľuďom skutočne ľudské srdcia, dobrovoľne by ako svojmu bližnému podali chlieb každému, kto trpí núdzou a nezarábí si naň! Nech by sa akokoľvek komunizmus namáhal a predstieral, že chce ľuďom dopomôcť k ich právam, nič nevie o ľudstve, žalostne ho ponižuje, a keďže lipne na ustanovitzniach, ktoré sú nepraktické a neuskutočniteľné, patrí k najdivším výplodom, aké vôbec vzišli z ľudského mozgu.

Napriek scestnej, neuskutočniteľnej podobe zbavujúcej ľudstvo dôstojnosti, je na Západe komunizmus veľmi rozšírený; jeho pôvodnou baštou je Francúzsko a odtiaľ sa šíri jeho skazo-

nosné učenie do Nemecka, do Švajčiarska a inde a získalo si veľa prívržencov v triede pracujúcich, dokonca aj u takzvaných osvietenecov; ani Anglicko sa mu nevyhlo. Viac či menej prenikol do najnovších západoeurópskych hnutí, avšak prevládlo presvedčenie, že ešte nie je dostatočne silný a ešte nenadišla jeho vyčerpávajúca chvíľa, a skôr len stríehol za týmito hnutiami, ktoré pomáhal rozduchávať, a nechal za seba bojovať cudzie živly. Hoci boli výsledky najnovších európskych pohybov, ako sme už uviedli vyššie, len veľmi skromné, môže sa komunizmus pochváliť určitými výsledkami, nedá sa napríklad poprieť, že takzvanú Francúzsku republiku pomáhal zakladať ako sociálny štát s perspektívou jej budúcej premeny. No tam, kde ani nedúfal, že presadí ideu republiky, pomáhal aspoň zo všetkých síl rozšíriť základňu takzvaných ústavných štátov. — Pozrieme sa len zbežne na Francúzsku republiku a na západné ústavné štáty, či skutočne stoja na pevných základoch a či v sebe obsahujú zdravé jadro, ktoré by mohlo byť východiskom pri ďalšom vytváraní a úpornom napodobňovaní štátov v ostatnej Európe.

Francúzska republika je sama o sebe paradoxom a ako taká nemá životnú schopnosť a budúcnosť. O štátnych záležitostiach tam teraz rozhodujú milióny ľudí. Milióny ľudí, z ktorých väčšina je surová, neoboznámená s podstatou a s potrebami štátu a nemajetná, neschopná podriaďiť primeraným spôsobom svoj osobný záujem záujmom všeobecným. Ďalšia takzvaná osvietená skupina sa skladá väčšinou z ľudí, ktorí sú rozdelení do rôznych táborov podľa svojich politických názorov, majú vyhranené politické predstavy a usilujú sa ich presadiť za každú cenu. Čo z tohto všetkého nevyhnutne vyplýva? Čo iné, ako čím ďalej tým väčší brutálne vynucovanie si podriadenia štátu vláde surovej, nevzdelanej, egoizmom posadnutej masy. Popri tom však bude v rozštiepených názoroch a stranách chýbať jednota, ktorá je potrebná na uskutočňovanie všeobecne platných a ďalej pôsobiacich štátnych rozhodnutí. Z tohto dôvodu považovala vláda republiky za potrebné značne obmedziť volebné právo, podobným spôsobom obmedzila právo združovať sa a slobodu tlače a takto sa pokúsila aspoň zdanlivo, násilím a zadnými dvierkami dosiahnuť jednotu, ktorá je nevyhnutná, keď ide o rozhodnutia štátu. Môže však byť skutočným republikánskym štátom republika bez práva združovať sa, bez slobodnej tlače a bez jednoty chýbajúcej pri štátnych rozhodnutiach, ktoré musia mať svoju pôsobnosť? Ani náhodou! Grécke republiky boli obmedzené na malé územia, takmer len na jednotlivé mestá, tam však bolo možné dospieť k temer rovnakému názoru v každodennom styku občanov, okrem toho nezáviseli štátne rozhodnutia od toľkých povolaných a kde sa v najdôležitejších prípadoch objavili rozdiely v názoroch, viazali sa vždy na výroky veľkých a podľa nich sa aj rozhodovalo. Aj v slobodných gréckych štátoch neskôr dochádzalo priamo k vytváraní protichodných názorov a strán, to však aj znamenalo koniec týchto štátov. Vo Francúzsku vládne okrem toho hlboká mravná skaza a jej dôsledkom potom musela byť aj skazenosť v názoroch; nemôže to byť inak, veď predsa neustále počúvame, ako sa Francúzi trpkosť sťažujú na korupčnosť a predajnosť členov republikánskeho parlamentu. Túto podplatiiteľnosť nemožno pripísať na vrub len jednotlivcovi, práve naopak, sme presvedčení, že keby novozvolení členovia nahradili tých predchádzajúcich, boli by v tomto hlbokom úpadku mravov, ktorý sa zmocnil ich života, rovnako prístupní korupcii ako ich predchodcovia. Je však takýto národ schopný sám si vládnuť? Nemala by sa nevyhnutne samovláda nahradiť skôr mocou, ktorá by všetko udržala spolu, tak ako kedysi v dekadentnom Ríme? Tomuto pokusu a úspešnému dosiahnutiu cieľa by vo Francúzsku napomohli práve uvoľnené mravy, či priamo nemravnosť. Vidíme predsa aj terajšieho prezidenta, ktorého neustále zamestnávajú tieto perspektívy a plány, hoci z veľmi opodstatnených dôvodov pochybujeme o jeho poslaní. Rímska republika sa držala vďaka prísnošti a čistote mravov, vďaka najprísnejšiemu podriadeniu sa rozhodnutiam v mene otčiny, ktoré stanovil poradný zbor. No keď aj tu upadla čistota mravov a dôsledná disciplína a na

s Nemeckou ríšou. Keď vtedajší vládca ríše František videl, že Nemecká ríša sa z Nemecka vytráca rýnskou bránou, vzal si to k srdcu a odstúpil. Takto prestala jestvovať Nemecká ríša aj podľa svojho mena, tak ako skôr či neskôr prestáva jestvovať všetko, čo sa rozpadlo už vo svojej podstate. Po tom, ako bol porazený Napoleon, vytvorili kniežatá na Viedenskom kongrese nemecký spolok a obnovili ho vo Frankfurte, no celý tento spolok bol a je len úbohým surogátom nemeckej jednoty a sily a nevedno, ako by bol obstál v skúške týchto svojich síl — jediné, čo je známe, je, že si ich odskúšal na slobode univerzitného vyučovania a na túto skúšku dosť doplatil. Nemecký colný spolok, ktorý je pod pruskou ochranou, je skôr záchrannou kotvou pre krajinu zaplavovanú anglickými priemyselnými výrobkami, než výrazom sily nemeckého ducha; takéto zväzky založené na materiálnych záujmoch môžu síce na okamih oživiť národné cietenie určitého národa, avšak nedodajú mu silu, ktorá vyhlasla a ktorá je inak potrebná na činy.

Tento rozpad a rozklad nemeckej jednoty je zlo, ktorým trpí nemecký národ a my neveríme, že bude mať vôbec niekedy silu, aby sa od tohto zla oslobodil. Pokojný duch Nemcov, svojou povahou skôr zameraný na vnútorné sústredenie, než unášaný vôľou a túžbou pôsobiacimi navonok, sa aj primerane tomu stiahol zo sféry politickej činnosti a v prospech ľudstva prešiel na pole výskumu a vedy. Na tomto poli dosiahol uznaniahodné, ba veľké výsledky, položil základy cirkevnej reformácie a presadil ju, následne sa potom najhlbšie zo všetkých národov zaoberal vedami a spracoval ich, zato však v politickej oblasti zaostával, ba neskôr si vyslúžil aj posmech. Hoci sú sami Nemci nespokojní a preklínajú smerovanie svojho ducha a hoci sami medzi sebou zosmiešňujú svoju trdnomyseľnosť a zo svojich najväčších mysliteľov sa posmieľujú ako z nepraktických mužov, ba dokonca z nich robia karikatúry, a akokoľvek sa aj zaprisahávajú, že sa v budúcnosti oslobodia od takéhoto smerovania svojho ducha a chcú byť činní výlučne len v politickej oblasti, nikdy tento cieľ nedosiahnu a nikdy nebudú schopní vyvolať oduševnenie, pretože takéto oduševnenie nevyviera zo vzájomného povzbudzovania a rečí, ale skôr je produktom ducha vedomého si ušľachtileho poslania, ktoré ho okriľuje. Nemci vstúpili do svetových dejín s takýmto poslaním, s cisárstvom založenom na myšlienke kresťanského náboženstva; vtedy mali takpovediac všetko naľavo aj napravo otvorené, dnes je to už však inak, úplne inak. Na to, aby sa mohli vyformovať a aby mohli pôsobiť, potrebovali by predovšetkým politickú jednotu, pretože všetko úsilie od samého začiatku stroskotáva na týchto maličkých štátkoch, o ktorých aj nemecké noviny posmešne píše, že niektoré z nich by dokázali udržať len traja husári, ktorí sa navyše bratsky delia o jedného koňa. Kozáci, ktorí sa vrátili do svojej vlasti z francúzskych vojen, sa na tejto rozdrobenej krajine dobre zabávali a na otázku, v akých krajinách boli, odpovedali: „V takých krajinách, kde sme v jednej nocovali, v druhej sme mali raňajky, v tretej sme obedovali a vo štvrtej znovu spali.“ Pokiaľ bude trvať takýto stav, nie je možné, aby z Nemecka niečo bolo, pretože sila je tu zlomená a krajina je zo všetkých strán otvorená. Nič nepomohol ani Amfykiónov zväz Grékom, a je známe, ako šikovne ho využil Filip na podmanenie Grécka.

Či sa však Nemci rozhodnú skončiť s takýmto stavom, či dokážu takéto rozhodnutie aj príslušne zdôrazniť a či sa im ho podarí naprieč všetkým vnútorným aj vonkajším prekážkam a silám presadiť vo veľkolepej revolúcii pretože bez nej by to šlo ťažko, ba nešlo by to vôbec — to sú otázky, na ktoré musia Nemci odpovedať nie skúmaním povahy štátu, nie rozličnými teoretickými kombináciami a experimentmi, ale činmi. Najnovšie udalosti nehovoria veľmi v prospech takého riešenia tejto otázky, ktoré by si Nemci mohli želať, a ani ich dejiny nie sú také, že by sme z nich mohli vyvodiť záver, ktorý by hovoril v prospech Nemcov. Keď roku 1848 vypukli nepokoje vo Francúzku, nastal aj v Nemecku veľký rozruch, všeobecným sa stalo volanie po nemeckej jednote a slobode, avšak namiesto toho, aby došlo k činom, naplnil sa kostol Sv. Pavla vo Frankfurte

aby z Talianska spravili baštu odporu proti cudzincom. Taliani sa proti nim síce nedávno všade vzbúрили, nikde sa však odpor neudržal a nedošlo k vytúženému oslobodeniu Talianska spod cudzieho jarma. Toto hnutie bolo nakazené zhubnými západnými vplyvmi, a hoci v srdci počítujeme žiaľ nad nešťastím rozorvaného a pošliapaného Talianska, nazdávame sa, že by *Mazziniho* operácie a veľmi nepravdepodobné uskutočnenie jeho plánov viedli v uvoľnenom a skazenom Taliansku k bezhraničnej anarchii a rozvratu.

Nemecko dosiahlo vrchol svojej slávy a moci za vlády Karolingov. Voľné, navzájom nepoprepájané nemecké kmene porazili už síce predtým Merovingovci, definitívne si ich však podrobili až ich čínorodí nástupcovia, z nezávislých kniežat spravili svojich vazalov a hodnostárov krajiny a zavedením jednotnej správy scelili krajinu do Nemeckej ríše. Nástupcovia Karolingov, Ottovcia a Heinrichovci, zväčša mocní vladári, pokračovali dôsledne v započatom diele, a už za Heinrichovcov, predovšetkým však za stále silnejších Hohenstaufovcov pokúšali sa vojvodovia získať väčšiu samostatnosť, a panovníci sa ich pokusy snažili mariť tak, že menej mocným kniežatám dovolili uvoľniť sa zo zväzku s vojvodstvami a udelili im na ich území vojvodské práva. Tento prostriedok bol istý čas účinný, avšak značne sa tak zvýšil počet tých, ktorí sa usilovali o samostatné postavenie; ich úsilie našlo významnú oporu vo volebnom práve nemeckých kniežat a okrem toho mu do veľkej miery poslúžilo aj súperenie medzi Hohenstaufovcami a Guelfami. Nato sa na nemecký trón dostali Habsburgovci, ktorí ihneď začali uprednostňovať mocenské nároky svojho dvora pred všetkým ostatným, aj pred blahom a jednotou ríše, v čom ich zas usilovne napodobňovali kniežatá, ktorým zas takzvanou zlatou bulou Luxemburgovci zákonne uznali právo na voľbu cisára a túto voľbu zverili siedmim takzvaným kurfirstom, ktorí si z nej zas na svojom území odvodzovali práva hraničiace so zvrchovanou kráľovskou mocou. Vďaka tomu a vďaka právne ukotvenému uznaniu v ríši nadobudli kniežatá veľmi vysoké postavenie a všetci ostatní sa ich v tomto usilovali nasledovať. A keď sa začala reformácia, využili kniežatá svoje právomoci nielen na oslobodenie svojho ľudu spod pápežskej moci, ale aj na vymanenie sa spod vlády cisárov, ktorí sa v Nemecku stali ochrancami a priekopníkmi pápežstva. V tridsaťročnej vojne, kde sa vcelku cirkevná maska použila len na zakrytie svetských záujmov, vystúpilo toto úsilie celkom otvorene na svetlo, pretože nielen cisárska strana neskryte bojovala v ríši o absolútnu moc, ale aj jej protivníci pridržiavajúci sa Svédov pokúšali sa o to isté na svojom území a nakoniec, vo westfálskom mieri, ktorý im v tomto smere priniesol primeraný úspech, takmer úplne dosiahli svoj cieľ. Od toho času sa Nemecká ríša stala ríšou tieňov, nemecká jednota nejednotnou rôznorodosťou a nemecký cisár pánom bez zeme a moci. Brandenburské knieža Friedrich I. si mohol bez obavy nasadiť na hlavu kráľovskú korunu, a toto sebaoprávnenie musel neskôr schváliť cisár; následne sa mohol beztriestne ustanoviť rýnsky spolok, potupa pre Nemcov, ktorá pre nich znamenala nielen to, že kniežatá, čo doň vstúpili, odhalili úplnú bezmocnosť svätej rímskej ríše, ale aj to, že vedení svojimi vlastnými partikulárnymi záujmami, uvrhli ríšu k nohám cudzieho mocnára a dopustili sa mnohonásobnej vlastizrady. Napoleon sa s týmito kniežatami hral ako s bábkami; tých, ktorých sa mu zachcelo škrtnúť z katalógu panovníkov v sv. rímskej ríši, bez miľnutia oka škrtol a oni museli byť ticho; iných zas korunoval a vymenoval za panovníkov, kráľov a suverénnych vojvodov, ale prirodzene nie na veľkých územiach; duchovných pánov spravil svetkými, alebo ich dokonca poslal do kostola na bohoslužbu, keď sa im zunovalo ich svetské povolanie, alebo aj do kláštorov, aby tam premýšľali o pominuteľnosti lesku tohto sveta, a pobral z ríše to, čo len pobrať mohol, s regensburským ríšskym snemom zaobchádzal tak, akoby to bola stará zbrojnica, odkiaľ dal niečo povyberať, trochu vyleštiť a taktó povystavovať, zatiaľ čo všetko ostatné, čo bolo hrdzavé, povyhádzoval. Taktó vyzeralo Napoleonovo energické zaobchádzanie

ich mieste sa objavili zlé spôsoby, túžba po pohodlnom živote, a keď ešte Rím vyhlásil, že sa toto všetko dá kúpiť za zlato, tiež museli čoskoro pochovať republiku. Ďalej treba pripomenúť aj to, že milióny ľudí, ktorí sa majú dnes vo Francúzsku podieľať na politickom živote, opúšťajú svoje životné povolanie vďaka mnohým zhromaždeniam, ktoré sa tu uskutočňujú alebo pri voľbe zastupiteľov, alebo pri prejavoch k národu a vďaka iným politickým agitáciám sa dostávajú do víru, kde im potom ich nedostatočné vzdelanie nedovoľuje zodpovedne posudzovať veci a rozhodovať o nich. Títo amatérski politici zanedbávajú svoje skutočné povolania, ubližujú sami sebe a aj celej občianskej spoločnosti, vo svojom novom okruhu robia len samú neplechu a páchajú škody. V Grécku a v Ríme boli politicky činní občania zbavení iného povolania a tak boli nútení podrobne sa oboznámiť s potrebami štátu — veď napokon u nich vidíme vysoké vzdelanie a obdivuhodný takt. Domáce práce a ostatné činnosti, ktoré považovali za nehodné svojej osoby, zverovali svojím otrokom. V Severoamerických štátoch sú taktiež otroci. Objavilo sa vari od založenia modernej Francúzskej republiky niečo nové, veľké, pre celok osožné pri účasti toľkých miliónov na vláde? Nezaoberajú sa dobre platení páni reprezentanti celé roky týmito otázkami, ktorých úspešné riešenie by sa nepreťahovalo z týždňa na týždeň, keby boli prizvaní len niekoľkí? A aby sme nezabudli pripomenúť, koľko skutočných politických rečníkov by sa zaskvelo medzi tými mnohými stovkami reprezentantov? Naopak, rečnícke umenie je dnes skôr umením zahmlievania. V predošlých komorách sme videli, ako muži s nesmiernym rečníckym talentom podávali na tribúne skvelé výkony a kochali sme sa v ich veľkolepých prejavoch, teraz však sotva kto z masy rečníkov upúta v Národnom zhromaždení pozornosť. Okrem týchto protikladov je Francúzsko v zajatí ešte jedného kolosálneho protirečenia. V republike si nárokuju na uplatnenie rovnako jednotlivé obce, ako aj okruhy — alebo akokoľvek sa už volajú —, ako to vidíme aj na príklade Severoamerickéj únie, ktorá je mimochodom lepšie usporiadaná; vo Francúzsku je však štátna správa natoľko sústredená do rúk vlády, že môže v tejto oblasti slúžiť za vzor. Správca štátu nevyumenúva a neprepúšťa len ministrov, ale aj všetkých prefektov a podprefektov v departementoch a okresoch, ba dokonca aj mairov v mestách, kde žije viac ako 5000 obyvateľov. V obciach, v ktorých žije menej obyvateľov, menuje zas mairov prefekt. Okrem toho treba pripomenúť, že všetkých týchto úradníkov môže správca štátu prepustiť v ktoromkoľvek okamihu, a to bez akéhokoľvek nároku na penziu, preto musia títo úradníci slúžiť svojmu najvyššiemu nadriadenému ako jeho nástroj a byť mu celkom oddaní — inak sa vystavujú nebezpečenstvu, že prídu o svoje miesta. Uniforma a módný odev dokonale prispôsobený telu, ktoré francúzsky národ nosí, sú potom dokonalým výrazom tejto štátnej mašinérie. Sám francúzsky život je v každom ohľade sústredený v meste Paríži a toto mesto reprezentujúce celé Francúzsko je aj sídlom všemocnej vlády; nie je toto už samo o sebe monarchia? Ó, vy republikáni bez republiky! Republika bez republikánov, ako sa ktosi trefne vyjadril vo svojom diele o Paríži. Akokoľvek trpí Francúzska republika vnútornými rozpormi, aj vo svojej zahraničnej politike je v zajatí rozporov. Rímska republika, ktorá volala o pomoc a vystierala ruky k svojej alma mater, hoci sama mala rovnaké zdravé jadro, ako táto alma mater, potlačila v rozkvetu svoju staršiu sestru, ba dokonca ju zahubila: nežičlivá sestra, ktorá chce žiť sama! Predchádzajúca Francúzska republika dala aspoň svojim výtvorom, Batavskej, Cizalpínskej, Ligúrskej a ostatným republikám svoje vlastné meno a nenamietala, aby ho používali, táto však nechce svojim sestram dožičiť ani len ľubozvučné meno: ó, nežičlivá sestra! Francúzsku republiku, ktorá je zapletená do týchto očividných rozporov a nie je schopná vymaniť sa z nich, už nemožno udržať a čoskoro sa zmení na monarchiu, tá však vďaka kvaseniu, ktoré nemožno zastaviť, uvoľní zanedlho miesto republike! Bez toho, aby sme sa chceli zastávať terajšieho prezidenta — nebol by asi celkom v poriadku, keby chcel vyťažiť čo najviac pre seba, súc si vedomý neudržateľnosti republiky. Cavaignac, ktorý chce zachovať republiku a potlačil komu-

nistické povstanie, je možno úctyhodným človekom, vo svojich politických názoroch je však rovnako obmedzený, ako kedysi Lafayette. Najsmutnejšie na tom je to, že v tomto rozpadávajúcom sa národe a v národoch, ktoré ho budú nasledovať, niet nikde pozhovania.

O nič lepšie to nevyzerá v západnej Európe s takzvanými ústavnými štátmi, ktoré sú takisto napadnuté chorobou. Štátna moc je u nich tak rozdelená, že jej jedna časť prináleží ľudu, druhá však vláde; tá prvá je zákonodarná, avšak tá druhá je výkonná. Odhliadnuc od toho, že toto zriadenie spočíva na rozdelení toho, čo nevyhnutne patrí spolu, totiž na rozdelení najvyššieho jednotného celku tvoriaceho štátne moci a rovnako odhliadnuc od toho, že staré republiky, ktoré dobre vedia, čo znamená blaho štátu a čo je jeho cieľom, zostali pri tejto jednote, prenechávajú výkon týchto moci ľudu tvoriacemu štát prostredníctvom nepriamo alebo aj priamo z volieb ustanovujúcich sa magistrátov, ďalej odhliadnuc od toho, že takéto zriadenie spočíva na ďalšom oddeľovaní ľudu od vlády a podľa správneho názoru však ľud tvorí s vládou taký organický celok, ako hlava s telom, ako listy so stromom —, ľud bez vlády je teda nanajvýš surovou, biednou bytosťou žijúcou ešte takmer v zvieracích pomeroch, inak, pravda, nemá nijaký význam. No vláda bez ľudu je nezmysel, a hoci rôzni filozofi a politici na takomto rozdelení vybudovali svoje jednostranné teórie štátu, dospeli k úplne si odporujúcim názorom a výsledkom. Napríklad Rousseau vo svojom diele *Contract social* dospel k najvyššej právomoci ľudu v štáte, známy Hobbes však k úplnej svojvůli vlády vo všetkých štátnych záležitostiach — ako sme už povedali, odhliadnuc od tohto všetkého, plodí oddelenie vlády od ľudu a opačne len neustálu hádku a svár medzi oboma, vyvoláva a udržiava sa tak vzájomná nedôvera, celok sa dostáva do izolovaného, svojmu poslaniu neprimeraného, bezmocného postavenia a tým, že je potom príčinou vzájomných prechmatov, vystavuje sa tento celok nebezpečenstvu. Tam, kde podľa moderného ústavného ponímania jestvujú moci od seba oddelene, musí sa národ skutočne veľmi ovládať, musí byť vzdelaný a politicky zrelý, aby mohol napredovať v rozvíjaní svojich síl, aby sa mohol tešiť z blahobytu a pokoja, no ani tu nemožno ešte zaručiť trvanie tohto stavu. Len sa pozrime, ako to vyzerá v ústavných štátoch Európy. Vieme, aký zmätok zavládol vo Francúzsku od zavedenia Charty — netvrdíme však, že len ona je tomu na vine — a máme ešte pred očami, k akej republike viedla ústava; v Nemecku, kde sa tak či onak politický život nenachádza veľmi vysoko nad nulou, boli tieto ústavy alebo veľmi tiché a krotké, alebo vyniesli na denné svetlo prázdne mlátenie slamy.

V Belgicku, predovšetkým však v Španielsku a v Portugalsku len živoria zo dňa na deň. Vlády týchto štátov sa častejšie ocitajú v kritických situáciách, nedokážu presadiť svoju vôľu, musia sa vzdať toho, čo by radi uzákonnili, siahajú po iných prostriedkoch, pôsobia na ľud prostredníctvom svojich poslušných orgánov a ak to nepomôže, nechajú ich nahradiť inými orgánmi a použijú všetko na to, aby dosiahli žiadúci výsledok; voličov a tých, ktorých zvolili podplácajú totiž peniazmi a sľubmi a do srdca národa, ktorému vládnu, vstúpajú korupčnosť — namiesto toho, aby ho viedli k lepšiemu. Všetkými týmito prostriedkami dosiahnu to, čo chcú, na dôkaz toho, že dokážu prekročiť prekážky, ktoré im stoja v ceste. Súčasne však takto vedú národ k mravnému úpadku. Takýmto spôsobom sa im sotva, alebo vôbec nezabrání v svojvůli a pri uskutočňovaní vyšších a dobročinných štátnych zámerov narážajú na prekážky, alebo aspoň na ťažkosti. Keď však zlyhajú všetky spomínané prostriedky, siahnu po iných, rozpustia parlament atakďalej, a komédia sa začne odznova, keď novozvolení poslanci zotrávajú pri názoroch tých, ktorí odstúpili — čo sa stane potom? Keď parlament vydrží, dôjde k štátnemu prevratu; keď je vláda vytrvalá a má dosť energie, dôjde k revolúcii. A tak sa aj v ústavných štátoch často obávajú prevratov, a jedna revolúcia nasleduje za druhou. Okrem toho majú v týchto štátoch parlamenty právo na to, aby postavili pred súd a odsúdili ministra zodpovedného za porušenie základného zákona a

katolíckym fanatizmom siahla preto po zbrani, avšak podľahla disciplinovanému a oduševnenému francúzskemu vojsku — dôkaz toho, že akokoľvek sfanatizovaná masa nemôže vzdorovať disciplínou podopretému oduševneniu a vyrovnanému vystupovaniu. Po druhý raz pomohli cudzinci Španielom zbaviť sa francúzskej nadvlády a odvtedy viackrát sami medzi sebou bojovali kvôli tomu istému regentovi, za ktorého sa predtým vrhali do boja proti cudzincom. Situáciu, v akej je španielska vláda teraz, sme opísali vyššie; aj vláde, aj národu chýba pevná, silná vôľa, všade tu narážame naopak len na nečestnosť, letargiu a skazenosť.

Španielsky duch, ako vidíme na príklade inkvizície, sa ani vo vnútri národa nezastavil pred nepredstaviteľnou krutosťou a celkom jej popustil uzdu tam, kde sa zmocnil cudzích krajín. Známy je Albov krvavý kúpeľ v Holandsku; známe sú aj španielske poľovačky na ľudí a vyvražďovanie celých kmeňov v Amerike kvôli ničotným ziskom. Takéto národy nie sú prispôsobené na to, aby sa mohli trvalo vyvíjať pod nadvládou veľkých národov sveta.

Taliansko sa stalo po rozpade rímskeho panstva bojiskom cudzích národov; cudzinci ho ustavične a zo všetkých strán zašliapavali a takmer až do dnešných dní mu neprestajne nanucovali svoje zákony. Zbiehali sa tu rôzne kmene Germánov, Hirovia a Turkilingovia, rozprášili sotva po mene jestvujúce rímske panstvo, založili si svoje vlastné, avšak len kvôli tomu, aby ho potom mohli odstúpiť iným, ktorí práve prišli. Rýchlo sa tu striedala nadvláda Ostrogótov, východných Rimanov, Longobardov, Frankov, a za svoje bojisko si Taliansko zvolili Hohenstaufovci a Gwelfovci. Po ukončení bojov, a dokonca ešte aj počas nich získali niektoré hornotalianske mestá samostatnosť, vydobyli si moc a bohatstvo, poskytli útočisko vedám, menovite však umeniam, no neboli schopné vytvoriť pre Taliansko oporný bod a získať preň jednotu. A tak neprestajne bojovali o vládu nad Horným Talianskom Francúzi, Španieli, Rakúšania, až tu nakoniec zvíťazili Francúzi pod vedením Napoleona, po ktorého páde sa Horné Taliansko opäť dostalo pod cudziu, totiž rakúsku nadvládu. Južné Taliansko je v tomto ohľade len kópiou Horného Talianska. O túto krásnu krajinu bojovali rad za radom východní Rimanovia, Longobardi, Saraceni, Normani, Nemci, až nakoniec o jeho osude rozhodli pápeži a krajinu postúpili ako léno Francúzom. Ale cudzinci sa ani tým nedali odstrašiť; Francúzsko zvädzalo o túto krajinu nekonečné vojny, a napokon si na ňu nárokovali aj Rakúšania, a hoci nemali veľké šťastie, predsa len ju na istý čas obsadili. Taktiež Napoleon tu urobil mocný zásah, po jeho páde však krajina prešla do rúk predchádzajúcich vládcov. — V strednom Taliansku sa upevnila rímska kúria, a Taliani, utláčaní zo všetkých strán cudzincami, ju považujú za akúsi národnú vládu; boli časy, keď sa kúria tvárila, že túto pozíciu naozaj má, hoci jej k tomu chýbala potrebná základňa a sila, neustále bola odkázaná na cudzie sily a musela sa spoliehať na ich láskavú pomoc v záujme udržania svojej vlastnej cirkevnej moci. Keďže sa však vzhľadom na svoj cirkevný charakter okrem toho sama považovala za neschopnú obsiahlejšie politicky vládnuť, upustila od takýchto zámerov a uspokojila sa s cirkevnou nadvládou. — Pohľad na taliansky národ je vcelku smutný; tento národ, neustále ušliapovaný a utláčaný cudzincami, bol udržiavaný v stave nezrelosti a oberali ho o jeho silu; nespokojnosť s takouto cudzou nadvládou viedla pochopiteľne k nepretržitému špehovaniu a odpornému udavačstvu a rovnako aj k vymýšľaniu najrozličnejších ťahov a tých najohavnejších prostriedkov na jeho udržanie v otroctve. Takto sa Taliansko stalo domácou krajinou obávanej tajnej polície a machiavellistického systému panovania, ktorého zásady samo vypracovalo a v tomto smere poslúžilo Západu ako nasledovaniashodný príklad. Taliansky národ toto všetko nielen že trepezlivo znášal, ale aj umožnil a podporoval, a tým len znovu umožnil vlastný morálny rozklad. Stranícke zoskupenia, čo neustále vznikali v mestách i mimo nich — v ich dôsledku prišlo k zdivočeniu a k všestrannému mravnému úpadku, ktorý zasiahol najviac rímsku kúriu — boli málo vhodné na to,

niektorých javoch, ktoré sú hodné uznania, však neobstojí väčšina z toho, čím v takzvanom zlatom veku francúzskej literatúry za vlády Ľudovíta XIV. táto literatúra potvrdzovala o sebe pozitívnu mienku, vedecké skúmania sa presadili až neskôr, a to, čo vtedy vznikalo v poetickej forme a v próze, je veľmi ukotvené vo svojej dobe; veľmi okato sa lipne na pravidlách, prevláda manierizmus a nútenosť a mnohé diela vychádzajú z nesprávneho chápania starých vzorov. Vtedajšiemu svetu, chudobnému na akékoľvek duchovné statky, sa v zajatí starých vzorov, v ktorých sa obsiahlo a vyčerpalo všetko krásno, zdala pravdaže francúzska literatúra, hoci napodobňovala len vonkajškovo, čímisi veľkým a neprekonateľným, ale mnohé z toho, čo vtedy vyvolávalo všeobecný obdiv a považovalo sa za večné, dnes leží celkom alebo aspoň spoly zabudnuté a v prachu! V spoločenskom správaní Francúzov, podobne ako v ich literatúre, bola a je takzvaná etiketa tiež len čímisi formálnym, toporným, uniformným, alebo je dokonca výsledkom drezúry, bez akejkoľvek úprimnosti či vrúcnosti, a skutočne je otáznou, či sa neprežije podobne ako klasická literatúra a nestratí hodnotu; ich preslávená humanita je tiež skôr len zo starodávneho rytierstva zdedená úslužnosť, ako skutočná vnútorná túžba a potreba. Pravý človek zostáva vždy a za každých okolností tým istým, francúzski kolonisti sa nám však zjavujú v inom svetle. Svet, ktorého zrak sa kedysi upieral na Francúzsko, dnes tak trochu vytriezvel zo svojho pôvodného nadšenia Francúzmi vďaka ich činom — za ktorými sa vonkoncom neskrýva tak veľa —, odvracia sa od tohto kedysi žiarivého slnka, a to, čo sa dnes deje vo Francúzsku, v ňom nezbudzuje ani zďaleka taký živý záujem ako kedysi.

Nebezpečenstvo, ktoré hrozí Francúzom vďaka ich rôznym politickým a iným experimentom, zvyšuje sa aj tým, že len 44% obyvateľstva je zamestnaných v poľnohospodárstve, hoci je hustota obyvateľstva pomerne vysoká; na štvorcovú míľu tu totiž pripadá 3239 ľudí, štátne dlžoby sú tiež vysoké a výdavky neustále presahujú príjmy.

O ostatných významných románskych krajinách, o Španielsku a Taliansku, niet veľmi čo povedať. Potom, ako sa v Španielsku romanizovaní Góti vzdali plytkého arianizmu, stali sa najvernejšími a najoddanejšími prívržencami katolíckej cirkvi, ktorá tu mohla prinášať najzrelejšie ovocie jedine a vylučne vďaka tomu, že nebola obmedzovaná reformáciou, a to v takej miere, že na príklade Španielska dnes možno pozorne študovať, kam dospeli prísne katolícke krajiny v oblasti ľudského vzdelania, mravov a pracovitosti. Po páde Arabov a po ich vytlačení z Grenady, ich posledného útočiska, spojilo sa Španielsko uzavretím manželstva medzi Ferdinandom a Izabelou v jednu ríšu. Vďaka objaveniu Ameriky, ku ktorému prišlo hneď potom, bola by sa táto krajina stala veľavýznamným štátom, avšak tento veľký objav spôsobil len jej úpadok. Bohatstvá, ktoré sa nahromadili na druhom svetadieli, sa povyvážali a prehajdákali a namiesto toho, aby utužili silu a čínorodosť národa, poslúžili len tomu, aby ju paralyzovali a zlomili.

Španielska vláda sledovala tento cieľ takisto s neúnavným úsilím; keď sa v Európe už začínala šíriť reformácia, považoval totiž katolícky kráľ Španielska ako strážca katolíckej cirkvi za svoju najsvätejšiu povinnosť zahatať reformáciu akýkoľvek prístup do tejto prísne nábožnej krajiny a zaviedol strašnú inkvizíciu, na ktorej sa podieľali tým najkrutejším spôsobom temní dominikánski mnisi. Akákoľvek odchýlka od pápežského učenia, alebo hoci tiež podozrenia znamenali najvyberanejšie spôsoby mučenia a najkrutejšiu smrť. Tak inkvizícia a nezaslúžené bohatstvo zadusili každé úsilie a akúkoľvek podnikavosť v národe, ktorý potom upadol do obdivuhodnej apatie a letargie, a v takomto stave ho vidíme vegetovať dodnes — stratil už všetku silu vytrhnúť sa z neho. Po upadnutí do tohto stavu dostával zvonka rovnako regentov, ako aj popudy k činnosti; vojna o dedičstvo vynesla na trón Bourbona, zdegenerovaných Bourbonov vyhnal Napoleon a znovu dosadil Španielom za panovníka jedného zo svojich bratov. Masa vybičovaná

ohrozenie blaha štátu; došlo však niekedy k takémuto niečomu bez revolúcie? Neuvrhla vari len revolúcia do väzenia Polignaca, ktorý svojím podpisom potvrdil známe dekréty Karola X., a nezosadila v týchto dňoch v Portugalsku iba revolúcia tvrdohlavé ministerstvo?

Neustála zmena ministerstiev, fikcia, že po porážke síce stratili dôveru krajiny, a preto musia odstúpiť, ale po modifikácii, ktorú uskutočnia v iných otázkach, čoskoro znovu získajú väčšinu hlasov a znovu sa budú tešiť dôvere štátu — toto tiež nepatrí k silným stránkam ústavného života. Naše slovanské kmene tiež v minulosti usporadúvali národné zhromaždenia, no tieto alebo stranili kniežatám, mali skôr poradný charakter a v žiadnom prípade im nikdy nič nepredpisovali, ani neprikazovali, alebo na seba strhli celú štátnu moc, tak ako v Poľsku, a v súlade s tým spravili z kráľa obyčajného splnomocnenca národa a ten sa musel dôsledne podrobiť volbe. Preto nazývali Poľiaci svoj štát republikou, a právom. Ako sa však v priebehu času tieto parlamenty, tieto komory zvrhli! Ako na staré rytierske súboje a turnaje zbiera sa tu zvedavé publikum, mladí aj starí, suroví i vzdelaní, muži aj ženy, jedno cez druhé, tá najpestrejšia zmiešanina. Avšak najdôležitejšiu úlohu tu zohrávajú ženy, ktoré sa vždy riadia pocitmi a náruživosťou a významne ovplyvňujú porady. Každý z poslancov chce hovoriť len pred týmto publikom, chce sa ukázať a zažiariť predovšetkým pred ženami vo svojej štátnickej múdrosti a rečníckom talente, a ženy sa na týchto páňov blahosklonne dívajú, dokonca ich k tomu povzbudzujú svojím ľahko rozlúšiteľným pohľadom, a tak títo páni nedospejú pre samé rečnenie a vystatovanie sa takmer k nijakému rozhodnutiu. Závažnosti, ktoré by sa dali vybaviť v priebehu niekoľkých dní, trvajú mesiace, ba aj dlhšie, a štát musí platiť za tieto výlevy srdca tak ako sa patrí. Vo viedenskom ríšskom sneme, ktorý si namýšľal, že je politicky veľmi dôležitý, prišlo pri návrhu o zrušení poddanstva, ako sa dobre pamätáme, na pretras obrovské množstvo opravných návrhov pri osnove formulácie tohto zrušenia, všetko len prázdné táranie, kde išlo každému, kto mal k tomu čo povedať predovšetkým o to, aby sa zúčastnil na debate o tejto dôležitej otázke. Za poslancov sa volí tiež hocikto bez ohľadu na vek, rovnako starší ľudia, ako aj holobriadkovia, ktorí sa potom bez hlbšej znalosti potrieb štátu, bez zmyslu pre mieru a bez patričnej múdrosti vyžívajú najmä v deklamovaní a útokoch proti vláde, v aureole, ktorá obklopuje takzvaných liberálov a tým aj v ľahko nadobudnutej popularite v krajine. Keďže sa im toto všetko tak náramne páči, títo mladí a liberálni politici rozprávajú neustále a bez prestania, vzbudzujú pozornosť zvedavého a na efekty striehnuceho publika, potom sa ozve strhujúci potlesk a ten zavŕši rozhodnutie. Takýmto spôsobom dochádza k rozhodnutiam, ktoré sú manifestáciou vôle mladých utáraných rečníkov a zvedavých divákov. K činom dochádza napriek tomu len zriedka, nanajvýš vtedy, keď množstvo výpadov proti vláde sem-tam vyvolá nejakú pouličnú bitku alebo zrážku, inak sa súrne štátne záležitosti odkladajú, preto že entuziazmus vyprchal v návale tárania.

Aj naše kmene mali svoje zhromaždenia, ba niektoré ich majú dodnes — napríklad Srbi —, len sa pravidelne neschádzajú, iba pri riešení najnaliehavejších otázok a z veľkej časti majú na ne prístup len starší, v každom prípade vážení a skúsení muži, starešiovia občin a iní. Keďže sa tu názory tisícnásobne neštípeja, nemá tu živnú pôdu ani táranie a chválenkárstvo; prostredníctvom jednoduchých, srdce i rozum oslovujúcich dôvodov je potom veľmi ľahko dospieť k presvedčeniu a v krátkom čase aj k rozhodnutiu. Tak vyzerali kedysi zhromaždenia našich kmeňov, a takto vyzerať aj dnešné zhromaždenia Srbov; o principiálnej opozícii a o nejakej dopredu vytvorenej opozičnej strane tu niet ani reči; národné zhromaždenia samozrejme neschvaľujú to, ak sa niekde pácha neprávom, oznámia vláde názor ľudu, udelia jej dobrú radu a rozpustia sa. Ak nieje vláda tvrdohlavá a ak chce rátať so súhlasom a spoluprácou národa, vezme si vec k srdcu.

Pri pohľade na túto, najmiernejšie povedané ústavnú komédiu, dokážeme veľmi dobre oceniť výrok cára Mikuláša: „Právymi štátmi, sú len tie republiky a tie samodržavné monarchie, ktoré na Západe nazývajú absolutistickými, alebo aj despoticckými.“ V tomto výroku sa cár Mikuláš ukázal ako Slovan, ktorý dobre zväžil potrebu svojho národa, ako muž, ktorý dovidí ďaleko do budúcnosti. Čo sa týka republik, pravdepodobne mal cár na mysli staroveké republiky so svojimi jednoduchými, krásnymi ustanovizňami.

Za rozklad a rozpad západoeurópskych štátov nenesú vlády menšiu vinu ako národy, ba vlády sa na tomto úpadku podieľajú ešte väčšou mierou, pretože im prináleží spravovať národy a viesť ich k vyššiemu cieľu. Národy, ktoré sa už raz dali do pohybu, môžu zjsť ďaleko, veľmi ďaleko, neprekročili však v každom ohľade západné vlády všetky medze? Najprv sa na západoeurópskych šľachtických dvoroch hlboko zahniezdila bezbožnosť spolu so svojou družkou, nemravnosťou, a pôsobila tým ničivejšie, čím viac sa zahalovala do rúcha svätuškárstva, povrchného dodržiavania cirkevných predpisov, pretože tým bola vydaná napospas neúcte, ba až pohrdaniu nielen mravnosťou, ale aj samo náboženstvom. Vďaka nej zvíťazili nemravnosť a luxus a do veľkej miery si vyžiadali obeť na majetku národa, ktorý sa takto škandalóznym spôsobom premrhal. Západoeurópske dvory sa postupne vzili do predstavy, že národ je ich korisťou, ktorá sa im navyše pripadla „z Božej milosti“. Spôsobu života na západoeurópskych dvoroch vo vnútri ríše presne zodpovedalo správanie šľachty navonok. Zo zahraničnej politiky sa postupne vytratila dôvera a viera, presadila sa tu leš' a klamstvo. Zvýhodňovanie, ctižiadosť, náladovosť, pomstyčtivosť, intrigy od výmyslu sveta sprevádzali dvoranov a ich ministrov na všetkých jednaniach v zahraničí, pri ich spojenectvách, vojnách, pri každom uzatváraní mieru atakďalej, zatiaľ čo o spravodlivosť a poctivosť sa vonkoncom nestarali. Richelieu a jeho dvoranania sú typickým príkladom tohto nepoctivého, trestuhodného a nehanebného konania a spôsobu života; on, ktorý všemožnými prostriedkami prenasledoval vo Francúzsku reformovaných a vydal ich napospas záhube, sám najviac podporoval protestantov v Nemecku. V dôsledku tejto nezmyselnej, tvrdohlavej a hanebnej politiky sa takmer všetky západoeurópske dvory pozadľžovali; v snahe splatiť tieto dlžoby — aby však pritom mohli naďalej šafáriť a dopúšťať sa hriechov, nielen že dovolili utláčať, vydierať národ a páchať na ňom násilie, ale usilovali sa dokonca toto utláčanie právne uzákoníť. Slovom, ovládol ich duch Machiavelliho a rady jeho Vladára u nich zozali obrovský potlesk. Tak vznikla hlboká priepasť medzi vládami a národmi Západu, ktorú podľa nášho názoru nemožno preklenúť. Národy sa s odporom odvracajú od svojich panovníckych rodov a začali voči nim v srdci prechovávať hlbokú nenávisť. — Keď sa potom všade na Západe začali nepokoje a povstania, ktorými sa však nedosiahli vytúžené ciele a napokon boli skôr či neskôr potlačené, vznikla medzi vládami a národom absolútna nedôvera, a tak tam ani dnes neverí jeden druhému. Vlády na Západe nechávajú sledovať všetky hnutia vo svojich národoch tajnými špiónmi, takzvanou tajnou políciou, ktorej počet, rozšírenie a údaje o výdavkoch na ňu sú mimochodom merítkom toho, ako vláda celkovo hodnotí svoju popularitu a sympatie u národa a nakoľko sa sama považuje za pevnú; no národy nedôverujú opatreniam vlád a dokonca aj najlepšie mienené zámery vlády si národ vysvetľuje ako prejav slabosti, alebo ich považuje za klamanie a za sypanie piesku do očí poddaným. Táto osudná nedôvera — aspoň podľa bežného chápania — odsudzuje vládu k tomu, že nedokáže vytvoriť nič dobré, pretože aj to, čo je pozitívne sa vysvetľuje skreslene. Táto nedôvera je na Západe príčinou mnohých pokusov o atentáty na kráľov, strašným dokladom toho je zbožšťovanie takých národných hrdinov, akými sú Fieschi, Alibeaud a im podobní. Je skutočnou kľiatbou a Damoklovým mečom visiacim večne nad západnými štátmi. Koľko hriechov sa muselo popáchať, že sa na štáty Západu privolal taký strašný osud? Jestvujú vo svete škandály

povrchné na to, aby zanechali stopu v ich dušiach; spôsob konania podmienený ich prirodzenou povahou nájdeme v celom ich dejinnom živote. Po dobití ich provincie Rimanmi prišli tito pôvodne Galovia, Kelti ľahko a takmer nebadane o svoj vlastný jazyk, nedokázali využiť v prospech svojej samostatnosti úpadok Rímskej ríše, podľahli navyše Frankom a len vďaka nim dospeli k jednote; po zániku ríše Karolingov začali síce konať na vlastnú päsť, vždy však s nestálosťou a nerozhodnosťou bijúcou do očí neustále zmietaní rôznymi zmenami. Spomedzi všetkých národov sa najviac Francúzi oduševnili krížiackymi výpravami, avšak bez toho, aby dosiahli pre kresťanstvo niečo trvalejšie, alebo aby pritom dôsledky týchto výprav poslúžili ostatným národom. Na francúzskej pôde zapletení do vojen s Anglickom kvôli územným nárokom anglických kráľov, takmer by im boli bývali podľahli vo svojej vlastnej krajine, avšak očarení legendou o Johanke z Arku prejavili takú silu, že napokon anglické úsilie stroskotalo. V závisťi voči veľkej ríši Karola Ōsmeho všemožne sa pokúšali uskočiť tomuto panovníkovi, nič významnejšie však pritom nedosiahli. V čase rozmachu reformácie vynaložili na jej podporu nesmierne úsilie, avšak ani to nepomohlo zabrániť strašnému vyvraždeniu Hugenotov, takzvanej Bartolomejskej noci, a hoci sa stále zapodievali reformáciou, nikdy poriadne nepochopili jej skutočnú podstatu a neumožnili jej vo Francúzsku priniesť ďalšie plody. Oveľa primeranejším než hlbavosť a skúmavosť protestantizmu sa Francúzom zdal katolicizmus, ktorý preberá zodpovednosť za jednotlivca a pre celok znamená odpustenie. Preto zostali katolíckmi, aj keď len navonok, a snažili sa oslobodiť od pápežstva článkami galikánskej cirkvi. Od pokusov prikloniť sa k protestantizmu a jeho cirkevných a politických experimentov, od zverejnenia nantského patentu, prešli časmi Ludovíta XII., XIV., XV. k Richelieuovi a Mazarinovi, až do dní vlády spovedných otcov a metres. Rozhnevaní nad ponížením, aké ho sa im dostalo, všetko porozbíjali, z neobmedzenej monarchie urobili takzvanú republiku a poverili ľud aby vládol. Náboženstvo označili za nepotrebné a odvrhli ho, v byvalej monarchii rozbili všetky ustanovizne a všetkým monarchom sveta vyhlásili vojnu, každému národu sľúbili svoju ochranu a netrvalo dlho, keď sa znova ocitli pod vládou jedného, ktorý ich upokojil tým, že znova zaviedol všetko to, čo oni odstránili. Namiesto nápisu „sloboda“ je na ich zástavách dnes napísané „sláva“, a tak aj tiahli svetom so svojim slávnym panovníkom. Nazdávali sa, že v jeho mene môžu a musia dobyť svet a neuveriteľne si rozšírili svoju ríšu; nečakane však nastali zlé dni, a oni opustili svojho vodcu, zabudli na slávu a z obrovitánskeho Francúzska sa znova stala krajina vo svojich pôvodných hraniciach. Po toľkom vypätí a to pohromách si Francúzsko vyžadovalo reštauráciu, ku ktorej skutočne aj došlo, akonáhle sa však Francúzi pocítili ako-tak zreštaurovaní, znovu prišlo k prevratu a k úderom, v dôsledku ktorých sa ustanovil nový trón. Netrvalo dlho, a trón znovu uvoľnil miesto republike, ktorú založili len nedávno. Už vyššie sme uviedli proroctvo o tomto novom štátnom útvare. Keď vládli Francúzi v iných častiach sveta, boli rovnako nešťastní ako doma, vo svojom štáte. Založili síce kolónie, získali značné majetky napríklad vo Východnej Indii, v Amerike, nedokázali si ich však obrániť a nechali sa vytlačiť Angličanmi. Hlavné body francúzskych dejín, tak ako sme ich tu v skratke načrtli, poukazujú jasne na to, že francúzsky národ sa nedokáže vyvíjať organicky, neustále osciluje a ustavične je v zajatí politických experimentov, a väčšmi ako vonkajšie, hrozí mu vnútorné nebezpečenstvo.

Nemožno poprieť, že si francúzsky národ napriek tomu získal určitú prevahu medzi vzdelaými národmi Európy a upútal na seba zraky ostatných národov ako na nejaké orákulum; nepokúsime sa mu ani odoprieť zásluhy, ktoré vydobyl pre ľudstvo, niektoré však boli medzi nimi aj náhodné a pochybné. Už v minulých storočiach oslavovali Francúzov kvôli ich literárnemu vzdelaniu, jemnému spoločenskému správaniu a ich humánnosti, čo nesmiernym spôsobom prispelo k tomu, že sa francúzsky jazyk stal súčasťou civilizovaného sveta a vydobyl si prvenstvo. Popri

dielami, tie sú však bez hlbšieho ponoru a pevnejšieho základu; v Nemecku sa pestujú a rozvíjajú rovnako jedny, ako aj druhé vedné disciplíny. Táto dôležitá práca sa však zo dňa na deň vytráca, a my vidíme, ako na nemeckom horizonte čoraz väčšími blednú a miznú tie najväčšie hviezdy, a hoci sa ich tam skvie ešte hodne, nevynárajú sa nijaké nové. Zmysel sa hľadá skôr v praktickom využití získaného a preskúmaného, prenáša sa mechanicky do rozličných konverzačných lexikónov, akoby sa tvorivá práca už skončila. V Grécku, v Ríme a v dnešnej dobe vo Francúzsku, predovšetkým však v Nemecku sme svedkami toho, že keď národ začne upadať, objaví sa tu celý rad vysoko nadaných ľudí a zažiarí vo svojich najkrajších farbách, tak ako keď zapadá slnko.

Aj umenie začína na Západe postupne upadať. Bohom nadaní speváci rad za radom tichnu, a k našim ušiam doľahne len občas štebot, ktorý privejú západné vetry. V hudbe sa strácajú tvoriví duchovia, podaktorí umierajú, iní sa akoby znechutení ponárajú do prózy života, svetom tiahnu len šikovní napodobňovatelia a všelijakí imitátori tohto umenia a upútavajú pozornosť verejnosti, ktorá baží po efektoch; o architektúre a sochárstve sotva čo povedať, nanajvýš to, že architektúra sa snaží stavať pohodlné, navonok lákavé obytné domy; maliarstvo sa orientuje na takzvanú žánrovú maľbu, pritom sa snaží pritiahnúť zvedavé obecenstvo zmyselnými obrazmi. Toto obecenstvo ani od umenia príveľa nevyžaduje, hľadá predovšetkým zábavu a pôžitok; dramatickým dielam zobrazujúcim vznešené a vážne snahy a ideály sa teraz nedarí, temná tragédia odstrašuje divákov, pretože ich vkusu a záujmu zodpovedajú najmä bizarné, triviálne, znetvorené bežné príhody zo života, pekné dekorácie — žiarivé róby, na efekt vypočítané opery, pekný balet. Viedenské publikum musí mať predovšetkým svoje elýziá, ktoré, ako sa zdá, tešia sa ochrane dobráckej a v každom prípade im naklonenej rakúskej polície. Aké zvedavé množstvo ľudí, pozostávajúce zo samých znalcov, priťahujú tieto elýziá! — Dnešná literatúra sa s chvályhodnou čulosťou pohybuje na tomto bohatom a obľúbenom teréne. Všade ju úprimne chvália a tleska sa románom Eugena Suea, ktoré v detailoch nastolujú strašnú modernú skazenosť a tisícim podobným literárnym produktom. „Čítali ste už *Večného Žida, Tajomstvá Paríža?*“, ozýva sa zo všetkých strán, a beda reputácii toho, kto ich nečítal a nedosiahol túto modernú vzdelanostnú úroveň. Všetky takéto majstrovské diela sa priam hlcú, a ako majstrovské diela sa musia aj napodobňovať, preto aj museli všetky západné hlavné mestá ukázať svoje tajomstvá. Tajomstvá, tajomstvá nadovšetko, tie sú obľúbené a v móde!

„*Cette vieille Europe m'ennuie*“, povedal veľký novodobý duch Napoleon a my sa nečudujeme, že znechutenie sa vkradlo aj do tejto duše, ktorá túžila po činoch, nikdy nezaháľala, bola plná obrovských plánov a od virvaru víťazných bitiek prechádzala k najveľkolepejším oslavám, neustále obklopená najvyberanejšou spoločnosťou. Už vtedy dobre videl, ako na tom bol Západ, a už na ostrove Svätej Heleny mu predpovedal zánik. Mnohí sa zo západného sveta odoberú do zrúcanín sveta minulosti, aby tam premýšľali o pominuteľnosti a v tichosti žiaľili. Guizot dokonca tvrdí, že vynikajúci muži Západu, ako Mirabeau, Lafayette, Napoleon a iní umierajú s veľkým, veľmi veľkým pocitom smútku. Nás samých, ktorým tento svet nie je vzdialený, premáha niekedy nechúť, a ovládla by nás úplne, keby sme v duchu nevideli, ako sa pripravujú a neustále približujú veľké udalosti.

Všetko to, čo sme povedali, čo sme totiž vytkli Západoeurópským štátom, objavuje sa vo svojom prvom štádiu vo Francúzsku. Keby sme podrobili Francúzov skúške aj v inom ohľade a zväzili pritom ich prirodzený charakter ovplyvňujúci ich štátny život a ďalšie pôsobenie ich z politiky, prišli by sme k výsledkom, ktoré pre nich nie sú veľmi lichotivé. Francúzi sú nestály, náladám podliehajúci a vonkajším dojmom ľahko prístupný národ, tieto dojmy bývajú však dosť

a zločiny, ku ktorým by neprišlo na francúzskom dvore, jestvuje niekde taký útlak, o ktorý by sa tam nepokúsili a je v tomto ohľade čistejší a bezúhonnejší španielsky dvor, kde dodnes nie a nie prestať so škandálmi? A ako vyzerajú talianske dvory, nevynímajúc z toho rímsku kúriu? O nič lepšie na tom neboli anglickí Stuartovci a nejedna dnešná vláda blízka Západu sa pokúša dobehnúť svoje vzory. Tieto vlády neustále ohrozované ľudom a neprestajne udržiavané v strachu sa nenamáhajú veľmi riešiť dôležité štátne záležitosti a neusilujú sa ani prispieť k nevyhnutnému rozvoju, ba práve naopak, najradšej v tichosti vyčkávať, robia len to, k čomu ich donútia prevraty, najväčšiu pozornosť venujú zachovaniu svojho vlastného života, najradšej len živoría a v tomto vegetatívnom stave kráčajú v ústrety svojmu neodvratiteľnému osudu. Vinu za mnohé povstania a nepokoje radi zvalujú na buričov a pritom ani len nepomyslia na to, že agitátori týchto vzbúr by nedosiahli nijaký úspech, keby sa neduhy nehromadili v samotných štátoch. Kde inde ako vo Francúzsku, ktoré spelo storočia do záhuby, vyrástli encyklopedisti, a kde inde došlo k najstrašnejšej revolúcii na svete? Aj keby buričov zakaždým vypovedali, aj keby títo buriči našli posledné útočisko v Amerike, na Západe nebude pokoja. Pobúrenie je príliš veľké a rany sú príliš hlboké. Vlády Západu hovoria ustavične o zlosynoch, o buričoch a ako sme povedali, pripisujú im všetky tieto nepokoje a tvária sa, že len oni sami majú tie najlepšie zámery. Národy však bez prestania kričia z plného hrdla o tom, aké sú vlády zlé, a sami pritom nevidia svoju vlastnú skazenosť; toto všetko má mimochodom aj svoju komickú stránku, pretože to pripomína dvoch opitých, ktorí si navzájom nadávajú do opilcov, sami sa však pritom považujú za bohvieako triezvych. Mohli by sme sa spýtať vlád, ako je možné, že sa im v ničom neverí a že robia takmer len to, čo musia. Vyvolencom ľudu by sme mohli vmiesť do tváre, že sa nechajú podplácať a zrádzajú tak bohyňu slobody, ktorú tak vzývajú. A tak bude Západ zakaždým odznova upadať do rozorvanosti, národy tu budú ustavične s vládami zväzdať boj, pokiaľ jedni aj druhí od slabosti a vyčerpania neklesnú k zemi.

Čo sa týka spôsobu života, k západoeurópskym dvorom sa vo všetkom pripojila aristokracia; nerestiam a výstrednostiam holdovala podobne, ba možno ešte väčšmi ako dvory, na svojich usadlostiach napodobňovala do poslednej bodky správanie vlády, stalo sa jej druhou prirodzenosťou všemožným spôsobom vydierať a utláčať takzvaných poddaných, a to len preto, aby sa mohla oddávať radovánkam a rozkošiam od vymyslu sveta. Milióny ľudí sa kúpali v pote tváří a aristokracia ich ako nižšiu triedu s okázalosťou odmeňovala pohrdaním. Čo spravila, vybudovala, vystavala za milióny, ktoré pobrala národu? Na svoje radovánky bola, pravda, schopná vydať milióny, na šľachetnejšie ciele dala len smiešnu almužnu. V určitom ohľade tvorí istú výnimku anglická, a dokonca aj maďarská šľachta hoci tá druhá sa ešte prednedávnom usilovala napodobňovať Západ. Pod aristokratom sa podľa vžitej predstavy dnes na Západe rozumie vyslovený egoista, ktorý neprechováva v srdci nijaký vznešenejší cit.

Meštianska spoločnosť sa ocitla na Západe v katastrofálnom stave; najväčšie bohatstvo je sústredené v rukách niekoľkých osôb a slúži pritom najmä ako prostriedok na dosiahnutie pôžitku, existuje tu však súčasne popri nesmiernej biede, ktorá sa vystavuje na obdiv rovnakým spôsobom. Rovnakým srdcervúcim javom, ktorý kole zrak, sú státisíce robotníkov vo Francúzsku, ktorí nemajú čo dať do úst, alebo sotva vlastnia to najnevyhnutnejšie, a na druhej strane ti najbohatší v prebytku majetkov sa utápajúci kapitalisti, továrnici, bankári a ostatní, robotníci v Anglicku a biedni, polonahí Íri, ale aj bohatstvom oplývajúci anglickí veľkopodnikatelia a rozprávkovo bohatá anglická aristokracia. Keby sme chceli skúmať príčiny týchto bezútešných javov, našli by sme ich v národnom hospodárstve, pokroku a vo všetkých druhoch priemyslu, ktoré prebiehajú súbežne s politickým úsilím západných národov. Feudálne právo vychádzalo z predpokladu, že

krajina, teda celé pozemkové vlastníctvo patrí ľudu ako celku, alebo lepšie povedané moci, ktorá tento celok reprezentuje a drží ho pohromade, teda kniežatú, vládcovi krajiny, najvyššiemu lén-nemu pánovi, ako ho kedysi nazývali, a títo udeľovali vydobytú, alebo iným spôsobom do svojej moci získanú pôdu ako feudá alebo ako alódiá. Ich pomocníci, neskorší rytieri a šľachtici si mu-seli voči nim plniť určité záväzky. Feudá, z ktorých sa užívali iba dôchodky, mali väčší význam, a feudáli ich udeľovali ďalej svojim ľuďom s rovnakými záväzkami, z ktorých neskôr vzniklo nebla-hé poddanstvo. Bez toho, že by sme sa tu chceli čo len v najmenšom zastávať feudálneho práva, ktoré sa u nás, Slovanov, aj tak nikdy neujalo, obsahovalo v sebe zdravé jadro, a to síce v tom, že celá pôda patrila jednému lénnemu pánovi, ktorý stál na čele celku, v neodcudziteľnosti a ne-deliteľnosti vlastníctva, ku ktorému boli pripútané jednotlivé rodiny. Ďalší záver vyplývajúci z ta-kéhoto nazerania a prednosť spomínaného zriadenia spočíva v tom, že ďalšie jestvovanie a vý-voj celku prospieva aj jednotlivcovi. Ak sa totiž náhodou od neho oddelí, ľahko nájde v prosperite celku prístrešie a útočisko, ktoré mu navyše uľahčí jeho živé kresťanské, náboženské čítenie. Keď však na Západe všetky srdcia ovládlo na najvyšší princíp pozdvihnuté politické úsilie do-siahnuť slobodu a volanie po slobode a osobnej nezávislosti sa stalo každodennou záležitosťou, zrútila sa predošlá národnoekonomická ustanovizeň, feudálne právo, spolu so všetkými svojimi zásadami, neodcudziteľnosťou a nedeliteľnosťou pozemkového majetku. Stala sa predmetom vôle, odovzdala sa do voľného užívania. Nevyhnutným dôsledkom tejto národnoekonomickej premeny bolo rozdelenie, ba roztrieštenie pozemkového vlastníctva a následne jeho enormné rozmnoženie a napokon veľké zbedačenie rodín, ktoré vo svojej chudobe každoročne odchádzali do veľkých počtoch do sveta hľadať šťastie, aby uživilí seba a svojich členov. Tak odchádzajú do cudziny biedne deti vyvrhnuté z rodičovského domu, naplnené túžbou po stratenom domove a starosťami o svoju budúcnosť. Na seba ponechané bez akýchkoľvek prostriedkov, takmer ne-gramotné, len s párom zdravých rúk, usadia sa niekde na ulici, niekde na nároží vo veľkom mes-te. Ak im zdravé ruky slúžia, zarobia si na to najnutnejšie, ak sa im však dobre nevedí, a nemajú ani len toto, na opačnej strane ulice, kde v najväčšej biede, v najstrašnejšom strádaní hynú, vidia prebytok, prepych a blahobyť. Dohnaní do zúfalstva snujú pomstu, rozhodnú sa všetko od zákla-dov obrátiť naruby, aby sa zmocnili vytúženého vlastníctva, ktoré so sebou prináša všetko. Tu je žriedlo drzého, úbohého komunizmu, taká je pravda, avšak nebol drzým neudusiteľný krik po takzvanej emancipácii všetkých ľudí, alebo je hádam menej drzá a diabolská bytosť, ktorá holdu-je každému pôžitku, prepychovo sa oblieka a vystatuje sa svojim bohatstvom, zatiaľ čo iných ne-cháva pred svojim zrakom zomierať od hladu, a dokonca ich celé roky mučí na Prokrustovom lôžku o hlade a v biede bez akejkoľvek perspektívy? V Anglicku a rovnako vo Francúzsku zne-pokojivo narastá počet chudobných, a v Anglicku, na rozdiel od Francúzska a nemeckých krajín sústreďuje sa vlastníctvo pôdy v rukách čoraz menšieho počtu ľudí v dôsledku narastajúceho bohatstva vyplývajúceho z vyvinutého priemyslu a uvoľnených nájomných pomerov! Nikoho ne-zaujímajú títo chudobní, a až keď hrozí, že sa ich situácia stane veľmi kritická, napríklad keď sa schyľuje k vypuknutiu nepokojov, alebo keď ich už stovky skosí strašný hladomor, až vtedy im štát napochytre vytvorí pracovné príležitosti, aby nezostali visieť na krku meštianskej spoločnosti a aby ju ochránil pred ich náporom. Spoločnosť sa taktiež zadúša úsilím, ako čím najrýchlejšie pomôcť biedou zúboženým chudákom, avšak toto úsilie je poplatné duchu času a prejavuje sa v organizovaní bálav, večierok a iných zábav, kde sa robia zbierky na „prilepšenie a pomoc“ chu-dobným. Ide tu v prvom rade o zábavu a pomoc je druhotnou, vzdialenou vecou, na ktorú pomys-lí len málokto z tých, čo niečo dajú. Angličania dokonca odvádzajú každoročne pomerne vysoké príspevky na chudobných, úzkostlivo sa však vyhýbajú tomu, aby ich nazývali daňami, aby ne-dajbože biedni neprišli na myšlienku súdne požadovať pomoc od spoločnosti. Vonkoncom sa tu

nedá hovoriť o nejakom dôkladnom skúmaní zla, ktoré sužuje spoločnosť, a ešte menej o vóli k jeho odstráneniu.

Poľnohospodárstvo potvrdzuje skutočnosť, že stredne veľké hospodárstvo prináša relatívne najväčší čistý výnos, pretože zabezpečuje bezprostredný dozor a príslušné obrábanie pôdy a sú-časne si nevyžaduje príliš veľký kapitál. S veľkými poľnohospodárskymi statkami je to naopak a malé, roztrúsené statky potrebujú v pomere väčší kapitál, než spotrebujú na svoju produkciu. Je to veľmi jednoduché a jasné, pretože malé statky potrebujú rovnako ako stredné nevyhnutné poľnohospodárske náradie, stroje, ťažný dobytok atakďalej, zvyšujú sa tu náklady, čistý výnos je pritom oveľa nižší a v dôsledku toho uživia omnoho menej ľudí. V západnej Európe jestvovali ke-dysi spravidla stredné poľnohospodárske statky, teraz sú však veľmi rozdrobené a roztrúsené a zaiste neslúžia celku.

Priemyselný pokrok prispel v západnej Európe k obrovskému narastaniu chudoby. Množstvo mechanických a technických vynálezov zdokonalilo priemysel a zjednodušilo jeho prevádzku, mohutný rozvoj továrni znamenal nevídané oživenie priemyslu a postupne vylučoval z konkuren-cie menšie podniky. Tieto menšie podniky upadávali a neustále upadávajú do chudoby, zatiaľ čo bohatstvo sa hromadí v rukách len niektorých. Je síce pravda, že celok tým získal, aj keď pritom mnohí trpia, avšak príde čas, keď sa na tomto pokroku slúžiacemu ku cti ľudského ducha budú podieľať aj ostatní.

Úder, ktorý uštedril malým podnikom vzťahujúci sa priemysel, bol tvrdý, a aj ostatné snahy o emancipáciu každého jednotlivca mali neblahý vplyv na cechy a občiny. So zánikom cechov na Západe zaniká aj ich starostlivosť o jednotlivca, ktorú tieto cechy zaručovali. Remeselníci vyra-dení rôznymi neblahými okolnosťami zo svojho zamestnania alebo aj začínajúci podnikatelia, sú dočasne odkázaní sami na seba, alebo na ochranu veľkorysej meštianskej spoločnosti, ale to ne-znamená, že sú tým výrobky malých podnikov lepšie, či kvalitnejšie. Toto všetko značne zapríči-ňuje rast chudoby a počet tých, čo si nedokážu sami pomôcť, rôzne dobročinné ustanovizne a podporné spolky ani zďaleka nedokážu zabrániť núdzi, a okrem toho sa začínajúci podnikatelia, takzvaní tovariši, ktorí odišli do sveta, cítia zbavení zodpovednosti a od všetkého oslobodení, zdivočeli, skazili sa a stali sa z nich bitkári, vo svojej nevzdelanosti ohovárajú všetko, čo je pozi-tívne a masovo sa pridávajú ku komunizmu. Na Západe niet nikde stálosti a pokoja, každý kaž-dému vypovedal vojnu, toto polozenie hraničí so zúfalstvom!

Aj veda a umenie neustále klesajú zo svojich predošlých výšin a uvoľňujú miesto úplne iným aktivitám. Duchovia zapálení politickým a najmä komunistickým zápasom obracajú sa čoraz väč-šmi chrbtom od svätostánkov a upadajú do víru bezuzdných politických vášní. Vo všetkých zá-padných krajinách, s výnimkou prísnych katolíckych, prekvitala veda aj umenie; v Anglicku, Fran-cúzsku, ale predovšetkým v Nemecku, kde prinášala najkrajšie plody. Niet vo svete národa, ktorý by mal taký hlboký, čistý záujem o vedu, ako Nemci. Vidieť, že im išlo vždy o to, aby objavili a preskúmali aj tie najhlbšie, najnepreniknuteľnejšie tajomstvá, a to z jedného jediného dôvodu — aby všetko odkryli ľudskému duchu; ako Faust zápasil s nebom a zemou, aby pomohli ľudskému duchu so všetkým sa oboznámiť. Skutočne veľkolepé úsilie! A je tým väčšie, pretože je čisté, bez akejkoľvek prímеси špiny, hodné ľudského uznania a úcty, predovšetkým nášho, keďže sa pred našimi očami ako koberec rozprestierajú celé dejiny, všetky činy a skutky národov. Keď to náš dobrý duch patrične ocení a využije, zostáva nám túto úrodu už len zozbierať. V Anglicku a vo Francúzsku si vydobýli postavenie praktické, exaktné vedy a aj sa tu poctivo spracovali, s filozo-fiou je to rovnako v Anglicku, ako aj vo Francúzsku už horšie, v histórii majú Angličania niekoľko pozoruhodných vecí. Francúzi sa tiež môžu v oblasti histórie pochváliť niekoľkými duchaplnými